
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
201
35 C
23

PHILOSOPHIA

JUXTA INCONCUSSA TUTISSIMAQUE

DIVI THOMÆ

DOGMATA

PARISIIS
EX TYPIS J. CLAYE
VIA SANCTI-BENEDICTI N° 7.

PHILOSOPHIA

JUXTA INCONCUSSA TUTISSIMAQUE

DIVI THOMÆ

DOGMATA

LOGICAM, PHYSICAM, MORALEM, ET METAPHYSICAM
QUATUOR TOMIS COMPLECTENS.

AUCTORE P. F. ANTONIO GOUDIN

LEMOVICENSI ORDINIS PRÆDICATORUM,
SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORE, PHILOSOPHIÆ PROFESSORE
IN SCHOLA DIVI THOMÆ AB ILLUSTRISSIMO D. DOMINICO DE MARINIS,
EX EODEM ORDINE, ARCHIEPISCOPO AVENIONENSI,
IN EJUSDEM URBIS ACADEMIA ERECTA.

NOVISSIME RECENSUIT ET EDIDIT

ROUX-LAVERGNE

TOMUS SECUNDUS

PHYSICA GENERALIS

PARISIIS

APUD EDITORES BIBLIOTHECÆ NOVÆ
VIA VULGO DICTA DE LULLY, PLACE LOUVOIS, 5.

1851

AVERTISSEMENT DE L'ÉDITEUR.

Il suffit de jeter un coup d'œil sur la table des matières de ce volume, pour comprendre l'importance des questions qui y sont traitées. La physique générale, c'est à savoir les conditions métaphysiques de l'existence des choses naturelles, est ici l'objet de trois dissertations, dont la première roule sur les principes généraux de ces choses, la seconde sur leur essence et leurs causes, la troisième sur leur propriété qui est le mouvement. Chacune de ces dissertations se compose de plusieurs thèses d'un intérêt capital. Telles sont : la *matière première*, *la forme substantielle*, *le composé naturel*, la théorie complète des causes, le mouvement, l'infini, le temps, le lieu, le vide et le plein. On y rencontrera certains détails qui se rattachent à la vieille hypothèse astrologique, ainsi qu'à des opinions secondaires en physique et en médecine, depuis longtemps abandonnées. Nous n'avons pas cru devoir les retrancher. A tout prendre, ces explications ne sont ni moins ingénieuses, ni moins fondées que tant d'autres aujourd'hui en honneur. L'emploi qu'en fait Goudin n'entraîne d'ailleurs aucun inconvénient, quant à la solidité de la doctrine qu'il expose et qu'il démontre.

R. L.

PHILOSOPHIA

JUXTA INCONCUSSA TUTISSIMAQUE

DIVI THOMÆ

DOGMATA

PHYSICA.

QUÆSTIO PRÆAMBULA.

De Objecto, Qualitate et Divisione Physicæ.

PARAGRAPHUS UNICUS.

Quæ aliqui fusiùs disputant circa Physicæ objectum, breviter hìc perstringemus, eo quòd ferè quæstio sit solùm de nomine. Quidam dicunt, corpus naturale esse objectum Physycæ: aliqui verò vocant ipsum corpus mobile; alii ens mobile, seu ens naturale. Cæterùm hæc omnia vocabula idem significant; attamen

Dicendum primò : Objectum Physicæ meliùs exprimi per *ens mobile*.

Probatur facilè conclusio : tum quia ita exprimitur à celebrioribus Philosophis, Aristotele, D. Thoma, et aliis : tum quia, ut arguit D. Thomas, nondùm constat, utrum id omne quod movetur, sit corpus; hoc enim probatur ab Aristotele in hac parte : Ne igitur, quod probandum est, supponatur, aptiùs dicemus, *ens mobile*, seu ens mutationi sensibili obnoxium esse objectum hujus scientiæ.

Dico secundò : Physica est verè et propriè scientia. Hæc conclusio, licèt negata fuerit ab antiquis Philosophis Heraclito,

Catillo, Socrate, et aliis; attamen nunc in confesso est apud omnes : undè

Probatur : nam de ente mobili plura scientificè et demonstrativè traduntur in Physica : ut quòd quatuor habeat causas, materialem, formalem, finalem, et efficientem : quòd sit obnoxium alterationi, augmentationi, diminutioni, etc.; ergo Physica est vera scientia. Quamvis autem plura opinativè solùm cognoscamus circa res naturales, non impedit, quin Physica sit scientia : nulla enim scientia est, de cujus objecto plura solùm opinativè non innotescant.

Dices : Scientiam debere esse de rebus perpetuis et necessariis : atqui ea quæ subjiciuntur motui, non sunt perpetua et necessaria, sed potiùs fluxa et instabilia : ergo de illis non datur scientia.

Respondeo facilè, solutione jam data in Logica, distinguendo minorem : Quod subjicitur mutationi non est necessarium et perpetuum, quantùm ad esse existentiæ, concedo ; quantùm ad veritatem essentiæ, seu connexionem prædicatorum essentialium, et habitudinem proprietatum ad essentiam, nego : siquidem tam necessarium est, ea quæ componuntur ex contrariis esse corruptibilia, gravia naturaliter vergere deorsùm, levia rapi sursùm, ignem esse calidum, etc. idque tam certò demonstrari potest in Physica, quàm certò probatur in Metaphysica, ens esse unum, verum, bonum ; Angelos esse expertes materiæ, etc.

Dico tertiò : Physica est scientia tota speculativa. Ita tenent omnes.

Probatur : tùm ex ejus objecto, seu materia, quæ non est aliquid à nobis factibile, sed solùm cognoscibile, v. g. motus cœli, influxus astrorum, situs elementorum, etc. à nobis cognosci quidem possunt, non tamen fieri : tùm ex ejus fine : Nam Physica de rebus, de quibus disputat, non intendit nisi cognitionem et contemplationem; ergo est solùm speculativa.

Dices : Moralis et Medicina subalternantur Physicæ, et tamen sunt practicæ ; ergo Physica est quoque practica.

Respondeo negando consequentiam : Nam Medicina et Moralis addunt supra Physicam aliquam differentiam practicabilem ; siquidem Physica in communi agit de motu, ac proindè de sanitate et ægritudine, et de passionibus ac potentiis animæ, quatenùs sunt quidam motus : At verò Medicina respicit sanitatem et ægritudinem, non præcisè quatenùs sunt motus corporis humani, sed ut induci et expelli possunt per artem et industriam humanam, sub qua ratione sunt quid practicabile. Similiter Moralis respicit passiones, et motus animi, non præcisè ut motus sunt, sed ut sunt per rationem regulabiles, et capaces boni et mali, sub qua ratione sunt quid practicum.

Quantùm spectat ad Physicæ partitionem, eamdem secuturi sumus, quam tenuit Physicorum omnium Princeps Aristoteles : Totum enim hoc opus in quatuor partes dividemus, quarum prima erit de ente mobili in communi; siquidem doctrinæ ordo exigit, ut à communioribus et universalioribus, utpotè magis notis, incipiamus : Secunda pars erit de ente mobili motu locali, seu de Cœlo et Mundo : Tertia vero de ente mobili motu generationis et corruptionis : Quarta demùm de ente mobili motu vitali, scilicèt de anima. His quatuor partibus comprehenditur quidquid circa ens mobile disputari consuevit.

PRIMA PARS PHYSICÆ.

DE ENTE MOBILI IN COMMUNI.

Ens mobile in communi definitur id, quod habet in se principium motûs et quietis; seu quod mutationi sensibili subjicitur. De illo egit Aristoteles per illos octo libros, qui inscribuntur *de physico auditu ;* in quorum primo statim scrutatur generalia principia, ex quibus vel generatur, vel componitur ens mobile : In secundo agit de causis à quibus pendet ens mobile : In tertio verò et quinque sequentibus agit de proprietate entis mobilis, scilicet de motu in communi, et iis quæ concernunt motum, ut de tempore, de loco, de continuo, de conditionibus requisitis ad motum. Secuti nos eundem ordinem, hanc primam Physicæ partem dividimus in tres disputationes: quarum prima erit de principiis entis mobilis : Secunda de causis ejus : Tertia verò de motu, et iis quæ concernunt motum. Sub his tribus disputationibus comprehenduntur omnia, quæ agitari solent circa ens mobile in communi.

DISPUTATIO PRIMA.

DE PRINCIPIIS ENTIS MOBILIS.

Principia entis mobilis considerari possunt vel in communi, vel in particulari, vel quatenùs conveniunt in compositione entis mobilis. Undè præsens disputatio dividitur in quatuor quæstiones, quarum prima est de Principiis in communi : Secunda de Materia : Tertia de Forma : Quarta de Composito naturali ex materia et forma.

QUÆSTIO PRIMA.

De Principiis in Communi.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Principium Entis naturalis.

Constat lumine naturali, quòd quidquid producitur, ex aliquo principio producitur. Quòd adeo verum est, ut quia in Divinis ponitur productio, per quam Filius æternus procedit à Patre, ideò quoque ponitur ratio principii. Cùm igitur ens mobile producatur, necesse est, ut habeat aliquod principium ex quo producatur. Duplex autem principium distingui solet: intrinsecum scilicet, et extrinsecum. Intrinsecum est quod est intra rem ipsam, v. g. litteræ componentes syllabam, et lapides ex quibus fit domus, sunt principia intrinseca, quia sunt intra res ipsas quas principiant: Principium verò extrinsecum est, quod quamvis principiet rem aliquam, attamen est extra ipsam; ut Typographus, licèt sit principium et Auctor vocabulorum in libro existentium, et Artifex licèt sit principium domus, attamen nec Typographus est intra ipsa vocabula, nec Artifex intra ipsam domum; undè dicuntur principia extrinseca. In præsenti solùm agimus de principiis intrinsecis rerum naturalium, et quærimus, quomodo definiantur talia principia.

Dico : Principia entis naturalis rectè definiuntur, quæ nec ex aliis, nec ex alterutris, sed ex ipsis omnia naturalia fiunt. Ita definit Aristoteles, et cum eo communiter Philosophi.

Declaratur hæc definitio : In primis dicitur principia non debere fieri ex aliis, siquidem aliàs non essent prima principia, sed potiùs principiata. Additur quòd non debeant fieri ex alterutris, quia principia propriè non fiunt, sed potiùs sunt factionis naturalis primordia; et ideò sicut non fiunt, ita quoque nec ex alterutris fiunt. Additur, quòd omnia naturalia fieri debeant ex ipsis; quia hìc inquirimus principia communia omnium entium naturalium, non verò cujusdam entis particularis.

Objicies : Principia naturalia fiunt ex alterutris; ergo definitio prædicta non est bona. Probatur antecedens : ut enim dicetur infrà, forma, et materia sunt principia entis naturalis: sed forma fit ex materia; ergo principia entis naturalis fiunt ex alterutris.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem, nego sup-

positum, quòd scilicet propriè loquendo forma fiat : sicut enim dicetur infrà, fieri sequitur ad esse : Undè sicut forma propriè loquendo non habet esse, sed solùm est id, quo aliquid constituitur, ita quoque propriè loquendo forma non fit, sed solùm est id, quo aliquid fit. Undè quando generatur equus, non dicimus animam equi generari, sed totum equum ex anima et corpore constitutum.

Quæres, quomodo hæc tria inter se differant, Principium, Causa, et Elementum?

Respondeo cum D. Th. 1 Phys. lect. 1. Principium attendi secundùm processum unius rei ab aliâ : undè Principium dicitur id, à quo procedit aliquid, quomodocumque procedat, seu tanquam à causa, seu tanquam à termino, seu tanquam à communicante esse sine dependentia et causalitate : Undè Pater Æternus dicitur principium filii, non tamen causa ejus, vel Elementum; quia dat esse Filio sine ulla causalitate et dependentia : similiter punctum dicitur principium lineæ; locus à quo quis proficiscitur, dicitur principium viæ; dies in qua quis nascitur, dicitur principium vitæ, quamvis hæc omnia nullam importent causalitatem. Causa verò est id, à quo res dependet secundùm esse suum, vel fieri; seu id, à quo aliquid habet esse, non quomodocumque, sed per realem influxum et dependentiam. Sic pater creatus est causa filii, quia dat ipsi esse per realem influxum, et cum dependentia. Elementum demùm est id, undè res causatur, non quomodocumque, sed per modum partis intrinsecè componentis : Et ideò definitur elementum ab Aristotele, id ex quo res componitur primò, et est in ea. Sic litteræ sunt elementa syllabarum, et corpora simplicia sunt elementa mixtorum : undè principium est communius quàm causa, et causa quàm elementum; siquidem omne elementum est causa, et omnis causa est principium, sed non econtrà.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quomodo Principia rerum naturalium sint inter se contraria.

Explicatâ definitione principiorum, nunc qualia sint expendendum est. Fatentur autem omnes Philosophi, *quasi*, inquit Aristoteles, *ab ipsa veritate coacti*, prima principia rerum naturalium esse aliquomodò inter se contraria : Et ideò Veteres, dum assignabant principia, semper aliquam contrarietatem inter ea reponebant. Alii enim dicebant principia rerum esse amorem et litem : Alii vacuum et plenum; Alii frigus et calorem; Alii congregationem et disgregationem; Alii latitationem et apparentiam; Alii rarum et densum; Alii parvum

et magnum; Alii diversas atomorum dispositiones secundùm figuram, situationem, motum, et quietem; quæ omnia important aliquam contrarietatem et oppositionem. Undè solùm quæritur, quomodò ejusmodi prima principia, quæcumque sint, inter se sint contraria. Pro resolutione

Dico primo: Prima principia dicuntur largo modo contraria, seu opposita, inquantùm generatio rerum, sicuti et omnis motus, est inter terminos oppositos.

Declaratur conclusio; solùm enim explicatione indiget: Principia ergo dicuntur solùm largo modo contraria, quia contrarietas propriè dicta non est nisi inter qualitates; cùm ergo prima principia non sint qualitates, ut infrà patebit, non possunt esse contraria nisi largo modo, quatenùs contrarietas sumitur pro oppositione et incompatibilitate.

Dico secundò: Non omnia principia entis naturalis sunt contraria, sed dari debet unum tertium, quod sit subjectum commune utriusque contrarii.

Probatur conclusio: Primò ex consensu omnium Philosophorum, qui dum ponebant aliqua ex principiis esse contraria semper statuebant aliquod subjectum commune substratum istis contrariis. Qui enim dicebant frigus et calorem, vel rarum et densum, vel parvum et magnum, vel congregationem et disgregationem esse principia rerum naturalium, prætereà statuebant aliquod corpus commune subjectum istis contrariis, verbi gratiâ, ignem, vel aërem, vel aquam. Qui verò dicebant motum, et quietem atomorum, diversasque earum situationes esse principia rerum, præterea ponebant ista corpuscula esse subjectum commune diversarum dispositionum et situationum; ergo præter duo principia contraria generationis rerum, debet statui tertium, quod sit subjectum utriusque contrarii.

Probatur secundò ratione: Tum quia contraria sunt, quæ ab eodem subjecto sese expellunt; ergo præter duo principia contraria, debet admitti tertium, à quo sese expellant, quodque ab uno contrario transeat ad aliud contrarium: Tum quia principia entis naturalis sunt, quæ concurrunt ad ejus generationem: sed præter principium à quo fit generatio, et principium ad quod terminatur generatio, requiritur subjectum commune transiens à termino à quo, ad terminum ad quem; ergo præter duo principia contraria, datur tertium commune subjectum utrique contrario. Id etiam declarari potest exemplo rerum artificialium; sic enim videmus, dum fit aliquod artefactum, verbi gratiâ imago Cæsaris, dari subjectum aliquod commune transiens ab uno opposito ad aliud oppositum: Nam imago fit, inquantùm materia, scilicet lignum, vel metallum, transit ab infigurato ad figuratum; ergo etiam in productione rerum naturalium statuendum est tertium princi-

pium, quod transeat ab uno contrario ad aliud contrarium, scilicet, à non esse rei ad esse ejus; seu, ut statim dicetur, à privatione ad formam.

ARTICULUS TERTIUS.

Quot, et quæ sint Principia Entis naturalis.

Quæ suprà diximus circa definitionem et contrarietatem principiorum, ferè in confesso sunt apud omnes tum Antiquos, tum Recentiores: sed in assignandis illis principiis, ex quibus fiunt res naturales, ingens fuit sententiarum diversitas præcipuè apud antiquos Philosophos. In hoc ergo articulo referemus, et sigillatim refutabimus falsas aliorum opiniones duobus primis paragraphis, et in tertio statuemus veram circa ejusmodi principia sententiam.

§. I.

Referuntur, et refutantur Veterum opiniones circa principia.

Prima sententia fuit Pythagoreorum, qui rerum omnium principia dicebant esse numeros: Sed hæc sententia, si ad litteram explicetur, est evidenter falsa: Nam numeri supponunt res numerabiles; numerus enim resultat ex divisione rerum; ergo non sunt earum principia.

Secunda sententia unicum principium statuebat, ex quo fierent omnia: Et in primis Parmenides et Melissus dicebant illud primum principium esse Ens, id est, ut explicat D. Thomas primo phys. l. 10. quandam substantiam essentialiter uniformem, diversam verò secundùm sensibilem apparentiam: Undè consequenter admittere tenebantur ignem, et aquam, et omnia alia corpora esse substantialiter idem, solumque differre secundùm qualitates sensibiles, colorem, frigus, calorem, levitatem, gravitatem, etc. Thales verò dicebat, illud principium esse aquam, quæ sententia videtur derivasse ab Ægyptiis, qui cùm terræ suæ feracitatem et omnia commoda debeant Nilo, ut gratitudinem rependerent beneficis aquis, dicebant eas esse rerum omnium principium, secundùm quam sententiam locutus est Poëta, dum ait

Oceanusque pater rerum, Nymphæque sorores.

Diogenes verò dicebat, illud principium esse aërem; Heraclitus ignem; alii aliud. Huic autem unico principio adjunge-

bant duos status contrarios, ut raritatem vel densitatem; frigus vel calorem ; magnitudinem vel parvitatem, aut aliquid ejusmodi.

Tertia sententia ponebat plura principia entium naturalium: Et in primis Empedocles ponebat quatuor elementa esse omnium principia, quæ per litem, et amicitiam vel copulata, vel disjuncta, multiplicem rerum varietatem constituerent. Anaxagoras verò dicebat infinitas particulas diversæ rationis, verbi gratiâ ignis, terræ, carnis, sanguinis, ligni, etc. esse permixtas in qualibet re : Dum autem particulæ ignis extrà prodibant, res fiebat ignis; dum verò retrusis, et latitantibus illis particulis, particulæ aquæ prodibant, fiebat aqua; et sic de aliis : Undè dicebat omnia esse in omnibus, sed unum tantùm apparere, cætera verò latere. Democritus autem, Leucippus, Epicurus, et alii dicebant infinita corpuscula quædam, quæ vocabant atomos, id est magnitudines indivisibiles, esse rerum omnium principia : Et harum atomorum quasdam dicebant esse rotundas, quasdam triangulares, quasdam oblongas, quasdam quadratas, aut alterius figuræ, prout placebat, et rerum explicatio exigebat. Ex his igitur atomis omnia fieri dicebant, inquantùm certo quodam modo vel congregabantur, vel disgregabantur, vel movebantur, vel quiescebant : Undè apud ipsos, aqua, ignis, animantia, arbores, omnia, nihil aliud erant, nisi commixtio quædam atomorum quadratarum, rotundarum, oblongarum, quiescentium, vel sese moventium. Hanc sententiam iam sepultam quidam conantur resuscitare, eo quòd scilicet facilè sit atomos istas ad libitum in omnem faciem vertere, ut de omnibus ad sensum, et imaginationem ratio reddatur. Ut autem breviter hæc omnia Veterum inventa refutentur, et Aristotelica principia explicentur,

Dico primò : Nullum ex elementis potest esse primum principium rerum naturalium.

Probatur facilè conclusio : Nam ipsa elementa habent principia, ex quibus fiant; ergo non sunt prima principia rerum naturalium, sed potiùs quædam principiata. Probatur antecedens : Nam omne quod gignitur, habet principia ex quibus generetur : sed videmus ad sensum omnia elementa de novo generari et corrumpi; sic enim accenditur ignis ex stupa, et rursùs exstinguitur; formatur aqua ex aëre, et rursus in aërem dissipatur; ergo elementa habent principia, ex quibus generentur.

Dico 2. Prima rerum principia non sunt quædam particulæ rerum omnium in qualibet re confusum permixtæ; ita ut quando particulæ aquæ emineant, fiat aqua ; quando sepultis iterùm in massa particulis aquæ, appareant particulæ alterius rei, ut sanguinis, vel carnis, fiat sanguis, aut caro.

Probatur conclusio : Nam aliàs sequeretur in igne esse par-

ticulas aquæ, et in contrario esse aliud contrarium : Consequens est falsum ; ergo, etc. Major patet. Probatur minor : Tùm quia omnis particula ignis est ignis, et in igne nulla videtur esse particula aquæ ; undè rectè ait Aristoteles, *Anaxagoram hac in parte de rebus sensibilibus disputare contra sensibilem experientiam :* Tùm quia cùm particulæ aquæ sint contrariæ particulis ignis, non possunt invicem conciliari, saltem naturaliter et absque destructione, vel violentia. Tum demùm, quia sequeretur in rei veritate ignem non magis esse ignem, quàm aquam, sed solùm secundùm apparentiam, inquantùm particulæ ignis exteriùs apparent, particulæ verò aquæ intùs latent.

Dico 3. Corpuscula, seu atomos, non esse prima principia rerum. Hæc conclusiò non solùm est contra veteres Epicureos, sed etiam contra quosdam recentiores, qui opinionem atomorum jam sepultam suscitare student : undè pauló accuratiùs erit stabilienda.

Probatur ergo ratione fundamentali : Nam principia rerum oportet esse principia veræ generationis et diversitatis substantialis : sed atomi non sunt principia veræ generationis, et diversitatis substantialis : ergo non sunt principia rerum naturalium. Major patet : Nam res naturales non solùm secundùm dispositionem accidentalem, sed etiam substantialiter diversificantur, et ex una substantia producitur per generationem alia essentialiter diversa, ut ex ligno ignis, ex semine planta, ex pane caro, etc. quam etiam productionem ac generationem substantialem infrà probabimus quæst. 2, articul. 1. Minor verò probatur : Nam juxta hujus sententiæ Auctores, atomi semper manent substantialiter eædem, et solùm diversificantur quantùm ad motum et quietem localem, situationem et figuram : sed diversitas, quæ est solùm secundùm motum localem, situationem, et figuram, non est diversitas substantialis ; ergo atomi non inducunt in rebus diversitatem substantialem. Probatur minor : Nam motus, quies, figura, et situatio sunt solùm quid accidentale : idem substantialiter homo est et dum ambulat, et dum quiescit; et dum est sursùm, et dum est deorsùm; eadem est cera et dum est quadrata, et dum est rotunda ; ergo diversitas secundùm figuram, motum, et quietem non est diversitas substantialis, ac proindè si res naturales solùm distinguantur secundùm motum, quietem, situationem, aut figuram atomorum, nulla est in illis diversitas substantialis : v. g. si ignis differt solùm à ligno, quia atomi componentes lignum quiescunt ; dum verò excitantur et moventur, fiunt ignis, lignum non differt ab igne substantialiter, sed solùm accidentaliter.

Confirmatur præthereà conclusio rationibus conglobatis. Primò enim hæc opinio gratis ponit illas atomos, et sine ulla

ratione distinguit in illis tot figuras, fingendo quasdam esse rotundas, quasdam acutas, quasdam quadratas, quasdam aduncas, quasdam oblongas, quasdam in modum gladioli conformatas, quasdam hamatas, quaedam lanceatas, etc. Quæ omnia sine ullo fundamento finguntur: Rogo enim quibus conspicillis, aut quo microscopio exploraverint illas figuras in istis corpusculis? Experientiæ enim quas adducunt, non convincunt, sed alio modo sine istis atomis salvari possunt.

Secundò, falsum est aliquod corpusculum esse atomum, id est indivisibile; ergo non dantur istæ atomi. Probatur antecedens: Nam omne corpus, quantumvis minimum, est quantum: sed omne quantum est divisibile; ergo omne corpus est divisibile. Major patet: Nam quantitas est proprietas corporis. Minor probatur: tùm quia divisibilitas est proprietas quantitatis: tum quia divisibilitas est proprietas quantitatis: tùm quia quod habet partes integrantes, est divisibile: sed omne quantum habet partes integrantes (siquidem quantitas est essentialiter extensio partium;) ergo omne quantum est divisibile.

Tertiò, dato quòd ista corpuscula sint indivisibilia, non erunt figurata; ergo falsò finguntur tot figuræ in illis. Probatur antecedens: Nam figura est, quæ consurgit ex varia partium quantitativarum dispositione, ut figura rotunda fit in cera ex eo, quòd partes ceræ disponantur cum æquali distantia à centro, et sic de aliis: sed quòd est indivisibile, seu atomus, nullas habet partes; ergo impossibile est in atomo esse aliquam figuram.

Quartò, dato quòd atomi haberent figuram, omnes deberent esse ejusdem figuræ; ergo malè distinguuntur in illis tot figuræ. Probatur antecedens: Nam si haberent varias figuras, v.g. si una esset quadrata, et alia oblonga, sequeretur unam atomum esse longiorem vel latiorem alterâ; sicque posse subdividi in duas partes æquales alteri in longitudine, et proindè atomos illas non esse indivisibiles. Probatur sequela: Nam atomus oblonga vel est longior et gracilior alterâ quadratâ, vel non: si non est gracilior, neque longior quadratâ; ergo non est oblonga: nam figura oblonga necessariò vel est longior, vel gracilior quadratâ; si verò ista atomus oblonga est longior et gracilior; ergo ex atomis una est longior alterâ.

Quintò, etiamsi darentur atomi, seu minima corpuscula, deberent componi ex potentia et actu corporeo, id est ex materia et forma; ergo non essent prima principia. Probatur antecedens; Nam nullum corpus, quantumvis minimum, potest esse actus purus; ergo debet componi ex potentia, et actu corporeo, id est, ex materia et forma.

Sextò, quæro, utrùm omnes istæ atomi sint substantialiter ejusdem speciei, vel non; si sunt ejusdem speciei, ergo debent habere eumdem motum naturalem; nam corpora ejusdem

speciei moventur eodem motu naturali, v. g. omnes particulæ ignis moventur sursùm; ergo falsò dicunt Auctores hujus sententiæ, quasdam atomos moveri naturaliter sursùm, quasdam deorsùm, quasdam in transversum : Si verò sint diversæ speciei, cùm conveniant in ratione corporis, debet assignari in illis aliquod principium essentiale, secundùm quod una atomus differat ab aliâ.

Septimò, ex istis atomis non potest reddi ratio effectuum naturalium, cur v. g. tantus in natura ordo cernatur; quomodo ex modico grano possit fieri arbor; cur simile generet sibi simile; undè tanta varietas potentiarum, virtutum, inclinationum et actionum in rebus; undè tanta, tamque mirabilis solertia in animalibus ad procuranda sibi commoda, et fugienda incommoda; quomodo fiat in illis memoria, imaginatio, æstimativa, sensus communis; quomodo species visibiles rerum emittantur ad oculos et ad specula; quomodo ferrum attrahatur à magnete; quomodo modica scintilla magnum pulveris tormentarii aggerem tam subitò inflammet. Dicere enim quòd atomi istius scintillæ, cùm sint in perpetuo motu, dum tangunt atomos pulveris, suam illis inquietudinem communicando, tantam in eis, tamque repentinam seditionem excitent, in qua consistit ignis, incredibile prorsus videtur; veluti si quis diceret, muscam volitantem circa aggerem frumenti, posse totam granorum massam commovere, et vulgato repentè in omnia grana suo motu totum acervum dissipare. Similiter dicere, quòd istæ stupidæ atomi in cerebello apis congregatæ possint ei communicare adeò mirabilem industriam; quòd species visibiles sint quædam atomi derasæ ex superficie corporum, quæ tam subitò, cum tanto ordine, tam rectè ferantur ad oculum, ut nullâ distantiâ retardentur, nullo ventorum flatu abripiantur, nullâ aeris agitatione turbentur, nullis fenestrarum claustris impediantur; quòd magnes attrahat ferrum per quasdam atomos aduncas et hamulatas, quas à se ad ferrum dimittit, et posteà retrahit simul cum ferro, sicut piscator piscem; Hæc omnia, inquam, et similia, quæ prosequi non vacat, non modò absurda, sed et delirio fabellisque simillima videntur.

Octavò demùm hæc Atomistarum sententia non satis congruit ad explicanda fidei dogmata; cùm enim tollat omnem distinctionem realem accidentium à substantia, quomodo explicabit substantiam panis verti in corpus Christi, manentibus tamen iisdem accidentibus quæ erant in pane? Et cùm neget dari ullam formam substantialem, quomodo salvabit animam hominis esse formam substantialem ejus corporis, cum quo componat unicam substantiam. Et si concedit hominem constitui ex anima tanquam forma, et corpore tanquam materia, quare etiam idem non poterit dici de aliis rebus, eas scilicet

constare ex materia et forma, et non ex solis atomis? Et si juxta fidei doctrinam constet gratiam sanctificantem, virtutes supernaturales, dona Spiritus sancti esse qualitates spirituales ab anima distinctas, eamque informantes, quare negabit etiam res corporeas informari posse per qualitates corporeas ab ipsis distinctas?

Adde tandem quòd, dum hæc sententia suas atomos rerum omnium naturalium causas facit, periculum est, ne tandem eò ducat homines imaginationi deditos, ut cum Saducæis existiment omnia esse corpora. Undè antiqui Atomistæ Leucippus, Democritus, Epicurus et Lucretius, eò tandem dementiæ devenerunt, ut dicerent non dari entia spiritualia, sed omnia, etiam deos ipsos, si qui essent, componi ex atomis: mundum non esse conditum à Deo, nec dispositum per aliquam supremam intelligentiam, nec regi ab aliqua providentia, nec aliquid in eo agere propter finem, sed omnia fieri ex fortuito concursu atomorum per inane spatium volitantium. Et ideò hæc Atomistarum secta omnium sapientum censurâ proscripta fuit tanquam non modò rudis et inepta, sed etiam de Religionibus malè merita. Neque putaverim Recentiores, purgatis tamen his impietatibus, ei adhærere, quòd veram illam seriò putent, sed potiùs animi gratiâ, ut ingenii acumen in malæ causæ defensione ostentent; sicut Philosophus Phavorinus legitur suscepisse patrocinium febris quartanæ, et Glauco injustitiæ, imò quidam stultitiæ.

§ II.

Impugnantur sententia Renati Descartes circa principia rerum naturalium.

Etsi, ut ait Aristoteles, contra omnem proferentem sermones non oporteat esse sollicitum, et hujus viri principia satis impugnata sint paragrapho præcedenti, cùm secundùm rei veritatem non differant à principiis Atomistarum ponentium particulas quantitatis (quam vocant materiam et substantiam rerum) per motum, figuram et situm suum constituere varietatem entium naturalium; quod idem perpetuò inculcat præfatus Auctor; quia tamen ejus opiniones, non quidem solidis rationibus, sed solùm facilibus et imaginationi blandientibus explicationibus declaratæ, magnam approbationem repererunt, præcipuè apud eos, qui imaginatione magis quàm ratione philosophantes, interiora et intelligibilia rerum principia penetrare non amant, aut nequeunt; ideò paulò accuratiùs illas summatim, et quantùm ad præcipua capita (sigillatim

enim brevitas non sinit) referendas ac refutandas hìc suscipimus.

Igitur Auctor ille, alioquin solers, ingeniosus, et in mathematicis egregiè versatus, in præfatione sui libri de principiis Philosophiæ, Veteres omnes tanquam in investiganda sapientia infelices ac propè cæcos superbiusculè inculpans, et quidquid hactenùs ab illis de rebus naturalibus traditum est, ut insignem errorem, in quo quantò magis profeceris, tantò longiùs à veritatis tramite declinaveris, rejiciens, genuina Philosophiæ principia se reperisse, ipsamque veritatem cæteris se ostensurum ac demonstraturum tantâ securitate astruit, ut videatur illam de puteo Democriti recenter extractam in publicum primus produxisse. Securitatem illam cum suis fundamentalibus principiis hæreditasse videtur ab Epicureis, qui veritatem quasi digito se indicare confidentissimè gloriabantur, ipsumque sectæ caput Epicurum *patrem veri* nuncupabant.

Hæc præfatus postquam omnia omninò in dubium plusquam Pyrrhonium statim in limine primæ partis revocavit, eorum examen numero 7 ab hoc principio auspicatur: *Ego dubito ac cogito; Ergo ego sum; quod enim non est, nec dubitare nec cogitare potest.* Ex quo mox infert, rem, quæ cogitat, id est, mentem nostram, non esse corpus : Quod quidem licèt sit verissimum, fragili tamen argumento convincit, *Eo quod,* inquit num. 8, *licèt mens cogitet, ac certa sit se esse, nondùm tamen cogitat, ac certa est, sitne in mundo aliquod corpus,* id est, aliquid extensum; *ergo mens cogitans non est extensa et corporea.* Sed retorqueri facilè posset hoc argumentum; nam etiam mens dum cogitat, et certa est se esse, nondùm tamen certa est, et cogitat an sit ens ab alio productum, vel improductum; an sit ipsa actualis cogitatio, vel aliquid à sua cogitatione distinctum; et tamen alterutrum eorum est : Quidni ergo posset esse corporea quamvis supra suam cogitationem reflectendo nondùm corporeitatem adverteret? præcipuè cùm ex præfato argumento mens quidem convincatur de sua existentia, nondùm tamen suam quidditatem plenè ac distinctè cognoscat : undè quia existere est quid commune rebus tum corporeis, tum spiritualibus, posset absolutè esse corporea, quamvis de corporeitate nondùm plenam ac distinctam notionem haberet; sicuti est creatura, et, ut communiter tenetur, à sua cogitatione realiter distincta, quamvis dum ita arguit, nondùm de his cogitet. Enervat adhuc magis argumentum suum ipse Renatus, dum nomine cogitationis dicit se comprehendere omnem omninò cognitionem tum sensitivam, tum intellectivam, ut patet num. 9. Undè hoc argumentum proindè probaret etiam cognitionem sensitivam esse quid incorporeum, et tamen viri sapientissimi sensationem ab intel-

lectione distinguunt, quòd ista sit quidem operatio spiritualis et incorporea nobis cum Angelis communis, illa verò sit corporea et pecudibus communis; ut autem fert commune axioma: *Qui nimis probat, nihil probat.* Undè aliâ viâ et ratione probanda est animæ rationalis spiritualitas, et non infirmis his ratiociniis, quæ suâ fragilitate soliditati veritatis derogant magis quàm favent.

Constitutâ ejusmodi animæ mentisque notitiâ, progreditur ad alia investiganda ex ipsis ideis, quæ cùm naturaliter animæ insint, illi supra se reflectenti statim occurrunt, quarum prima præcipuaque est idea entis omnimodè perfecti, seu Dei; quem ideò dari probat; Primò quia existentia necessariò includitur in ejus idea; siquidem non repræsentaret eum omnimodè perfectum, si ipsum sine existentia, quæ est perfectionum præcipua, repræsentaret: sicut ergo habere tres angulos necessariò competit triangulo, quia in ejus idea relucet; ita existentia necessariò competit Deo, quia in ejus idea repræsentatur, proindèque necessariò existit. Secundò, quia tam perfecta idea debet effluxisse ab aliquo prototypo se nobiliori, nullus autem nobilior prototypus assignari potest nisi solus Deus, à quo impressa fuerit menti nostræ ista divinitatis notio et idea. Ex quo ulteriùs infert, ipsam animam esse causatam à Deo; aliàs enim Deus omnimodè perfectus non esset, si animam cum cæteris aliis rebus non produxisset. Cùm autem Deus nec falli possit nec fallere velit, sed sit ipsa veritas, infert eum, ne sit errorum nostrorum Auctor, talem fecisse mentem nostram, ut nunquam falli possit in his, quæ clarè ac distinctè concipit; ex quo concludit num. 30, omne quod clarè ac distinctè à nobis concipitur, esse etiam verum, id est, ita se habere sicuti concipitur.

Planè quanquam non sit hujus loci hæc omnia discutere, Metaphysicalis hæc doctrina infinitis ambiguitatibus et impugnationibus obnoxia est, tantùm abest, ut sit evidens et demonstrativa, qualem ipse putat. Nam, ut cætera mittam, quâ quæso ratione clarè et evidenter demonstrat, ideas rerum naturaliter esse à Deo immediatè nobis inditas, et non à sensibus acceptas, sicuti docent Aristoteles, D. Thomas, et primates Theologi ac Philosophi; et tamen hæc suppositio videtur esse totius hujus ratiocinii columen: Nam si rerum notiones et ideas Deus per se menti nostræ non impressit, sed beneficio sensuum à rebus anima collegit, nihil prohibet mentem nostram, utpotè defectibus obnoxiam, et in confinio substantiarum intellectualium positam, proindèque à fonte veritatis elongatissimam, in venandis ejusmodi notitiis sæpissimè peccare; sicuti probat summorum virorum in varios errores lapsus: neque proptercà refundetur hic error in Deum, sicuti nec alia causarum secundarum in suis operationibus sæpè deficientium

peccata. Deindè, quælibet secta sua principia putat esse clara ac distincta; et certè tam clarè ac distinctè probant Peripatetici dari materiam ex qua omnia fiant; et formam per quam omnia in suo esse constituantur; ac ipse laudatus Auctor probat animam esse incorpoream, extensionem esse ipsum essentiale constitutivum substantiæ corporeæ, particulas materiæ quantùm est de se moveri solo motu recto, etc. Utri ergo adhærebit animus, cùm quilibet sua principia ut clara, ac distincta divendat? Planè vel dicendum non omnia, quæ nobis clara distinctaque videntur, esse propterea vera; vel, ut quidam ex Antiquis docuêre, omnia quæ apparent, esse vera. Sed missis his omnibus, et aliis quæ ipse totâ primâ parte prosequitur, ut ad ea quæ sunt hujus loci accedamus.

Aggreditur in secunda parte principia rerum materialium explicanda : Et post multa de motu, de rarefactione, de spatio, et loco, de illimitatione mundi omninò falsa, ut num. 8, quòd etiam divinitùs dari non possit vacuum, et num. 21, quòd mundus sit illimitatus, et spatia illa quæ supra cœlos imaginamur vacua, sint tamen veris corporibus in immensum diffusis plena, et num. 22. quòd impossibile sit dari plures mundos; tandem ingenuè profitens se nihil agnoscere in substantia materiali præter extensionem divisibilem, figurabilem, et loco mobilem, concludit particulas quantitatis seu extensionis per suas divisiones, figuras ac diversos motus, esse principia rerum naturalium; seque nihil ut verum recipere, nisi quod ex iis principiis clarè deducatur; scilicet, ut quisque omnia studiis suis gestit accommodare, dicebat hominem Mathematicæ deditum, non alium orbem agnoscere, nisi quem particulæ, ac figuræ quantitatis constituerent, sicuti, ut notat Tullius, quidam Musicus ne ab arte sua recederet, animam finxit esse quamdam harmoniam : et forte si aliquis miles novam excogitet Philosophiam, mundum bellicum ex pugnis constituet; et jurista ex litigiis, legibus, ac judiciis; Mercator ex nundinis ac reciproco commercio; Nauta ex aquis cum antiquo Thalete, etc. Nec deerunt rationes apparentes, quibus quisque sua inventa stabiliat, et naturæ effectus explicet.

Motum verò localem particularum dicit hic auctor initio mundi esse à Deo impressum, et uniformiter conservari in materia cum tribus legibus; quarum prima est : *Quidquid localiter movetur, nunquam cessat à motu, donec ab alio coërceatur*; Et, *quidquid quiescit, semper quiescit, donec alterius collisione à sua stabilitate dimoveatur.* Secunda verò : *Motus omnis de se est rectus, nec fit obliquus, nisi occursu et collisione alicujus corporis obliquetur.* Tertia demùm : *Corpus motum quiescenti allidens, si fuerit fortius in suo motu quàm istud in sua stabilitate, ipsum movet, tantumdem de suo motu deperdendo, quantùm isti alteri contu-*

lerit; si verò corpus quiescens sit fortius in sua stabilitate ac quiete, quàm corpus motum in suo motu, istud illi allidendo, ut pila parieti, nihil deperdit de motu, sed solùm mutat viam ac determinationem sui motûs, resiliendo versus partem à qua fuit projectum. Ita ut apud istum auctorem motus sit quædam sarcina rebus à natura imposita, quâ se ne minimùm quidem possint exonerare, nisi aliis imponendo. Has verò mirificas leges, quæ sunt ejus doctrinæ præcipua columina, ut sanctiores et venerabiliores efficiat, ex mathematicis ad theologica repentè convolans, demonstrat ex ipsa Dei immutabilitate à num. 36 ad 42. quia scilicet inconstantia Deo attribueretur, si diceremus eum novos motus inducere in mundo, et ob suam immutabilitatem debet res in eodem statu conservare; id est, id, quod est in motu, semper in motu, id, quod est in quiete, semper in quiete; quam eamdem rationem duabus aliis regulis accommodat. Sed planè, præterquamquòd hæ regulæ repugnant manifestis experientiis, quibus videmus adepto termino gravia, leviaque motum suum sponte finire, pluraque mobilia cessare à motu, licèt illum in alia non transferant, sidera naturaliter girare ac ferri motu circulari, et corpus motum allidens quiescenti non semper resilire cum eodem impetu, imò sæpè cum nullo, ut patet in massa picis allisa parieti, quæ nec resilit, nec movet parietem, sed ipsi adhærescit et agglutinatur. Ratio Theologica, quam ad has regulas stabiliendas adhibet Renatus, prorsùs inepta est : Quasi verò Deus absque suæ immutabilitatis præjudicio, quos semel rebus indidit motus augere, variare, minuere nequiret; aut præfinire cuilibet rei certos sui motûs terminos, quibus adeptis quiescat, aut ex corporibus, aliis quidem rectum, aliis circularem motum tribuere, ut istâ motuum varietate venustior sit orbis. Rejectis igitur fictitiis his motuum legibus, ut principia quoque istius Auctoris confutentur, quod præcipuè ad hanc partem pertinet :

Dico : particulæ quantitatis secundùm divisionem, figuram, et localem motum variatæ non possunt esse rerum naturalium principia. Conclusio probari posset ferè, iisdem argumentis, quæ præcedenti paragrapho prosecuti sumus; sed prætereà

Probatur primò : Nam ista principia solùm voce tenus differunt à doctrina Epicureorum de principiis naturæ; cæterùm reipsâ conveniunt : Sed doctrina Epicureorum de principiis naturæ fuit unanimiter à Doctoribus Catholicis rejecta; ergo pari jure et ipsa Renati principia sunt rejicienda. Minor patet : Quamvis enim ex Patribus et Doctoribus Ecclesiæ, quidam Platoni, quidam Aristoteli adhæreant, unanimiter tamen Epicuri doctrinam, etiam de corpusculis et rerum naturalium principiis inculpant ut rudem et falsam : imò Augustinus Epicurum vocat delirum Philosophum, vel potiùs ama-

torem vanitatis, non sapientiæ; similia illius et corpusculorum doctrinæ elogia crebrò apud sanctos Doctores occurrunt. Major verò probatur : Nam capitalia Epicureæ sectæ de principiis dogmata erant : omnia componi ex corpusculis motu, situ, figurâ diversis, corpuscula illa motu recto ferri, occursu aliorum obliquari, hinc fieri turbines ac vortices, etc. Sed hæc sunt ipsissima Renati principia, qui etiam ut pleniùs epicurizet, num. 28 jubet à sua Philosophia exulare causarum finalium inquisitionem; ergo principia Renati sunt eadem ac Epicureorum. Et hoc considerandum est, ne quis fortè putet hunc Auctorem ista principia excogitasse, et non potiùs ex Epicureorum ruinis suam doctrinam ædificasse, quam tamen mathematicis rationibus illustrasse, ac ingeniosè expendisse non est diffitendum.

Respondet ad hoc argumentum Renatus num. 202, quartæ partis : Democritum (quod idem dicendum de Epicuro) posuisse pro principiis rerum, magnitudines indivisibiles, (*atomos* vocabat) et ponderosas; cùm tamen ipse illas astruat, et in infinitum divisibiles, et sine ullo prorsus pondere ac gravitatione.

Sed hæc responsio vel nullum, vel leve discrimen assignat; tum quia hæc duo levioris momenti sunt, nec obstant quominùs in præcipuis capitibus de constitutione rerum materialium cum Epicureis concordet ille Auctor : tum quia Democritus et Epicurus non videntur hanc indivisibilitatem usurpasse in sensu rigoroso et mathematico, quomodo eam sumit Renatus, dum corpuscula, seu materiæ particulas negat esse indivisibiles; sed physicè et lato modo; ita ut corpuscula dicerentur ab illis indivisibilia, quia erant ultima constitutionis majorum corporum elementa, ex coacervatione aliorum corpusculorum non composita. Pondus verò dabant corpusculis solùm, ut salvarent localem motum : undè apud illos pondus nihil aliud erat, quàm vis se rectè movendi; quam vim in corpusculis admittit Renatus 2, p. n. 45.

Probatur 2° conclusio : Principia rerum naturalium debent esse aliquid substantiale, aliàs enim non possent constituere substantias naturales, ut patet : Atqui quantitas cum sua figura, suoque motu, non est aliquid substantiale; ergo non potest esse principium rerum naturalium. Major patet : Probatur minor, quàm Renatus negat dicens 2, p. num. 9, quantitatem, seu extensionem esse constitutivum substantiæ materialis : tum ex Mysterio Eucharistiæ; quod enim separatur à substantia materiali, non est ejus substantiale constitutivum : sed in Eucharistia quantitas panis separatur realiter ab ejus substantia; siquidem post consecrationem non est ampliùs substantia panis, sed transit in corpus Christi, et tamen, ut docet Ecclesia, remanet adhuc quantitas panis cum

cæteris accidentibus; ergo quantitas non est constitutivum substantiæ, sed solùm accidens ab ea separabile : tum etiam ratione naturali id suadetur : Nam principia substantialia in diversis rebus debent esse diversa; sunt enim radicalia principia operationum et proprietatum, quæ cùm sint diversæ in diversis, exigunt quoque principia diversa, sed quantitas in omnibus est ejusdem rationis, ut de se patet; ergo quantitas non est principium substantiale, sed præter illam admittenda sunt alia principia substantialia.

Respondere solent Renati sectatores ad primum, quo mirè torquentur, res Philosophicas non debere probari ex mysteriis fidei; quæ quia ratio nostra non capit, ideò ex illis discurrere non potest : Ad secundum verò dicunt quantitatem, licèt sit ubique ejusdem rationis, attamen constituere diversitatem in rebus et operationibus, inquantùm ipsa diversa est secundùm suas particulas, quarum aliæ rotundæ, aliæ quadratæ, aliæ oblongæ sunt, etc., aliæ moventur, aliæ quiescunt : Ex qua diversitate nascitur rerum varietas; ut particulæ quiescentes constituunt solida; particulæ se moventes constituunt fluida; particulæ acutæ constituunt res acidas et dissolventes, et sic de cæteris.

Sed contra primum : Nam mysteria fidei et sunt et debent supponi verissima : undè quia ex vero nunquam sequitur falsum, quidquid ex mysteriis fidei legitimè circa res naturales infertur, necesse est esse verum, nec sine errore potest negari : Ridiculum igitur est dicere nos ex iis, quæ sunt fidei, non posse philosophicas veritates eruere : imò ad nullam certiorem regulam possumus naturales cognitiones probare, quàm eas ad fidei veritates tanquam ad lydium lapidem examinando : Veluti enim nautæ incertos et ancipites in mari cursus dirigunt inspiciendo certissimas siderum vias, suosque errores istâ collatione reformant; ita quoque naturales nostros discursus regere ac corrigere possumus eos, quantùm fieri potest, ad cœlestes fidei traditiones comparando : Undè Pythagoras meritò dicebat, Divina oracula multùm ad Philosophiam conferre.

Responsio etiam ad secundum impugnatur : Tùm quia, ut supra dictum est, figura, motus, et quies, cùm sint aliquid purè accidentale, non possunt esse principia substantialis diversitatis : tùm etiam quia responsio supponit res, quas differre videmus, non esse unicam massam continuam; sed potiùs texturam, acervum, et concretionem particularum juxta se positarum : Atqui hæc suppositio fictitia et falsa est; ergo nulla responsio. Probatur minor, et in primis quòd fictitia sit hæc suppositio; nam nullâ evidenti ratione illam probat Renatus; cùm enim 4 part. art. 201, hunc præfigat titulum, *quòd sensibilia corpora componantur ex particulis insen-*

sibilibus, id ne verbulo tenus probat; sed solùm dari posse in rerum natura corpuscula ita minuta, ut sensum omnem fugiant, quod planè certum est. Cæterùm, utrum majora corpora sint solùm textura et coacervatio istorum insensibilium juxta se positorum, quod in titulo probandum susceperat; vel unica massa tota continua, nullomodò discutit : Quod etiam hæc suppositio sit falsa suadetur : Nam continuitas est proprietas omnis quantitatis, et perindè magnis ac parvis quantitatibus competit : Undè quantitas magnarum rerum, v. g. olei, aquæ, ferri, adamantis, tam est continua, quàm quantitas corpusculorum insensibilium. Undè sicuti corpusculi quantitas non constat ex aliis minoribus corpusculis juxta se positis, sed habet omnes suas particulas unitas, et sub unica totali figura contentas; ita quoque quantitas unius adamantis, aut unius aquæ est tota continua, nec constat ex quantitatulis inter se divisis, quarum quælibet habeat propriam figuram; sed habet omnes suas partes continuatas, et abinvicem indivisas, ac sub unica totali figura comprehensas.

Probatur tertiò conclusio : Principia rerum naturalium talia esse debent, ut ex iis omnia naturalia fieri possint : Atqui ex particulis quantitatis, per figuras et localem motum variatis, omnia naturalia fieri non possunt; ergo non sunt principia rerum naturalium. Major patet : Probatur minor : In rebus naturalibus plures sunt vitâ, cognitione, et appetitu sensitivo præditæ : videmus enim pecudes vivere, sentire, imaginatione, memoriâ, æstimativâ, sensu communi, visu, auditu, et aliis sensibus objecta cognoscere, discernere, æstimare; percipere voluptates et dolores; rapi affectionibus amoris, odii, vindictæ, audaciæ, etc. Atqui vita, cognitio, voluptatis dolorisque perceptio, passiones amoris et odii non possunt fieri ex solis particulis quantitatis variè figuratis ac localiter motis : ergo particulæ illæ non possunt esse principia rerum naturalium. Major videtur certa. Minor etiam constat; quis enim putet cognitionem in hoc solo consistere, quòd una particula quantitatis, quæ ex seipsa cognoscitiva non est, alteri collidatur; aut ex hoc fieri perceptionem voluptatis, affectum amoris, etc.

Respondere solent Renati discipuli ad hoc argumentum, quod urgentissimum est, animalia non cognoscere, nec percipere objecta, nec propriè affici voluptate aut dolore, nec tangi amore vel odio; sed esse insensibilia quædam naturæ artefacta, quæ licèt forinsecùs referant ea signa, quæ homines edere solent ejusmodi cognitionibus ac affectionibus præditi; attamen propriè non magis cognoscunt, aut doloribus ac voluptatibus afficiuntur, quàm simulacra quæ ridentis, flentis, timentis, amantis speciem referunt, quamvis intrinsecùs hæc non sentiant; aut horologia quæ signant horas quamvis eorum successionem non cognoscant.

Sed hæc responsio prorsùs intolerabilis est : Tùm quia repugnat sensui communi et receptissimis ab initio mundi notionibus : Tùm quia Scriptura sacra passim cognitionem aliquam tribuit animantibus, et perceptiones voluptatis ac doloris : Tùm quia detrahit sine ullo prorsùs fundamento perfectionem operibus Dei, quasi verò non potuisset Deus vitam, sensitivam cognitionem, et perceptiones voluptatis ac doloris animalibus tribuere : Tùm demùm quia non explicat, sed penitùs destruit naturæ phænomena : omnibus enim indiciis convincimur animalia esse vitâ sensitivâque cognitione prædita, et planè si liceat tam aperta repudiare indicia, eâdem licentiâ poterit quisque fingere alios homines non esse ratione præditos, sed esse hominum simulacra, vitâ, sensu, ac ratione carentia, quamvis extrinsecùs horum speciem et signa referant.

Et si dicas, bruta etiam plura indicia rationis extrinsecùs dare, nec tamen propterea ratiocinantur : quidni ergo poterunt cognitione sensitivâ carere, licèt plura ejus indicia extrinsecùs exhibeant ? Respondeo hæc signa rationis esse levissima, et in pluribus deficientia : quamvis enim in quibusdam operibus videantur rationabiliter procedere, in infinitis aliis pereant contra rationem : Et præterea evidentissimis argumentis infrà referendis, disp. 2, quæst. 6, art. 4, convincimur bruta esse irrationabilia : At verò cognitionem sensitivam illis inesse omnia indicia probant, et nulla convincens ratio contrarium suadet.

Probatur demùm quartò ratione, quam suprà contra Atomistas urgebamus : Nam principia rerum naturalium debent esse principia veræ generationis ; id est, debent esse ejusmodi, ut salvemus ex his produci novas in mundo substantias : sed principia Renati non sunt ejusmodi ; ergo non sunt vera principia rerum naturalium. Major infrà probabitur accuratiùs : ostendemus enim novas in Mundo produci substantias, et non solùm præexistentes variari accidentaliter ; quam productionem vocant Physici *generationem substantialem* : Minor verò de se evidens est ; nam particulæ illæ quantitatis suâ commixtione, agitatione, diversisque figuris nihil possunt efficere nisi novos acervos, novasque concretiones, non verò novum ens substantiale : Undè Epicurus conformiter ad hæc principia vocabat entia naturalia *concretiones particularum, seu atomorum*.

Objectiones non refero, quia vix ullis rationibus sua principia stabilit Auctor quem impugnamus : solùm duo dici possent ex ejus doctrina deprompta. Primò principia Philosophiæ debere esse clara et evidentia : Non occurrunt autem principia clariora et evidentiora quàm extensio, figura, et motus localis ; nam materia et forma Peripateticorum sunt res obscuræ ;

ergo hæc sunt genuina veræ Philosophiæ principia. Secundò, ex his principiis et conclusionibus ab illis deductis salvari et explicari possunt omnia naturæ phænomena ; ergo non sunt alia quærenda, nec meliora optanda.

Respondeo ad primum argumentum procedere ex æquivocatione : Alia enim sunt principia discursûs nostri, et alia principia rerum constitutionis. Principia discursûs sunt quædam propositiones, seu veritates per se notæ, ex quibus ad veritates occultas investigandas procedimus ; et hæc principia sanè debent esse clara et certa, cùm declarent et certificent conclusiones, sintque purissimi ac primi luminis naturalis radii ; et de illis intelligendum est quod dici solet, principia debere esse per se nota et certa. Principia verò constitutionis rerum sunt, ex quibus et à quibus causantur res ipsæ : et hæc planè non sunt nobis clara, sed occulta et obscura, nec nisi magno labore innotescunt, et à paucis inveniri ac perspicacis intelligentiæ acumine lustrari possunt, adeò ut poëta meritò dixerit :

Felix qui rerum potuit cognoscere causas.

Undè modus philosophandi quem tenet Renatus hoc ipso suspectus est, quòd proferat quidem pro principiis constitutivis rerum quædam ab omnibus cognita et inventu facillima ; sed pro his explicandis assumat quædam doctrinæ principia non modò dubia, sed etiam falsa, et nulla satis convincenti ratione suffulta ; ut *quòd omnis motus de se rectus est*, *nec nisi per violentam collisionem obliquetur ; quòd omne quod movetur, semper moveatur*, *nec possit se suo motu exonerare, nisi illum alteri imponendo, etc.* Valeat ergo hic philosophandi modus in his, quæ clara ac certa esse debent, obscurus ac dubius; in his verò quæ latere ac obscura esse consentiunt omnes sapientes, suspectâ facilitate nimis apertus.

Ad secundum respondeo ex principiis Renati non posse reddi rationem rerum naturalium, ut suprà ostensum est, præcipuè de cognitione et vitâ brutorum. Deindè rationes, quas de quibusdam ex suis principiis reddit Renatus, vel violentæ sunt, vel gratuitæ ac fictitiæ, quæque satisfaciant quidem imaginationi, non tamen intellectui, similes fabulosis illis narrationibus, quæ delectant quidem ut ingeniosæ, sed non persuadent, nisi fortè simplices. Demùm esto ex doctrina hujus Auctoris explicari, aut potiùs imaginationi comprehensibilia fieri possent naturæ phænomena, non tamen propereà sequeretur eam esse veram, sicuti eam adeò confidenter jactat : nam etiam aliis modis res à Deo fieri et ab hominibus explicari possunt. Ptolomæus, Copernicus, et Tycho-Brahe contrarias et inter se pugnantes hypotheses, quæ proindè simul veræ

esse nequeunt, in Astrologia constituunt, et tamen ex iis quilibet astrorum phænomena explicare potest : Quidni ergo à pari naturæ phænomena poterunt à viro ingenioso ex falsis suppositionibus declarari; præcipuè cum nonnisi entium naturalium corticem sensibus percipiamus. Hoc argumentum sibi in fine 4 partis proponit quidem, sed solvit solùm ex quadam defectuosa paritate, quam ideò referendam et impugnandam omittimus, quia argumenta ex paritate sunt levissima, et ad explicandum, quàm ad persuadendum accommodatiora.

§ III.

Statuitur vera sententia circa principia rerum naturalium.

Confutatis aliorum opinionibus, nunc statuendum est, quænam sint principia rerum secundùm Peripateticorum sententiam. Ens autem naturale dupliciter considerari potest, scilicet in fieri, et in facto esse, seu in statu generationis, et in statu constitutionis : Undè explicanda sunt ejus principia tam generationis, quàm constitutionis : Pro resolutione,

Dico primò : Principia generationis rerum naturalium sunt materia, forma, et privatio. Ita docet Aristoteles hìc, in cujus sententiam unanimi consensu exstinctis aliorum Philosophorum opinionibus omnes deinceps conspirarunt. Conclusio autem supponit entia naturalia substantialiter generari et corrumpi, quod infrà magis declarabitur; et videtur constare, tum ex communi omnium sensu et loquendi modo; tum experientiâ, quâ cernimus in mundo novas rerum species generari, et posteà corrumpi: Sic animal nascitur et moritur; ignis gignitur et exstinguitur; caro formatur et posteà destruitur, ita ut substantiæ illæ antequam producerentur, non essent, et postquam periêre, ampliùs non existant, sed ex illis novum rerum genus essentialiter diversum formetur : Hoc posito,

Probatur evidenter conclusio : Nam tot sunt principia generationis rerum, quot requiruntur ad generationem novæ substantiæ : sed tria requiruntur ad generationem novæ substantiæ: ergo tria sunt generationis principia. Probatur minor : Nam generatio est transitus de non esse substantiali ad esse substantiale (tunc enim censetur nova substantia generari, quando anteà non erat, et posteà est); ergo ad generationem novæ substantiæ tria requiruntur, scilicet *non esse*, tanquam terminus qui relinquitur; *esse*, tanquam terminus qui acquiritur, et subjectum transiens de non esse ad esse. *Non esse* , dicitur privatio; id quod dat esse, dicitur forma; et demùm subjectum quod transit de non esse ad esse, dicitur materia.

Confirmatur conclusio : Nam quidquid naturaliter fit, ex aliquo fit ; ut enim dicit physicorum axioma : *In rebus naturalibus ex nihilo nihil fit :* Sed substantiæ naturales fiunt, ut patet de igne, planta, animali, etc., ergo datur aliquod subjectum commune ex quo fiant res naturales, quodque in omnia substantiarum genera fit transmutabile ; tale autem subjectum dicitur materia. Sed quia materia ista de se indifferens est ad omnia rerum genera, sicut cera ad omnes figuras, dari debet præter materiam aliquod aliud principium determinans ipsam ad certam speciem entis naturalis, v. g. ad essendum hominem, vel ignem, vel arborem : Istud autem principium dicitur forma, cujus varietas rerum naturalium discrimina facit : Nam quando materia recipit formam aquæ, est aqua ; si illâ formâ expulsâ introducatur forma lapidis, erit lapis ; si forma ligni, erit lignum, etc. Patet autem quòd illa materia antequàm recipiat formam aliquam, non debet actu illam præhabere, sed esse sub carentia illius cum aptitudine ad illam recipiendam, quotiescumque occurret agens capax illius introducendæ : Hæc carentia formæ cum aptitudine habendi illam dicitur privatio ; ergo tria concurrunt ad generationem substantiæ naturalis, scilicet materia, forma, et privatio.

Objicies primò : Privatio non est principium generationis ; ergo non sunt tria principia. Probatur antecedens : Non ens non potest esse principium generationis entis : sed privatio est non ens ; ergo non potest esse principium generationis.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem distinguo majorem : Non ens non potest esse principium generationis, per modum partis influentis, concedo ; per modum termini à quo, nego : siquidem generatio est mutatio de non esse ad esse ; undè *non esse*, seu non ens est terminus à quo generationis. Adde prætereà quòd privatio non est purum non ens, sed non ens cum aptitudine ad essendum, et ideò ratione aptitudinis illius potest concurrere ad generationem.

Instabis : Privatio non est in instanti quo generatur aliquid ; ergo non principiat generationem.

Respondeo dato antecedente, distinguendo consequentiam ; ergo non principiat generationem per modum termini á quo derelicti, nego, per modum partis constituentis ipsum genitum, concedo. Quod enim principiat mutationem per modum termini à quo, non debet esse dum fit mutatio, sed potiùs excludi debet et relinqui.

Objicies secundò : Agens est etiam principium generationis ; ergo dantur quatuor principia. Probatur antecedens : Nam sicut omne, quod fit, ex aliqua materia fit ; ita omne quod fit, ab aliquo agente fit.

Respondeo agens esse solùm principium extrinsecum, de quo modò non agimus.

Dices : Etiam privatio est tantùm principium extrinsecum ; siquidem principiat per modum termini exclusi.

Respondeo : Privationem esse quidem extrinsecam genito, non tamen subjecto generationis : Oportet enim, ut subjectum generationis priùs intrinsecè fuerit privatum formâ, ad hoc, ut possit illam recipere : undè privatio est intrinseca generationi ex parte subjecti.

Objicies tertiò : Forma corrupta est etiam terminus à quo generationis ; ergo sunt plusquàm tria principia.

Respondeo : Formam corruptam requiri solùm per accidens ad generationem, inquantùm materia nequit esse sine forma, ideòque antequàm novam acquirat, debet præexstitisse sub veteri : Attamen si materia posset esse sine ulla forma, nihilominùs fieret generatio. Undè forma corrupta solùm se habet per accidens ad generationem.

Dices : Saltem dispositiones præviæ concurrunt ad generationem : nam antequàm fiat ignis ex ligno, debet præcedere calor disponens, etc., ergo debent annumerari inter principia.

Respondeo dispositiones reduci ad materiam veluti aliquid præparativum ejus ; et ideò non annumerantur inter principia quamvis omnes fateantur eas aliquomodò concurrere ad generationem.

Dico secundò : Principia entis geniti constitutiva, seu principia in facto esse sunt solùm duo, materia scilicet et forma.

Probatur facilè conclusio ; Siquidem tot sunt principia entis geniti, seu in facto esse constituti, quot remanent transactâ generatione : sed solùm duo remanent transactâ generatione ; ergo sunt solùm duo principia entis geniti, seu in facto esse constituti. Major patet ex terminis : Probatur minor : Nam adveniente formâ excluditur privatio ; ut dum materia ligni facta est ignis, cessat in ea privatio ignis ; ergo solùm remanet materia, et forma : Quæ duo principia, cum sint maximi momenti, et veluti duo cardines entium naturalium, ideò accuratè sunt explicanda singulis quæstionibus. Cæterùm de privatione nihil ampliùs dicendum occurrit ; solùm recolendum est ex Logica, privationem esse carentiam formæ in subjecto apto ad formam : Undè duo dicit, scilicet carentiam formæ, et aptitudinem ad recipiendam formam. Concurrit igitur ad generationem, quatenùs dicit aptitudinem ad formam, et necessariò prærequiritur ad hoc, ut materia sit susceptiva formæ.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Materia prima rerum naturalium.

Ex præmissis constat duo esse principia constitutiva entis naturalis, materiam scilicet et formam. Nunc de utrâque sigillatim agendum est : et sanè, si quis consideret Antiquorum circa principia opiniones, manifestè videbit omnes aliquomodò agnovisse ista duo principia, materiale scilicet, et formale ; quamvis, ut advertit Aristoteles, non satis penetraverint utriusque principii naturam et conditiones. In primis enim, qui ponebant pro principio elementum aliquod, v. g. ignem aut aquam, per illud principium intelligebant materiam ; cui præterea diversam dispositionem adjungebant, ut raritatem, vel densitatem ; fluiditatem, vel soliditatem, per quam materia illa communis in varia rerum genera formaretur. Democritus verò, et Epicurus atomos, veluti rerum omnium materiam statuebant ; dispositionem verò atomorum veluti formam agnoscebant, per quam res diversificarentur, sicuti lapides sunt materia domûs, dispositio verò lapidum est quasi forma ejus : undè patet, omnes consentire dari principium materiale ex quo cuncta fiant, et principium formale, per quod cuncta diversificentur, ac in determinato entis modo constituantur. Tota ergo difficultas est in explicanda natura illius materiæ, quod fiet quinque articulis ; in quorum primo quæretur, quid sit materia : In secundo, an habeat actum entitativum, vel potiùs sit pura potentia in omnia rerum genera versatilis : In tertio, utrum habeat propriam existentiam : In quarto, an divinitùs possit esse sine ulla forma : In quinto tandem agetur de ejus proprietatibus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Materia.

Cum notitia materiæ præcipuè dependeat à cognitione generationis substantialis, pauca statim de ipsa generatione dicenda sunt. Mutatio ergo, quam cernimus in rebus naturalibus, duplex est ; una accidentalis, altera substantialis : Mutatio accidentalis est transitus de uno accidente ad aliud accidens ; ut dum homo ex indocto fit doctus, ex frigido calidus, ex parvo magnus, dicitur mutari accidentaliter ; quia esse doctum, frigidum, calidum, respectu hominis sunt mera acci-

dentia, quæ adveniunt et abeunt manente eadem hominis substantiâ. Cæterùm res aliquando mutari videmus non modò secundùm accidentia, sed etiam secundùm ipsam essentiam et principia substantialia, quando scilicet ex una substantia fit alia; ut ex embryone homo, ex homine vermes, ex ligno ignis, ex igne aër. Hæc mutatio dicitur generatio substantialis, et solet definiri : Transitus de uno esse substantiali, ad aliud esse substantiale, seu de non esse ad esse simpliciter, quia esse substantiale dicitur esse simpliciter, esse verò accidentale vocatur apud Philosophos esse secundùm quid.

Quod autem detur hæc mutatio, seu generatio substantialis, licèt eam satis non agnoverint Antiqui Philosophi, attamen probari potest dupliciter: Primò à priori; nam ut ait D. Thomas Opusc. 2, cap. 74. Mundi perfectio exigebat, ut in eo essent omnia substantiarum genera: sicut ergo in mundo sunt quædam substantiæ incorruptibiles, ita quoque esse debuerunt in eo quædam substantiæ corruptibiles, in quibus locum haberet generatio et corruptio, ex quarum vicissitudine, veluti ex quadam pulcherrima scena mundi theatrum ornaretur. Adde prætereà, quòd generatio nihil aliud est, quàm actio, quâ una substantia creata producit aliam: Sed debuit dari in mundo talis actio ; ergo datur generatio substantialis. Probatur minor : Ut enim arguit D. Thomas Opusc. 2, c. 124. Deus contulit substantiis non solùm ut essent, sed etiam ut alias sibi similes producere possent ; ut sic Divina fœcunditas reluceat, et participetur ab operibus Dei; ergo datur in creaturis actio, quâ una substantia producit aliam.

Secundò idem colligitur à posteriori : Cùm anim essentia seu substantia sit veluti basis, origo et radix omnium proprietatum quæ sunt in re, sicut ex ruina repentina totius ædificii colligimus nutasse fundamenta; ex ramorum ariditate colligimus radicis corruptionem; ex rivuli turbatione colligimus vitiatum esse fontem; ita quoque ex repentina et irreparabili omnium proprietatum ruina manifestè colligimus corruptionem principiorum substantialium. Cùm ergo ad oculum cernamus rei nonnunquam proprietates subitò et irreparabiliter corruere, ut in morte animalis cessat irreparabiliter sensus, motus, omnisque vitalis operatio; in combustione ligni cessant omnes ejus proprietates, et loco earum ignis proprietates subrogantur; hinc evidenter colligitur etiam principium substantiale mutatum esse, ac proindè dari corruptionem et generationem substantialem

Hæc veritas confirmatur apertiùs in homine, quem certum est substantialiter corrumpi in morte, inquantùm anima, quæ est principium ejus substantiale, separatur à corpore ; quam corruptionem substantialem colligimus à posteriori, ex eo quòd videamus cessare omnes operationes et proprietates ho-

minis; ergo à pari dum videmus variari omnes operationes, et proprietates rei, ipsisque succedere operationes, et proprietates oppositas, manifestè inferendum est variatam esse radicem harum proprietatum, et operationum, scilicet ipsam rei substantiam; proindèque dari generationem et corruptionem substantialem: Quâ veritate sic constitutâ facilè colligentur, quæcumque dicenda sunt circa materiam primam: Undè

Dico primò: Datur materia prima, seu quædam res in omnium substantiarum genera versatilis, sicut cera in omnes figuras variari potest.

Conclusio patet ex dictis quæstione præcedenti: Tum quia in omni mutatione necesse est dari aliquod subjectum, in quo talis mutatio exerceatur: sed datur mutatio substantialis, ut mox probabimus; ergo debet dari subjectum talis mutationis, id est materia prima: Tum quia ex nihilo nihil fit naturaliter: sed substantiæ naturales fiunt; ergo debent fieri ex aliqua materia: Tum quia sicut ex nihilo nihil fit; ita quoque nulla res potest redigi in nihilum; ergo post omnem corruptionem rerum debet remanere materia, ex qua fiunt. Undè veluti cernimus in officina artificum materiam aliquam ex qua conficiunt sua artefacta; ut in officina Sculptoris lignum de se in omnes figuras transformabile, quod præsupponitur ad omnia sculptilia, et remanet illis destructis; ita quoque datur in officina naturæ quædam materia, ex qua fiant substantiæ naturales, et quæ sit in omnes substantiarum species transformabilis.

Dico secundò: Materia prima rectè definitur: Primum uniuscujusque rei subjectum, ex quo inexistenti omnes res naturales fiunt. Hæc definitio recipitur ab omnibus, quam tradidit Aristoteles his verbis: *Materia est primum subjectum, ex quo, cùm insit, aliquid fit primò, et non secundùm accidens:* Quæ verba in idem omninò redeunt cum nostris:

Explicatur: In primis materia dicitur primum subjectum, eo quòd omni naturali generationi subjiciatur, veluti lignum subjicitur sculpturæ; et dicitur signanter *primum*, quia non supponit aliquod aliud prius. Additur, *ex quo inexistente,* id est, intùs manente, et ipsam rei compositionem ingrediente; *res omnes naturales fiunt*, quia nulla substantia naturalis et corporea est, quæ non fiat ex materia.

Præter hanc definitionem, aliam tradidit Aristoteles, dicens: *Materia non est quid, nec quale, nec quantum, nec aliquid eorum, per quæ ens determinatur*, ut insinuaret materiam de se nullam rem determinatè esse, sed aliquam potentiam ad omnium rerum species indifferentem. Brevior tradi posset definitio materiæ, dicendo; Materia est potentia substantialis, id est, natura quædam, ex qua fieri potest quælibet substantia naturalis, sicuti ex liguo fieri potest quodlibet artificiosum simulacrum.

Necesse autem fuit, ut in rerum natura talis esset materia in omnium rerum genera transformabilis : Primò ut esset veluti theatrum, in quo mirabilis illa generationum et corruptionum substantialium scena perageretur.

Secundò ut deserviret pulcherrimæ huic, quam cernimus substantiarum diversitati, dum veluti Protheus alter in tam varias facies transformatur : Nam veluti ad laudem artificis confert, quod in ejus officina sint varia artefactorum genera ; ita quoque ad laudem supremi naturæ Opificis, et hujus mundi ornatum conducebat, ut in eo essent non modò accidentium, sed etiam substantiarum variæ species.

Tertiò, quia, ut supra ex D. Thoma dicebamus, mundi venustas exigebat, ut in rebus essent quædam supremæ, Deoque simillimæ, quæ semper essent; quædam verò infimæ, et in rerum confinio positæ, quæ generationi et corruptioni obnoxiæ quandoque essent, quandoque non essent: Undè in illis infimis oportebat esse aliquod subjectum versatile inter quodlibet esse et non esse, cujusmodi est materia.

Quartò demùm quia, ut sæpè dicit D. Thomas, Deus, ut sibi perfectè assimilaret creaturas, non solùm contulit ipsis ut essent, sed etiam ut agere possent : Undè in rebus corruptibilibus quodlibet producit sibi simile, ut ignis ignem, planta plantam, homo hominem. Creaturæ autem non possunt agere ex nihilo: (hoc enim solius Dei proprium est). Undè ad hoc ut res producerent sibi simile, necesse fuit illis à Deo subministrari materiam aliquam positam quidem extra nihilum, attamen ad nullum entis genus determinatam, ex qua quodlibet agens posset facere sibi simile.

Dico 3°. Materia realiter distinguitur à forma substantiali.

Probatur conclusio : Nam quæ separantur, realiter distinguuntur : Sed forma separatur à materia; ergo realiter ab illa distinguitur. Major patet. Probatur minor: siquidem pereunte homine, separatur forma constitutiva hominis ab ejus materia; pereunte ligno et in ignem converso, desinit forma ligni, et tamen manet ejus materia sub forma ignis; ergo realiter separantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm Materia prima ita sit pura potentia, ut nullum includat actum entitativum.

Cùm materia sit quædam potentia substantialis, ut profundiùs innotescat ejus essentia, discutiendum est an in genere entis ita sit pura potentia, ut nullum prorsùs actum includat.

Actus autem duplex est, scilicet actus essentiæ, et actus existentiæ : Actus essentiæ est, per quem essentia ponitur sub determinato essendi modo, et determinata rerum specie : Sic forma lapidis dicitur actus essentiæ lapidis, quia constituit lapidem in certo gradu entis; undè illa essentia carebit actu essentiali, quæ de se ad nullum entis modum determinatur, sed vaga est, et indifferens ad omnes entis modos. Actus verò existentiæ est, per quem actualis quædam essentia ponitur perfectè extra causas et nihilum, de quo plura dicentur in Metaphysica. Quæritur hìc: utrùm materia in sua entitate, prout distinguitur à forma substantiali, includat actum vel essentiæ, vel existentiæ : Prima difficultas resolvetur in hoc articulo ; secunda verò in sequenti.

Dico : Materia in sua entitate nullum includit actum essentiæ; sed est pura potentia in genere entis de se indifferens ad omnes essendi modos; sicuti cera nullam de se includit figuram artificialem, sed est transformabilis in omnes figurarum modos. Conclusio est contra quosdam extraneos, quam tamen communiter docent Thomistæ omnes, et plures alii.

Probatur primò auctoritate Aristotelis, qui expressè dicit, *materiam non esse quid, neque quale, neque aliquid eorum per quæ ens determinatur* : Sed ens determinatur per actum essentialem ; ergo materia in se nullum includit actum essentialem. Undè idem Aristoteles dicit, materiam se habere in ordine entis naturalis, sicut lignum in ordine artificiali ; undè veluti lignum de se nullam includit figuram artificialem, sed est in potentia ad omnes, sic materia est in potentia ad omnes actus essentiales. Expressus est etiam D. Thomas. qui perpetuò inculcat materiam esse puram potentiam in genere entis. Undè 1 parte, quæst. 7, art. 2. *Materia*, inquit, *non est ens in actu, sed potentia tantùm*. Et 7 metaph. lect. 2. *Materia per formam est ens actu, cùm de se sit potentia tantùm*; quam etiam sententiam attribuit Platoni Opus. 15, c. 7. Idem expressit Augustinus 12. Conf. c. 7, cum dixit : *Duo fecisti, Domine, unum propè te* (scilicet naturas) *aliud propè nihil*, scilicet materiam, quam ideò vocat *propè nihil*, quòd nihil sit actu, sed in potentia ad omnia. Ideò Antiqui Poëtæ materiam vocabant *chaos et tenebras*, eo quòd sit expers omnis perfectionis et actualitatis.

Probatur ratione : Quod est in potentia in ordine entis simpliciter, non includit actum entitativum, et essentialem : Sed materia prima est in potentia in ordine entis simpliciter ; ergo nullum includit actum entitativum. Major patet : Nam eadem res in eodem ordine non potest esse actus et potentia ; si igitur materia sit potentia in ordine entis simpliciter, non potest in eodem ordine includere actum. Cùm autem ens simpliciter sit

primum ens, in quo fundantur entia secundùm quid, et actus simpliciter sit prior quàm actus secundum quid; si materia sit in potentia in ordine entis simpliciter, nullum prorsùs includet actum entitativum. Major verò probatur : Nam materia est in potentia respectu hujus, quod fit ex illa : sed ens simpliciter fit ex materia; ergo materia est in potentia in ordine entis simpliciter. Major patet. Minor verò probatur : Nam illud fit ex materia, quod producitur per generationem substantialem; sed ens simpliciter producitur per generationem substantialem; ergo ens simpliciter fit ex materia. Major certa est: Nam materia est principium ex quo aliquid generatur. Minor verò declaratur : Nam in eo differt generatio substantialis ab aliis productionibus, quod aliæ productiones terminentur ad aliquod ens secundarium, et accidentale, ut calefactio ad esse calidum, ægrotatio ad esse ægrum, quæ sunt entia solum secundùm quid et accidentaria : at verò generatio terminatur ad ens simpliciter, id est, ad ens primarium et substantiale, quod nullum supponit prius; v. g. ad essendum hominem, plantam, lapidem, etc. Hæc ratio omninò profunda est, et juxta principia Aristotelis evidenter convincens : Undè ut clariùs explicetur,

Nota, veteres Philosophos negasse in rerum natura produci ens simpliciter, id est, entitatem substantialem et primam; quia, ut refert Aristoteles, non poterant intelligere ex quo fieret prima illa entitas substantialis : vel enim, inquiebant, illud primum ens fieret ex nihilo, vel ex ente : non ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit; non ex alio ente, quia quod jam est ens simpliciter, non fit ens simpliciter. Undè concludebant, nullum ens simpliciter de novo produci, sed solùm id quod erat ens simpliciter, variè modificari per quosdam status secundarios et accidentales; ac proindè negabant dari generationem substantialem, dicentes, omnem diversitatem rerum esse solùm diversam dispositionem accidentalem entis simpliciter, secundùm quod vel condensabatur, vel rarefiebat, vel coagulabatur, vel fluidum fiebat, etc. Sed Aristoteles rem profundiùs considerans reperit dari in mundo veram generationem substantialem, id est, nova entia simpliciter in mundo produci, quæ non fierent nec ex alio ente simpliciter, nec ex nihilo, sed ex aliquo medio inter ens et nihilum, scilicet ex quadam potentia entitativa quam vocavit materiam; quæ nec est nihil, nec ens actu, sed realis potentia ad essendum. Ex quo patet Aristotelem docuisse materiam in ordine entis esse puram potentiam, nullumque includere actum entitativum.

Respondebis: Materiam esse quidem potentiam in ordine entis simpliciter, ideòque à Philosophis vocari ens in potentia, imò puram potentiam; non tamen ita ut nullum habeat actum entitativum, sed quia ejus actus est imperfectus, et ulteriùs

complebilis per formam. Undè simpliciter loquendo materia est potentia, secundùm quid tamen et imperfectè est ens in actu, aliàs esset nihil.

Sed contrà : Nam materia non potest habere actum entitativum, qualiscumque sit; ergo nulla solutio. Probatur subsumptum : Nam per illum actum entitativum qualemcumque constituetur in ratione entis et substantiæ actualis : sed materia non potest esse ens et substantia actualis ; ergo. Major patet : et in primis quod per illum actum materia esset ens actuale : nam munus actus entitativi est constituere aliquid in ratione entis actualis : quod etiam esset substantia actualis per illum actum constat; nam actus ille esset actus substantialis, et non accidentalis ; ergo constitueret materiam in ratione substantiæ actualis. Minor verò declaratur : si enim materia esset actualis substantia et ens actu, esset primum ens actu; ac proindè ens simpliciter : undè per generationem materia non fieret ens simpliciter et actualis substantia, sed solùm reciperet accidentarias modificationes : nam id quod est, non fit, ut rectè dicebant Antiqui : si igitur materia sit de se actualis substantia, et ens simpliciter, ex ea per generationem non fiet ens simpliciter, et actualis substantia. Hoc argumentum insinuat D. Thomas Op. 15, cap. 7, his verbis : *Cùm ponitur materia ens actu, nihil differt dicere materiam, et substantiam rei; sic enim Antiqui Naturales,, qui ponebant materiam esse aliquod ens in actu, dicebant materiam esse rerum omnium substantiam.*

Ex quo patet, vel negandum esse generationem entis, et substantiæ simpliciter, id est primi entis ; vel dicendum materiam esse puram potentiam in ordine entis et substantiæ.

Impugnatur secundò ista responsio : Nam si materia ex se haberet actum entitativum, talis actus non esset secundùm quid et imperfectè actus, sed actus simpliciter: consequens est falsum ; ergo et antecedens. Probatur sequela : Nam actus primus substantialis, et qui basis omnium aliorum , est actus simpliciter; sed actus materiæ, si quem haberet, esset talis; ergo. Major patet. Ut enim habetur ex D. Thoma Op. 31, sicut esse substantiale, seu primum esse, est esse simpliciter, ita actus substantialis, qui est primus, et basis aliorum, est actus simpliciter. Minor verò declaratur; et in primis quod talis actus esset substantialis, patet; non enim esset accidentalis ; quod etiam esset primus, nam supponeretur ad omnes alios; quod etiam esset basis aliorum, nam alii reciperentur in illo tanquam in primo. Neque refert, quod talis actus non esset perfectus; sed ulteriùs perfectibilis per formam : nam sicut perfici non est fieri simpliciter, sed solùm secundum quid; ita quod aliquid sit actus imperfectus et ulteriùs perfectibilis, non impedit quin sit actus simpliciter. Adde, quòd si materia

haberet actum qualemcumque, non posset dici pura potentia in ordine substantiæ et entis; Nam sicut puræ tenebræ sunt, in quibus nihil est de luce etiam imperfecta; ita pura potentia est, in qua nihil est de actu etiam imperfecto.

Respondebis tandem (et est ultimum effugium Adversariorum) actum entitativum materiæ non esse actum propriè dictum et physicum, sed solùm actum metaphysicum, seu potius logicalem; inquantùm scilicet materia, cùm sit res quædam et non purum nihil, habet differentiam, quâ distinguitur ab aliis rebus; quæ differentia dicitur actus metaphysicus.

Sed contra est : Tum quia omnis actus metaphysicus debet fundari in actu physico : Tum quia materia differt ab aliis rebus, inquantùm est pura potentia ; hic enim est proprius ejus character; ergo differentia materiæ non est actus etiam metaphysicus. Cæterùm, si illam differentiam, quamvis non sit actus, Adversarii velint vocari actum, erit purus istius nominis abusus.

Probatur tertiò conclusio, evertendo fundamentum Adversariorum. Licèt materia non includat ullum actum, non sequitur eam esse purum nihil, sicut contendunt Adversarii; ergo nullum est eorum fundamentum. Probatur antecedens : Nam, ut ait Aristoteles, et cum eo D. Thomas 1, Phys. lect. 9, inter purum nihil, et ens actu, datur medium, scilicet potentia realis et positiva ad omnes actus entitativos; ergo ex eo quòd materia non sit purum nihil, non sequitur eam esse ens actu, sed solùm puram potentiam realem et positivam. Undè Aristoteles divisit ens reale in actum et potentiam ; ut insinuaret aliquam entitatem dari, quæ sit pura potentia in ordine entis.

Probatur ultimò conclusio rationibus conglobatis : Nam primò in definitione materiæ ne quidem vestigium actus apparet; ergo materia nullum includit actum. Probatur consequentia; definitum enim cognoscitur per definitionem,

Secundò, si materia includeret actum, vel esset actus purus, vel mixta ex actu et potentia : si est actus purus, seu tota actus, cur dicitur potentia et non potiùs actus? si miscetur ex actu et potentia; ergo non est prima potentia primumque subjectum.

Tertiò, tota entitas materiæ consistit in eo quòd sit receptiva formæ substantialis, per quam fiat actu substantia : atqui esse receptivum formæ non est esse ens actu, sed potiùs ens in potentia; ergo tota entitas materiæ consistit in hoc quòd sit potentia.

Quartò, si entitas materiæ esset actus, vel esset actus subsistens, vel actus informans : Non primum, quia actus subsistens est perfectior actu informante; non secundum etiam, quia aliàs esset forma ; ergo nullo modo est actus.

Quintò, si materia esset actus, vel esset actus substantialis, vel accidentalis; neutrum dici potest; ergo nullum. Major patet: Nam ens et actus dividitur in substantiam et accidens. Minor probatur: et in primis quòd actus materiæ non sit accidens. Minor probatur: et in primis quòd actus materiæ non sit accidentalis, de se patet; nam materia pertinet ad rationem substantiæ: quòd verò non sit actus substantialis, efficaciter probatur: Nam forma definitur ab omnibus, actus primus substantialis: ergo materia non habet ex se actum substantialem.

Sextò, omnis actus essentialis et entitativus est forma, ut sæpè repetit D. Thomas, eo quòd formet, et determinet essentiam ad certum genus entis, et modum essendi: sed materia non est forma; ergo nec actus entitativus.

Septimò demùm, quæro ab Adversariis quid intelligant per actum essentialem? vel enim intelligunt omne id quod non est nihil; ita ut actus opponatur nihilo, et quidquid non est nihil, dicatur actus; et in hoc sensu sine dubio materia erit actus, quia non est nihil, sed res aliqua; Attamen hoc modo usurpare nomen actus, est abuti terminis, quia inter nihil et ens, actu mediat potentia realis. Vel intelligunt per actum essentialem aliquid determinatum in linea entis, et exprimens specialem modum essendi; in quo sensu dixit D. Thomas; *actum esse id, quod determinat potentiam;* et sic materia non est actus, quia de se est quid indeterminatum, et ad omnes entis materialis species indifferens.

Concludendum est igitur cum D. Thoma 1 contra Gent. cap. 43, in rebus tres gradus reperiri Invenitur enim aliqua res, quæ est actus tantùm, scilicet Deus optimus maximus; et alia res, quæ est potentia tantùm, scilicet materia prima; et demùm alia res, quæ miscetur ex actu et potentia, cuiusmodi sunt omnes creaturæ inter Deum et materiam primam positæ. Undè, ut arguit idem sanctus Doctor 1. p. quæst. 105. art. 1 ad 2. sicut Deus est actus purus, nullam habens potentialitatem; ita quoque materia est potentia pura, nihil includens de actu; et ideò substantiæ, quæ fiunt ex materia prima, dicuntur fieri simpliciter, quia sunt prima entia, quæ non superædificantur alicui enti, sed immediatè producuntur ex potentia essendi simpliciter, scilicèt ex materia prima. Ens autem simpliciter dicitur, quòd est primum non superædificatum alteri priori.

Objicies 1° Quod est simile primo actui, est aliquomodò actus; sed materia est aliquomodò similis primo actui, scilicet Deo; ergo est aliquomodò actus.

Respondeo concessâ majori, distinguendo minorem: Materia est similis primo actui, ut actus est, nego; ut ens est, concedo, et nego consequentiam; cùm enim materia non sit

actus, non potest assimilari Deo in ratione actus. Attamen cùm sit suo modo ens, quamvis potentiale et inchoatum tantùm, ita quoque assimilatur aliquomodò Deo in ratione entis.

Instabis : Atqui materia debet assimilari Deo, ut actus est; ergo nulla solutio Probatur antecedens : Nam effectus debet assimilari causæ in eo quod est ratio causandi : sed Deus causat res inquantùm est actus; ergo materia debet assimilari Deo inquantùm est actus. Simile argumentum sibi objicit D. Thomas 1 p. q. 44, art. 2 ad 3. ex cujus doctrina ibidem tradita.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem distinguo majorem : Effectus debet assimilari causæ in eo, quod est ipsi ratio causandi, effectus adæquatè sumptus, concedo; inadæquatè sumptus, nego : Materia autem sola non est effectus Dei adæquatus; nam proprius Dei effectus est ens actu; undè cùm materia sit solùm potentia entis, non potest esse completus Dei effectus; sed simul cum forma sicut constituit unicum ens, ita quoque unicum Dei effectum, qui causatur à Deo tam secundùm id, quod est in eo materiale, quàm secundùm id, quod est in eo formale.

Urgebis : Effectus etiam inadæquatus debet saltem imperfectè et inchoativè assimilari suæ causæ in eo, quòd est ei ratio agendi; ergo saltem materia erit inchoativè actus.

Respondeo etiam materiam esse inchoativè actum; non quòd ipsa sit aliquid actu, sed quia est potentia ad actum : Potentia autem est veluti quædam inchoatio actus. Undè materia sic potest dici similis inchoativè primo actui.

Objicies 2° Materia non est purum nihil; ergo est ens actu : Probatur consequentia : Quod enim non est ens actu, videtur esse primum nihil.

Respondeo ex dictis, negando consequentiam : Nam, ut dictum est ex D. Thoma, inter ens actu et purum, nihil datur medium, scilicèt potentia realis, quæ nec est nihil, nec ens actuale, sed solùm quædam inchoatio entis actualis.

Instabis : Atqui si materia esset solùm in pura potentia, esset merum nihil; ergo nulla solutio. Probatur antecedens : sic enim mundus antequàm produceretur, quia erat solùm in potentia, erat purum nihil.

Respondeo distinguendo antecedens : Si materia esset solùm in potentia, esset merum nihil, si esset solùm in potentia objectiva, concedo; si esset solùm in potentia receptiva et subjectiva, nego. Explicatur. Potentia objectiva est mera non repugnantia ad essendum; ut patet ex D. Tho. 2. con. Gent. c. 37. undè est merum nihil. Potentia receptiva est realis entitas capax essendi omnia; undè non est nihil, sed aliquid potentiale. Patet autem quòd materia non est potentia primo

modo, inquantùm non repugnat ut producatur, sed secundo modo, inquantùm est res quædam potentialis in omnia entia transformabilis: Et ideò non est omninò nihil, sed ut dictum est ex Augustino propè nihil.

Urgebis: Potentia non potest impleri nisi per actum: Atqui materia, dum producitur, explet aliquam potentiam; ergo est actus; Major videtur certa, probatur minor: Nam materia antequàm produceretur erat possibilis; postquàm verò est producta, explevit illam possibilitatem; ergo materia explet aliquam potentiam.

Respondeo distinguendo majorem: Potentia non expletur nisi per actum, potentia propriè dicta et realis, concedo; potentia negativa et impropriè dicta, nego: Et distinctione applicatâ minori, nego consequentiam. Explicatur: Potentia propria et realis est entitas actuum receptiva, ut intellectus dicitur potentia realis capax omnium scientiarum; et hæc non expletur nisi per actum. Potentia verò negativa et impropria, quam potiùs dixeris possibilitatem, est mera non repugnantia ad essendum; et hæc expletur per omnem entitatem realem, sive illa entitas sit actus, sive potentia realis; utrumque enim antequàm fieret, erat possibile. Hanc solùm potentiam negativam dicitur explere materia, quando producitur; undè non sequitur eam esse actum, sed solùm realem entitatem potentialem. Hujus solutionis fundamentum tradit D. Thom. 2. con. Gen. cap. 37.

Dices: Quod est actualiter extra nihilum, est ens actu: sed materia est actualiter extra nihilum per propriam entitatem; ergo est ens actu.

Respondeo distinguendo majorem: Quod est actualiter extra nihilum, est ens actu, prout *actualiter* idem est ac de facto, nego; prout *actualiter* est idem ac per aliquam actualitatem, concedo. Et ad minorem: Materia est actualiter extra nihilum, id est, de facto, concedo; id est, per aliquam actualitatem, nego. Explicatur solutio: Dupliciter sumitur *actualiter;* Primò vulgariter, prout idem est ac de facto, sicut aliquis dicitur actualiter mortuus, id est, de facto, et verè mortuus. Secundò sumitur philosophicè prout idem est, ac per aliquam actualitatem, sicut aliquis dicitur actualiter doctus, postquàm consecutus est actualitatem doctrinæ. In hoc secundo sensu materia non est actualiter extra nihilum, id est, per aliquam actualitatem, quam ex se habeat; sed solùm est actualiter extra nihilum in primo sensu, id est, de facto, quia de facto non est nihil: Undè non sequitur eam importare actualitatem, sicut non sequitur mortem importare aliquid actualitatis, quamvis aliquis dicatur actu mortuus.

Objicies tertiò: Quod est bonum, est entitas actualis: sed materia est bona; ergo est entitas actualis. Minor est D. Tho-

mæ. Major probatur : Nam, ut idem D. Thomas dicit, intantùm aliquid est bonum, inquantùm est in actu.

Respondeo distinguendo majorem : Quod est bonum actu et completè, concedo; quod est bonum in potentia et completè, nego. Materia autem non est bona actu et perfectè, sed solùm inchoativè; seu, ut loquitur D. Thomas, *intantùm dicitur bona, inquantùm est bona potentiâ.*

Dices : Omnis differentia est actus : sed materia prima suam habet differentiam; ergo est actus : Major videtur certa; siquidem sicut genus est natura potentialis, ita quoque differentia est natura actualis. Minor verò constat : Nam materia differt à forma; ergo habet suam differentiam.

Respondeo distinguendo majorem : Omnis differentia est actus, differentia propriè dicta, concedo; differentia impropriè dicta, nego. Materia autem propriè nec habet genus, nec differentiam : Nam constare genere et differentiâ proprium est entis completi : Undè cùm materia non sit ens completum, sed solùm quædam entis inchoatio, ideò non habet propriè genus et differentiam.

Instabis : Atqui differentia materiæ, quantumvis sit impropria, debet esse aliqualiter actus; ergo nulla solutio. Probatur antecedens : Nam materia sublunaris differt à materia cœlesti, ut dicetur infrà : sed materia sublunaris non potest differre à cœlesti per puram potentiam, sed solùm per aliquem actum; ergo differentia materiæ debet esse aliqualiter actus. Probatur minor : Nam materia sublunaris et cœlestis non possunt differre in eo, in quo conveniunt : sed conveniunt in ratione potentiæ (siquidem utraque est potentia); ergo non possunt differre per potentiam, sed solùm per aliquem actum.

Respondeo negando subsumptum : Ad probationem concessâ majori, distinguo minorem : Materia sublunaris non potest differre à cœlesti nisi per actum intrinsecè importatum, nego; extrinsecè connotatum, concedo. Et similiter ad consequentiam; ergo differentia materiæ debet esse actus, intrinsecè importatus, nego; extrinsecè connotatus, concedo. Explicatur solutio; ut enim dicit D. Thomas 1. part. quæst. 66. art. 2 ad 4. *Cùm potentia dicatur ad actum, ens in potentia est diversum ex hoc ipso, quòd ordinatur ad diversum actum : undè materia cœlestis est alia à sublunari, quia non est in potentia ad formam elementi;* id est, eo quòd connotet solùm formas cœlestes, et materia sublunaris formas sublunares : undè differunt, non quòd importent actum, sed quòd respiciant diversos actus.

Dices : sic se habet materia ad potentiam, sicut forma ad actum : sed forma non est ita actus purus, quin includat aliquam potentialitatem; ergo econtra materia non est ita pura potentia, quin includat aliquam actualitatem.

Respondeo negando majorem et paritatem : Nam licèt forma includat aliquid potenti alitatis, materia tamen nihil includit de actualitate. Ratio et disparitas est, primò quia nulla res creata potest esse perfectè actus, hoc enim solius Dei est : undè omnis creatura habet actualitatem suam permixtam potentia. At verò non est contra rationem rei creatæ, quòd sit pura potentia ; imò hoc maximè congruit infimæ rerum, qualis est materia, ut si pura potentia, sicut suprema rerum, scilicèt Deus est purus actus. Secunda disparitas est, quia forma, sicuti et omnis alia res creata, est aliquid medium inter primum actum, scilicèt Deum, et primam potentiam, scilicèt materiam ; cùm ergo medium participet de utroque extremo, forma debet habere aliquid de actu, et aliquid de potentia : At verò materia est infima in rebus : undè sicuti supremum ens nihil habet de potentia ; ita quoque infima rerum nihil debet habere de actu. Utramque solutionem sæpè insinuat D. Thomas.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrùm Materia prima habeat propriam existentiam.

Etsi præsentis quæstionis decisio facilè sequatur ex præcedenti (si enim materia nullum includit actum entitativum, non potest includere existentiam, quæ est perfectissimus et ultimus actus in linea entis) ut tamen pleniùs discutiatur natura materiæ, id speciali articulo discutiendum suscipimus. Quid verò sit existentia ex professo dicetur in Metaphysica. Interim tamen ut aliqualem et ab omnibus receptam notionem ejus tradamus, existentia est extra nihilum et extra causas sistentia ; siquidem tunc res existere dicitur, quando extra causas et nihilum sistitur. Quia verò aliqua res censetur sisti extra causas et nihilum, quando nihil ei deest requisitum ad rationem entis, ideò Metaphysici definiunt existentiam, ultimam entis actualitatem. Hoc posito

Circa præsentem difficultatem duplex est sententia : Prima est plurium extra D. Thomæ scholam, qui dicunt materiam habere propriam et partialem existentiam, et formam similiter aliam existentiam partialem ; ex quibus duabus conflatur unica totalis existentia compositi. Fundamentum eorum est, quòd putent, existentiam non distingui ab essentia : Undè inferunt, quòd sicut materia habet partialem essentiam à forma distinctam, ita quoque et partialem existentiam. Hoc fundamentum ad radices evertemus in Metaphysica, ubi cum D. Thoma et omnibus antiquis Philosophis ostendemus in toto

composito substantiali unicam esse existentiam realiter distinctam à materia et forma. Secunda verò sententia est D. Thomæ, omnium Thomistarum, et plurium aliorum, qui negant materiam primam de se habere propriam existentiam, docentes eam esse solùm potentiam realem et positivam ad existendum; cum quibus

Dico : Materia prima nullam de se habet existentiam, sed solùm existit per existentiam totius compositi, quam recipit mediante formâ, sicut corpus vivit per vitam totius animalis, quam recipit mediante animâ. Hæc conclusio est D. Thomæ, qui eam luculenter tradit quæstione 4 de potentia, art. 1, dicens, *Materia non potest existere sine forma; quidquid enim in rerum natura invenitur, actu existit, quod quidem non habet materia nisi per formam, quæ est actus ejus. Undè non habet sine forma in rerum natura inveniri.* Et 1 parte, quæst. 16. art. 3 ad 3. *Materia*, inquit, *secundum se, neque habet esse*, id est, existere, *neque cognoscibilis est.* Idem satis innuit Aristoteles, qui dum solvit argumentum Antiquorum dicentium materiam debere esse ens actu existens, quia alias esset nihil; non dicit (quod sine dubio satis in promptu esset) materiam habere partialem existentiam, sed solùm quòd inter ens actu existens, et nihil, datur medium, scilicet potentia realis existendi, quæ est veluti prima entis inchoatio. Sentit igitur Aristoteles materiam non habere actu existentiam, sed esse puram potentiam receptivam existentiæ.

Probatur conclusio, primò ratione fundamentali : Existentia est entis extra causas et nihilum sistentia : sed materia ex se non est ens constitutum extra causas et nihilum; ergo materia ex se non habet existentiam. Major patet tum ex ipso nomine, tum ex notione supra tradita existentiæ; tum ex communi Theologorum loquendi modo, qui ideò vocant existentiam, *terminum naturæ*, quia per eam terminatur productio rei. Minor verò probatur. Nam ens censetur sisti extra causas et nihilum, quando nihil ipsi deest requisitum ad rationem entis : sed materia præcisè sumpta non est talis, cui nihil desit ad rationem entis requisitum; ergo materia ex se non est ens constitutum extra causas et nihilum. Major patet : Nam quandiu res non habet ea, per quæ constituitur in ratione entis, censetur adhuc esse in tendentia ad rationem entis; ac proindè nondùm sisti extra causas et nihilum; seu non esse in ipso termino entis, sed potiùs in via essendi. Minor verò probatur : nam materia non est nisi quædam entis naturalis inchoatio, et per formam constituitur in ratione entis : sed inchoatio entis nondùm habet omnia requisita ad rationem entis; ergo materia ex se non est talis, cui nihil desit ad rationem entis : Undè ex se non habet sistentiam extra nihilum,

sed solùm tendentiam à nihilo ad ens cujus est inchoatio. Hanc rationem duobus verbis complexus est D. Thomas 1 parte quæst. 7, art. 2. *Materia prima,* inquit, *non existit in rerum natura per se ipsam, cùm non sit ens in actu, sed potentia tantùm.*

Confirmatur magis hæc ratio : Tum quia ens naturale constat ex duobus, actu scilicet et potentia; actus est ipsa forma, potentia verò est materia : Undè non est ens naturale, nisi materia compleatur per formam : ac proindè materia sine forma non est ens existens, sed inchoatio entis, quæ completur per formam; tum quia eo modo materia existit, quo est ens; existentia enim est actus entis : sed materia ex se non est ens nisi in potentia; est enim id ex quo fit ens; ergo materia non existit nisi in potentia.

Respondebis materiam esse ens inchoativè, incompletè; et partialiter; ideòque sisti extra nihilum incompletè et partialiter; sicque habere existentiam incompletam et partialem.

Sed contra : Nam ens incompletum et inchoatum non potest habere ullam prorsus existentiam; ergo nulla responsio. Probatur antecedens : Nam existentia essentialiter est id quo aliquid sistitur, et terminatur in linea entis, ita ut ulteriùs non tendat ad hoc, quod sit ens : si enim ulteriùs tenderet ad essendum ens, sine dubio non intelligeretur sisti et terminari : Atqui quod est solùm ens inchoativè et incompletè, ulteriùs tendit ad hoc ut sit ens; ergo nullo modo potest intelligi existens etiam partialiter.

Confirmatur hæc impugnatio : Nam ens naturale non componitur ex materia et forma, sicut ex duabus partibus, quasi integralibus, ut imaginantur Adversarii, quarum quælibet actu partialiter habeat ea, quæ conveniunt toti; sicut corpus componitur ex partialibus membris, quorum quodlibet est actu partialiter corpus; sed sicut ex partibus essentialibus, quarum neutra etiam partialiter habet ea, quæ conveniunt toti essentiæ, sicut vivens componitur ex anima et corpore, quorum neutrum seorsùm vivit etiam partialiter. Undè sicut repugnat corpus habere sinè anima etiam partialem vitam, ita quoque repugnat materiam habere sine forma etiam partialem existentiam, eo quòd existentia sit actus totius entis, sicut vita totius animalis.

Dices : Anima hominis separata est ens incompletum, et tamen habet propriam existentiam; ergo materia, quamvis sit ens incompletum, potest habere propriam existentiam.

Respondeo 1° animam separatam non habere existentiam partialem, sed totalem; ut enim dicit D. Thomas, anima hominis dat existentiam homini, quam postea totam retrahit ad se, quando in morte deficiunt dispositiones requisitæ, ut in-

formet corpus. Undè hoc exemplum nihil facit pro astruendis partialibus existentiis.

Respondeo secundò distinguendo antecedens : Anima hominis est ens incompletum, incompletione indigentiæ, quasi egeat aliquo ad essendum, nego; incompletione ulterioris communicabilitatis, quatenùs illud esse quod habet, potest ulteriùs communicare corpori, concedo. Explicatur : Proprium est animæ humanæ quod si per se substantia actualis, operans et subsistens, ut patet ex Aug. 10, de Trin. c. 7, quia non est incompleta in ratione entis ob indigentiam, quasi egeat aliquo ad operandum, et essendum; habet enim existentiam, et operationem spiritualem, quæ non dependet à materia; sed incompletione ulterioris communicabilitatis, quia existentia, quam habet, est ulteriùs receptibilis in corpore. Undè non censetur completa, donec communicetur, ut dicit Cajetanus 1 p. q. 76, art. 1. Cæterùm materia et omnes formæ præter animam rationalem sunt incompletæ etiam incompletione indigentiæ, quatenùs egent suâ comparte, ut constituantur in ratione entis; cujus signum est, quòd materia nunquam reperiri potest sine forma; et aliæ formæ statim pereant, ubi separantur à materia : Undè nec materia, nec aliæ formæ possunt habere existentiam sibi propriam et partialem, sed existunt in toto, et per totius existentiam.

Probatur præterea conclusio variis rationibus, et quidem primò : Materia est solùm in potentia respectu termini generationis. Sed primum esse, seu prima existentia est terminus generationis; (nam generatio definitur, transitus de non esse, seu de non existere, ad esse, seu existere) ergo materia est solùm in potentia respectu existentiæ.

Secundò existentia est ultimus actus entis, qui proindè non competit nisi enti completo; sed materia non completur nisi per formam; ergo non existit nisi per formam.

Tertiò existentia est positio rei extra omnes causas : Sed materia sinè forma non est extra omnes causas; adhuc enim non habet causam formalem; ergo non existit ex se, et sinè forma.

Quartò, existentia supponit formam; ergo non potest competere materiæ sinè ipsa forma. Probatur antecedens : Actus secundus supponit primum : sed forma est primus actus materiæ; ergo materia supponit formam.

Quintò, existentia est actus perfectior quàm forma; ergo si materia de se non habet actum formalem, à fortiori nec actum existentiæ. Probatur antecedens ex Dionysio, qui referente D. Thoma, vocat existentiam formam formarum, et actualitatem actualitatum.

Sextò demùm, si materia prima haberet propriam existentiam, non posset componere unum ens per se cum forma :

Consequens est falsum; ergo et antecedens. Probatur sequela : Unum per se dicitur quod habet unicum esse, et unicam existentiam : atqui compositum ex materia et forma non haberet unicam existentiam, sed duas; ergo non esset unum per se, sed solùm per accidens. Nec valet si dicas, existentiam materiæ comparari ad existentiam formæ, sicut potentia ad actum, ideòque facere unum ens substantiale cum forma; quia ut ait Aristoteles, unum ens per se fit ex actu et potentia.

Contra enim est; Nam fieri non potest ut idem in eodem genere sit actus et potentia; ergo cùm existentia materiæ (si quam haberet) esset actus in genere existendi, non posset esse potentia in eodem genere. Undè D. Thomas 7 de potentia, art. 2 ad 9, dicit, *esse, seu existentiam non posse comparari ad actum ulteriorem tanquam potentiam.*

Quæres ad pleniorem horum omnium intelligentiam, quomodo materia recipiat existentiam.

Respondeo quòd ut jam dixi, in quolibet composito non est nisi unica existentia, quæ est ultima entis actualitas, seu actus entis completi et terminati in linea entis : unde cùm materia compleatur in ratione entis per formam, recipit quoque existentiam mediante formâ. Quomodo autem id fiat explicat Cajetanus exemplo aptissimo lucis. Idem enim ordo servatur ad participandam existentiam, quæ est divinissima omnium formalitatum, ut sæpè dicit Aristoteles, qui servari solet ad recipiendam lucem, quæ est divinissima qualitatum sensibilium : Sicut ergo ad participandam lucem, 1° requiritur aliquod subjectum capax lucis : 2° requiritur quædam dispositio in illo subjecto, quâ fiat proximè capax lucis, scilicèt perspicuitas, seu diaphaneitas : 3° eâ positâ statim corpus illuminatur à Sole, et fit actu lucidum; ita quoque ad participandum esse seu existere (nam pro eodem utrumque sumitur) primò requiritur subjectum capax essendi; et hujusmodi subjectum est materia prima : Secundò requiritur quædam dispositio substantialis, per quam tale subjectum fiat proximè capax ad essendum, seu compleatur in ratione entis; et talis dispositio est forma : Tertiò demùm, positâ formâ in materia statim in vi causæ efficientis datur existentia : Et sicut unica datur in tali corpore perspicuo luciditas, quæ non est actus nec solius corporis, nec solius perspicuitatis, sed totius compositi ex corpore et perspicuitate; ita quoque datur in toto composito, v. g. in arbore, unica existentia, quæ non est actus solius materiæ aut solius formæ, sed totius compositi ex materia et forma. Ejusmodi exemplum rem omninò apertam facit, et adhuc magis inculcabitur in Metaphysica.

Applicari autem potest hæc doctrina existentiæ viventis, quæ est ipsa vita : *Nam vivere viventibus est esse, seu exi-*

stere, ut ait Aristoteles : videmus ergo in animali dari unicam simplicem vitam, quæ nec est animæ solius : nec corporis solius; nec partim corporis, partim animæ; sed totius conjuncti ex anima et corpore : Undè ad illam vitam primò requiritur subjectum capax vitæ, scilicet corpus; secundò requiritur informatio animæ, nam sine anima corpus vivere nequit. Deindè, ubi anima est in corpore ut forma in materia, in eodem momento advenit vita, tanquam actus totius compositi ex anima et corpore, et inseparabiliter concomitans animam. Quod ergò videmus in existentia viventium, scilicet in vita, pariter tribuendum est existentiæ aliarum rerum; ita ut quælibet res habeat unicam existentiam, quæ sit actus totius compositi, et adveniat materiæ per formam : Undè D. Thomas sæpè dicit, quòd *esse*, seu existere, *sequitur formam, et datur per formam.*

Objicies 1° Quòd habet proprium fieri distinctum à fieri formæ, habet propriam existentiam : Sed materia habet proprium fieri distinctum à fieri formæ; ergo habet propriam existentiam. Major certa est : nam fieri dat esse, seu existentiam; facere enim idem est ac existentiam dare. Minor verò probatur; nam materia facta fuit per creationem, formæ autem fiunt per generationem substantialem : Sed creatio est distincta à generatione; ergo materia habet proprium fieri distinctum à fieri formæ.

Respondeo negando minorem. Ad probationem distinguo majorem : Materia facta fuit per creationem ad se speciatim terminatam, nego; terminatam ad totum compositum, sub quo creata est, concedo. Et concessâ minori, nego consequentiamsub distinctione data. Explicatur solutio : impossibile materia sola creetur, sed semper creatur totum compositum ex est quòd materia et forma : Undè *materia non creatur*, inquit D. Thomas, *sed concreatur*, cujus rationem reddit 1 p. q. 45, art. 4. Quia creatio terminatur ad ens ; undè sicut materia non est ens, sed solùm inchoatio entis, et completum in ratione entis, quando est in toto composito; ita quoque creatio non terminatur ad materiam, sed ad totum compositum.

Instabis : Materia saltem aliquomodò terminat creationem; ergo saltem aliquomodò existit.

Respondeo distinguendo consequentiam : Existit per existentiam partialem sibi propriam, nego; per existentiam totius compositi, in quo creatur, concedo. Solutio patet ex dictis.

Urgebis : Ergo materia pereunte composito corrumpitur, quod est contra Aristotelem, et D. Thomam. Probatur consequentia : Corrumpi est amittere esse : atqui materia pereunte composito, amittit esse; siquidem non habet aliud esse, seu

existere quàm totius compositi; ergo pereunte composito materia corrumpitur.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem distinguo majorem : Corrumpi est amittere esse, ita ut nullum aliud esse subrogetur, concedo; si aliud esse subrogetur, nego. Materia autem quando deperdit unum esse, v. g. existentiam ligni, statim recipit aliud esse, v. g. esse ignis : Nam *corruptio unius est generatio alterius.* Undè materia non deperdit, sed solùm mutat existentias. Sicut ergo servus non dicitur liberari ex eo, quòd ab una servitute transeat ad aliam ; nec homo nudus ex eo, quòd deponendo unam vestem aliam simul induat; ita nec materia dicitur corrumpi, cùm ita unum esse deponat, ut aliud statim recipiat.

Objicies 2° Quod est priùs composito, non existit per existentiam compositi : sed materia est prior composito ; ergo non existit per existentiam compositi. Major videtur certa : Minor verò probatur : Nam causa est prior effectu, et principium prius principato : Sed materia est causa et principium compositi ; ergo, etc.

Respondeo 1° cum Cajetano Op. de ente et essentia, q. 8, distinguendo majorem : Quod est prius composito, prioritate temporis, concedo ; prioritate naturæ et causalitatis, nego. Prioritas enim naturæ non est prioritas existendi, sed solùm prioritas causandi : Undè non impedit simultatem realem ; et ideò quod est prius naturâ, potest existere per existentiam illius quod est posterius, quia utrumque simul realiter existit. Patet autem quòd licèt materia sit prior composito prioritate causæ et naturæ, attamen non est prior prioritate temporis ; quia nullum instans temporis est, in quo materia non sit in aliquo composito.

Respondeo 2° distinguendo eamdem majorem : Quod est priùs secundùm realitatem potentiæ, nego ; secundùm actualitatem existentiæ, concedo. Et ad minorem : Materia est prior composito secundum realitatem potentiæ, concedo ; secundùm actualitatem existentiæ, nego : Materia enim sicut de se non est nisi potentia essendi et existendi ; ita quoque præcedit solùm compositum secundùm realitatem potentiæ, non verò secundùm actualitatem existentiæ ; nam ipsa non existit nisi in toto composito. Aliis terminis dari posset hæc solutio dicendo : Quod est prius per modum entis completi, concedo ; quod est prius per modum inchoationis entis, nego. Ratio est, quia, ut jam ostendimus, existentia est actus entis completi ; undè illud solùm existit, quod est ens completum.

Instabis : Atqui etiam materia in illo priori naturæ, quo concipitur præsupponi ad formam et compositum, existit ; ergo nulla solutio. Probatur subsumptum : Quod intelligitur cau-

sans, intelligitur existens : sed materia in illo priori intelligitur causans compositum; ergo intelligitur existens.

Respondeo negando subsumptum : Ad probationem distinguo majorem : Quod intelligitur causans, per modum causæ efficientis, concedo ; per modum causæ materialis, nego. Ratio est, quia causa efficiens causat per modum dantis existentiam effectui ; cùm autem nemo det, quod non habet, oportet quòd causa efficiens intelligatur existens, antequàm causet, v. g. sol ante lucem. At verò causa materialis causat per modum subjecti et potentiæ recipientis esse et existentiam. Ad recipiendum autem existentiam non oportet illam præhabere ; undè causa materialis in illo priori in quo concipitur prævenire constitutionem compositi, non debet intelligi existens, sed tendens ad existentiam.

Urgebis : Atqui etiam quod causat per modum materiæ, debet per se existere ; ergo nulla solutio. Probatur antecedens : Quod est per se extra nihil, per se existit : sed quod causat etiam per modum materiæ per se est extra nihil ; ergo per se existit. Probatur minor : quod enim est intra nihilum, nihil causare potest

Respondeo negando subsumptum : Ad probationem distinguo majorem : Quod est extra nihil completè et totaliter, concedo ; quod est extra nihil inchoativè et vialiter, nego. Ut autem suprà dictum est, materia secundùm propriam entitatem et in illo priori naturæ in quo concipitur prævenire formam, est solùm extra nihil inchoativè, inquantùm est quædam entis inchoatio.

Dices : Quod est extra causam efficientem, est completè extra nihilum : sed materia prima, ut prævenit formam, est extra causam efficientem ; ergo est completè extra nihil. Probatur minor : Nam causa efficiens materiæ est virtus creatrix : sed materia ut prævenit formam est extra virtutem creatricem ; ergo est extra causam efficientem.

Respondeo ex dictis distinguendo majorem : Illud est extra nihilum completè, quod est extra causam efficientem, per modum effectùs completi in ratione entis, concedo ; per modum effectùs incompleti, nego : Materia autem, ut prævenit formam, est solùm aliquid incompletum et viale, undè impossibile est, quòd materia intelligatur completè esse et conservari etiam à causa creatrice, nisi sub aliqua forma. Imò, ut dicit D. Thomas, *Materia in Deo non habet propriam ideam, sed eamdem ideam cum toto composito, nec creari ullo modo potest, nisi cum forma.*

Replicabis : ergo saltem materia ex se habet existentiam incompletam et vialem. Probatur consequentia : Nam eo modo materia existit, quod est extra nihil, et causam efficientem : sed per se est extra nihil, et causam efficientem, saltem in-

completè et vialiter; ergo habet existentiam saltem incompletam et vialem.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem, nego majorem. Nam ad existendum non satis est rem esse quocumque modo extra causam et nihilum, sed debet esse per modum rei completæ et terminatæ in linea entis; nam existentia est terminus entis, in quo quiescit productio rei.

Objicies 3° et simul instabis contra datas solutiones: Inter esse extra nihil et causas, et esse intra nihil et causas non datur medium; ergo materia debet esse completè vel intra, vel extra nihil et causas. Probatur ant. Nam ens et nihil immediatè opponuntur.

Respondeo 1° cum Joanne à sancto Thoma, distinguendo antecedens: Inter esse extra nihilum et causas, vel intra nihilum et causas non datur medium, secundùm rem, et durationem, quasi in mundo aliquid dari possit, quod nec intra, nec extra causas et nihilum de facto sit, concedo; non datur medium secundùm præcisionem, nego. Quia, ut diximus ex Aristotele et D. Thoma, inter ens et nihilum mediat potentia realis essendi, quæ quamvis semper sit vel intra, vel extra nihilum pro omni duratione, attamen præscindi potest secundùm considerationem ab ipsa forma, per quam completè ponitur extra nihilum, sub quo statu præcisionis non intelligitur esse vel intra, nec extra nihilum, sed aliquid medium, id est, tendentia à nihilo ad ens.

Respondeo 2° Dato antecedente, distinguendo consequentiam; ergo materia debet esse vel intra, vel extra nihilum, per se ipsam, nego; per existentiam quam habet in toto composito, concedo: Nam sicut forma purè corporea v. g. forma equi, est solùm extra nihilum, inquantùm existit in composito equi in quo salvatur, et quo destructo perit; ita quoque materia est extra nihilum, inquantùm salvatur in aliquo composito, per cujus existentiam existit. Et ideò semper quidem existit extra nihilum, non tamen per se præcisè, sed per existentiam compositi in quo salvatur.

Objicies quartò: Materia per se subsistit; ergo etiam per se existit: Consequentia patet; nam subsistere et existere sunt ejusdem rationis. Probatur antecedens: Quod substat formæ, debet per se subsistere: sed materia substat formæ; ergo debet per se subsistere. Major certa est; nam priùs est per se subsistere, quàm substare alteri. Minor verò patet: nam effectus materiæ est substare formæ.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Quod substat formæ, debet per se subsistere, quod substat formæ accidentali, et secundariæ, concedo; quod substat formæ substantiali, nego. Explicatur solutio; Duplex est forma, ut infrà dicetur; una substantialis, quæ dat esse

simpliciter, seu primum esse suo subjecto, ipsumque complet in ratione entis et substantiæ, ut forma hominis, forma ignis, etc. Alia verò est forma accidentalis, quæ dat solùm aliquod esse secundarium, et secundùm quid, ut sanitas, albedo, etc. Dicimus ergo, quòd subjectum substans formæ accidentali debet quidem in se subsistere, quia forma accidentalis non dat, sed supponit esse substantiale; priùs enim est esse hominem, quàm esse doctum, vel sanum; Attamen subjectum substans formæ substantiali non debet in se subsistere, quia hoc habet à forma substantiali. Solutio est D. Thomæ Op. 31. Adde prætereà, quod hoc argumentum nimis probat; nempe materiam esse nobiliorem formâ; nam sustentans est nobilius sustentato.

Objicies ultimò : Existentia non distinguitur ab essentia : sed materia habet essentiam distinctam à forma; ergo et propriam existentiam.

Respondeo negando majorem; nam in Metaphysica probabitur omnem essentiam creatam distingui realiter ab existentia : Deindè quamvis existentia esset essentia, non esset tamen qualiscumque essentia, sed essentia actualis, et completa in genere entis : Undè etiam dato principio Adversariorum, non sequeretur materiam habere propriam existentiam, quia non habet essentiam completam in linea entis.

ARTICULUS QUARTUS.

Utrùm de absoluta Dei potentia materia existere possit sine forma.

Fatentur omnes materiam non posse naturaliter existere sine forma, quia vel ex se nullam habet existentiam, vel eam solùm habet dependentem à forma. Sed utrum saltem divinitùs id fieri possit, dubium est inter Auctores. Affirmant Scotus, et quidam extra D. Thomæ scholam; negant verò D. Thomas et Thomistæ communiter. Pro intelligentia difficultatis,

Nota, in Deo duplicem distingui potentiam; aliam naturalem et ordinariam; aliam supernaturalem, extraordinariam et absolutam. Potentia ordinaria est, quæ se manifestat in effectibus ordinariis, seu quæ operatur juxta naturam rerum, et leges ordinarias, quas præscripsit Dei sapientia in gubernatione rerum; ut dum ex semine fit arbor; ex arbore profertur fructus; hæc sine dubio fiunt per potentiam ordinariam. Potentia extraordinaria est, quâ Deus operatur supra consuetum rerum ordinem, ex infinita illa virtute, quæ nullis terminis limitatur, seu, ut loquitur Scriptura, dum (*facit potentiam in brachio suo*) et infinitam virtutem suam adhibet : Deus

enim plus potest quàm fecerit, et ostendant effectus naturales, ut dicit D. Thomas primâ parte quæst. 25, ex illa potentia extraordinaria operatur, cùm in mysterio Eucharistiæ accidentia sustinet sine subjecto; in mysterio Incarnationis humanam naturam unit Divinæ Personæ; dum facit Virginem esse matrem; dum mortuos vitæ restituit, etc. Huic autem potentiæ absolutæ conceditur quidquid non implicat contradictionem; ut enim dicit D. Thomas primâ parte quæst. 25, art. 3. Contradictio cùm dicat esse, et non esse, simul destruit ens, ipsumque reddit impossibile; sic fieri etiam divinitùs nequit, ut quæ facta sunt, infecta reddantur; quòd quis vivat sine vita; quòd detur triangulus sine angulis; quòd sit homo sine anima rationali, etc. Hoc posito,

Dico: Fieri non potest etiam de potentia Dei absoluta, ut materia existat sine forma Ita D. Thomas Quodl. 3, art. 1, ubi sic ait: *Quòd aliquid sit et non sit, à Deo fieri non potest, neque aliquid involvens contradictionem, et hujusmodi est, materiam esse sine forma.* Idem repetit primâ parte quæst. 66, art. 1, et aliis in locis.

Probatur conclusio ratione D. Thomæ: Si materia existeret sine forma, simul existeret, et non existeret. Atqui hoc implicat contradictionem; ergo nec divinitùs fieri potest. Minor patet: probatur major, et in primis quòd existeret, supponitur; quòd verò non existeret, sic ostenditur: Impossibile est effectum formalem haberi sine forma: sed existere est effectus formalis formæ; ergo impossibile est habere existentiam sinè forma. Major patet tum ratione; nam effectus formalis est ipsa forma communicata, vel saltem habetur per ipsam communicationem formæ; tum inductione, sic enim impossibile est vivere sine anima, esse album sine albedine, etc. Minor verò probatur ex ipsa formæ definitione quâ dicitur, id quod dat esse materiæ, seu quod facit materiam esse ens actu, ut ait D. Thomas primâ parte, quæst. 66, art. 1. Undè infert, *quod dicere materiam existere sine forma, est dicere ens actu sine actu, quod implicat contradictionem.*

Confirmatur præterea 1° Quia materia non existit, nisi per existentia mformæ; ergo sine forma nequit existere. Secundò, existentia est positio rei extra causas: Sed impossibile est materiam sine forma esse extra causas; ergo impossibile est eam sine forma existere. Major patet ex dictis. Minor probatur: Nam una et præcipua ex causis materiæ à qua intimiùs pendet, est ipsa forma; ergo sine forma impossibile est ut sit extra causas. Tertiò exemplo: Nam sic se habet materia ad formam in existendo, sicut corpus ad animam in vivendo: Sed implicat contradictionem corpus vivere sine anima; ergo et materiam existere sine forma. Probatur paritas; tum quia ipsa vita est existentia entis animati; tum quia sicut anima

dat vitam, ita et forma dat existentiam. Quartò, si materia haberet aliquam existentiam sine forma, vel esset existentia spiritualis, vel corporalis : Non primum, quia spiritualitas essentialiter repugnat materiæ; non etiam secundum, quia existentia corporalis dat esse actu corpus; existentia enim est actu id quod est : Sed repugnat materiam esse actu corpus sine forma ; ergo nullam habere potest existentiam sine forma.

Probatur 2°. Quod est essentialiter incapax existentiæ, non potest etiam divinitùs existere : Sed materia sine forma est essentialiter incapax existentiæ; ergo nequit existere sine forma. Major patet : Nam Deus non potest à rebus ipsis removere essentiam, ut facere quòd equus cui essentialiter repugnat rationalitas, sit rationalis. Minor verò probatur : tum quia existentia est actus entis completi. Sed materia sine forma est essentialiter ens incompletum; ergo et essentialiter incapax existentiæ : tum quia subjectum est essentialiter incapax actùs secundarii sine primo : sed forma est actus primus entis, et materiæ; existentia verò est actus ultimus, ut patet ex dictis, et sæpè repetit D. Thomas; ergo materia sine forma est essentialiter incapax existentiæ. Major patet inductione : sic enim quia visio est actus secundarius, impossibile est, ut quis videat sine potentia visiva ; quia intellectio est actus secundarius, impossibile est, ut quis intelligat sine intellectu.

Confirmatur hæc ratio : Nam ut dicitur communiter, effectus causæ formalis et materialis nec divinitùs suppleri possunt : Sed quod materia sit capax existendi, est effectus formalis formæ; ergo nec divinitùs suppleri potest sine forma.

Objicies 1°. Deus potest conservare accidens sine subjecto, ut patet in Eucharistia ; ergo et materiam sine forma. Probatur consequentia : Nam materia minùs dependet à forma. quàm accidens à subjecto ; ergo si divinitùs accidens potest esse sine subjecto, poterit et materia esse sine forma. Probatur antecedens : Prius minùs dependet à posteriori, quàm posterius à priori : Sed materia est prior formâ; subjectum verò est prius accidente; ergo materia minùs dependet à forma, quàm accidens à subjecto.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem nego antecedens : Nam, ut inquit Cajetanus, plus dependet pura potentia ab actu, quàm actus imperfectus, quale est accidens, ab actu perfecto. Ad probationem, transeat major, et distinguo minorem : Materia est prior formâ, quantùm ad realitatem entitatis, concedo ; quantùm ad actualitatem existendi, nego : Id est materia cùm sit receptiva formæ, præcedit ipsam in ratione potentiæ receptivæ : sed quia materia existit per formam, ideò forma præcedit materiam quantùm ad munus existendi.

Objicies 2°. Deus se solo sine causis secundis potest quid-

quid potest cum illis : sed cum forma potest dare existentiam materiæ ; ergo etiam sine forma idem potest præstare.

Respondeo distinguendo majorem : Deus potest se solo quidquid potest cum causis secundis , efficientibus, concedo; formalibus, aut materialibus, nego : Nam ut suprà diximus; Deus non potest supplere effectum causæ materialis, et formalis : Et ratio hujus est, quia tales causæ causant per modum partis, Deus autem non potest esse pars alicujus rei.

Objicies 3° Deus potest supplere existentiam creatam per propriam existentiam, ut patet in humanitate Christi, quæ non existit per existentiam creatam, sed per Divinam, supplentem vices creatæ; ergo etiam poterit Deus communicare suam existentiam materiæ, et sic eam reddere existentem sine forma.

Respondeo distinguendo antecedens : Deus potest supplere existentiam creatam per propriam, in subjecto capaci existentiæ, concedo; in subjecto incapaci existentiæ, nego. Materia autem sine forma est essentialiter incapax existendi ; sicut corpus sine anima est essentialiter incapax vivendi.

ARTICULUS QUINTUS.

De unitale, appetitu, et ingenerabilitate Materiæ.

Constat ex dictis quid sit materia ; eam scilicèt esse puram potentiam in genere entis et substantiæ, quæ de se nullum habet actum, nullamque existentiam, sed per formam completur in genere entis, et reddirur existens. Nunc breviter explicandum est, qualis sit, id est, quomodo sit una, quomodo formas appetat, et quomodo si incorruptibilis et ingenerabilis.

Dico 1° Materia ex se non est perfectè et completè una, sed solùm imperfectè et in potentia.

Probatur facilè : Nam eo modo est una, quo est ens; siquidem unitas est proprietas entis : Atqui de se non est ens completè ; ergo non habet unitatem completam, sed imperfectam, quæ ulteriùs trahi potest ad omnes entis species, ut ad speciem hominis, bruti, plantæ, etc.

Dico 2° Materia omnium sublunarium est ejusdem rationis : Materia verò corporum cœlestium videtur esse diversæ rationis à materia sublunarium. Prima pars est omnium, et

Probatur tum experientiâ, tum ratione : experientiâ quidem, nam videmus materiam eamdem transire per omnes gradus entium sublunarium; ut quæ erat sub aqua et sub

terra, posteà fit bitumen, deinde ignis, postmodùm aër; hinc addensatur in aquam, ex aqua transit in plantam, quam nutrit aqua, posteà transit in substantiam animalis, quod alitur plantâ, etc. Tum etiam ratione : Nam materia sublunarium eodem modo respicit omnes formas sublunares, id est, amissibiliter recipiendas; ergo est ejusdem rationis.

Secunda verò pars est contra plures Antiquos, qui dicebant, cœlos esse factos ex materia elementari, Plato quidem ex igne, Empedocles verò ex quatuor elementis : undè ut refert August. 18. de civ. Dei, cap. 41. Anaxagoras hanc sententiam secutus, pulsus est in exilium ab Atheniensibus, eò quòd docuisset, Solem, quem ut Deum Antiqui venerabantur, esse lapidem ardentem.

Probatur tamen contra illos, supponendo id quod in secunda parte ostendemus, scilicèt : Cœlos esse incorruptibiles ab intrinseco : siquidem materia sublunaris est radix corruptibilitatis; ergo si cœli sint incorruptibiles, debent habere materiam diversam à sublunari : Nam remotio effectûs supponit remotionem causæ.

Confirmatur primò : Materia respiciens amissibiliter formam, et materia respiciens inamissibiliter formam sunt diversæ rationis : potentiæ enim differunt secundùm modum respiciendi actus suos, ut dicit D. Thomas primâ parte quæst. 66. art. 2, ad 4. sed Materia cœlestis inamissibiliter respicit formam; sublunaris verò respicit eam amissibiliter; ergo, etc.

Secundò : Si elementaris materia sit ejusdem rationis cum materia cœlesti, proindèque capax formæ cœlestis, mirum est quomodo activissima corpora, quales sunt cæli, non diffundant suam formam ad materiam elementarem, sicuti ignis approximatus ligno diffundit suam formam ad materiam ligni : sed, ut supponimus, ex elementis non generatur substantia cœlestis; ergo signum est materiam elementarem non esse capacem formæ cœlestis; et proindè formam cœli exigere materiam diversam à sublunari.

Dico 3. Materia appetitu innato appetit omnes formas, eas quidem, quas nondum habet, vel habuit, appetitu quasi tendentiæ et desiderii; eas verò, quas habet, appetitu quasi complacentiæ et quietis; quas autem habuit, appetitu quodammodò inefficaci, et secundùm quid. Antequàm probetur conclusio,

Adverte, quòd appetitus est inclinatio, seu tendentia et ordo rei ad id quod sibi convenit : Undè duplex est, innatus scilicèt et elicitus. Appetitus innatus est, qui ab ipsa rei natura fluit absque ulla prævia cognitione, per modum naturalis ponderis, et ordinationis : sic gravia innato appetitu tendunt ad centrum mundi, levia ad circumferentiam, et quælibet res ad id, quod suæ naturæ convenit. Appetitus elicitus est, qui

producitur cum cognitione per modum actûs vitalis, quo res se movet, et excitat ad ea, quæ sibi bona judicat : sic homo appetitu elicito cupit honores, divitias, scientias, virtutes, et alia hujusmodi : sic etiam pecudes appetitu elicito moventur ad quærendum cibum, potum, loca sibi commoda, etc. Hoc posito, conclusio non procedit de appetitu elicito, qui nullus omninò reperitur in materia, imò nec in rebus vitâ destitutis; sed solùm de appetitu innato; ita ut sensus sit materiam ex natura sua tendere ad formas, seu inclinari et ordinari ad ipsas tanquam ad suum bonum suamque perfectionem. Conclusionis sic explicatæ probatur prima pars : Nam appetere formas nihil aliud est, quàm ex se ordinari et tendere ad illas; sed materia ex natura sua ordinatur, et tendit ad formas; ergo naturaliter eas appetit : Probatur minor : Nam potentia naturaliter ordinatur ad actum, et inchoatio ad complementum; sed materia est potentia receptiva formæ, et inchoatio entis, quæ per formam completur; ergo materia ordinatur, et tendit ad formas.

Probatur simul secunda et tertia pars : Nam appetitus quando nondum habet rem cupitam, dicitur appetitus desiderii; quando verò tenet ipsam, dicitur appetitus quietis et complacentiæ : ut lapis dum est extra centrum, veluti desiderat ipsum; dum verò est in centro, quiescit in eo : ergo appetitus materiæ respectu formarum quas nunquam habuit, est appetitus quasi desiderii; respectu verò formæ quam habet, est appetitus complacentiæ et quietis.

Probatur demùm quarta pars : Nam materia naturaliter loquendo non potest ampliùs habere formas, quas semel habuit; siquidem à privatione ad formam non datur regressus; ergo appetitus, quem habet materia respectu formarum quas habuit, non potest esse nisi veluti inefficax, et secundùm quid.

Objicies : Quod non habet actum, non habet appetitum : sed materia non habet actum; ergo nec appetitum.

Resp. disting. majorem : Quod non habet actum, non habet appetitum, per modum actualis tendentiæ, concedo; per modum passivæ capacitatis, nego : Appetitus autem materiæ non est actualis tendentia, sed solùm naturalis capacitas ordinata ad formam.

Dices : Materia non appetit malum compositi (nullus enim appetitus fertur in malum) : sed si materia quæ est sub una forma, aliam appeteret, appeteret malum et ruinam compositi; ergo materia, dum habet aliquam formam, nullam aliam appetit.

Respondeo materiam solùm per accidens, et propter bonum totius universi appetere ruinam compositi : Primariò enim materia appetit omnem formam, quam non habet, et cujus

est capax, sive illa sit perfectior, sive imperfectior eâ quam habet; appetit enim formas inquantùm est potentia ad ipsas : Potentia autem indifferenter se habet ad perfectum et imperfectum, ut dicit D. Thomas 1, p q. 66, art. 2. sed quòd dum illa nova forma introducitur, alia expellatur, sicque destruatur vetus compositum, hoc est per accidens, et quasi præter intentionem materiæ; et tamen hoc ipsum non est purè malum, sed cedit in bonum totius universi, cujus pulchritudo consistit in ea rerum modò nascentium, modò intereuntium varietate; sicut pulchritudo comœdiæ consistit in varietate scenarum : ut autem dicit Seneca, *Universus mundus histrioniam exercet.*

Dico 4° Materia est incorruptibilis et ingenerabilis : undè à solo Deo produci et destrui potest. Ita communiter omnes.

Probatur conclusio : Nam sicut naturaliter ex nihilo nihil generari potest; ita quoque nec in nihilum abire; ergo necesse est, ut omnis generatio supponat materiam, et omnis corruptio relinquat materiam; ac proindè materia nec generatur, nec corrumpitur, sed est aliquid præsuppositum ad omnem generationem, et relictum post omnem corruptionem. Attamen totum compositum corrumpi potest, quia compositum consistit in unione materiæ et formæ, quæ separari possunt, sicque destruetur compositum, quamvis utraque pars remaneat.

Licèt autem materia sit incorruptibilis, dicitur tamen radix corruptionis propter capacitatem, quâ potest omnem formam recipere; et cùm receptio unius formæ sit expulsio alterius, ut dum materia ligni recipit formam ignis, excluditur forma ligni, sicut capacitas materiæ est causa cur novas formas recipiat, sicque generentur nova composita; ita quoque est causa cur veteres abjiciat, sicque corrumpantur vetera composita.

QUÆSTIO TERTIA.

De Forma substantiali.

Lustravimus primum principium rerum naturalium, scilicèt materiam ex qua fiunt; eamque ostendimus esse in ordine entis puram potentiam versatilem in omnes entium naturalium modos : Nunc agendum est de forma substantiali, per quam materia fit ens actu, et quælibet res in sua specie constituitur.

Circa formam autem tria quæremus tribus articulis : Primò, an, et quid sit : Secundò, quomodo educatur de potentia materiæ in rebus genitis : Tertiò, an idem dicendum sit de formis rerum creatarum.

ARTICULUS PRIMUS.

An, et quid sit forma substantialis.

Sicuti per materiam substantialem intelligimus id, ex quo fiunt omnia naturalia, seu potentiam essendi simpliciter; ita quoque per formam substantialem intelligimus id, per quod omnia in certa specie entis simpliciter constituuntur ; seu ipsum actum dantem materiæ esse simpliciter, id est primum esse. Veluti enim in artefactis, lignum v. g. est materia communis, ex qua fiunt omnes statuæ, figura verò ab artifice inducta quamlibet statuam in certa repræsentatione constituit, ita ut idem lignum dum habet figuram Cæsaris, sit statua Cæsaris, dum habet figuram equi, sit statua equi ; ita quoque materia substantiarum sublunarium eadem est, et communis omnibus; sed dum varias formas suscipit, in varias substantiæ species trahitur : dum enim habet formam hominis, fit homo; dum formam equi, fit equus; dum formam arboris, fit arbor. Hoc posito quærimus, an detur talis forma substantialis, et quid propriè sit. Antequàm quæstionem resolvamus, aliquid de variis formæ divisionibus et acceptionibus prælibandum est.

Forma igitur generalissimè sumpta est id, quod dat esse, ut dicit D. Thomas Op. 31, seu id, quo res est id, quod est. A Græcis vocatur ἐντελέχεια, id est, *perfectio*, eò quòd omnis perfectio sit per formam, sicut capacitas perfectionis est per materiam : undè Aristoteles eam vocat *pulchrum*, *optimum*, *divinum*. Dicitur etiam *actus*, eo quòd constituat, et determinet rem ad aliquem certum essendi modum, sicut materia dicitur *potentia*, eo quòd sit de se indifferens ad omnes essendi modos. Vocatur quoque *species*, seu *idea*, eo quòd constituat, et distinguat species rerum.

Dividitur autem primò in formam extrinsecam, seu exemplar, et formam intrinsecam, seu constitutivam : Forma extrinseca est quam res imitatur, ut idea in mente artificis concepta, dicitur forma extrinseca domus. Forma intrinseca est, quæ rem in suo esse constituit; ut anima rationalis est forma intrinseca hominis, qui per eam constituitur in specie humana.

Dividitur 2° in formam subsistentem et informantem : Forma

subsistens est illa, quæ per se subsistit absque eo, quòd sit in aliquo subjecto: sic Angeli sunt formæ subsistentes; formæ quidem, quia determinantur ad specialem essendi modum; subsistentes verò, quia non recipiuntur in aliqua materia. Forma verò informans est, quæ in aliquo subjecto recipitur; ut forma equi, quæ recipitur in ejus materia.

Tertiò, forma informans dividitur in substantialem, et accidentalem. Substantialis est, quæ constituit substantiam in suo esse, seu quæ dat esse simpliciter, id est, primum esse, quod nullum aliud supponit: sic anima equi tribuit ipsi esse substantiale, ipsumque in rerum natura primò constituit. Forma verò accidentalis est, quæ supervenit rei jam in suo esse substantiali constitutæ, ipsique tribuit aliquod esse secundùm quid, id est, secundarium; ut fortitudo et velocitas sunt formæ accidentales equi, quia supponunt illum jam existentem in rerum natura, ipsique secundarias quasdam perfectiones afferunt, scilicèt esse fortem et velocem. His suppositis, solùm hic agitur de forma substantiali, quæ est præcipua, et aliarum radix ac fundamentum.

Dico primò: Necesse est dari in rerum natura formam substantialem, quæ cum materia constituat entia naturalia. Ita modò tenent communiter omnes Philosophi explosis Antiquorum opinionibus, qui ejusmodi formas substantiales non agnoverunt.

Probatur primò conclusio: Nam materia sola non potest constituere substantias naturales; ergo præter materiam necesse est dari aliam partem substantialem, quæ dicitur forma. Probatur antecedens: Nam pura potentia in genere entis non potest sola constituere substantiam naturalem; Sed materia, ut patet ex dictis, est pura potentia in genere entis; ergo non potest sola constituere substantiam naturalem; et proindè præter materiam ex qua fiunt res naturales, datur forma per quam fiant et constituantur in ratione entis actualis.

Confirmatur: Nam videmus in rebus varias proprietates, quæ rei essentiam consequuntur; ita ut si aliquando interruptæ sint, iterùm ab intrinseco pullulent: sic aqua ex natura sua est frigida, et si fortè calefiat, remoto igne suæ frigiditati statim restituitur: sic animal naturaliter habet motum, et operationes vitales, et si quando apoplexiâ interrumpantur, curato morbo eas statim recuperat; ergo oportet dari in essentia talium rerum aliquod principium, et aliquam radicem substantialem, ex qua procedant tales proprietates: Atqui talis radix non potest esse sola materia; ergo præter eam datur forma, quæ est radix proprietatum: Probatur minor: Nam materia est eadem in omnibus: Sed proprietates non sunt eædem in omnibus, imò sæpe sunt oppositæ inter se, ut proprietates

ligni opponuntur proprietatibus ignis, ergo materia sola non potest esse radix proprietatum.

Probatur 2° Nam in generatione substantiali (quam dari suprà probavimus) acquiritur aliquid substantiale, quod anteà non erat : Sed id quod acquiritur non potest esse materia prima ; ergo est ipsa forma ; Minor constat : Nam materia prima est ingenerabilis, et supponitur ad omnem generationem substantialem : Major verò declaratur tum experientiâ, tum ratione : Experientiâ quidem : sic enim animal dum generatur, acquirit vitæ principium, quo constituitur substantia vivens; et dum moritur, illud deperdit : Sic dum ex ligno fit ignis, caloris principium acquiritur, quod anteà in materia ligni non erat, etc. Ratione etiam : Nam generatio est transitus de non esse simpliciter, seu de non esse substantiali, ad esse simpliciter, seu ad esse substantiale, v. g. de non esse animalis vel hominis, ad esse animalis vel hominis; ergo in generatione acquiritur id, per quod res est substantialiter animal vel homo. Hoc autem vocamus formam substantialem.

Confirmatur præthereà : Nam per formam intelligitur principium substantiale distinguens res naturales in varias species; sed datur tale principium; ergo datur forma substantialis; Probatur minor : Cùm enim res sint diversæ substantialiter inter se, ut homo substantialiter differt à pecude, et pecus ab arbore; necesse est dari principium substantiale distinctivum ejusmodi rerum : Cùm igitur materia sit eadem in omnibus, necesse est præter ipsam dari formam, cujus diversitas substantiarum varietatem inducat.

His omnibus accedit testimonium fidei, quæ docet in homine animam rationalem esse partem et formam substantialem hominis, radicem omnium proprietatum, omnium sensuum, omnium operationum, ex qua et corpore constituatur substantia humana : Hoc enim definitum est in Concilio Lateranensi; ergo etiam in cæteris rebus necesse est præter materiam dari aliquod principium substantiale, quod eas constituat cum materia, sitque radix operationum et proprietatum cujuslibet rei. Probatur consequentia, et paritas : sicut enim per adventum animæ homo vivit ac operatur, et per recessum ejus moritur; illaque anima est fons omnium, quæ conveniunt homini ut homo est; ita quoque in animantibus videmus esse aliquid per cujus adventum vivunt, et per cujus recessum pereunt, quodque est fons et radix omnium proprietatum; ergo etiam in aliis animantibus (et idem dicendum de rebus inanimatis) est quædam forma substantialis per quam sunt id quod sunt, et quæ est fons omnium proprietatum.

Dices 1°. In aliis rebus præter hominem formæ accidentales sufficiunt ad distinguendas res : Nam ignis et aqua non

differunt, nisi inquantùm ignis est summè calidus, et aqua frigida.

Sed contrà : Nam assignanda est aliquà radix in substantia summi illius caloris et frigoris : siquidem nisi in ipsa aquæ essentia radicaretur frigiditas, non ita pertinaciter comitaretur aquam, ut si per violentiam expellatur, statim remotâ externà vi, profluat ab intrinseco; quod idem videre est in aliis rebus. Hæc autem radix non potest esse nisi forma substantialis aquæ: cujus signum est, quòd si contingat aquam substantialiter corrumpi, ut dum vertitur in aërem, non habebit ampliùs nativam illam frigiditatem : sicuti et ignis exstinctus, et in fumum versus non habet ampliùs summum calorem, qui substantiam ignis comitatur.

Dices 2° Forma inhærens subjecto est accidentalis : Sed omnes illæ formæ, quas substantiales vocamus, inhærent alicui subjecto, scilicèt materiæ primæ; ergo sunt solùm accidentales.

Respondeo distinguendo majorem : Forma inhærens subjecto per modum dantis ipsi esse simpliciter, est accidentalis, nego; si inhæreat per modum actûs secundarii afferentis solùm aliquod esse secundùm quid, ut esse frigidum vel calidum, concedo. Differt enim forma substantialis ab accidentali, quod quamvis utraque sit in subjecto, attamen substantialis dat suo subjecto esse simpliciter, ipsumque constituit in linea entis, et substantiæ : accidentalis verò non dat, sed supponit in suo subjecto esse simpliciter, cui adjungit aliquod esse secundarium sustentatum in primo. Solutio est D. Thomæ 1, p. q. 77, art. 6.

Dico 2. Forma substantialis rectè definitur, actus primus materiæ. Ita omnes post Aristotelem.

Dicitur in primis, *actus*, ad differentiam materiæ: quæ est pura potentia : Dicitur, *primus*, ad differentiam existentiæ, quæ est actus ultimus entis, et ad differentiam formarum accidentalium, quæ sunt solùm actus secundarii, præsupponentes actum substantialem : Additur quod sit actus materiæ, ad differentiam formarum per se subsistentium, quales sunt Angeli, quæ sunt actus; sed non recipiuntur in materia.

Præter hanc definitionem aliæ tradi possunt, quibus prima hæc explicatur, et natura formæ ampliùs declaratur : Dicitur enim, id per quod substantia est id, quod est; Nam quælibet res est per suam formam : ut homo est homo per ânimam rationalem : undè dicitur ab Aristotele, *ratio quidditatis*, id est, constitutivum rei in sua quidditate et specie. Dicitur etiam, *radix proprietatum* eò quòd cùm primum in genere sit causa cæterorum, forma substantialis quæ est primus actus in genere entis, debet esse causa actuum accidentalium et proprietatum, quæ procedunt ab ea sicuti surculi à radice,

ut dicit D. Thomas 1 p., q. 77, art. 6. Dicitur præterea, id, quod dat esse simpliciter, id est, primum esse : Nam sicuti materia est potentia essendi simpliciter, ita quoque forma est actus essendi simpliciter : undè per corruptionem recedente formâ perit substantia, solùmque remanent illius veluti ruinæ, scilicèt materia, ut patet in morte animalis, et in combustione ligni.

Cùm autem operari sequatur ad esse, et intantùm aliquid agat inquantùm est in actu, ut sæpè dicit D. Thomas : sicuti forma est primus actus essendi, ita quoque est primum et radicale principium operandi. Hujus autem ratio altiùs repeti potest ex eo, quòd per formam substantialem quælibet res participet naturam Divinam, ipsaque forma sit quædam derivatio et imitatio primi ac purissimi actus, scilicèt Dei. Deus autem non solùm est in se perfectus per suam entitatem, sed etiam operativus; undè forma substantialis utrumque hoc munus à Deo participat, et essendi et operandi.

Sed notandum, quòd in Deo sunt duo genera operationum : unum principalius, *ad intra*, inquantùm se ipsum et in se alia cognoscit et amat : Alterum minùs principale, *ad extra*, inquantùm suam perfectionem diffundere potest producendo creaturas, quantùm earum conditio patitur, sibi similes. Et quia quæ uniuntur in superioribus, dividuntur in inferioribus, hæc duplex operandi ratio ita distribuitur formis substantialibus, ut prima et nobilior, scilicèt operatio immanens, conveniat formis nobilioribus, seu spiritualibus, quales sunt Angeli, qui licèt non possint se ipsos diffundere ad extra, producendo alios Angelos, attamen possunt se ipsos, et in se alia, imò Deum ipsum cognoscere et amare, quod sine dubio nobilissimum est operandi genus. Secunda verò et minùs principalis operandi ratio convenit formis ignobilioribus, scilicèt corporeis, quæ licèt cognitione destitutæ sint, attamen utrumque à Deo participant, et quòd in se perfectæ sint, et quòd hanc perfectionem ad extra diffundere possint producendo sibi simile. Undè Athanasius serm. 3, gestorum Conc. Nicæ. dicit, ***Deum dedisse omnibus naturam similium propagativam.*** Sic ignis suam formam diffundit, et sibi simile producit per combustionem : sic planta se ipsam propagat per semen : sic animal suam speciem multiplicat per generationem. Et generaliter, quantùm possibile est, in his corporalibus quodlibet generat sibi simile, inquantùm quælibet forma substantialis est sui diffusiva, et similium effectuum productiva.

Dixi autem consultò, quodlibet producere sibi simile quantùm possibile est, quia non omnia eodem modo id assequuntur, sed aliqua imperfectè solùm et analogicè, ut sol non generat solem, sed aurum aliqualiter sibi simile ; quædam verò

etiam perfectè, ut homo generat hominem, quercus quercum: Cujus diversitatis ratio est, quia cùm nulla creatura agat ex nihilo, sed ex materia quadam, necesse est ut productio effectùs accommodetur materiæ, ex qua fit; Materia autem circa quam agunt omnia corporalia est materia sublunaris, quæ sola capax est alterationis et generationis. Hæc autem materia est quidem capax omnium formarum rerum corruptibilium, ut ignis, aquæ, plantæ, hominis, sed non est capax formarum cœlestium. Undè omnia corruptibilia possunt inducere in hanc materiam formam suam, et sic producere perfectè sibi simile, ut planta plantam ; sed cœlestia corpora non possunt inducere in talem materiam formam suam, ideòque nec generare perfectè sibi simile, sed solùm aliquid accedens imperfectè ad suam similitudinem ; ut luna generat argentum sibi aliqualiter simile in candore ; stellæ generant lapides pretiosos suum fulgorem imperfectè imitantes. Cæterùm, quomodo, licèt omnes formæ substantiales sint activæ, indigeant tamen accidentibus, tanquam immediatis suæ efficacitatis ministris, dicetur in quæstione de causa efficienti.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quæ, et quomodo formæ rerum genitarum educantur de potentia materiæ.

Explicatâ quidditate formæ substantialis, nunc examinandum est, quomodo producatur : Pro cujus intelligentia

Notandum est 1° cum D. Thoma 1 p., q. 65, art. 4. Quòd forma propriè non fit, nec producitur ; ut enim dicit S. Doctor ex Aristotele 7 Met. *Id quod propriè fit, est compositum. Formæ autem corruptibilium rerum habent ut aliquando sint, aliquando non sint, absque hoc quod ipsæ generentur aut corrumpantur, sed compositis generatis aut corruptis.* Et ratio est, quia ut idem dicit : sic alicui competit fieri et produci, sicut est esse : Forma autem propriè non habet esse, sed est id, per quod compositum habet esse ; et ideò non est propriè id quod fit, sed solùm id, quo aliquid fit. Attamen ipsa etiam forma impropriè dicitur fieri. Quomodo autem fiat, id est quod quærimus.

Notandum 2. Compositum duplici modo fieri posse, 1° per creationem, ut cœlum, et elementa initio mundi à Deo creata sunt : 2° per generationem, ut ignis ex ligno generatur. Differt autem creatio à generatione, quòd omnis generatio supponit materiam ex qua fiat res genita ; creatio verò nihil supponit, sed totum ex nihilo producit, etiam ipsam materiam. Quæritur ergo, quomodo fiat forma tam in composito genito, quàm in

composito creato. Primum in hoc articulo resolvetur : Secundum verò in sequenti.

Notandum 3º Formas rerum genitarum esse in duplici differentia. Quædam enim sunt corruptibiles, quæ scilicèt sine materia esse non possunt; undè cum pereunte composito expelluntur à materia, funditùs pereunt : sic moriente equo perit simul forma equi, quia debilior est, quàm quæ subsistere possit extra materiam et compositum : seu, ut loquitur Cajetanus, *sola non potest sustinere suum esse*. Quædam verò forma est incorruptibilis, quæ scilicèt superstes ruinæ compositi existit sine materia : Ejusmodi est anima rationalis, quæ licèt sit communicabilis materiæ, sicut et formæ pecudum, attamen proximè accedit ad Angelos, cum quibus convenit in intelligendo. Undè propter suam dignitatem ita independens est à materia, ut illud esse quod dat corpori, possit sola sustinere, sicque separata subsistere. De utrisque formis procedit præsens difficultas. Pro cujus resolutione

Dico primò : Formæ corruptibiles rerum generatarum fiunt per eductionem à materia, seu educuntur de potentia materiæ. Ita censent communiter omnes Philosophi : Quæ conclusio ut intelligatur, paucis et clarè explicandum est, quid sit educi de potentia materiæ.

Educi igitur est correlativum ad contineri : nam ea ex aliquo educuntur, quæ in aliquo continentur. Undè eo modo forma dicitur educi de materia, quo dicitur contineri in materia. Dupliciter autem aliquid potest contineri in alio, actualiter scilicèt, et in potentia. Actualiter continetur, quod in sua entitate præhabetur tanquam de facto existens in aliquo : sic pecunia continetur actualiter in arca; gladius in vagina; puer in utero matris. In potentia verò continetur, quod cùm non sit actualiter existens in alio, tamen potest fieri ex ipso. Sic omnes figuræ artificiales continentur in potentia in cera, quia fieri possunt ex ea : sic calor continetur in potentia, quia per actionem ignis calidum fieri potest ex aqua. Patet autem quòd formæ antequàm fiant, non continentur actu in materia, ut putabat Anaxagoras, quasi latitantes in illa, sicut pecunia latitat in arca : solùm ergo formæ antequàm fiant, continentur in materia in potentia, quatenùs fieri possunt ex ea tanquam subjecto concurrente ad earum productionem. Undè formam educi de potentia materiæ nihil aliud est, quàm fieri ex materia per ejus transmutationem, quasi emergendo ex ejus potentialitate; et ideò actio illa dicitur eductiva, quæ præsupponit materiam, et agendo dependenter ab ipsa tanquam subjecto concurrente illam reducit de potentia ad actum : Quòd totum D. Thomas expressit dicens : ***Educi de potentia materiæ est aliquid fieri actu, quod prius erat in potentia.*** Ex quo patet ad eductionem tria requiri, 1º ut materia præsupponatur :

2° ut contineat in sua potentia formam producendam : 3° ut concurrat ad ipsum fieri formæ, ita ut agens non producat eam, nisi dependenter à materia concurrente per modum subjecti præsuppositi ad actionem agentis producentis formam. Hoc supposito,

Probatur conclusio: Formam educi de potentia materiæ nihil aliud est, quàm fieri dependenter à præsupposita materia, in cujus potentia præcontinetur : sed formæ corruptibiles rerum genitarum fiunt dependenter à præsupposita materia, in cujus potentia præcontinentur ; ergo educuntur de potentia materiæ. Major patet : Complectitur enim omnes eductionis conditiones : Minor verò declaratur : et in primis quod materia præsupponatur ad formas genitas constat. Nam omnis generatio præsupponit materiam : Quod etiam contineantur in potentia materiæ, manifestum est. Quia habent esse purè materiale, ac materiæ limites non excedens. Quod verò fiant dependenter à materia, patet : Nam fieri sequitur ad esse, id est, ipsi proportionatur. Sed tales formæ corruptibiles dependent in suo esse à materia sine qua non possunt existere ; ergo etiam dependent ab illa in suo fieri.

Dices : Forma substantialis non dependet in suo esse à materia; ergo non fit dependenter ab ea : Probatur antecedens : Nam aliàs materia esset perfectioris conditionis quàm forma.

Respondeo negando antecedens : et ad probationem nego sequelam. Licèt enim forma corporea dependeat à materia ut recipiente, et veluti à fundamento sine quo esse non potest; attamen rursus materia dependet à forma ut à suo complemento, et à dante sibi esse simpliciter. Cùm ergo, ut dicit Christus, *Beatius sit dare, quàm accipere*, forma quæ dat esse, nobilior est, quàm materia quæ ipsum recipit.

Objicies : Dum gignitur equus v. g. ejus forma creatur ; ergo non educitur de potentia materiæ : Probatur antecedens : Creari est fieri ex nihilo : Sed forma equi fit ex nihilo; ergo creatur. Probatur minor : Nam nihil formæ equi erat in materia ejus, antequam gigneretur equus ; ergo forma illa fit ex nihilo.

Respondeo ex D. Thoma 1 part., quæst. 104, art. 4, ad. 3, negando antecedens : Ad probationem, nego minorem ; Ad ejus probationem , distinguo antecedens : Nihil formæ equi erat in materia, actualiter, concedo ; in potentia, nego : nam materia est potentia ad omnes formas corporeas : Undè sunt in illa tanquam actus in sua potentia ex qua fieri potest. Cùm igitur potentia sit veluti quædam inchoatio et fundamentum actûs, formæ quæ fiunt ex materia non dicuntur fieri ex nihilo, sed ex aliquo, scilicet ex sua potentia reali : Ideòque non creantur, quia creatio est productio rei ex nihilo, id est, ex nullo præsupposito subjecto, in cujus potentia præcontineretur. Similiter quando forma definit, non annihilatur,

quia semper relinquit aliquid sui, id est, potentiam suam, seu materiam.

Addi potest ex D. Thoma 1 part. quæst. 45, art. 8, quòd forma corporea cùm non sit ens, sed id quo aliquid est ens, propriè non fit, nec habet aliud esse præter esse compositi: Illud autem esse semper præsupponit potentiam suam, id est, materiam, quæ est potentia essendi: Undè non fit ex nihilo, sed ex aliquò, scilicet ex sua potentia.

Dico 2° anima rationalis non educitur de potentia materiæ, sed creatur et infunditur à Deo in eo instanti, in quo corpus est sufficienter organisatum et dispositum ad ejus receptionem.

Conclusio ista nunc recipitur ab omnibus, et inter Ecclesiæ dogmata transivit. Cæterùm olim ea de re variæ fuerunt opiniones. Quidam antiqui ponentes animam esse mortalem, dicebant eam fieri per generationem et eductionem, sicuti fiunt aliæ formæ corruptibiles. Hic tamen error fuit paucorum, nam non modò celebriorum Philosophorum, sed etiam totius fere orbis constans sententia fuit, animas hominum immortales esse: Sed quomodo producerentur, res obscura pluribus visa est. Pythagoras posuit certum animarum numerum ab initio productum esse, quæ ab uno corpore ad aliud per generationem transmigrarent. Undè celebre effatum fuit apud Pythagoreos, *Ex mortuis vivos fieri, sicut ex vivis mortuos.* Plato alicubi suorum operum dixit, animas descendere de sideribus, in quibus veluti nativis domiciliis degentes nescio quâ curiositate peregrinari gestientes ad corpora commigrabant. Aristoteles licèt dicat principium intellectivum, id est, animam rationalem venire deforis, attamen non satis clarè videtur expressisse suam sententiam. Origenes animas nostras Angelos olim fuisse ratus est, qui peccantibus dæmonibus, et beatis Angelis Deo adhærentibus, veluti ancipites fuissent aut saltem leviusculè peccassent: Undè ut magis probarentur detrusi erant ad corpora humana. Tertullianus tenuit animas traduces esse, ita ut sicut fax à face flammam mutuatur per diffusionem et traductionem, ita quoque anima ex alia orietur. Rem sub dubio reliquit Augustinus. Attamen modò nostra sententia ab omnibus recipitur. Undè

Probatur conclusio: Quod enim non dependet in suo fieri à materia, non educitur de potentia materiæ: Sed anima rationalis non dependet in suo fieri à materia; ergo non educitur de ejus potentia. Major patet ex dictis: Nam educi est fieri dependenter à materia per actionem tansmutativam materiæ: Minor verò probatur: Nam fieri proportionatur ipsi esse: Sed anima rationalis non habet esse dependens à materia; ergo nec fieri. Probatur minor: Quia anima rationalis etiam separata à materia existit; ergo in suo esse non dependet à mate-

ria. Consequentia patet : Antecedens verò est de fide, et efficaciter demonstrabitur in fine Physicæ.

Confirmatur : Quod excedit potentiam materiæ, non fit dependenter à materia : Sed anima rationalis excedit potentiam materiæ; ergo non fit dependenter à materia. Probatur minor : Substantia spiritualis excedit potentiam materiæ : sed anima rationalis est substantia spiritualis, habet enim operationes spirituales, scilicèt intellectum et voluntatem; ergo excedit potentiam materiæ. Undè si uniatur materiæ, hoc non est ex dependentia, quasi sine ipsa esse non possit, sed ex communicabilitate, inquantùm potest informare materiam. Cùm enim, ut dicit Dionysius, *Deus conjungat extrema per media*, inter formas purè spirituales, quæ nec à materia dependent, nec ipsi uniri possunt, quales sunt Angeli, et formas purè materiales, quæ non modò materiæ uniuntur, sed etiam ab illa in suo esse dependent, produxit Deus formam mediam, scilicet animam rationalem, quæ et posset esse sine materia sicut Angeli, ideòque ab ipsa non dependeret in esse et fieri, et tamen posset informare materiam, sicuti et aliæ formæ corporales. Undè D. Thomas Op. 45, dicit, *Animam rationalem esse constitutam in confinio substantiarum purè spiritualium, et purè corporearum.*

Objicies : Educi de potentia materiæ est fieri actu in materia id, quod anteà non erat in ipsa, nisi in potentia : sed dum gignitur homo, anima rationalis fit actu in corpore: seu in materia, in qua anteà non erat nisi in potentia; ergo educitur de potentia materiæ.

Respondeo primò negando minorem; quòd scilicet anima rationalis fuerit unquam in potentia materiæ, propter rationem jam dictam in confirmatione.

Respondeo 2° majorem esse falsam universaliter sumptam : Educi enim de materia non est fieri in materia, sed fieri ex materia; licèt autem anima rationalis fiat in materia, non tamen fit ex materia, quia non dependet ab ipsa nec in fieri, nec in esse, nec in conservari.

Instabis : Educi est correlativum ad contineri : sed anima rationalis antequàm fiat præcontinetur in potentia materiæ; ergo educitur de potentia materiæ : Probatur minor : Nam omnis actus præcontinetur in sua potentia : sed anima rationalis est actus materiæ, est enim ejus forma substantialis; ergo continetur in potentia materiæ.

Respondeo distinguendo minorem : Anima antequàm fiat, præcontinetur in potentia materiæ, ut communicabilis ipsi, concedo; ut producibilis ex ipsa, nego. Explicatur. Anima rationalis quia est actus communicabilis materiæ, ideò præcontinetur in materia quantùm ad communicabilitatem ; sed quia non dependet in essendo à materia, ideò non continetur in ea

quantùm ad producibilitatem. Undè licèt possit dici communicabilis materiæ, non dicitur tamen producibilis ex materia, nec proindè educibilis de materia.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrùm formæ rerum creaturum sint eductæ de potentia materiæ.

Hactenùs egimus de productione formæ rerum genitarum, nunc agendum de ejus productione in rebus creatis: Nam plura composita sunt, quæ à Deo immediatè creata sunt, ut cœli et elementa: ut enim dicitur 1 Gen. *In principio creavit Deus cœlum et terram:* Ubi per terram, intelliguntur quatuor elementa, ut explicant Interpretes. Quærimus ergo, utrùm formæ talium rerum creatarum sint eductæ de potentia materiæ, an potiùs creatæ simul cum materia. Pro resolutione

Dico: Formæ cælorum et elementorum in prima rerum creatione non sunt eductæ de potentia materiæ, sed simul cum materia creatæ. Conclusio est communis inter Thomistas, quam etiam sequuntur plures extranei. Et

Probatur ratione desumptâ ex D. Thoma 1 p. q. 65, art. 4. Quod non fit per actionem transmutativam materiæ, non educitur de potentia materiæ; sed formæ cœlestes et elementares non sunt factæ per actionem transmutativam materiæ; ergo non sunt eductæ de potentia materiæ. Major patet; Nam eductio fit inquantùm materia transmutatur, et reducitur de potentia ad actum, ut diximus ex D. Thoma. Minor verò, quæ est D. Thomæ, probatur; Illud non fit per transmutationem materiæ, quod non fit ex præsupposita materia; sed formæ cœlestes et elementares non sunt factæ ex præsupposita materia; ergo non sunt factæ per transmutationem materiæ. Major est certa: Nam transmutatio supponit subjectum quod transmutatur, et transit de potentia ad actum: Transmutatio enim est transitus subjecti ab uno extremo ad aliud. Minor verò probatur: Nam actio creativa non præsupponit materiam, operatur enim ex nihilo, et non ex præsupposita materia: sed formæ cœlestes, et elementares factæ sunt per creationem; Deus enim creavit cœlum et terram, ac proindè formas cœli et terræ; ergo.

Confirmatur primò: Non enim fingendum est, Deum unicâ partiali creatione fecisse materiam cœli, et aliâ partiali actione ex tali materia eduxisse formam: sed unicâ actione fecit totum cœlum ex nihilo, ut patet ex modo loquendi Scripturæ: siquidem, ut diximus ex D. Thoma, creatio terminatur ad ens;

undè cùm materia non sit ens, sed solùm potentia essendi, creatio non potest terminari ad eam solam, sed ad totum compositum; et ideò creatio non eduxit formam de materia, seu non fecit formam ex materia, sed fecit formam simul cum materia.

Confirmantur 2°. Educi supponit præcontineri: sed formæ cœlorum et elementorum nunquam fuerunt in potentia materiæ; ergo nunquam eductæ sunt de potentia materiæ. Major patet. Probatur minor: Nam intantùm materia est in potentia ad formam, inquantùm privatur formâ; sed materia cœlorum nunquam fuit privata suâ formâ; ergo nunquam fuit in potentia ad formam: Major verò est Aristotelis et D. Thomæ, qui dicunt, materiam esse in potentia ad formam ex eo, quòd sit sub ejus privatione.

Ex his colligitur formas fieri tripliciter. Primò, cum matetia: 2° ex materia: 3° in materia. Forma compositi creati fit cum sua materia; forma corruptibilis compositi geniti fit ex materia, forma verò incorruptibilis fit tantùm in materia, sed non ex materia.

Objicies primò: Formam educi, est eam fieri dependenter à materia: sed formæ cœlestes et elementares factæ sunt dependenter à materia; ergo sunt eductæ. Major videtùr certa: Minor probatur: Quia tale est fieri, quale est esse; sed formæ illæ in suo esse dependent à materia, cum sint purè materiales; ergo etiam in fieri dependent à materia.

Respondeo distinguendo majorem: Formam educi est fieri dependenter à materia, tanquam à comparte, in qua sit, nego; tanquam à subjecto præsupposito, ex cujus potentia producta sit, concedo. Et ad minorem: Formæ cœlestes et elementares factæ sunt dependenter à materia, tanquam à comparte, cum qua productæ sunt, et in qua existunt, concedo; tanquam à præsupposito subjecto ex quo factæ sint, nego. Licèt enim Deus fecerit formam cœli simul cum materia cœli, à qua dependet tanquam à comparte, attamen non fecit formam cœli ex materia præsupposita cœli; undè non eduxit unam ex alia, et dependenter ab alia, sed simul creavit unam dependentem ab alia.

Instabis: Atqui etiam formæ istæ dependent à materia tanquam à subjecto, ex quo factæ sunt; ergo. Probatur subsumptum: Quod causatur à materia, dependet ab illa tanquam à subjecto ex quo fit; sed forma cœli v. g. in sui productione causata est à materia; ergo dependet ab ea tanquam à subjecto, ex quo facta sit: Minor patet: Nam forma et materia in constitutione compositi sunt sibi invicem causæ; ideòque sicut compositum sive creetur sive generetur, debet semper constitui ex materia et forma; ita quoque semper forma dependet à materia tanquam à sua causa. Major verò pro-

batur : Nam causalitas materiæ in hoc sita est, ut ex ea aliquid fiat.

Respondeo negando subsumptum : Ad probationem, nego majorem : Ad ejus probationem, distinguo : Causalitas materiæ est, ut ex ea aliquid fiat, respectu compositi et formæ quibus præsupponitur, concedo ; respectu formæ et compositi cum quibus creatur, nego. Explicatur solutio ; Causalitas materiæ duo dicit munera : Primùm, quod sit subjectum ex quo præsupposito aliquid fit. Secundum, quod sit potentia formæ sustentativa et receptiva : ita ut cum ea componat totum : seu subjici factioni formæ, et subjici ejus informationi. Hoc secundum munus semper exercere debet materia respectu cujuscumque formæ ; sed quantùm ad primum munus, solùm illud exercet respectu formarum, quarum productioni præsupponitur : Undè illud non exercuit respectu formæ cœlestis aut elementaris in ipsa creatione, quia tales formæ non sunt factæ ex præsupposita materia, sed simul cum materia ; cui consentit modus ipse loquendi ; licèt enim dicamus cœlos constare materia, non tamen dicimus esse factos ex materia, sed ex nihilo creatos.

Urgebis ; Totum compositum cœleste non est creatum ; ergo nec ipsa forma cœlestis, sed sola materia. Probatur antecedens : Nam quod creatur, debet esse ex nihilo ; sed cœlum non est ex nihilo ; ergo non est creatum. Probatur minor : Nam cœlum est ex materia et forma, ex quibus componitur ; ergo non est ex nihilo.

Respondeo ex D. Thoma, qui sibi illud Adversariorum argumentum objicit 1 p. q. 45, art. 4, negando antecedens : Ad probationem, nego minorem : Ad ejus probationem ; distinguo : Compositum cœleste est ex suis partibus, scilicèt materia et forma constitutivè, concedo ; præsuppositivè, nego : Et similiter distinguo consequentiam : Cœlum non est ex nihilo, præsuppositivè, nego ; constitutivè, concedo : Licèt enim non constituatur ex nihilo, sed ex materia et forma ; actio tamen non fecit ipsum ex præsupposita materia, sed totum illud produxit ; undè fecit ipsum ex nihilo prœsupposito, quia qui totum facit, nihil præsupponit.

Objicies 2° et simul urgebis contra datam solutionem : Materia saltem elementorum priùs facta est à Deo per propriam actionem, et forma per aliam ; ergo forma elementorum facta est ex præsupposita materia, et proinde educta : Probatur antecedens : Quod conservatur per propriam conservationem, factum est per propriam actionem : sed materia elementorum conservatur per propriam conservationem distinctam à conservatione formæ et compositi ; ergo facta est per propriam actionem : Major patet : Quia conservatio est continuata productio. Probatur minor : Cessante conservatione compositi et

formæ, perseverat conservatio materiæ; ergo materia conservatur per propriam et distinctam conservationem. Probatur antecedens: Nam pereunte formâ elementari, ut quando ex terra primò creata facta est planta, semper mansit actio conservativa materiæ; ergo cessante actione conservativâ ipsius compositi creati, perseverat conservatio materiæ.

Respondeo negando antecedens; ut enim dicit Aristoteles, ***Materia non fit***, id est, non habet proprium fieri: Ad probationem, nego minorem: ad probationem ejus, distinguo antecedens: Pereunte composito perseverat conservatio materiæ, eadem, nego; diversa, concedo. Nam materia sicut existit in rerum natura per existentiam totius compositi, ita quoque conservatur per conservationem compositi: Undè destructo composito, cessat actio conservativa materiæ: sed quia pereunte uno composito aliud statim generatur, ita deficiente unâ actione conservativâ materiæ, altera statim succedit. Undè semper quidem materia conservatur, sed non per eamdem conservationem: sicut servus, qui solet transire ab uno domino ad alium, semper quidem servus est, sed non ejusdem domini.

Instabis: Actio productiva compositi geniti non potest conservare materiam; ergo materia conservatur per distinctam et propriam censervationem: Probatur antecedens: Nam actio conservativa eadem est ac productiva: sed actio productiva compositi geniti non est productiva materiæ; ergo nec conservativa. Minor certa est: Nam generatio supponit materiam; ergo non illam producit: Major verò constat: quia conservatio definitur continuata productio.

Respondeo negando antecedens: Ad probationem, distinguo majorem: Actio conservativa debet esse eadem ac productiva, in iis quæ existunt per propriam existentiam, concedo; in iis quæ non existunt per propriam existentiam, nego. Ratio solutionis est, quia conservatio est quasi manutenentia in esse, seu in existentia: Undè ea quæ carent propriâ existentiâ, carent quoque propriâ actione conservativâ; et sicut possunt existere per existentiam diversam ab ea, quam primò habuerunt dum producta sunt, ita quoque et conservari per actionem diversam ab illa, à qua primò producta sunt. Patet autem quòd materia non existit per propriam existentiam, sed per alienam, scilicèt per existentiam compositi, et ideò conservatur per conservationem compositi, licèt per eam non producatur.

Urgebis: Actio conservativa debet esse tantæ virtutis, ut possit producere id quod conservat: sed actio generativa non est tantæ virtutis, ut possit producere materiam; ergo non potest conservare materiam.

Respondeo concessâ majori, distinguendo minorem: Actio generativa non est tantæ virtutis ut possit producere mate-

riam, inquantùm talis actio est à principio creato, concedo; inquantùm talis actio est ab ipso Deo, nego. Explicatur solutio. Quidquid generatur in rerum natura, procedit à duplici principio, scilicèt ab agente creato, ut ignis ab igne; et ab agente increato, seu Deo, qui operatur in omni operatione naturæ, ut dicit D. Thomas 1 part. quæst 105. art. 5. Undè sanctus Job dicebat, *Manus tuæ, Domine, fecerunt me*, quamvis et ipse Job productus esset à suis parentibus, ut ab agentibus creatis; ut scilicèt ostenderet generationem omnium rerum esse primordialiter à Deo. Dicimus ergo quod generatio rei naturalis, quatenùs procedit à principio creato, non potest attingere entitatem materiæ ut producendam, attamen illa generatio, quatenùs procedit à Deo, cujus virtus est infinita, potest etiam attingere materiam; et tantæ efficacitatis est, ut posset illam producere, nisi inveniret productam.

Objicies ultimò : Dum ex speciebus sacramentalibus generantur vermes, Deus creat materiam illorum vermium, ex qua per virtutem agentis naturalis educitur forma vermis; ergo etiam initio mundi potuit creare materiam, ex qua per aliam actionem educeret formam cœlestem.

Hoc argumentum solvi solet in Theologia. Interim negari potest antecedens : Dum enim ex speciebus sacramentalibus fiunt vermes, Deus immediatè producit totum illud compositum convertendo has species in ipsum : Undè nec ibi materia fit per propriam actionem, nec forma per aliam, sed totum compositum per unicam.

Responderi etiam potest secundò cum aliis Thomistis, quòd licèt miraculosè Deus posset per inadæquatam actionem producere entitatem materiæ ex qua agens creatum educeret formam; attamen id non fecit in prima productione rerum, sed totum simul creavit; tum quia nulla necessitas erat cur fieret tale miraculum; tum quia Scriptura absolutè dicit, Deum creasse cœlum et terram : Non fuisset autem propriè creatio cœli, si productum esset ex materia priùs creata.

Quæri hìc solet, quomodo producantur formæ accidentales?

Respondeo eas esse in triplici differentia. Quædam naturaliter consequuntur essentiam, ut intellectus et voluntas animam : quædam producuntur in subjecto ab extrinseco agente, ut calor et frigus in aëre : quædam demùm producuntur per agens supernaturale, ut Gratia, Charitas, Fides, et aliæ qualitates supernaturales. Proprietates essentiam consequentes, cum producantur per eamdem actionem, per quam producitur ipsa essentia, juxte illud, *qui dat esse, dat consequentia ad esse*, ideò sequuntur conditionem essentiæ, seu formæ substantialis : undè si forma illa creetur, ipsæ concreantur;

si verò educatur, ipsæ quoque coëducuntur. Accidentia verò supervenientia subjecto ex vi agentium naturalium, fiunt per eductionem de potentia naturali subjecti, ut dum ignis producit calorem in manu, talis calor educitur de potentia naturali manûs : Nam manus naturaliter est in potentia ut transmutetur à frigiditate ad caliditatem : Quæ demùm producuntur ab agente supernaturali, ut Gratia et Charitas, fiunt per eductionem de potentia obedientiali, ut vocant Theologi : sicut enim manus naturaliter est in potentia ad calorem, ita quoque anima est in potentia ad Gratiam supernaturaliter recipiendam.

QUÆSTIO QUARTA.

De Composito naturali.

Ex materia et forma fit ens simpliciter, quod vocatur compositum naturale seu substantiale; non quòd componatur ex pluribus entibus (est enim unicum ens); sed quia constat ex duabus partibus essendi; ex materia scilicèt, quâ potest esse, et ex forma, quâ constituitur in actuali esse. Undè explicatis sigillatim partibus illis, nunc agendum est de toto illo composito; circa quod tria quæri possunt. Primò, utrum constet materiâ et formâ tanquam partibus essentialibus. Secundò, quomodo materia et forma in eo uniantur. Tertiò, utrum tale compositum distinguatur à materia et forma simul sumptis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrùm materia, et forma sint partes essentiales Compositi naturalis.

Fatentur omnes formam essentialiter pertinere ad totum compositum : Nam forma est quæ constituit et distinguit essentiam rei. Solùm difficultas est de materia, utrum sit de essentia rei naturalis. Averroës posuit solam formam esse de essentia rei, materiam verò non esse nisi receptivum ipsius essentiæ, sicut vagina est solùm receptiva, non verò constitutiva gladii. Similiter Plato post Socratem dixit, solam animam esse totum hominem, quæ degeret in corpore, sicut

Nauta in navi, Peregrinus in hospitio, vel Captivus in carcere, cujus fenestræ erant sensus externi. Undè Socrates cuidam sibi ignoto dixit, *loquere hospes, ut te videam;* indicans hominem in corpore latentem per sensus et sermonem sese prodere : et in Axiocho, *Nos*, inquit, *anima sumus, animal immortale, mortali inclusum munimento*. Undè legitur de quodam Philosopho, dum in mortario contunderetur dixisse solùm vestimentum, id est, corpus suum, non verò se ipsum contundi Modò tamen omnes tenent non solùm formam, sed etiam materiam esse de essentia rerum naturalium, etiam ipsius hominis : et ideò Augustinus commendat Varonem, quod hominem nec animam solùm, nec corpus, sed animam simul et corpus esse arbitraretur. Undè

Dico : Etiam materia est de essentia compositi naturalis.

Probatur conclusio : Nam sola forma non constituit substantiam naturalem; ergo etiam materia pertinet ad essentiam talis substantiæ. Probatur antecedens : Substantia naturalis est aliquid generabile et corruptibile : sed sola forma non est generabilis et corruptibilis; ergo sola non constituit substantiam naturalem. Major patet : Probatur minor : et primò quidem in homine res est clara; nam anima hominis nec generatur, nec corrumpitur : in aliis etiam rebus idem probatur; quia omne quod generatur et corrumpitur, est aliquid compositum : sed forma sola non est aliquid compositum; ergo. Probatur major : Quia in omni generatione aliquid rei supponitur, aliàs esset creatio, et in omni corruptione aliquid rei remanet, aliàs esset annihilatio; ergo omne generabile et corruptibile debet esse compositum ex duplici parte, materia scilicèt et forma. Undè Boëthius dicit, quod οὐσία significat compositum; οὐσία verò apud Græcos idem est ac essentia apud Latinos, ut idem Boëthius dicit.

Confirmatur primò ex D. Th. Opus. de ent. et ess. c. 2. Nam essentia est in qua recipitur esse : sed esse rerum naturalium non recipitur tantùm in forma, sed in toto composito; ergo totum compositum ex materia et forma est essentia rei. Major patet : Nam Metaphysici definiunt essentiam, potentiam receptivam ipsius esse, seu existentiæ. Minor verò declaratur : Nam v. g. *vivere*, quod est esse animalium, ut dicit Aristoteles, non recipitur in sola anima, sed in corpore per animam informato.

Confirmatur secundò ex eodem D. Thoma ibidem, et 1 part. q. 75, art. 4. Quod ponitur in definitione essentiali substantiæ, est de ejus essentia : Atqui sola forma non ponitur in definitione substantiæ naturalis, sed etiam materia; ergo est de ejus essentia. Major patet : Nam definitio essentialis datur per principia essentialia. Probatur minor : In hoc enim

differunt definitiones rerum naturalium à Mathematicis, quia istæ significant solam formam absque materia; at verò definitiones naturales significant formam simul cum materia sensibili : undè absurdum esset definire hominem dicendo : Homo est anima rationalis; ignis est forma calida, etc.

Dices, materiam poni in definitione non ut partem essentiæ, sed ut subjectum recipiens ipsam essentiam.

Sed contra : Quod enim est proprium accidentium propter imperfectionem suæ essentiæ, non convenit essentiæ perfectæ et completæ, qualis est substantia naturalis : sed recipere in definitione sua aliquid præter essentiam est proprium accidentium ex imperfectione suæ essentiæ, ut dicit Aristoteles 7. Metaph. tex. 13; ergo non convenit substantiis completis, quales sunt substantiæ naturales.

Objicies primò : Sic se habet materia absolutè sumptâ ad hominem absolutè, sicut hæc numero materia ad hunc numero hominem, sed hæc numero materia non est de essentia hujus numero hominis; ergo nec absolutè materia est de essentia hominis. Probatur minor : Nam variatâ hâc numero materiâ, non variatur hic homo; ergo hæc numero materia non est de essentia hujus numero hominis. Probatur antecedens : Homo enim manet idem toto tempore vitæ; sed materia ejus continuò variatur, dum aliqua ejus pars per calorem naturalem sovlitur, et nova quotidie per nutritionem subrogatur; ergo variatâ materiâ hujus hominis, non variatur hic homo.

Respondeo negando minorem : Ad probationem, nego antecedens : ad ejus probationem, distinguo minorem : Materia hominis continuò variatur, formaliter, nego; materialiter, concedo, et nego consequentiam. Explicatur solutio ex D. Th. 1 part. q. ult., art. 1 ad 5, et in suppl. q. 80, art. 4, materia dicitur variari formaliter, quando transit ab uno composito ad aliud compositum; v. g. si anima mea relinqueret totum corpus, et novum occuparet, variaret suam materiam formaliter. Dicitur verò materia variari solum materialiter, quando manente eodem composito, et eâdem totali materiâ, quædam ejus pars abit, et nova loco ejus subrogatur, quæ continuatur cum aliis sub eadem figura, dispositione, ordine, officiis cum præexistenti. Dicimus ergo, quod hæc variatio materialis non variat compositum, quia pars superveniens transit in compositum præexistens, et ideò non mutat compositum, sed ipsi appropriatur. Undè censetur eadem cum præcedenti, non quidem materialiter et entitativè, sed formaliter et substitutivè, quatenùs gerit easdem vices, quas gerebat illa quæ abiit. Id totum declarari potest exemplis : Sic enim est idem numero fluvius, licèt partes aquæ continuò aliis fluentibus succedant :

Sic idem est Senatus et eadem civitas, licèt quotannis aliquibus morientibus novi in eorum locum subrogentur : Sic eadem navis est, licèt corruptis paulatim tabulis novæ substituantur, ut dicitur de navi Argonautarum , quæ post centum annos superstes , eadem erat numero, licèt singulæ ejus partes paulatim fuissent mutatæ.

Instabis, Resurrectionem fore impossibilem, si hæc materia sit de essentia hujus hominis. Probatur sequela : Nam contingere potest, ut eadem materia fuerit sub formis plurium hominum; cui ergo reunietur in resurrectione ?

Respondent quidam nihil referre ad resurrectionem, quòd eadem entitas materiæ resumatur, aut nova substituatur. Sed hæc responsio est falsa ; nam destruit veritatem resurrectionis. Ut enim arguit D. Thomas in suppl. quæst. 79, art. 1, resurrectio ex Damasceno, est ejus quod cecidit secunda surrectio : Cùm igitur hæc numero materia, quam nunc gerimus, cadat per mortem, oportet ut eadem reparetur. Contrariatur etiam spei Fidelium, qui ut dicitur Job 19, sperant se in hac carne, quam modò gerunt, quæ pro Dei amore in Martyribus cruciatur, et bonis operibus cooperatur, visuros Salvatorem suum. Undè rejectâ hâc sententiâ,

Respondeo ex D. Thoma : Materiam in resurrectione dandam ei qui primò eam habuit; alteri verò restituetur ex ea materia, quæ vi caloris depasta erat : Nam idem homo per nutritionem multùm materiæ successivè acquirit et deperdit; ita ut aliquando sub eadem anima fuerit successivè materia sufficiens ad decem corpora humana. Undè si aliquid de aliena materia quis habuit in morte, facilè suppleri poterit per aliam partem materiæ olim decursu vitæ per nutritionem acquisitæ, et posteà vi caloris naturalis dissipatæ.

Urgebis : Fieri potest ut quis puer totus constet alienâ materiâ; ergo si materia restituetur in resurrectione illi qui primò eam habuit, talis puer carebit materiâ , in quâ resurgere possit. Probatur antecedens : Nam apud Americanos integræ nationes sunt, quæ vescuntur carne humanâ , tanquam delicatissimâ : Undè venantur homines, sicuti nos venamur lepores : ergo filii geniti possunt toti constare ex materia hominum devoratorum.

Respondeo primò , casum esse naturaliter impossibilem : Qui enim comedunt carnes humanas , non iis solis vescuntur , sed prætereà aliquid aliud adhibent in cibum. Deindè, dato casu, puer genitus non participat totam materiam unius hominis, sed diversorum particulas, quæ suppleri possunt ex materia , quam homines illi devorati per nutritionem acquisierant. Et demùm si quis dicat naturaliter contingere posse, ut totus homo sit ex tota materia alterius , dicendum est , quòd cùm Deus decreverit resurrectionem in eadem carne quam in

vita gestamus, ad ejus providentiam spectat cavere casus, qui tali resurrectioni obstarent.

Objicies 2°. Sola forma est ratio quidditatis, radix proprietatum, principium operandi, distinctivum specierum, etc., ergo sola forma est tota essentia rei.

Respondeo formam hæc omnia præstare solùm ut quo, non verò ut quod: Nam in bruto v. g. sola anima est quidem id quo brutum vivit, sentit, et movetur; attamen totum compositum ex anima et corpore est id, quod vivit, sentit et movetur. Undè non dicimus animam bruti vivere, sed totum compositum ex anima et corpore.

Objicies 3°. Apostolus ad Corinth. 2, cap. 4 dicit: ***Licèt is qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem;*** ergo sentit Apostolus animam solam esse hominem interiorem.

Respondeo cum D. Thoma 1. part. quæst. 75, art. 5 ad 1. D. Paulum sumere hominem pro principali parte hominis per synecdochen: *Illud enim*, inquit Aristoteles, ***videtur esse unumquodque, quod est principale in eo:*** Undè pars hominis præcipua dicitur homo. Cùm igitur in rei veritate anima secundùm intellectum et voluntatem sit præcipua pars hominis, solet vocari ***homo interior.*** Quia tamen secundùm æstimationem hominum carnalium corpus cum sensibus videtur principalius, ideò dicitur ***homo exterior.***

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm forma et materia immediatè uniantur.

Ne difficultatem æquivocatio confundat, diligenter distinguenda est quadruplex unio inter materiam et formam; scilicet unio effectiva, dispositiva, relativa et formalis. Unio effectiva est actio agentis formam in materia producentis. Unio dispositiva sunt dispositiones quibus materia fit capax habendi et retinendi formam: Nam in homine v. g. datur quædam dispositio, quâ per morbum sublatâ, corpus est incapax retinendi animam: undè necesse est, ut anima separetur, et homo moriatur. Unio relativa est reciprocus respectus materiæ et formæ. Unio demùm formalis est copulatio formæ cum materia, seu id quo materia redditur formaliter unita cum forma. De duabus primis unionibus certum est eas esse quid distinctum à materia et forma. De tertia verò idem etiam constat, si iste respectus dicatur relatio prædicamentalis. Undè solùm difficultas est de quarta unione, utrùm scilicet materia et forma per se immediatè formaliter uniantur, an per aliquem modum substantialem mediantem inter utramque. Pro resolutione,

Dico : Materia et forma non uniuntur formaliter per aliquid distinctum, sed immediatè per proprias entitates, inquantùm forma per se est actus materiæ, et materia est de se potentia receptiva formæ. Hanc sententiam tenent communiter Thomistæ paucis exceptis.

Probatur conclusio primò ex D. Thoma 8 Met. lect. ultimâ, ubi reprehendit Antiquos quòd vellent materiam et formam colligari per medium vinculum; contra quos inquit : ***Nihil est faciens unum ex materia et forma, nisi agens quod movet potentiam ad actum.*** Et si dicas, D. Thomam solùm ibi negare vinculum, quod sit per modum tertiæ rei, sicuti calx est vinculum lapidum in domo, quale fingebant Antiqui mediare inter materiam et formam, non verò vinculum quod sit solùm quidam modus superadditus, hæc responsio gratuita est, nec fundatur in D. Thoma : undè facilè confutatur. Quamvis enim illi Veteres quærentes nexum quo materia formæ jungeretur, dicerent ipsum esse vel aliquod corpus subtilius, vel aliquod accidens : attamen D. Thomas generaliter concludit nihil esse medium uniens materiam cum forma, præter actionem agentis; ergo excludit qualemcumque nexum : Qui enim dicit nihil esse, omnia excludit. Adde prætereà, quod non omnes Antiqui ponebant corpus medium ad uniendam animam v. g. cum corpore, sed quidam dicebant, illam uniri per quemdam modum quem vocabant ***animationem***, et tamen D. Thomas hunc modum rejicit; ergo ex D. Thoma nihil mediat inter materiam et formam etiam quod sit solùm modus informationis, qualem ponunt Adversarii.

Probatur 2° ratione desumptâ ex D. Thoma 2 c. Gen., c. 71. Nam forma unitur per se ipsam materiæ; ergo non unitur per nexum distinctum : Probatur antecedens : Intantùm forma unitur materiæ, inquantùm informat et actuat ipsam : Atqui forma per se informat et actuat materiam; ergo per se ipsam unitur materiæ. Probatur minor : Quod est per se essentialiter actus materiæ, per se informat, et actuat materiam ; sed forma est ex se ipsa et essentialiter actus materiæ; ergo per se informat materiam. Undè illa informatio fit non per aliquid distinctum, sed per ipsam formam applicatam materiæ ab agente. Et hoc est quod dicit D. Thomas 1 p. q. 76, art. 7, his verbis : ***Forma per se ipsam facit materiam esse in actu, cùm per essentiam suam fit actus : Nec dat esse per aliquid medium, sed secundùm seipsam unitur materia, ut actus ejus : Nec est aliquid uniens, nisi agens, quod facit materiam esse in actu.***

Confirmatur 1° : Quia licèt principium quod, egeat principio quo : attamen principium quo, non eget alio principio quo : sed forma actuat materiam per modum principii quo ; ergo ut eam actuet non eget alio quo uniatur. Minor patet : Major de-

claratur : tum quia alias procederetur in infinitum : tum inductione ; sic enim, quia humanitas est id, quo homo est homo : quia actio est id, quo agens agit ; relatio quo aliquid refertur ; sanitas, quo aliquis est sanus; ideò humanitas ut constituat hominem, actio ut agat, relatio ut referat, sanitas ut sanet, non egent alio quo id præstent. Hanc rationem tangit Aristoteles, cùm dicit, *Materiam uniri formæ, quia altera est potentia, et altera est actus; et hoc est quidditas utriusque*. Undè concludit, *Formam ut actu et materiam, non egere nisi se ipsâ.*

Confirmatur 2° Iste modus distinctus, quem Adversarii ponunt, ideò immediatè unit, quia est unitivus ut quo; et ad uniendum essentialiter destinatus. Quidni ergo etiam forma per se ipsam informabit, cùm sit informativa ut quo, et ad id essentialiter ordinetur.

Tertiò, si informatio quâ unitur forma materiæ est modus distinctus à forma, sustentatio etiam, quâ materia unitur formæ, erit modus distinctus à materia : sicque erunt duo nexus partiales, de quibus, cùm faciant unum nexum totalem : Quæro, an uniantur immediatè, vel mediatè : si mediatè; ergo dabitur tertius nexus, et sic in infinitum : si verò uniantur immediatè, cur et idem dici non poterit de materia et forma, cùm magis inter se proportionentur quàm nexus partialis cum alio partiali.

Quartò, nulla formalitas intelligi potest in materia prior et immediator formâ : sed ille nexus, si daretur, priùs et immediatiùs afficeret materiam quàm forma; ergo non datur. Minor patet : Nam ille nexus esset medius inter materiam et formam; ita ut forma non afficeret materiam, nisi illo mediante tanquam priori et immediatiori : Major verò est D. Thomæ q. unic. de an. art. 9, et probatur ejus ratione : Nam omnes modi et omnes aliæ formalitates supponunt esse simpliciter; sed forma dat esse simpliciter; ergo impossibile est ullum modum ullamque formalitatem præintelligi in materia ante formam.

Respondent Adversarii ad principale argumentum (et in hoc situm est totum eorum fundamentum), formam quidem ex se ipsa esse in actu primo informativam materiæ, non tamen in actu secundo. Undè ut in actu secundo informet materiam, eget modo superaddito, scilicèt ipsâ informatione.

Sed contra primò : Nam omnes formæ corruptibiles sunt etiam ex natura sua in actu secundo informantes materiam, cùm non possint esse nisi quatenùs informant ipsam : Quantùm verò ad animam rationalem, licèt non semper informet corpus, cùm tamen sit actualior formis corruptibilibus, hoc non provenit ex defectu sufficientis actualitatis, sed defectu dispositionum, quæ non sunt semper in corpore ; et defectu

agentis eam, applicantis et conservantis in corpore; ergo ut actu informet, non requirit fictitiam illam unionem, sed solùm dispositiones et agens eam applicans corpori.

Contrà enim secundò : Nam distinctio actûs primi ab actu secundo locum non habet in causa formali; sed ipsa est actus secundus; ergo funditùs ruit responsio Adversariorum. Probatur antecedens : tum quia forma cùm sit terminus actionis, idem est in facto esse, quod actio est in fieri; sed actio est ipse actus secundus in fieri; ergo etiam forma est actus secundus in facto esse : tum quia actus primus ordinatur ad actum secundum : sed forma, ut dicit D. Thomas 1 p., q. 87, art. 1, non ordinatur ad ulteriorem actum saltem entitativum, et pertinentem ad essentiam compositi; ergo ipsa forma debet esse idem cum actu secundo : tum demùm quia si informatio esset actus secundus distinctus à forma, et actuans ipsam, sequeretur dari formam formæ, et ipsam formam substantialiter esse in potentia ad actum substantialem; siquidem informatio illa esset aliquis actus substantialis. Dicendum igitur est quòd forma per se ipsam est informativa etiam in actu secundo; sed quòd de facto non informet, hoc non est defectu alicujus actualitatis etiam modalis, sed defectu applicationis causæ agentis : et ideo D. Thomas dicit, ***non requiri aliud, ut fiat unum ex materia et forma, nisi agens, quod reducit potentiam ad actum***, id est, dat formam materiæ.

Objicies primò auctoritatem D. Thomæ 1 part., quæst. 76, art. 1 ad 6, ubi dicit, ***quòd anima solùm secundum se habet aptitudinem ad corpus, sicut leve ad sursùm;*** ergo sicut leve ponitur sursùm per modum distinctum, scilicèt per ubicationem; ita quoque anima ponitur in corpore per modum superadditum, scilicèt per unionem et informationem.

Respondeo : Mirum esse Adversarios adeò levem pro sua opinione auctoritatem præferre expressissimis D. Thomæ locis, in quibus diligenter versans unionem animæ cum corpore, semper eam asserit immediatam esse : undè ad hunc locum,

Respondeo ex Cajetano, D. Thomam solùm velle, quòd sicut corpus leve, quantumvis de se capax essendi sursùm, eget tamen aliquo, scilicèt motu locali; ita quoque anima quantumvis de se sit informativa corporis, eget tamen aliquo, ut ipsi uniatur. Cæterùm quòd illud, quo indiget, sit modus quidam substantialis, sicut volunt Adversarii, ne verbulo quidem neque hic, neque alibi S. Doctor insinuavit; sed perpetuò solùm dicit, ad hanc unionem nihil requiri nisi actionem agentis, et dispositiones.

Objicies secundò : Quod non est de se tale, debet fieri tale per aliud : sed anima non est de se unita corpori; ergo debet uniri per aliud.

Respondeo concessâ majori, distinguendo minorem : Anima de se non est unita corpori, effectivè, et quantùm ad applicationem, concedo; formaliter, nego : Et similiter distinguo consequentiam; ergo debet uniri per aliud, formaliter, nego; effectivè et applicativè, concedo. Id est, entitas animæ est illa formalitas, per quam unitur corpori, et informat ipsum; attamen illa formalitas, ut sit in corpore, indiget agente illam applicante et conservante in corpore : sicut ipsa unio, quam ponunt Adversarii, quamvis sit de se unitiva, attamen ut uniat, indiget agente ipsam causante et conservante.

Instabis : Vel actio agentis applicantis, formam materiæ producit aliquid in forma, vel nihil : si nihil; ergo non magis reddit unitam materiæ, quàm esset anteà; si aliquid producit; ergo modum unionis; quid enim aliud fingi potest?

Respondeo quod agens dum applicat formam materiæ, v. g. Deus quando in die judicii uniet animas nostras corporibus, nihil aliud facit, quàm dare formam materiæ, seu ut dicit Cajetanus, facit ut esse animæ, si esse corporis. Sicut enim materiam uniri formæ nihil aliud est, quàm actuari per formam; ita quoque unire formam materiæ nihil aliud est, quàm actuare materiam, dando illi formam; seu ut dicit D. Thomas, reducere potentiam materiæ ad actum formæ.

Urgebis : Impossibile est corpus esse de facto unitum animæ per resurrectionem, v. g. nisi in corpore sit aliquid, quod anteà non erat; et animam esse unitam corpori, nisi in ea sit aliquid, quod anteà non erat.

Respondeo illud quod est in corpore, quando unitur animæ, nihil aliud esse, quàm ipsam animam cum dispositionibus, quibus corpus sit capax animæ : Et illud quod est in anima, quando unitur corpori nihil aliud est quàm ipsum corpus, quod anima informat, cùm anteà non informaret. Et ratio radicalis est, quia anima est ipsa formalitas, quæ informat, et animat corpus : undè ut reddatur actu animatum, et unitum animæ, nihil requiritur, nisi ut ipsa anima detur. Et ideò, ut acutè dicit Cajetanus, *unio animæ et corporis nihil aliud significat, quàm animam esse in corpore.*

Dices : Anima potest fieri præsens corpori, v. g. potest Angelus ponere animam intra corpus mortuum, et tamen propterea non vivet, nec erit ipsi substantialiter unitum; ergo falsum est, quod corpus uniri animæ nihil aliud sit, quàm habere animam.

Respondeo distinguendo antecedens : Angelus potest ponere animam intra corpus, quasi positione locali, et tanquam locatum in loco, transeat; positione formali, tanquam actum in potentia, cui det esset, nego : non enim dicimus animam uniri corpori inquantùm est in ipso ut locatum in loco, aliàs animæ damnatorum animarent ignem inferni, cùm sint ipsi

præsentes : sed inquantùm fit præsens ipsi per modum actûs in potentia, dando scilicèt ipsi esse, non per modum superadditum unionis, sed per communicationem propriæ entitatis.

Objicies tertiò : Quæ separantur, distinguuntur : sed unio animæ et corporis ab anima et corpore in morte separatur; ergo ab utroque distinguitur. Major patet : Minor etiam constat : Nam in morte remanet corpus, remanet etiam anima, et tamen perit utriusque unio.

Respondeo concessâ majori, distinguendo minorem : Unio separatur ab anima et corpore, invicem communicatis et applicatis per actionem agentis, nego; non invicem communicatis, et applicatis, concedo : seu, quod idem est, unio separatur ab anima, ut dante esse corpori, nego; ab anima, non dante ampliùs esse corpori, concedo : solutio patet ex dictis.

Instabis : Ergo saltem illa communicatio et applicatio, per quam anima dat esse corpori, est aliquid distinctum. Probatur consequentia : Nam anima potest esse sine hoc, quod det esse corpori, ipsique applicetur.

Respondeo distinguendo consequentiam : Illa communicatio et applicatio est aliquid distinctum ab entitate animæ, præcisè sumptæ, concedo; ab entitate animæ, quæ subest actioni agentis ipsam applicantis et conservantis in corpore, tanquam actum in sua potentia, nego. Undè unio et communicatio animæ cum corpore nihil aliud addit supra entitatem animæ præter actionem agentis ipsam conservantis in corpore, cum dispositionibus quibus corpus redditur susceptivum animæ. Sed quia illæ dispositiones, et illa actio desinere possunt, ideò etiam unio animæ et corporis potest desinere. Ratio radicalis horum omnium est, quia causa formalis, licèt per se ipsam causet, attamen non causat nisi dependenter à causa efficienti, quæ ipsam applicat; causæ enim sunt sibi invicem causæ : Undè quamvis anima de se habeat quidquid requiritur ad hoc, ut informet corpus, et ipsi uniatur, nec proindè indigeat aliquâ formalitate sibi superadditâ, indiget tamen influxu causæ efficientis ipsam applicantis : ideòque cessante illo influxu, desinit applicari et uniri corpori.

Objicies 4° Actio uniens animam corpori debet aliquid producere : sed nihil potest producere, nisi unionem ab utroque distinctam ; ergo datur talis unio.

Respondeo negando minorem : Illa enim actio non producit unionem distinctam ab anima, sed dispositiones, quibus anima fit præsens corpori, et cum eo constituit totum compositum. Undè id quod propriè producitur per talem actionem, est totum compositum.

Dices : Homo generans hominem debet attingere aliquid ipsius animæ, ut eam uniat corpori : sed non potest attingere ipsam animæ entitatem, cùm sit aliquid elevatum supra

actionem corporalem ; ergo debet attingere ipsum modum unionis.

Respondeo distinguendo minorem : Homo generans hominem non potest attingere entitatem animæ, ut producendam, concedo; ut dandam materiæ, nego. Id autem quomodo fiat, facilè patebit, advertendo, ultimam dispositionem ad quamcumque formam necessariò esse connexam cum ipsa forma : undè hoc ipso quod agens ponit ultimam dispositionem in materia, simul etiam ponit formam in illa. Cùm igitur homo possit ponere in materia ultimam dispositionem ad animam rationalem, potest etiam ponere ipsam animam rationalem; et sic eam attingere, non quidem ut producendam, sed ut dandam corpori.

Objicies 5° Informatio est aliquid distinctum ab anima ; ergo et ipsa unio. Probatur antecedens : Causalitas distinguitur à causa : sed informatio est causalitas formæ ; ergo distinguitur ab ipsa.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem; distinguo majorem : Causalitas est aliquid distinctum à causa, in causis efficientibus, concedo; in causa formali et materiali, nego. Ratio disparitatis est : Quia materia et forma causant se ipsas communicando; undè etiam causalitas non est aliquid distinctum ab ipsis, sed est earum entitas ut communicata, quæ communicatio nihil aliud dicit, nisi actionem agentis unam alteri applicantis.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrùm Totum naturale distinguatur à partibus simul sumptis.

Cùm ex dictis constet materiam et formam immediatè uniri, et essentialiter constituere totum substantiale, Quærimus hic, utrùm illud totum sit aliquid realiter distinctum ab istis partibus, non quidem divisim, sed simul sumptis, quatenùs per mutuam unionem fiunt unum : id est, utrùm illa totalis entitas, quæ constituitur per materiam et formam, addat aliquam realitatem supra hujusmodi partes.

Duplex est sententia : Altera affirmativa, pro quà citatur Scotus, et quidam etiam ex Thomistis; licèt fortè solùm ab aliis voce tenùs differant, ut ostendetur in fine probationum : Altera verò est negativa, quæ communior habetur apud Auctores : Pro qua

Dico : Totum compositum non est tertia entitas realiter distincta à materia et forma ; sed est ipsa materia et forma, quatenùs sunt unum per mutuam conjunctionem.

Probatur primò ex D. Thoma 4, contra Gent. cap. 81. *Non est*, inquit, *intelligendum*, *quòd humanitas sit alia realiter à materia et forma ; sed* (ut inquit inferiùs) *humanitas nihil aliud dicit*, *quàm principia ipsa essentialia conjuncta*. Et D. Augustinus 7, de Trinit. cap. 4. *Homo*, ait, *nihil aliud est*, *quàm anima et corpus*. Et demùm D. Paulus 1, ad Cor. 12. *Omnia*, inquit, *membra corporis*, *cùm sint multa*, *sunt unum corpus*, ergo etiam à fortiori materia et forma sunt unum totum.

Probatur secundò ratione : Nam entitas totius non est tertia entitas realiter distincta ab entitate materiæ et formæ; ergo totum non distinguitur à partibus simul sumptis : consequentia est per se nota : si enim totum distingueretur à materia et forma, profectò deberet addere aliquam realitatem supra ipsas. Probatur antecedens : Vel enim illa tertia entitas totius, ut distincta à partibus, esset tota essentia compositi, vel solùm pars essentiæ. Si est tota essentia compositi ; ergo materia et forma non sunt aliquid de essentia compositi : si verò illa tertia entitas, ut distincta à materia et forma, non est tota essentia compositi, sed solùm pars essentiæ ; ergo non sequitur totum distingui à suis partibus; sed solùm tres esse partes in composito, scilicet materiam, formam et entitatem totius : De quibus rursùs inquiram, utrùm totum distinguatur ab illis tribus partibus : si non distinguitur; ergo totum non distinguitur ab omnibus suis partibus : si distinguatur, debet addere aliquam realitem supra istas tres partes, et sic in infinitum.

Respondebis, entitatem, quam addit totum supra partes, non esse nec totum, nec partem, sed totalitatem, seu formam totius.

Sed contra primò : Nam forma illa totius, si distinguatur à materia et forma, v. g. humanitas ab anima et corpore, non est nisi partialis entitas; ergo componet cum aliis partibus, ac proindè redibit argumentum, utrùm totum distinguatur realiter à materia, forma, et totalitate.

Contrà etiam secundò : Nam, ut arguit D. Thomas, illa forma totius, si daretur, esset solùm accidentalis; ergo non constitueret totum substantiale. Probatur antecedens : Illa forma est accidentalis, quæ advenit enti completo; sed forma totius, v. g. humanitas, adveniret enti completo ; ergo esset accidentalis: Probatur minor: Quia humanitas adveniret materiæ jam habenti animam rationalem : sed materia habens animam rationalem est ens completum; ergo humanitas adveniret enti completo.

Confirmatur conclusio : Materia et forma unitæ sunt ipsum totum; ergo non distinguitur ab illis. Probatur antecedens : totum est præter quod nihil est; sed in toto substantiali nihil

est præter materiam et formam; ergo materia et forma sunt ipsum totum. Probatur minor: Nam omnis entitas substantialis vel est forma, vel materia, vel utrumque; ergo præter utramque istam partem nihil ampliùs est in toto substantiali: undè in ejus definitione, quæ traditur per partes physicas, nihil ponitur nisi materia, et forma. Si qui ergo Thomistæ videantur dicere, totum esse tertiam entitatem distinctam à materia et forma, explicandi sunt de materia et forma, non ut sunt unum per mutuam conjunctionem, sic enim sunt ipsum totum; sed ut singulatim sumi possunt etiam in ipsa unione: Homo enim nec est anima unita corpori, nec est corpus unitum animæ; sed anima et corpus, quatenùs per unionem sunt una totalis substantia.

Objicies primò, Aristoteles 5. Metaph. c. 14, dicit, *sex non esse bis tria, sed semel sex :* et 7 Metaph. c. 17. *syllabam* ba *non esse*, b, *et*, a.

Respondeo Aristotelem in primo loco solùm velle, quod species senaria non constituitur ex duobus individuis speciei ternariæ, sed est unicum individuum constans sex unitatibus: siquidem additâ vel subtractâ unitate, ut suprà dictum est, perit præexistens species numeri: Undè si ternario addantur tres unitates, peribit ternarius; et fiet unicus numerus, scilicet senarius.

Ad secundum locum dico, Aristotelem solùm velle syllabam ba, non esse, b, et, a, singulatim sumpta, sed utrumque conjunctim, ut manifestè patet ex textu.

Objicies 2°. Quod est plura, non est unum: Sed si totum esset materia et forma, esset plura; ergo non esset unum.

Respondeo distinguendo majorem: Quod est plura partialia, non est unum, nego; quod est plura totalia, concedo: Et distinctione applicatâ minori, nego consequentiam: Unum enim totale potest esse plura partialia, quia pluralitas partialis non opponitur unitati totali, præcipuè quando illæ partes comparantur invicem, sicut actus et potentia; tunc enim faciunt perfectè unum totum.

Objicies tertiò: effectus distinguitur à suis causis: Sed materia et forma unitæ causant totum; ergo totum distinguitur ab ipsis unitis. Major constat: Quia nihil causat se ipsum. Minor probatur: Nam materia et forma, ut separatæ, non causant totum; ergo causant ipsum ut unitæ.

Respondeo concessâ majori, distinguendo minorem. Materia et forma ut unitæ causant totum, quatenùs singulatim sumuntur, concedo; quatenùs conjunctim sumuntur, nego; sic enim sunt ipsum totum. Explicatur solutio. Materia et forma etiam ut unitæ dupliciter sumi possunt: Primò ut partes sunt, quarum quælibet unitur alteri, ita ut entitas cujuslibet consideretur non quidem divulsa ab alia, sed afficiens alteram, seu

ut alii dicunt, ita ut una importetur in recto, alia in obliquo, v. g. si forma consideretur ut informans materiam, et materia ut sustentans formam, dicuntur sumi singulatim. Secundò sumi possunt, quatenùs sunt unum per ipsam unionem; ideò enim materia unitur formæ, et forma materiæ, ut sint unum substantialiter et unica essentia: Et hoc modo dicuntur sumi conjunctim. Dicimus ergo materiam et formam causare totum, quatenùs singulatim sumuntur, inquantùm scilicet una afficit alteram; et hoc modo distinguuntur etiam realiter à toto; nam totum non est neque forma afficiens materiam, neque materia sustentans formam. Cæterùm si sumantur conjunctim, id est, ut per mutuam unionem fiunt unum substantialiter, hoc modo non causant totum; sed sunt ipsum totum. Quod duobus verbis exprimi posset dicendo, totum non esse quamlibet partem, sed utramque.

Instabis: Plura conveniunt toti, quæ non conveniunt partibus etiam in ipsa unione; ut generari, corrumpi, vivere, sentire competit toti homini, quod tamen non convenit nec ejus materiæ, nec ejus formæ etiam unitis.

Respondeo ex data solutione, hæc omnia non convenire materiæ et formæ singulatim sumptis ut partes sunt; benè tamen conjunctim sumptis, inquantùm per conjunctionem fiunt unum; siquidem id quod generatur et corrumpitur, non est nisi totalis entitas, seu illud unum substantiale, quod fit ex conjunctione duarum partium, et consistit in illis conjunctis; ideòque desinit et corrumpitur, quando illæ partes non sunt ampliùs unum per mutuam conjunctionem.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE NATURA, ET CAUSIS ENTIS MOBILIS.

In præcedenti disputatione consideravimus principia intrinseca rerum naturalium; nunc de causis earum agendum est tum intrinsecis, sub quibus comprehenduntur etiam materia et forma, tum extrinsecis. Naturaliter enim notum est, quòd omne generabile et corruptibile non generatur aut corrumpitur ex se ipso, sed ex aliqua causa: Nihil enim potest dare sibi ipsi ut sit; unde necesse est, ens mobile habere causas, ex quibus sicut pendet in suo esse, suisque motibus, ita quoque in suî cognitione. Hinc fit, ut notat Aristoteles, quòd cùm

Mathematicus, in suis demonstrationibus solùm adhibeat causam formalem, Physicus arguit ex omnibus causis; quia scilicèt motus et mobilia, de quibus disputat Physica, sicut pendent ab omnibus quatuor causis, ita quoque per eas innotescunt. Cùm autem natura, violentia, et ars, sicuti etiam casus, fortuna, et fatum videantur habere rationem causæ, iisque sæpè homines attribuant effectus, qui in mundo cernuntur; ideò de ipsis quoque hìc agetur. Undè tota hæc disputatio dividetur in septem quæstiones; quarum prima erit de natura, violentia, et arte : Secunda de causis in communi : Tertia de causis materiali et formali : Quarta de causa efficienti : Quinta de causa finali : Sexta de comparatione effectûs ad causas : Septima de casu, fortuna, et fato.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, Violentia, et Arte.

Hæc tria consultò colligimus in hac quæstione, quia unum per aliud explicatur; siquidem violentia opponitur naturæ; ars verò naturam imitatur. Undè violentia et ars nobis innotescunt per naturam. Hanc verò quæstionem dividimus in tres articulos, quorum primus erit de natura ejusque divisionibus : Secundus de violentia et causis eam inferentibus : Tertius de arte et ejus operibus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, et quotuplex sit Natura.

Nomen naturæ derivatur à *nascendo;* ita ut natura dicatur quasi *nascitura*, seu *nativitas*. Undè, ut notat D. Thomas 1 p., q. 29, ad 4, hoc nomen primò impositum est ad significandam generationem viventium, quæ dicitur *nativitas;* et quia hujusmodi generatio est à principio intrinseco; ideò nomen istud extensum est ad significandum principium intrinsecum cujuscumque motûs : et quia ejusmodi principium intrinsecum motûs est materiale vel formale, ideò materia et forma dicuntur naturæ : Et rursùs, cum omnis essentia constituatur et distinguatur per formam, ideò nomen naturæ nonnumquam sumitur pro essentia, seu quidditate, præcipuè prout illa essen-

tia est radix quarumdam operationum : sic dicimus naturam humanam differre à natura leonina; naturam divinam esse in tribus Personis, sumentes naturam pro essentia. Imò aliquando extenditur hoc nomen ad totam collectionem essentiarum; ut cùm dicimus, aliquid esse in rerum natura, id est, in universo. Undè vides præcipuè naturam sumi quadrupliciter. Primò pro nativitate : sic primogenitus dicitur ex natura, id est, ex ipso nativitatis jure prælatus fratribus; et Apostolus dicit nos *naturâ esse filios iræ*, id est, ex ipsa conceptione et nativitate, à qua peccatum trahimus. Secundò sumitur pro materia et forma : sic homo dicitur constare duabus naturis partialibus. Tertiò pro essentia rei : sic dicimus naturam, id est, essentiam Angelicam esse præstantiorem humanâ. Quartò demùm sumitur pro principio intrinseco motûs et quietis entium naturalium, id est, pro illa radice intrinseca, ex qua primordialiter manant sensibiles isti motus, quos cernimus in rebus naturalibus; ut dum lapis cadit deorsùm, aër ascendit sursùm, cor animalis palpitat, aqua friget, ignis calet, etc. In hac quarta acceptione sumitur hìc natura, de qua

Dico primò : Natura rectè definitur : principium et causa motûs et quietis ejus in quo est, primò, et per se, et non secundùm accidens. Ita definit Aristoteles, et cum eo alii Philosophi.

Explicatur definitio. Natura dicitur *principium*, id est, prima radix, et origo; *et causa*, id est, verè et physicè influens; *motûs et quietis*, id est, mutationis illius sensibilis, quæ deprehenditur in rebus naturalibus, inquantùm aliquando quiescunt, ut lapis in centro, aliquando moventur, ut lapis ad centrum : Additur, *ejus in quo est*, ut excludantur principia motûs extrinseca, scilicèt violentia, et ars, quæ movent quidem, sed utplurimùm ab extrinseco, ut manus quæ violenter impellit sursùm lapidem, est extra lapidem, et ars quæ fabricat lectum, est extra ipsum lectum : Dicitur demùm, ***primò et per se, et non secundùm accidens;*** quia natura significat non qualecumque, sed radicale et primum motûs et quietis principium, cui convenit movere id in quo est, non quidem per accidens, sicut ars medecinæ per accidens aliquando sanat non solùm alios, sed etiam ipsum medicum; sed per se, ita ut naturæ essentialiter cenveniat esse principium motuum rei in qua est, et cujus est natura.

Objicies primò : Natura est etiam principium motûs in aliis rebus : ergo malè dicitur quod sit principium ejus in quo est : Probatur antecedens : nam natura ignis non modò est principium cur sit in se calidus, sed etiam cur alia calefaciat.

Respondeo convenire primariò naturæ, quod sit radix motuum, qui rei ipsi naturam habenti conveniunt : Sed quia res inditâ fœcunditate potest id quod habet ad alia diffundere ;

ideò etiam natura secundariò est principium movendi alia : Respectu tamen aliorum quæ movet, non dicitur natura, sed aliquando violentia : Nam ignis dum calefacit aquam, non movet eam per modum naturæ, sed per modum violentiæ.

Objicies secundò : Etiam ars potest esse principium motûs ejus in quo est; ut musica est principium canendi in eo qui habet musicam; et Medicina non modò alios, sed etiam ipsum Medicum curat; ergo malè definitur natura quod sit principium motûs ejus in quo est.

Respondeo cum D. Thoma 2 Phy., lect. 1. per accidens esse, ut ars moveat subjectum in quo est; inquantùm scilicèt reperit in eo capacitatem exequendi motus artificiales : Ars enim Histrionica, et Musica, de se modificant saltum et cantum cujuscumque sit : sed quia etiam habens hujusmodi artes, est capax canendi et saltandi, ideò per accidens movet se ipsum per artem suam. Adde prætereà, quòd ars non est primum principium elicitivum talium motuum, sed solùm habitus superadditus naturæ ad regulandos ejus motus : Nam saltus et cantus non fiunt primariò ab arte, sed à naturali facultate per artem modificatâ; undè raucus et paralyticus cum omni arte sua non possunt nec canere, nec saltare.

Objicies tertiò : Plura entia naturalia sunt, quæ nunquam quiescunt, ut cœli mobiles; et alia quæ nunquam moventur, ut cœlum empyreum; ergo in illis natura non est principium motûs et quietis.

Respondeo ex D. Thoma 2 Phy.; lect. 1. Has particulas, *motûs et quietis*, intelligendas esse in sensu accommodo; ita ut natura in his, quæ semper moventur, sit principium sempiterni motus; in his verò quæ semper quiescunt, sit principium perpetuæ quietis : in his demùm quæ modò quiescunt, modò moventur, sit principium utriusque.

Dico secundò, natura rectè dividitur in materiam et formam. Conclusio est communis; et

Probatur : Quia omnis motus et quies rerum naturalium ab his veluti duobus fontibus intrinsecis originatur : A materia quidem veluti à principio passivo et susceptivo mutationum, ut generationis, corruptionis, alterationis, etc. A forma vero veluti à principio aliquando quidem passivo, ut forma cœli est principium passivum quo cœlum fit capax recipiendi motum ab intelligentia motrice; aliquando verò etiam activo, ut anima est principium activum motuum animalium, et forma lapidis aliquomodò activè concurrit ad motum deorsùm, et forma cordis est principium perpetuæ palpitationis.

Objicies primò : si materia esset natura, omnes mutationes essent cuilibet rei naturales, ut aquæ naturale esset calefieri et corrumpi. Probatur sequela : Nam materia de se est in potentia ad omnes motus.

Respondeo negando sequelam : Nam materia, quando est sub aliqua forma, ligatur ab illa et ejus dispositionibus : Undè reduplicativè ut materia est pars compositi, et subjacet dispositionibus alicujus formæ, violentum ipsi est quidquid composito et formæ repugnat. Cæterùm si materia præcisè sumatur respectu mutationum, quæ fiunt in illa, sic nullus motus est ipsi violentus : Undè hoc modo corruptiones etiam possunt dici motus naturales.

Objicies 2°. Nihil potest movere se ipsum juxta celebre illud axioma : *quidquid movetur, ab alio movetur:* Sed si forma esset principium activum motûs, aliquid moveret se ipsum ; ergo forma non est principium activum alicujus motûs ; nec proindè anima in animalibus, vel forma in lapide est principium activum motûs.

Respondeo distinguendo majorem : Nihil potest movere se ipsum, secundùm idem, concedo ; secundùm diversa, nego : In rebus enim quæ propriè movent se ipsas, v. g. in viventibus, sunt plures partes, quarum una movet alias : sic oculus movetur à cibo præsentato, et imaginatio ab oculo, et appetitus ab imaginatione, et facultas progressiva ab appetitu, et pedes à facultate progressiva ; sicque quibusdam veluti gradibus fit motus in animalibus, ita tamen ut semper illa pars quæ movetur, ab alia moveatur. Gravia verò et levia moventur etiam quodammodo à se ipsis, non quod propriè suos motus eficiant, sed quia motus gravium et levium sunt proprietates eorum, ipsis à generante inditæ. Sed de his exactiùs agetur in fine hujus partis, explicando præfatum axioma.

Dico tertiò : Etiam anima rationalis habet rationem naturæ. Conclusio est etiam communis, et

Probatur : Nam anima rationalis est principium motuum humanorum, et vera propriaque forma corporis humani : Quòd si habeat quasdam operationes supra naturam corpoream elevatas, ut *intelligere, et velle*, etiam in his operationibus non amittit rationem naturæ ; quia tales operationes, quamdiu anima est in corpore, dependent aliquo modò à motibus corporalibus. Undè etiam de illis erit sermo in Physica agendo de anima : Sentimus enim quòd ita vehementer excitata rapit voluntatem ; et bona imaginatio juvat ad intelligendum.

Dico quarto : Etiam tota essentia, seu compositum ex materia et forma, dici potest aliquomodò natura.

Probatur : Nam etiam totalis essentia est radix et origo motuum suorum ; ergo potest dici natura : et hoc modo sæpè vocatur ab Aristotele et D. Thoma : Dixi tamen, *aliquomodò* nam in rigore loquendo, ut notant Aristoteles et D. Thomas 2 Phy. lect. 2, compositum est magis à natura, id est, constans naturâ, scilicèt materiâ et formâ, quam natura. Et si dicas essentiam totalem non esse primum principium mo-

tuum, rursus enim principiatur ex aliis naturis, scilicèt materia et forma. Respondeo esse primum principium totale, contra cujus rationem non est ut constet partialibus principiis.

Dico 5°. Nec Angelis nec Deo propriè competit ratio naturæ, sicuti sumitur à Physicis.

Probatur : Siquidem nec Deus, nec Angeli habent in se motus sensibiles, sed sunt supra omnem mutationem, et vicissitudinem; ergo non habent rationem naturæ, ut à Physicis sumitur; sed potiùs sunt supra naturam : Undè dicuntur *entia Metaphysica*, id est, supernaturalia. Si ergo eorum essentia nunnunquam vocetur *natura*, hoc intelligendum est in eo sensu, quo Logici et Metaphysici sumunt naturam, pro ipsa scilicet rei quidditate : vel prout natura significat radicem quarumcumque operationum; quo sensu Theologi quærunt, utrùm essentia et natura in Deo distinguantur saltem virtualiter; id est, utrùm radix essendi, et operandi sint in Deo formalitates virtualiter distinctæ. Præterea nonnunquam Physici tribuunt Deo et Angelis rationem naturæ per quamdam excellentiam, inquantùm Deus est auctor, conservator et moderator naturæ; ideòque à quibusdam vocatur Deus, *Natura naturans* : Angeli verò sunt ejus ministri in gubernatione naturæ.

ARTICULUS SECUNDUS.

De violentia et causis violentiam inferentibus.

Cùm ejusdem scientiæ sit agere de contrariis (ut scientia, quæ agit de virtute, debet etiam agere de vitio; quæ agit de morbis, debet etiam agere de sanitate) ideò postquàm explicuimus quid et quotuplex sit natura, nunc de violentia ipsi opposita paucis agendum est : Circa quam primò quæremus, quid sit : Secundò, an inferri possit à causis universalibus : Et tertiò, an inferri possit ab ipso Deo.

Dico 1° violentia rectè definitur, cujus principium est extrà, passo non conferente vim, id est, non cooperante.

Explicatur : In primis dicitur, *Cujus principium est extrà*, quia sicut motus naturalis est ab intrinseco, ita motus violentus est ab extra, id est, ab aliqua externa vi, non verò ab ipsis essentiæ principiis : Additur, *passo non conferente vim*, id est, non præbente aliquam cooperationem vel inclinationem ad talem motum, sed potius renitente : si enim passum non resisteret, sed spontè obediret, motus licèt esset ab extrinseco, non diceretur violentus; sicut motus quem intelligentia motrix

imprimit corpori cœlesti non est ei violentus, quia non est contra, sed juxta ejus inclinationem. Undè ad violentiam duo essentialiter requiruntur : Primò ut principium movens sit extrinsecum ei, quod movetur. Secundò, ut id quod movetur, aliqualiter resistat; quæ resistentia debet esse vel activa, vel passiva; ita ut scilicèt id quod movetur vel activè contrarietur motori, ut dûm lapis sursùm trahitur, activè resistit gravitando, vel saltem passivè, inquantùm talis motus opponitur alteri, ad quem recipiendum res dicit naturalem ordinem; ut si in materia sublunari intruderetur aliqua forma, cujus non sit capax, v. g. forma cœlestis, diceretur materia violentiam pati, et passivè resistere. Attamen communiter violentia exercetur per resistentiam activam; ut dum lapis pellitur sursùm, aqua calefit, ignis descendit etc. semper intervenit quædam resistentia activa.

Dico secundò : Quilibet motus ab agente superiori impressus naturæ inferiori, non est ipsi violentus, sed connaturalis.

Pro intelligentia hujus conclusionis observandum est, hunc ordinem in universo statutum à Deo esse, ut inferiora subjaceant superioribus, et ab his naturam suam, inclinationem, naturalesque motus habeant. Sic cœli subjacent angelis, à quibus motum recipiunt : sic sublunaria subjacent cœlis et sideribus, à quibus tanquam causis universalibus suas formas, inclinationes, et motus recipiunt: sic membra animalis subjacent ejus animæ, à qua moventur : sic in eodem animali membra inferiora, et inferiores potentiæ subjacent superioribus. ut sanguis cordi, nervi cerebro, appetitus imaginationi, facultas motrix appetitui, etc. Hoc posito dicimus, quòd si aliquando contingat ejusmodi superiora movere sua inferiora etiam præter consuetam inclinationem, talis motus non est violentus, sed connaturalis: ut dum sol trahit sursùm vapores et exhalationes; dum luna in fluxu et refluxu maris trahit ejus aquas; dum cor in pavore trahit ad se sanguinem; dum facultas motrix elevat sursùm pedem vel manum; dum imaginatio accendit vehementem motum iræ in appetitu etc. tales motus licèt videantur extraordinarii et præter consuetam istarum rerum inclinationem, attamen non sunt violenti, sed connaturales. Conclusio sic explicata

Probatur ratione D. Thomæ 1 p., q. 105, art. 6. Illud dicitur violentum, quod fit passo resistente; Atqui res inferiores non resistunt; sed potiùs ultrò obediunt suis superioribus; ergo motus agentis superioris non est violentus rei inferiori. Major patet : probatur minor : sicut enim politica subjectio fundat et exigit politicam obedientiam; ita naturalis subjectio fundat et exigit naturalem obedientiam : sed res inferiores naturaliter subjiciuntur suis superioribus; ergo etiam naturaliter ip-

sis obediunt; motusque eliciti ex hac obedientia censentur naturales.

Confirmatur: Nam ejusmodi motus non sunt contra præcipuam inclinationem; ergo non sunt violenti: Probatur antecedens: tum quia res inferior maximè inclinatur ad obediendum superiori, cùm in tali subjectione reperiat suam perfectionem, et consistat bonum totius universi, quod omnia maximè appetunt: tum quia inclinatio rei inferioris est à causa superiori; ergo semper remanet subdita causæ superiori, ita ut possit in quamcumque partem ab illa flecti, prout requiret bonum universi: sicut secundùm politicam bonus civis subjacet, et spontè obedit Regi in iis, quæ concernunt bonum universale Reipublicæ.

Dices: Calor à Sole impressus aquis est ipsis violentus, sicuti et aliis rebus, ut capiti hominis quod lædit; herbis, quas si nimius sit, arefacit: similiter alii influxus cœlestes sunt sæpè noxii rebus inferioribus; ergo falsum est motus superiorum causarum non esse violentos inferioribus.

Respondeo. Non omnia corpora cœlestia dominari omnibus sublunaribus, sed alia aliis: sicuti enim in politicis Judices à Rege constituti partiuntur inter se territoria regni, nec omnes præsunt omnibus, sed quilibet suis subditis; ita quoque in naturalibus sidera patiuntur jurisdictionem, ut ita loquar, quam habent in hæc sublunaria, et quodlibet astrum res quasdam sibi subditas habet, quæ ipsi parent, et ejus influxibus obsequuntur: sic Luna dominatur corporibus humidis, Sol dominatur quibusdam herbis, ut Heliotropio, et alia aliis. Conclusio ergo intelligenda est de sideribus dominantibus, à quibus res trahit naturam, inclinationem et motum. Ab illis enim astris nunquam violentiam patitur res, nec destruitur; sed potiùs fovetur et juvatur, undè ipsis spontè subjecta est; ut patet de aqua respectu Lunæ, de Heliotropio respectu Solis. Non est tamen diffitendum aliquando contingere posse, ut astrorum influxus ex quibusdam causis inferioribus vitietur v. g. ex nimia humiditate vel siccitate aëris aut Solis, et tunc potest nocere rebus etiam quibus præest, ipsisque vim inferre; sed hoc est per accidens; sicut quòd in politicis dignitates et tribunalia, quæ ad bonum publicum ex se tendunt, per malitiam administrantium corrupta Reipublicæ funesta sint, et vim inferant.

Ex his inferes, quòd dum Angelus movet quodcumque corpus, nullam ei violentiam infert: Nam omnia corpora naturaliter subjecta sunt Angelis, sicut corpus vivum suæ animæ. Similiter quando cœlum superius rapit inferius, talis motus non est violentus, sed naturalis. Similiter etiam motus quo aquæ, lapides, et alia gravia sursùm feruntur, ut impediant vacuum, non est violentus; quia non est contra inclinatio-

nem, sed juxta ipsam inclinationem, quâ omnis res appetit bonum universi, sicut omnis pars bonum totius.

Dico tertiò. A fortiori motus à Deo cuilibet naturæ impressus non est ei violentus, sed maximè naturalis. Hanc conclusionem docet D. Thomas 1 p., q. 105, art. 6 et 3, contra Gentes, cap. 100, et Augustinus lib. 26, contra Faustum cap. 3, dicens : *Illud est cuilibet rei naturale, quod fecerit ille à quo est omnis motus, numerus et ordo naturæ. Deus enim creator et conditor omnium naturarum nihil contra naturam facit.* Idem Scriptura indicat Sap. 16, dicens : *Ignis, ut nutrirentur justi, etiam suæ virtutis oblitus est; creatura enim tibi creatori deservit;* quasi diceret, creaturam, dum movetur à Deo ad aliquid, quod est contra propriam inclinationem, oblivisci illius inclinationis, eamque subjicere creatori suo.

Probatur conclusio rationibus D. Thomæ : Primò, quia quidquid Deus in creaturis facit, est juxta præcipuam earum inclinationem; ergo non est eis violentum. Probatur antecedens : Nam præcipua, et intimior creaturæ inclinatio est obedire creatori suo, cui longè connaturaliùs subjicitur, quàm corpus animæ; ergo sicuti non est contra, sed juxta inclinationem brachii, ut voluntas illud, quò placuerit flectat; ita nec contra, sed juxta inclinationem creaturæ est, ut in ea, quidquid voluerit Deus, faciat. Undè rectè Propheta inquit, *Domine, omnia serviunt Tibi.*

Secundò : Illud quod fit in re ab eo, à quo data est, et dependet inclinatio naturalis, non est violentum : sed à Deo data est et dependet naturalis inclinatio creaturarum; ergo quod fit à Deo in creaturis, non est violentum. Minor patet : Major verò probatur à D. Thoma, tum exemplo aquæ sine violentia ascendentis, quando trahitur à Luna, quæ præsidet aquis; tum exemplo artificialium : Non enim est contra rationem artificii, ut artifex aliquid in eo operetur, etiam postquàm primam formam dedit; ergo nec erit contra naturam rei, ut Deus in ea aliquid operetur præter communem cursum; tota enim natura est veluti artefactum Divinæ Sapientiæ.

Ex his colliges, non fuisse violentum Soli, quando cursum suum retinuit ad vocem Josuë, aut quando retrogressus est ad imperium Isaïæ Prophetæ tempore Regis Ezechiæ. Nec violentum fuisse aquis, quando quasi pro muro steterunt filiis Israël mare rubrum transeuntibus : nec Jordani, quando conversus est retrorsùm ad fontes suos : quia hæc omnia operabatur supremus naturæ Dominus ex illo dominio, cui omnis creatura spontanea servitute paret.

Objicies : Deus concurrendo cum causis secundis infert violentiam; ut concurrendo cum manu vim infert lapidi eum

sursùm pellendo; ergo se solo etiam infert violentiam, quando idem præstat.

Respondeo negando consequentiam : Quia cùm Deus agit cum causa secunda, sese accommodat causæ secundæ; Deus enim in unoquoque operatur juxta propriam ejus conditionem: Undè quia conditio unius contrarii est, ut vim inferat suo contrario, ideò actio contrarii, quamvis sit à Deo, tanquam à prima causa, est tamen violenta suo contrario; sed quando Deus agit se solo, agit juxta modum suum; id est, ut Dominus naturæ; ideòque illi sic agenti omnia sponte suâ obediunt.

Instabis : Quod est contra inclinationem, est violentum; sed Deus etiam dum se solo movebat sursùm Jordanis aquas, faciebat contra earum inclinationem; ergo vim illis inferebat.

Respondeo negando minorem : Nam licèt consueta inclinatio aquæ sit ut fluat deorsùm in proclive : Attamen supposito quod Deus imperet aquis, ut ferantur sursùm, maximè naturale ipsis est obedire imperio sui creatoris.

Dico quartò : Probabile tamen videtur, Deum, si velit agere ut agens particulare, posse inferre violentiam creaturis.

Conclusio supponit Deum posse dupliciter movere creaturam. Primò per modum moderatoris universalis naturæ, rerum inclinationes interiùs mutando, et flectendo, ut placet; sicque efficiendo, ut aliqua res inclinetur de novo ad aliquid oppositum ei, ad quod antea inclinabatur Secundò per modum agentis particularis imprimendo motum oppositum inclinationi rei, et simul cum tali inclinatione concurrendo ad expellendum huiusmodi motum : ut si Deus produceret calorem in aqua simul conservando naturalem inimicitiam aquæ cum calore, et concurrendo cum aqua ad expellendum talem calorem. Dicimus ergo, quòd licèt primo modo Deus non inferat violentiam, potest tamen secundo modo motum violentum inferre.

Probatur conclusio, tum auctoritate D. Thomæ dicentis, non omnia, quæ Deus facit in creaturis, esse illis connaturalia, sed solùm ea, quæ Deus vult esse connaturalia; ergo Deus potest facere in creatura aliquem motum, quem nolit esse connaturalem, sed violentum : Tum ratione; cùm enim Deus sit supra agentia particularia et universalia, potest utroque modo effectum producere et ut agens universale, et ut agens particulare; ergo poterit ad nutum suæ voluntaris agere ut agens particulare, sicque inferre violentiam, non minùs quàm ignis inferat aquæ, et manus lapidi : Tum etiam quia nulla videtur implicantia, quod Deus possit causare motum, quem velit esse violentum ipsi rei; ergo Deus id potest : Tum de-

mùm exemplo : Nam Deus infert violentiam Dæmonibus, eos, ut inquit D. Petrus, alligando catenis igneis.

Et si dicas, talem alligationem non esse violentam naturali Dæmonum inclinationi, sed solùm perversæ eorum voluntati, quæ est rebellis Deo. Contrà est : Nam intantùm talis pœna est afflictiva, inquantùm est contraria naturæ, et inclinationi innatæ repugnat : Nemo enim quantumvis perversus, torquetur ex eo, quod est conforme suæ inclinationi, sed magis ex eo delectatur : Sed alligatio illa Dæmonum est maximè afflictiva, imò ut talis à Deo intenditur; ergo est violenta etiam naturali inclinationi. Adde præterea exemplum efficax : Nam animæ Fidelium in purgatorio detentæ, quamvis non sint rebelles Deo, sed maximè subditæ per charitatem, attamen violentiam patiuntur, et maximè affliguntur ex illa detentione et alligatione ad ignem; ergo ista alligatio est violenta non modò rebelli voluntati, sed etiam naturali inclinationi. Et si Deus morbum per seipsum immediatè inferret alicui homini justo, talis profectò morbus esset violentus et contrarius, non quidem liberæ voluntati, quâ vir ille pius se Divinæ dispositioni ultrò submitteret, sed ipsi naturali inclinationi, quæ afflictivis et destructivis repugnat.

ARTICULUS TERTIUS.

De Arte et operibus artificialibus.

Ars definitur, Recta ratio factibilium, id est, habitus residens in ratione, et eam rectificans ad operandum in materia externa; ut ad fabricandas domos, claves, enses, horologia, etc. Undè opera ejusmodi, quæ fiunt per industriam rationis, dicuntur artificialia, de quibus quærimus, quid sint, et quomodo differant à naturalibus et violentis. Secundò : An formæ rerum artificiàlium possint causare motum. Tertiò : An aliquod opus naturæ possit fieri per artem.

Dico primò : Artificiale est, cujus principium est extrà, scilicèt in ratione practica externam materiam disponente. Declaratur hæc definitio. Artificiale enim procedit ab arte : sed ars est extrà, scilicèt in ratione practica ipsius operantis; ergo artificiale est, cujus principium est extrà, scilicèt in ratione operantis.

Ex hac definitione facilè deduci potest discrimen naturalis, violenti, et artificialis. Naturale est, cujus principium est intra ipsam rem : Artificiale verò, cujus principium est extrinsecum, in ratione scilicèt fabricantis : Violentum demùm, cujus principium est non solùm extrinsecum, sed etiam natu-

rali inclinationi oppositum. Undè violentum inimicatur naturæ, ipsique opponitur : Artificiale verò quatenùs tale non opponitur naturæ, sed magis eam imitatur : Idcircò ars dicitur *simia, et imitatrix naturæ;* cujus ratio est, quia natura est veluti artefactum Divinæ sapientiæ, ut dicit D. Thomas; et ideò sicut homo ut sit perfectus, debet imitari Deum, et humana ratio Divinam rationem; ita quoque artificialia, ut sint perfecta, debent imitari naturam. Cujus etiam aliam rationem tradit S. Doctor 2 Phys., lect. 4. *Quia omnis nostra cognitio est à rebus sensibilibus et naturalibus accepta ; undè ad similitudinem naturalium operamur in artificialibus.*

Ars autem imitatur naturam præcipuè secundùm quatuor. Primò ex parte principii : Nam naturalia et artificialia in hoc conveniunt, ut sint ab aliqua ratione : Naturalia quidem à ratione Divina, artificialia verò à ratione humana : Et quidem de artificialibus hoc patet ex ipsa definitione; de naturalibus verò, quòd procedant ab aliqua ratione, manifestum signum est perfectissimus ordo, qui cernitur in natura : Cùm igitur solius rationis proprium opus sit ordinare, necesse est opus ita perfectè ordinatum, quale est opus naturæ, esse opus cujusdam rationis perfectissimæ. Undè etiam apud Gentiles abiit in Proverbium, *Opus naturæ esse opus intelligentiæ.*

Secundò : Ars imitatur naturam ex parte subjecti : Nam sicut natura præsupponit materiam, ex qua agat; ita quoque ars præsupponit materiam suorum operum, ut Lanifica supponit lanam ex qua conficit pannum : undè et in arte, et in natura *ex nihilo nihil fit.*

Tertiò ex parte modi procedendi. Quia sicut natura ordinatè procedit, aptando et assumendo media congrua ad finem quem intendit; ut os, dentes, guttur, stomachum aptissima fecit ad mandendum, deglutiendum, et coquendum cibum; linguam ad loquendum; oculos ad videndum, etc, ita quoque ars in suis operibus ordinatè procedit coaptando instrumenta ad finem, et opus intentum; ut gladium acuit ad perfodiendum; limam in dentes exasperat ad corrodendum, malleum solidum efficit et gravem ad contundendum. Ratio autem hujus est, quia tum naturalia, tum artificialia procedunt à ratione, ut mox diximus : Ratio autem ordinatè procedit, et media congrua fini intento adhibet, agit enim propter finem.

Quartò demùm ex parte termini : Nam sicut natura agit propter aliquem finem, quem sibi proponit ut terminum operis; ita quoque et ars finem intendit, ex quo desumit operationis regulas. Undè, ut advertit Aristoteles, in natura et arte invenitur peccatum, quia peccatum est deviatio à fine : Cùm ergo et natura propter defectibilitatem causarum inferiorum, et ars propter inexperientiam artificis, vel defectum materiæ et instrumentorum, nonnunquam à suo fine deficiant; ideò in

illis locum habet peccatum, quod in natura dicitur monstrum; in arte verò retinet nomen peccati.

Cæterùm, licèt ars imitetur naturam, attamen natura longè superat artem; idque præcipuè in tribus. Primò ex parte principii, quia procedit à ratione universaliori, sapientiori, et efficaciori : Undè opera naturæ sunt universaliora, ordinatiora, et efficaciora; siquidem formæ naturales sunt principia suorum motuum, et producunt sibi simile; ut equus equum, planta plantam : Sed formæ artificiales sunt steriles, et inefficaces, undè non possunt causare motum, ut jam dicemus, nihilque sibi simile producunt : Non enim lectus lectum, aut ensis ensem generare potest. Secundò ex parte modi : Nam natura procedit modo magis certo, et minùs errori obnoxio. Tertiò ex parte finis : Nam natura intendit majus bonum, scilicèt bonum substantiale et totius universi; ars verò minùs bonum intendit, scilicèt vel commoditatem, vel delectationem, vel conservationem, vel necessitatem hominum : Ut enim dicit D. Thomas 2 Phy., lect. 4. *Nos sumus finis omnium artificialium.*

Dico 2° Formæ artificiales non possunt esse principia motuum aliquorum, quamvis possint aliqualiter eos adjuvare : ut patet experientià, quâ videmus ferrum adjuvari ad vulnerandum, scindendum, rodendum per figuras artificiales.

Probatur conclusio ratione D. Thomæ Opus. 34. Nam formæ artificiales consistunt vel in figura, ut forma statuæ, imaginis, pilei, etc. Vel in compositione, ut formæ unguentorum, et rerum per artem mixtarum : Vel in ordine, ut formæ horologiorum, domorum, navium, etc. Sed figura, compositio, et ordo non sunt per se principia motûs alicujus; ergo formæ artificiales non possunt esse principia motûs alicujus. Major patet : Probatur minor : Nam figura et ordo non sunt aliquid causativum motûs etiam in naturalibus; ergo à fortiori ordo et figura artificialis non causant motum. Compositio verò non dat efficaciam movendi, sed eam supponit : Undè si quædam nullam prorsùs efficaciam habentia simul componantur, non magis fiet ex illis aliquid activum, quàm ex pluribus frigidis fieret aliquid calidum.

Confirmatur ex discrimine, quod est inter intellectum divinum, qui est auctor naturæ, et intellectum humanum, qui est principium rerum artificialium. Divinus enim intellectus est efficacitate plenissimus; at verò intellectus humanus est sterilis, et inefficax ad extra : ut enim ait Aristoteles, propter nostrum intelligere nihil mutatur in rebus : Undè formæ naturales quæ procedunt à Divino intellectu, sapiunt conditionem sui principii, et ideò sunt efficaces, et activæ, ita ut possint producere sibi simile, ut forma ignis producit aliam formam ignis : at verò formæ artificiales, quæ procedunt ab intellectu

humano, sapiunt conditionem ejus, et ideò steriles sunt et inefficaces ad movendum; et propterea non producunt sibi simile : Non enim horologium producit aliud horologium, vel pileus alium pileum.

Objici solent plura artefacta, quæ motus habuisse feruntur, ut Archytæ Tarentini columba lignea, quæ volabat; cœlum vitreum Archimedis, quod rotabatur; aurei pincernæ Hyarchæ Brachmanorum Regis, qui in convivio ministrabant, ut refert Philostratus in vita Apollonii.

Respondeo hæc omnia facta fuisse per res naturales secretis quibusdam machinis temperatas, veluti fieri cernimus in horologiis, quorum rotæ moventur vel à gravitate ponderis centrum naturaliter repetentis, vel à lamina chalybea violenter complicata, et paulatim sese explicante.

Objicies secundò : Figuras artificiales esse efficaces ad plura opera, ut ad sanandas ægritudines; ad conciliandam gratiam et felicitatem, ad expellendos serpentes : Undè Marsilius Ficinus de vita cœlitùs comparandâ c. 13, refert Antiquos fabricasse imagines sub certis constellationibus omninò efficaces; ut lunâ serpentarium subeunte fabricabant serpentis figuram utilem ad fugandos veros serpentes : Et Magi ad sanandas ægritudines characteribus uti solent, ex quibus sequitur effectus. Inter illas autem imagines præcipuè celebres sunt statuæ illæ cereæ, quibus hominis repræsentati fata ita adhærent, ut quidquid in imagine fit, sentiat ipse prototypus.

Respondeo in primis, auctores, qui his vanitatibus patrocinantur, fateri non in vi figuræ artificiosæ, sed cœlestis influxùs per figuram tanquam per conditionem attracti hæc omnia fieri : Sed addendum cum D. Thoma Op. 34, ejusmodi characteres, figuras, et imagines esse meras superstitiones : Vel enim nihil ad præfatos effectus conferunt; vel si juvent, hoc non est ex virtute naturali, sed ex virtute dæmonis; qui tacitis istis pactis evocatur, et sese spontè his figuris alligavit ad decipiendos homines. Undè peccatum est his vanitatibus uti, vel in illis confidere.

Dico tertiò : Ars potest efficere opera et motus naturæ non quidem virtute propriâ et per formas artificiales, sed utendo virtutibus naturalibus; seu, ut dici solet, applicando activa naturalia passivis.

Probatur conclusio tum ratione, tum experientiâ. Ratione quidem : Nam virtus naturalis quantùm ad applicationem plerumque subjacet arti; ergo ars potest illam applicare, sicque effectus producere. Experientiâ quoque : sic enim Medicus sanat adhibendo naturalia remedia per artem suam : Sic unguenta, liquores odoriferi, colores varii efficiuntur miscendo artificiosè res naturales : Sic etiam Dæmones, qui exactè noscunt omnes animantium, herbarum, lapillorum, metallorum

et mineralium vires, varia et mira producunt per ejusmodi virtutes naturales; ut dum in Ægypto per ministerium Magorum conficiebant serpentes, ranas, et alia hujusmodi.

Dico quarto : Plura tamen naturalia sunt, quorum virtutes effectrices non subjacent arti humanæ; undè illa per artem non possunt effici; et inter illa præcipuè est aurum, licèt aliquid simile auro per metallorum mixtionem forte effici possit.

Probatur conclusio, præcipuè de auro, de quo quidam dubitant. Nam virtus auri productiva non subjacet arti; ergo aurum non potest effici per artem. Probatur antecedens : Nam virtus auri productiva est calor Solis in loco determinato, ubi viget virtus mineralis; undè, ut de floribus dicebat Anaxagoras, respectu formationis auri, fodina est veluti mater, et Sol veluti pater, sed ista principia non subjacent industriæ nostræ; ergo. Probatur minor; non enim possumus disponere de virtute Solis, aut efficere locum aliquem esse feracem auri. Hæc ratio est D. Thomæ in 2, dist. 7, q. 3, art. 1 ad 5, quæ adhuc magis

Confirmatur : Nam virtus Solis, etiam in locis aptis, ferè integra sæcula consumit in formando auro; ergo ridiculum est hominem id velle attentare in modico temporis spatio, in quo perficiendo efficacior natura tandiu laborat Undè nemo dives hac arte affectus est; sed qui fictitium istud aurum quæsivère, verum aurum in fumos converterunt.

Objicies : Potest homo substituere calorem ignis, qui promptior est et ardentior quàm solaris; ergo potest per ipsum efficere aurum, et lentas Solis in hoc opere moras corrigere.

Respondeo cum D. Thoma loco jam citato, calorem ignis esse omninò ineptum ad formandum aurum; calor enim producit aurum in virtute Solis, cujus est virtus instrumentaria : undè solus calor solaris potest id præstare : sicut solus calor cordis et jecoris potest sanguinem, spiritus, et carnem producere. Adde prætereà non solùm calorem Solis, sed etiam alias hujus astri influentias, quæ sensu non percipiuntur, concurrere ad productionem auri, quas ignis et ars supplere non possunt.

Instabis : longè difficilius opus est productio animalis, quàm productio metalli, quale est aurum : sed calor ignis supplere potest calorem naturalem, et producere ex ovo animal, v. g. pullum; ergo à fortiori poterit supplere vicem caloris solaris, et producere metallum, scilicèt aurum.

Respondeo negando minorem, quod scilicèt ex ovo calor ignis producat animal : dum enim pulli excluduntur ad ignem et ex ovis formantur, causa productionis eorum non est calor ignis, sed virtus seminalis inclusa in ovo, et residens in quibusdam spiritibus, qui agunt in alias ovi partes, et ex eis animal formant, calore extrinseco sive avis incubantis, sive ignis

admoti, se habente solùm per modum foventis et excitantis ejusmodi spiritus, qui et ab externo frigore enecarentur sine tali fomento, et ad opus suum torpescerent, nisi blandi caloris extrinsecùs admoti stimulis urgerentur,

Urgebis : Possumus saltem auri semina jam vi solis disposita colligere, puta sulphur purum et mercurium, eaque ad calorem ignis maturare, sicuti virtus seminalis latens in ovo eodem calore adjuvatur: ergo et verum aurum producere.

Respondeo aurum non habere semen ex quo producatur; proprium enim est rerum viventium nasci ex semine. Deindè quamquam ex mixtione sulphuris et mercurii, aut alterius ejusmodi rei, tanquam ex quibusdam quasi seminibus, fieret aurum, hæc tamen mixtio debet fieri in loco apto, ac longâ annorum serie à calore solari maturari, quem si ars velit in chymica fornace supplere, nihil magis proficiet, quàm si quis è suo ramo decerptum pomum adhuc acerbum ad culinæ focum maturare tentaret.

Dices, causæ ejusdem speciei possunt eosdem effectus producere; sed calor ignis et Solis sunt ejusdem speciei, ergo possunt eosdem effectus producere, ac proindè uterque indifferenter poterit concurrere ad productionem auri.

Respondeo distinguendo minorem : calor solis et ignis sunt ejusdem speciei, in ratione qualitatis, concedo; in ratione virtutis instrumentariæ, nego. Ratio distinctionis est, quia virtus instrumentaria desumit suam naturam et efficaciam à causa principali cujus est virtus, cui subordinatur et deservit : undè quia Sol est longè nobilior in agendo quàm ignis, calor etiam Solis, qui est ejus virtus instrumentaria, est in ratione virtutis activæ longè nobilior et efficacior quàm calor ignis. Addendum præterea, ut jam diximus, non solùm calorem Solis, sed alias hujus astri influentias ad formationem auri concurrere, quas calor ignis supplere nequit.

Objici præterea solent variæ experientiæ : sed respondeo eas omnes esse falsas; nec nisi adulterinum aurum ex iis prodiisse: Undè prohibet Ecclesia ejusmodi aurum pro vero divendere; et qui divendunt, ad restitutionem tenentur. Imo B. Albertus Magnus, qui hac in parte videtur favere chymicis, attamen fatetur ejusmodi aurum artificiosum non habere omnes veri et naturalis auri proprietates; ergo nec naturam habet, sed solùm in fuco consistit, meritòque vocatur à D. Thoma 2, 2, q. 77, art. 2, ad 1, *aurum sophisticatum.* Undè dum S. Doctor ibidem dicit, quod si per artem chymicam fieret verum aurum, licitum esset ipsum divendere, loquitur in suppositione, quam tamen reputat impossibilem; sed quâ datâ venditio esset licita, quia tale aurum esset ejusdem naturæ cum auro naturali; produceretur enim à quibusdam virtutibus naturali-

bus per artem applicatis, ut ibidem dicit. Cæterùm, utrum verum istud aurum fiat absolutè, nusquàm dicit, sed oppositum ibi tradit, et in 2, dist. 7, quæst. 3, art. 1, efficaci ratione probat.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Causis in communi.

Præcipua scientiarum cura occupatur in investigandis rerum causis, in quarum cognitione repositam esse hujus vitæ felicitatem indicat Virgilius, dum dixit :

Felix, qui rerum potuit cognoscere causas.

Undè ut omnium scientiarum studium adjuvetur, hìc de ipsis causis agendum est, per quas omnia innotescunt; priùs quidem in communi in hac quæstione; deindè de qualibet specialiter in sequentibus. Circa causas in communi Primò quæretur quid, et quotuplex sit causa. Secundò, agetur de prioritate et nobilitate causarum, tum respectu effectûs; tum ad invicem comparatarum.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, et Quotuplex sit causa.

Causæ vocabulum tripliciter sumi potest : Primò pro omni principio; it aut generaliter omne à quo aliquid originatur et procedit, dicatur causa. In hoc sensu Aristoteles appellat privationem *causam generationis*. Et Patres Græci hoc modo dicunt Patrem Æternum esse *causam* Filii, sumentes *causam* pro principio, ut notat D. Thomas Op. 1, cap. 1. Patres verò Latini dicunt Patrem Æternum non esse causam, sed solùm principium Filii, quia propriè sumunt causam. Secundò nomen causæ strictissimè aliquando sumitur pro sola causa efficienti, utpotè quæ est præcipua et princeps causarum in executione; undè ab ea tamquam manifestiori, id, quod causatur dicitur *effectus*. Tertiò demùm causa sumitur medio modo, prout est id quod causat, quocumque modo influendo, esse effectui. Et in hoc sensu sumendo causam,

Dico primò : Causa rectè definitur, ad quam sequitur esse

alterius; seu, ex cujus esse sequitur aliud. Ita definivit causam D. Thomas 2. Phys. lect. 10, et Opus. 31, ubi ly *sequitur*, debet intelligi non de consecutiono logicali et ordinis, sicut linea sequitur ad punctum, et consequens ad antecedens; sed de consecutione physica, quæ sit per influxum physicum et realem. Undè ex istis definitionibus potest elici tertia, dicendo: causa est principium influens esse in aliud.

Explicatur hæc definitio, in qua *principium* tenet locum generis; cæteræ verò particulæ locum differentiæ : siquidem ex communi animi notione causa et effectus sunt correlativa. Patet autem quòd effectus dicitur id, quod ab alio pendet tanquam à dante sibi esse. Undè ad rationem causæ duo requiruntur, scilicèt influxus ex parte causæ, et distinctio cum dependentia ex parte effectus; seu ut causa realiter influat ésse, et illud esse realiter dependeat, proindèque distinguatur à causa, ut dicit D. Thomas 1 p. q. 33, art. 1, ad 1. Hæc autem duo exprimit definitio tradita; influxum quidem, dum causa dicitur, *principium influens;* distinctionem verò cum dependentia, dum dicitur, *in aliud.*

Objicies : Filius æternus sequitur ad Patrem etiam per realem influxum, et veluti Persona ab illo distincta : et tamen Pater æternus non est propriè causa Filii; ergo malè definitur causa, ad quam sequitur esse alterius, seu, influens esse in aliud.

Respondeo primò, quod Filius æternus propriè non sequitur ad Patrem; quia sequi est posterioris : Filius autem æternus non est posterior Patre; ut enim docet fides, in Trinitate nihil est prius aut posterius.

Respondeo secundò ex D. Thoma 1 p. q. 30, art. 2, ad. 2: Filium æternum non procedere a Patre ut *aliud* ab ipso, sed solùm procedit ut *alius* ab ipso; id est, ut personaliter distinctus, non tamen ut essentialiter divisus. Nam ut advertit D. Thomas 1 p. q. 31, art. 2, ad. 4. Genus neutrum utpotè informe et minus determinatum, significat essentiam; genus verò masculinum utpotè determinatius significat personam. Undè quærenti, quis est iste, qui vicit Darium? respondemus assignando personam, Alexander. Si verò quæratur, quid est Alexander? respondemus, assignando essentiam, ipsum esse animal rationale. Ex quo patet, quòd *alius* in masculino significat distinctionem personæ; *aliud* verò in neutro significat divisionem essentiæ. Ad rationem autem causæ non sufficit distinctio personæ, sed requiritur divisio essentiæ causatæ à causante.

Instabis: Ad auroram sequitur dies; ad juventutem adolescentia; ad vitam mors: et tamen nec aurora, nec juventus, nec vita habent rationem causæ; ergo malè dicitur, causam esse principium, ad quod sequitur esse alterius.

Respondeo, hæc omnia sequi solùm impropriè, et consecutione ordinis, inquantùm unum est post aliud : non tamen consecutione propriâ et physicâ, quæ est per realem influxum; effectus autem debet sequi ad causam consecutione physicâ.

Dico secundò. Quadruplex est entis mobilis causa, scilicet materialis, formalis, efficiens et finalis. Ita communiter omnes, et meritò: nam ad has quatuor causas reduci potest quidquid influit esse in aliud.

Probatur conclusio : Nam causa est principium influens esse in aliud : sed quatuor influunt esse enti mobili; ergo sunt quatuor causæ entis mobilis : Probatur minor : In primis enim requiritur materia ex qua fiat ens mobile, quia ex nihilo nihil fit. Secundò, requiritur forma, per quam fiat, et constituatur in specie determinata : Nam materia de se indifferens est ad omnes rerum species. Tertiò, requiritur agens à quo fiat; Nam nihil fit à se ipso. Quartò, requiritur finis propter quem fiat: Nam res naturales non fiunt temerè, sed propter finem, ut dentes ad incidendos cibos, pedes ad ambulandum, etc., ergo quatuor influunt esse enti mobili, scilicèt materia ex qua fit, forma per quam fit, agens à quo fit, finis propter quem fit.

Confirmatur conclusio ex D. Thoma 2 Phy. lect. 10. Nam esse causatum potest dupliciter sumi : Uno modo absolutè, et ut est constitutum in tali specie entis, ut hominis, vel plantæ; et sic causa essendi est forma, per quam aliquid constituitur in determinato modo essendi : Alio modo secundùm quod esse causatum reducitur de potentia ad actum, ut sulphur quod erat in potentia ignis, fit actu ignis; et sic necesse est ipsum habere duas alias causas, scilicèt materiam, in cujus potentia præcontineatur antequàm fiat, et agentem, quæ reducit materiam de potentia ad actum; nam quod est in potentia, non potest se reducere ad actum, sed reduci debet per aliquid existens in actu; ut sulphur quod est in potentia ignis, fit ignis ab eo quod jam est actu ignis : Actio autem agentis, sicut procedit ab aliquo determinato, ita intendit aliquid determinatum, ut facere sibi simile, aut assequi id quod sibi conveniens est : Id autem quod intendit actio agentis dicitur finis; ergo dantur quatuor istæ causæ, scilicet formalis, materialis, efficiens, et finalis.

Objicies : Objectum est aliquomodò causa scientiæ, et idea causa domûs, et essentia causa proprietatum, et malleus causa horologii, et fundamentum causa relationis : sed non apparet ad quod genus causæ ex prædictis ista reduci possint; ergo sunt plus quàm quatuor genera causarum.

Respondeo, hæc omnia reduci ad quatuor causas prædictas : objectum quidem reducitur vel ad causam formalem ex-

trinsecam, quia determinat scientiam ad certum genus rei; vel etiam reducitur ad causam finalem, quia scientia est propter objectum. Idea etiam pertinet ad causam formalem extrinsecam, ut dicetur quæstione sequenti : est enim ipsa rei forma in mente artificis præconcepta, essentia verò habet quasi rationem causæ efficientis respectu suarum proprietatum, ut dicit D. Thomas; quia proprietates dimanant ab essentia tanquam à fonte suo, ut infrà explicabitur. Similiter fundamentum reducitur ad genus causæ efficientis propter eamdem rationem : Instrumenta verò pertinent ad causam efficientem, cui ministerialiter deserviunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

De prioritate, et nobilitate Causarum tum ad effectum, tum ad se invicem comparatarum.

Dico primò : Omnis causa est prior suo effectu, non quidem semper prioritate temporis, sed prioritate naturæ, et dependentiæ. Ita D. Thom. q. 28, de veritate, art. 7, et communiter alii. Quid autem sit prioritas naturæ, suprà explicatum est in Logica, agendo de postprædicamentis.

Probatur conclusio; et in primis, quòd causa non sit semper prior tempore, constat; Nam Sol non est tempore prior luce, quam causat; nec materia prior composito, sub quo creata est. Quòd autem causa sit prior naturâ suo effectu, probatur : Nam prioritas naturæ in eo consistit, ut unum dependeat ab alio, et ab illo procedat : Atqui omnis effectus realiter dependet à sua causa, et ab illa ut à principio suo procedit; ergo omnis causa est prior effectu prioritate naturæ.

Objicies : Correlativa sunt simul naturâ, ut dictum est in Logicâ : Sed effectus et causa sunt invicem correlativa; ergo sunt simul naturâ; ac proindè causa non est prior naturâ suo effectu.

Respondeo distinguendo majorem : Correlativa sunt simul naturâ, quantùm ad ipsos respectus formales, concedo; quantùm ad entitates fundantes istos respectus, nego. Et similiter, concessâ minori, distinguo consequentiam : ergo causa et effectus sunt simul naturâ, quantùm ad ipsam relationem formalem, concedo; quantùm ad ipsam entitatem, nego. Explicatur : Causa et effectus possunt dupliciter sumi : Primò, relativè, seu quantùm ad ipsam relationem mutuam, quam dicunt adinvicem; et hoc modo non se præcedunt, sed sunt simul etiam naturâ : Nam impossibile est, ut causa referatur ad effectum, nisi effectus etiam referatur ad causam. Secundo modo

sumi possunt entitativè, id est secundùm proprias entitates; et hoc modo causa debet esse prior effectu, quia entitas effectûs procedit ab entitate causæ, tanquam à principio à quo pendet; ac proindè tanquam à priori.

Dico secundò: Causa materialis et formalis sunt minùs nobiles quàm effectus.

Conclusio facilè probatur: Nam pars est minùs nobilis quàm totum: sed causa materialis et formalis (saltem intrinseca, de qua solùm loquimur) causant per modum partis componendo totum; ergo sunt minùs nobiles quàm effectus, scilicèt totum compositum. Dixi autem, causa formalis saltem intrinseca; quia causa idealis, quæ vocatur *forma extrinseca*, est ut plurimùm nobilior suo effectu. Sic enim ideæ Divinæ sunt nobiliores creaturis, et exemplar nobilius exemplato.

Dico tertiò: Causa finalis principalis in agentibus bene ordinatis debet esse nobilior effectu: Aliquandò tamen ex ordinatione operantis potest esse ignobilior.

Probatur prima pars: Quia, ut dicit D. Thomas in 2, dist. 15, art. 1, *inconveniens est*, *quod aliquid sit propter vilius se* (intellige principaliter, ut ipse statim se explicat; nam secundariò et minùs principaliter potest aliquid esse propter ignobilius, ut Rex est etiam propter rusticos protegendos). Atqui effectus est propter suum finem; ergo inconveniens est, ut effectus sit nobilior fine. Undè natura, quæ ordinatè agit, semper refert ignobiliora ad nobiliora tanquam ad finem; ut pluvias ordinat ad plantas, plantas ad pecudes, pecudes ad hominem, hominem ad Deum.

Secunda verò pars patet experientiâ, quâ videmus homines inordinatè agentes nobiliora referre ad viliora, ut mali politici referunt religionem ad regnandum; mali sacerdotes dispensant sacra propter lucrum; vani homines referunt eleemosynam ad vanam gloriam.

Dico quartò: Causa efficiens principalis est vel nobilior effectu, vel æquè nobilis. Ita communiter omnes.

Probatur conclusio ex D. Tho. 1 p. q. 4, art. 2. Omnis enim causa efficiens vel est causa univoca, vel causa æquivoca; id est, vel est ejusdem speciei cum suo effectu, ut homo generans hominem univocè convenit cùm illo; vel est sublimioris ordinis, ut Sol producens aurum et gemmas non est ejusdem speciei cum illis, sed sublimioris. Si causa efficiens sit univoca, patet quòd est æquè nobilis et ejusdem speciei cum effectu: si sit æquivoca, est nobilioris speciei; ergo semper causa efficiens vel est æquè nobilis, vel nobilior effectu.

Confirmatur: Quod præhabet in sua virtute omnem perfectionem alterius, est saltem æquè perfectum: sed causa efficiens præhabet in sua virtute omnem perfectionem effectûs; ergo est saltem æquè perfecta: Minor patet: cùm enim nemo

det quod non habet, necesse est causam efficientem præhabere in sua virtute perfectiones effectûs : Major verò constat : *Nam*, ut dicit D. Thomas 1 p., q. 4, art. 2, *præexistere in virtute causæ agentis, non est præexistere modo imperfectiori, Agens enim inquantùm ejusmodi est perfectum.*

Objicies : sæpè homo stupidus generat filium ingeniosum ; deformis pulchrum, infirmus robustum ; ergo aliquando causa efficiens est ignobilior effectu.

Respondeo primò has omnes perfectiones esse solùm accidentales homini : Conclusio autem intelligitur de perfectione essentiali.

Respondeo secundò, aliquandò hominem in aliis dotibus imperfectum, esse tamen in ratione causæ perfectum, inquantùm habet virtutem productivam efficacem : sicut econtrà contingit aliquem in cæteris dotibus perfectum, esse tamen in ratione causæ imperfectissimum, inquantùm vis ejus productiva est languida et exhausta : Indè sæpè contingit homines perfectissimos et ingeniosos gignere filios stupidos, eo quòd operationes animales consumant omnes spiritus ad ministrandum ingenio : undè facultas generativa remanet exhausta, languida et inefficax. Sic Salomon sapientissimus genuit unicum filium, scilicet Roboam, eumque stultissimum : Cicero ingeniosissimus filium reliquit hebetem : Africanus fortissimus filium ignavum, etc.

Respondeo tertiò : Non solùm patrem et matrem, sed etiam astra conferre ad perfectionem prolis : undè fit, ut qui nascuntur sub meliori siderum aspectu, sint etiam felicioris indolis.

Instabis : Asinus et equa producunt mulum ; sed mulus est etiam specificè perfectior asino ; ergo effectus potest esse perfectior causâ.

Respondeo asinum non esse causam totalem muli ; undè mirum non est, si mulus superet asinum, quia id in quo excellit, trahit à matre equâ ; mulus enim est medius inter equam et asinum : Ab asino habet duritiem carnis, patientiam laboris, tarditatem et stupiditatem complexionis ; ab equâ verò habet magnitudinem et robur corporis, et aliquid generositatis præ asino. Cæterùm utrùm id habeat ab equâ per concursum vel activum vel passivum, nihil refert ; certum enim est habere aliquomodò saltem effectivè ; nam etiam mater reducitur ad genus causæ efficientis.

Dices : Astra sunt causæ efficientes rerum viventium, nam *sol et homo generant hominem*, inquit Aristoteles ; imò Sol se solo generat serpentes et herbas : sed viventia sunt perfectiora cœlis et astris, utpotè inanimitatis ; ergo effectus est perfectior causâ.

Respondeo cum D. Thoma 1 p., q. 70, art. 3 ad. 3. corpus

cœleste, cùm sit movens motum, habere rationem instrumenti, quod agit in virtute causæ principalis. Undè cœli et Astra non habent precisè ex se ipsis, sed ex virtute Angeli motoris, quod possint causare vitam; constat autem cœlum cum Angelo motore esse quid perfectius viventibus sublunaribus.

Dico quintò : Causæ ita invicem disponuntur, et ut causalitas materiæ præcedat causalitatem formæ : Causalitas verò agentis præcedit utramque ; et demùm causalitas finis est prior omnibus aliis.

Probatur conclusio quoad omnes partes simul; nam in causando is ordo servatur, ut agens motum à fine reducat materiam ad actum, ipsi communicando formam; ergo finis est primus in causando, siquidem movet ipsum agens, quo movetur materia, quæ proindè est posterior agente, sed tamen præcedit formam, inquantùm est ejus subjectum receptivum. Undè forma est ultima in causando, ideòque dicitur à D. Thoma *terminus generationis*.

Dices : Actio agentis supponit materiam, ex qua agat; ergo materia est prior causalitate agentis.

Respondeo distinguendo antecedens : Actio agentis supponit materiam, quantùm ad ejus entitatem, concedo; quantùm ad causalitatem ipsius, nego : id est, entitas quidem materiæ supponitur ad actionem agentis; attamen illa entitas nunquam fit causans, nisi priùs agens agat, ipsamque materiam reducat ad actum.

Dico sextò : Causalitas formalis est nobilior materiali ; efficiens verò nobilior utrâque; et tandem causalitas finalis est omnium nobilissima. Conclusio est communis, et desumitur ex D. Thoma, Op. 31.

Probàtur quantùm ad omnes suas partes; et quidem quòd forma sit nobilior materiâ, patet : Nam forma est perfectio, et actus materiæ; ut autem dicit D. Thomas, *in omnibus, quæ dividuntur per formam et actum, actus est nobilior suâ potentiâ*. Quòd verò causa efficiens sit nobilior materiâ et formâ etiam constat ex dictis; nam causa efficiens est ad minus æquè nobilis ac totum compositum, quod est ipsius effectus; sed materia et forma sunt ignobiliores composito, ut suprà dictum est; ergo materia et forma sunt ignobiliores causâ efficienti. Quòd demùm finis habeat modum causandi omnium præstantissimum, probatur : tum quia modus ejus causandi est spiritualior : tum quia ipsa movet immota, qui modus movendi videtur maximè nobilis et divinus : tum demùm quia est veluti regina cæterarum causarum : ut enim dicit D. Thomas secundo Phys. lect. 5. causa finalis est causa omnium aliarum; siquidem agens non agit nisi motum à fine, ipsaque forma ordinatur ad finem, v. g. forma navis ad navigationem : undè finis dicitur causa causarum : cùm sit causa omnium

aliarum causalitatum, et ejus causalitas à nulla alia causetur, sicut dicit et ostendit D. Thomas, Opusc. 30.

Objicies : Finis sæpè producitur ab ipso efficiente, ut sanitas quæ est finis Medici, causatur à Medico ; ergo causa efficiens est nobilior finali.

Respondeo ex D. Thoma distinguendo antecedens : Finis causatur ab agente, quantùm ad suam entitatem, concedo : quantùm ad suam causalitatem, nego ; quæ distinctio applicanda est etiam consequentiæ : licèt enim Medicus causet sanitatem, non est tamen causa cur sanitas sit finis, sed potiùs ipsa sanitas est finis faciens Medicum esse Medicum, quia Medicus non exercet Medicinam nisi propter sanitatem.

Quæres, quomodo intelligitur illud axioma, *causæ sunt sibi invicem causæ?*

Respondeo ex D. Thoma 5 Met. lect. 2, quòd cùm sint quatuor causæ, earum duæ sibi invicem correspondent, scilicèt materia cum forma, et efficiens cum finali. Cujus ratio est, quia efficiens est principium motûs, finis verò est terminus motûs. Similiter forma dat esse materiæ, et materia recipit esse à forma : Terminus autem et principium, dare et accipere sibi correspondent. Cùm ergo dicitur quòd causæ sunt sibi invicem causæ, hoc intelligendum est de causis sibi correspondentibus, ita ut materia et forma sint sibi invicem causæ, et similiter causa efficiens et finalis. Hoc autem ita explicari potest, quia materia sustentat formam, forma verò actuat materiam, sustentare autem et actuare est causare ; undè forma est causa materiæ, inquantùm illam actuat; materia verò est causa formæ, inquantùm eam sustentat : Finis autem dupliciter considerari potest, vel in intentione, vel in executione, seu ut loquitur D. Thomas, secundùm causalitatem, et secundùm esse ; finis ut intentus movet causam efficientem, finis verò ut obtentus causatur ab ipso agente : Et ideò finis est causa ipsius causæ efficientis; causa verò efficiens causat ipsum finem quantum ad esse. Sic Medicus, cujus filius ægrotat, movetur à sanitate filii, quam intendit ad applicanda remedia ; et per applicationem remediorum obtinet sanitatem ; undè sanitas intenta causat movendo Medicum, sanitas verò ut obtenta causatur à Medico.

QUÆSTIO TERTIA.

De Causis Materiali et Formali.

Egimus in prima disputatione de materia et forma, ut sunt principia et partes entis naturalis, nunc de illis agendum est.

ut sunt causæ : non enim solùm habent rationem principii, sed etiam rationem causæ influentis in esse rerum naturalium. Sed quia graviores difficultates, quæ circa materiam et formam discuti solent, suprà expeditæ sunt, ideò solùm agendum superest de modo quo causant : Præcipuè verò forma extrinseca, seu idea, de qua specialiter sermo fieri solet in hac disputatione. Undè præsens quæstio dividitur in duos articulos, quorum primus erit de modo causandi materiæ, et formæ; secundus de idea, seu de forma extrinseca.

ARTICULUS PRIMUS.

Quomodo Materia et Forma causent.

Circa modum causandi materiæ et formæ quatuor quæri possunt. Primò per quid constituantur in ratione causæ. Secundò, quænam sit earum causalitas. Tertiò, quæ conditiones requirantur, ut causent. Quartò, quisnam sit proprius utriusque effectus.

Dico primò : Materia et forma constituuntur in ratione causæ per propriam entitatem.

Probatur conclusio : Nam materia et forma sunt causæ inquantùm possunt influere in effectum, scilicet in compositum ; materia quidem per modum potentiæ recipientis, forma verò per modum actûs constituentis in specie determinata : Sed materia per propriam entitatem habet quòd possit recipere formam, et forma per propriam entitatem est actus materiæ; ergo sunt causæ per propriam entitatem.

Dico secundò : Causalitas materiæ et formæ non consistit in aliquo utrique superaddito, sed præcisè in communicatione propriæ entitatis.

Declaratur conclusio : Causalitas enim materiæ et formæ est id, per quod fiunt actu causantes : atqui causant actu compositum communicando propriam entitatem; ergo causalitas materiæ et formæ solùm consistit in communicatione propriæ entitatis. Probatur minor : Nam materia et forma causant per modum partis : sed causalitas partis consistit in hoc quòd communicet se ipsam toti, ergo etiam causalitas materiæ et formæ consistit in tali communicatione. Adde præterea quòd causalitas formæ consistit in eo, quòd informet materiam, causalitas verò materiæ in eo quòd sustentet formam : sed per se ipsam forma est actus materiæ, et materia est potentia sustentativa formæ; ergo causant per se ipsas.

Dico tertiò : Conditiones requisitæ ad hoc ut materia et forma causent, sunt, primò quidem influxus causæ efficientis

formam materiæ applicantis : Secundò, dispositiones tum prævias, quibus materia præparetur ad recipiendam formam, tum concomitantes, quæ reddant materiam capacem retinendi formam.

Conclusio patet : Et in primis, quòd requiratur influxus causæ agentis, manifestum est : Nam materia et forma in sua causalitate dependent à causa efficiente. Undè videmus lucem non informare aërem, nisi per influxum Solis, quo sublato lux ampliùs non informat aërem. Quòd verò requirantur etiam dispositiones, ex eo patet, quòd materia non recipit formam, nisi adsint dispositiones ad talem formam, quibus sublatis tollitur et ipsa forma. Sic in homine tamdiu solùm remanet anima in corpore, quamdiu corpus est sufficienter dispositum ad animam; et quando per morbum tolluntur dispositiones à corpore, statim recedit anima.

Ex his infertur, quòd in causa formali et materiali, esse causativum in actu secundo non addit aliquam formalitatem intrinsecam supra esse causativum in actu primo, sed solùm ipsam actionem agentis formam materiæ applicantis; ut anima quæ de se est informativa corporis in actu primo, ad hoc ut informet in actu secundo, nihil ampliùs requirit nisi actio agentis eam applicantis corpori, et producentis dispositiones ad talem unionem requisitas : Et hoc est quod D. Thomas intendit dum sæpè repetit, *nihil aliud requiri, ut forma actuet materiam præter actionem agentis reducentis materiam de potentia ad actum.*

Dico quartò : Effectus ultimus materiæ, et formæ, est totum compositum.

Conclusio patet : nam materia et forma ad hoc uniuntur, ut constituant ipsum compositum; ergo respiciunt illud tanquam effectum suum. Attamen præterea distingui possunt plura munera, seu plures inadæquatæ causalitates materiæ et formæ. In primis enim materia causat generationem per modum subjecti ipsius : causat etiam formam per modum potentiæ ex qua educitur, et in qua recipitur, fovetur, et subsistit : forma etiam causat generationem per modum termini ipsam complentis; causat materiam per modum actûs dantis ipsi existentiam : et demùm præterea expellit veterem formam à materia, ut eam possit occupare.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Causa Formali extrinseca, scilicet Idea.

Forma solet dividi in intrinsecam et extrinsecam. Forma intrinseca est, quæ constituit rem per modum partis componen-

tis: Extrinseca est, quam res imitatur. Hæc à Græcis vocatur ἰδέα, id est latinè, *forma* seu *species*, eo quòd ab illa ideatum sortiatur speciem; non quidem per modum compositionis, sed per modum imitationis. Circa ejusmodi ideam tria quæruntur: 1° an detur; 2° quid sit; 3° ad quod genus causæ reducatur.

Dico primò: Necesse est dari causam idealem. Ita communiter tenent omnes. Et quidem dari in Deo ejusmodi ideas, probant Theologi cum D. Thoma, 1 part., quæst. 15, art. 1, universaliter autem ideas esse admittendas,

Probatur ratione D. Thomæ. Idea est forma intelligibilis reì faciendæ in mente artificis præconcepta: sed necesse est dari talem formam in mente artificis præconceptam, ergo datur idea. Minorem probat D. Thomas quadrupliciter variis in locis: Primò quia agens intellectualo debet habere apud se rationem sui operis, aliàs enim ageret ignoranter, et cœco modo, quod est contra rationem agentis intellectualis: Sed ista ratio operis faciendi est ipsa idea, seu forma intelligibilis; ergo necesse est artificem habere ideam.

Secundò: Quia artifiex non agit temerè et casu, sed ex intentione formandi suum opus ad certam entis speciem: atqui non potest habere talem intentionem, nisi habeat formam intelligibilem operis faciendi, nihil enim est intentum quin sit præcognitum; ergo debet habere formam intelligibilem sui operis, ad quam veluti ad scopum intendat.

Tertiò: quia artifex de se est indeterminatus ad plura operum genera, ut ad navim, domum, turrim, et alia ejusmodi; ergo debet determinari interiùs per aliquam formam intelligibilem; sicuti et materia de se indifferens ad hoc ut sit in certa specie entis, debet determinari per aliquam formam intrinsecam. Consequentia patet: nam ab indifferenti ut tali nihil determinatum potest procedere.

Quartò: Quia omne agens intendit producere sibi simile, ut probat Aristoteles sive de agentibus naturalibus, sive de intellectualibus; ergo necesse est ut similitudo rei faciendæ præexistat in agente, naturaliter quidem, si agens sit naturale, ut similitudo filii geniti præexistit naturaliter in patre; intelligibiliter verò, si sit agens intellectuale: Et hæc similitudo intelligibilis vocatur idea.

Dices: Aristoteles primò Met. ait, *Dicere exemplaria*, id est, ideas, *esse*, *vaniloquium et Poetica metaphora*; ergo secundùm Aristotelem non dantur ideæ.

Respondeo cum D. Thoma, Aristotelem ibi solùm rejicere ideas, quales supponebat poni à Platone, id est, quæ essent substantiæ extra res ipsas, et Divinum intellectum existentes; non enim idea est substantia, sed forma existens in mente artificis. Undè Aristoteles dicit, modum loquendi Platonis esse hac in parte similem Poeticis metaphoris, quia sicut Poetæ

fingunt fortunam, vel virtutem, vel gloriam, vel famam, vel furiam esse quasdam res subsistentes, et quædam Numina, à quibus producantur effectus, qui tribuuntur talibus rebus; ita quoque Plato videbatur loqui de suis ideis, tanquam de rebus subsistentibus; undè hunc loquendi modum tanquam poeticum et fabulosum rejicit Aristoteles.

Dico secundò : Idea rectè definitur forma quam aliquid imitatur ex intentione agentis sibi finem determinantis; seu, ad quam respiciens artifex operatur. Utraque definitio desumitur ex D. Thoma, q. 3 ,de Verit., art. 1 ; et ex Augustino, 12, de Civit., cap. 25.

Explicatur : *Forma* tenet locum generis, cæteræ verò particulæ distingunt ideam ab aliis formis . Nam idea non format compositivè, sed imitativè, inquantùm ad illam respiciens artifex suum opus ad instar ejus efficit. Ubi observandum, quòd quia unus artifex adjuvatur ex operibus alterius peritioris ad formandum illam similitudinem intelligibilem operis faciendi; ut Pictor ex tabella famosioris Pictoris, v. g. Michel-Angeli aut Urbini, format sibi ideam interiorem, quam imitatur; ideò exemplar seu idea non solùm dicitur de illa similitudine, quam artifex in mente sua præconcipit, sed etiam de objecto externo elegantiori, quod sibi proponit imitandum.

Colliges primò ex hac definitione, ideam non esse speciem impressam ab objectis, sed speciem ab intellectu artificis expressam, seu excogitatam, ut loquitur D. Thomas, quæst. 3, de Verit., art. 2. Duplex enim in intellectu est species, altera impressa ab objectis, altera expressa ab intellectu, in qua rem contemplatur, ut dicetur in lib. de animâ. Idea ergo non est illa species quam imprimunt objecta, sed quam exprimit et format artifex adjutus aliquando ab objectis externis; Et ratio est, quia species impressa non est id quod cognoscitur, sed solùm id quo cognoscimus; ergo non potest esse id quod artifex respicit, nec proindè idea.

Colliges secundò, ideam non esse qualemcumque speciem expressam ab intellectu, sed solùm eam, quæ dicit respectum imitabilitatis, seu secundùm quam artifex intendit aliquid formare, ut dicit D. Thomas, q. 3, de Verit., art. 3; undè dum concipio, imò intra me exprimo conceptum floris, equi, cœli, aut alterius rei naturalis, talis conceptus non est idea, quia non dicit ordinem ad opus. Non enim possum reducere hunc conceptum ad praxim, et illum imitando producere floris vel cœli substantiam : sed dum intendo construere domum, cujus formam in mente mea excogito, ut illam ad opus applicem, talis conceptus est idea.

Dico tertiò : Idea magis propriè reducitur ad genus causæ formalis. Ita communiter omnes, qui distingunt duplex genus causæ formalis, quarum prima informat per inhærentiam, et

dicitur forma intrinseca; altera format per imitationem, et dicitur exemplar, seù idea.

Probatur conclusio, tum ex communi loquendi usu : Nam idea præconcepta operis faciendi solet à nobis vocari forma, seu species operis; ergo si causet, causat per modum formæ : tum quia forma est quæ determinat rem ad certum essendi genus; sed idea determinat rem ad certum essendi genus; ergo, etc. Probatur minor : Idea enim determinat agens intellectuale, à quo res ideata procedit; ergo determinat etiam ipsum opus, non quidem intrinsecè ipsum componendo, sed veluti in suo fonte, et radice; non per intrinsecam constitutionem sicut forma inhærens, sed per imitationem, inquantùm ipsum opus speciem sortitur ex imitatione suæ ideæ.

Objicies : Idea non informat opus; ergo non causat ipsum per modum formæ. Probatur consequentia : Nam causalitas formæ consistit in informando.

Respondeo distinguendo antecedens : Idea non informat opus, per se ipsam componendo, concedo; per sui imitationem, nego. Ut enim observat D. Thomas, q. 3. de verit., art. 3. dupliciter potest aliquid informare; primò, per inhærentiam; secundò, per imitationem, et hoc modo idea informat, quia opus nihil aliud est, quàm imitatio ideæ.

Dico quartò : Idea etiam pertinere potest aliquomodò ad causam efficientem et finalem. Probatur prima pars quæ est D. Thomæ, q. 3. de ver., art. 1. tum quia per ideam ipse artifex, qui est causa efficiens, completur, determinatur, et dirigitur ad faciendum opus; ergo idea pertinet aliquomodò ad causam efficientem; undè D. Dionysius dicit, *ideas divinas esse rerum omnium productivas :* tum quia ut sæpè dicit D. Thomas, forma illa intelligibilis ita se habet ad agens intellectuale, sicut forma naturalis ad agens naturale : sed forma agentis naturalis est principium effectivum, quo agens agit; ergo etiam forma intelligibilis aliquomodò est principium effectivum, quo agens agit.

Probatur etiam secunda pars : tum quia ut dicit D. Thomas 3. contr. Gent. c. 19, *Ideatum est propter ideam; siquidem perfectio ideati et exemplati est, ut assequatur similitudinem sui exemplaris;* ergo idea, seu exemplar habet rationem finis : tum quia ipse artifex per suam actionem intendit exprimere exteriùs, et veluti parturire suam ideam; ergo idea ut exteriùs exprimenda est veluti finis agentis. Undè idea dicitur, ad quam intendens artifex operatur; quæ verba, ut observat D. Thomas, q. 3. de verit. exprimunt aliquam causalitatem finis.

Quæres, in quibus operibus et agentibus locum habeat idea?

Respondeo, ideam habere locum respectu omnium agen-

tium intellectualium : et ideò omnia artificialia procedunt ab aliqua idea, quam sibi artifex proponit in opere imitandam. In naturalibus verò idea non habet locum, quatenùs opus naturale procedit à causa secunda; non enim ignis ignem, aut quercus quercum producit per ideam priùs excogitatam. Quia tamen, ut notat D. Thomas, opus naturæ est opus alicujus intelligentiæ, scilicet Divinæ; et totus ordo universi comparatur ad Deum veluti artefactum ad suum artificem; ideò in omnibus etiam naturalibus locum habet idea, quatenùs totus mundus productus est à Deo, cujus ideam in suo intellectu ab æterno præconceperat. Undè D. Dionysius dicit : *Omnium rerum, quæ in hoc mundo fiunt, ideas existere apud Deum.* Et Boëtius Deum alloquens ait :

..... Tu cuncta superno.
Ducis ad exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans.

QUÆSTIO QUARTA.

De Causa Efficiente.

Circa causam efficientem quinque considerari possunt : Primò, quid et quotuplex sit : Secundò, quodnam sit principium radicale causandi : Tertiò, quodnam sit principium proximum causandi : Quartò quid sit causalitas causæ efficientis : Et quintò, agi potest de instrumentis, quibus utitur causa efficiens. Undè tota hæc quæstio dividitur in quinque articulos, in quorum primo explicatur quid, et quotuplex sit causa efficiens; in secundo agitur de principio quo causa efficiens agit; in tertio, an forma substantialis sit immediatum principium agendi, vel egeat ministerio accidentium; in quarto, quid sit causalitas causæ efficientis, ubi etiam agitur de resultantia seu dimanatione; in quinto demùm agitur de instrumentis.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, et quotuplex sit Causa Efficiens.

Dico primò : Causa efficiens rectè definitur, principium extrinsecum, à quo primò profluit motus, seu rei productio. Definitio desumitur ex Aristotele lib. 2 Phys., cap. 3.

Explicatur : Dicitur in primis *Principium*, per quod convenit cum aliis causis; additur *extrinsecum*, per quod distinguitur à materia et forma, quæ sunt principia intrinseca; additur, *à quo primò profluit motus*, ut distinguatur à privatione, et termino à quo, qui, licèt sit principium, attamen non influit in motum, sed potiùs derelinquitur in motu.

Objicies : Hæc definitio convenit causæ finali; ergo non est bona. Probatur antecedens : quia à fine tanquam à principio extrinseco incipit motus; siquidem agens non agit, nisi quatenùs movetur à fine; ergo motus priùs incipit à fine, quàm ab agente.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem dico, causam finalem non incipere motum, sed solùm excitare agens ad illum incipiendum; ut oblata Pictori pecunia nec movet penicillos, nec colores applicat, nec imaginem format, sed solùm excitat Artificem ad incipiendum motum, per quem hæc omnia fiunt : undè ipse artifex est, à quo primò profluit et incipit motus; finis verò solùm incitat ad incipiendum. In forma verò distinguo; finis est, à quo incipit motus, executivè, nego, intentivè, concedo; id est, finis est, qui causat intentionem incipiendi motum, sed causa efficiens est, quæ prima exequitur talem motum.

Instabis : ergo Deus solus est causa efficiens : Probatur consequentia; nam ab illo solo incipiunt omnes motus, cùm ipse sit primus motor.

Respondeo negando consequentiam : Ad probationem dico, ly *primò*, intelligi debere non quidem absolutè, sed respectu aliarum causarum alterius ordinis, scilicet et formalem et materialem. Licèt autem causa efficiens sit inter alias prima, quæ incipit motum, attamen rursus inter causas efficientes datur ordo, inquantùm inferiores non movent, nisi priùs moveantur à superioribus; ut Deus movet Angelos, Angeli movent cœlos, cœli plantam, planta semen suum, semen verò producit aliam plantam.

Dividitur autem causa efficiens, primò in causam per se, et causam per accidens : Causa per se est, à qua ut tali procedit effectus, seu quæ ex se habet connexionem cum effectu, ut ignis dicitur per se causa combustionis, quia combustio est per se connexa cum igne : causa verò per accidens est, cui accidit conjungi cum effectu producto; hoc autem dupliciter contingere potest : pimò ex parte causæ, quando scilicet aliquid est accidentaliter conjunctum rationi agendi; ut quando aliquis est simul Medicus et Musicus, Medicus per accidens est causa cantûs, inquantùm scilicet accidentale est, ut medicina conjungatur musicæ, quæ est ratio canendi : secundò ex parte effectûs, quando scilicet effectui per se conjungitur acci-

dentaliter alius effectus, tunc enim causa dicitur accidentaliter producere talem effectum conjunctum : sic dum aliquis effodiendo sepulchrum invenit thesaurum, dicitur causa per accidens inventionis thesauri, quia talis inventio accidentaliter fuit conjuncta effossioni, quam per se intendebat.

Dividitur secundò in causam principalem, et instrumentalem. Causa principalis est, quæ agit in virtute propria; ut arbor est causa principalis alterius arboris, quia virtus generativa est propria arbori producenti. Instrumentalis verò est, quæ agit in virtute alterius; undè non sibi, sed alteri operatur, sicut servus non sibi laborat, sed domino. Sic malleus producens horologium est solùm causa instrumentalis, quia motio artificiosa, quâ producit horologium, non est propria mallei, sed artificis.

Tertiò, causa principalis dividitur in primam, scilicet Deum, et secundam, scilicet agens creatum. Causa prima efficiens est, quæ nec virtutem suam, nec usum illius virtutis ab alia causa recipit. Causa verò secunda est, quæ propriam virtutem et ejus usum recipit ab alia. Sic omnes creaturæ proprias virtutes activas recipiunt à Deo, à quo etiam moventur et applicantur, quando agunt.

Quartò, dividitur in causam universalem, et causam particularem. Causa particularis est, quæ unam duntaxat speciem effectûs producit; ut ignis ignem, animal aliud animal. Causa verò universalis, cujus virtus se extendit ad varias effectuum species; ut Sol producit plantas, metalla, animantia, etc.

Quintò, dividitur in causam univocam, quæ scilicet producit effectum sibi in specie similem; ut leo leonem; et æquivocam, quæ producit effectum sibi in specie dissimilem, ut Luna producit argentum sibi solùm imperfectè simile, sed diversum secundùm speciem.

Sextò, dividitur in causam proximam, et causam remotam; unius enim effectûs sæpè duplex est causa, una immediata, quæ proximè influit in ipsum; et alia radicalis, quæ solùm remotè ipsum causat. Sic turbatio pulsus est proximè ab immoderato calore cordis, radicaliter verò causatur à febri, vel humore maligno.

Septimò, dividitur in causam liberam, et necessariam. Necessaria est, quæ agit ex impetu naturæ, nec actionem suam ad libitum moderari potest : sic Sol necessariò profundit lucem, et ignis calorem. Causa libera est, quæ agit ex electione propria, suæque actioni dominatur; it aut possit eam vel ponere, vel suspendere prout visum fuerit.

Octavò, dividitur in causam totalem, quæ totaliter et sola in suo genere producit effectum: ut ignis est causa totalis alterius ignis; et causam partialem, quæ alterius societate

indiget; ut dum plures equi trahunt rhedam, quilibet est causa partialis.

Nonò, dividitur in causam physicam, et moralem. Causa physica est, quæ agit per verum motum; ut ignis est causa physica comburendi domum : Causa verò moralis est, quæ solùm cooperatur excitando; ut ille qui consuluit, vel persuasit domum comburendam, dicitur causa moralis hujus combustionis.

Decimò, dividitur causa in causam quæ agit ut quod, et causam quæ agit ut quo. Causa ut quod est id, quod producit effectum; causæ ut quo est ipsa virtus agendi. Sic artifex est causa ut quod operis; ars verò et industria ipsius sunt causæ ut quo.

His omnibus addi potest alia divisio, quam habet D. Thomas secundo Phys., lect. 5, ubi dividit causam in perficientem, præparantem, adjuvantem, et consiliantem : Perficiens est, quæ dat complementum operi; præparans est, quæ disponit materiam : adjuvans est, quæ non operatur ad proprium finem, sed trahitur ad finem alterius; consilians est, quæ dat scientiam agendi; nam agens intellectivum agit per suam scientiam, quæ dum ipsi ab alio traditur, talis dicitur consilians.

ARTICULUS SECUNDUS.

De principio, quo Causa Efficiens agit.

Certum est totum substantiale esse principium *quod* effectivum; ejus enim est operari, cujus est esse. Undè sicut sola substantia totalis, seu totum compositum est illud, quod habet esse, ita quoque est id, quod operatur : Et ideò sive homo per musicam cantet, sive per charitatem diligat Deum, sive per robur vincat; non dicimus nec musicam canere, nec charitatem amare, nec robur vincere; sed homo ipse est, qui cantat, qui amat, qui vincit : Attamen compositum ut agat indiget aliquo principio *quo;* ut musicus ad canendum indiget musicâ, linguâ, arteriâ, pulmone et animâ. Quærimus ergo, quodnam sit principium agendi in substantiis; ubi observandum, substantiam producere duo genera effectuum, scilicèt accidentales, et substantiales; ut ignis producit non solùm calorem, sed etiam ignem : quærimus ergo, quodnam sit principium utriusque effectûs.

Dico 1, forma accidentalis potest esse virtus principalis producendi aliam formam accidentalem, ut calor est principium principale producendi calorem. Ita tenent communiter omnes.

Probatur facilè conclusio : tum experientiâ, quâ videmus calorem in quocumque subjecto sit, sive in aquâ, sive in ferro producere alium calorem; ergo signum est calorem esse de se virtutem principalem producendi alium calorem : tum ratione; nam una forma accidentalis est æquè nobilis, ac alia; ergo potest principaliter producere aliam : tum demùm, quia intantùm aliquid potest v. g. calefacere, inquantùm est calidum : sed calor est principium principale essendi calidum; ergo est etiam principium principale producendi calorem.

Dico 2, sola forma substantialis est principium et virtus principalis producendi aliam formam substantialem. Ita communiter tenent omnes contra paucos, qui putant formas substantiales esse penitùs otiosas, solaque accidentia omnia facere.

Probatur conclusio in primis auctoritate D. Thomæ, qui sæpè repetit formam substantialem esse primum principium agendi, et expressè contr. Gent. c. 69, distinguit duplicem actionem; scilicèt alterationem, quâ producitur accidens; et generationem, quâ producitur forma substantialis : et posteà dicit, *quod ad alterationem sufficiunt formæ accidentales, sed forma substantialis generantis est principium introducendi formam substantialem geniti.* Et Aristoteles expressè idem docet, cùm hìc dicit *formam esse primum principium , et causam motûs et actionum.* Undè in 2, de anima definit animam esse primum principium operationum vitalium, inter quas est generatio animalis.

Probatur præterea rationibus D. Thomæ, 1. quia inconveniens est ut actus perfectior destituatur actione, quam habet actus imperfectior : sed forma accidentalis per suam actionem potest producere aliam formam accidentalem; ergo à fortiori forma substantialis poterit producere aliam formam substantialem.

Secundò : Idem est principium essendi actu , et agendi : sed forma substantialis est principium essendi actu; ergo est etiam principium agendi. Minor patet : Major verò probatur : Nam operari sequitur ad esse, veluti radius à Sole, et rivus à fonte : Undè, ut sæpè dicit D. Thomas, *Intantùm aliquid agit , inquantùm est in actu;* actio enim est quædam diffusio, et communicatio ipsius actûs; ergo necesse est illud esse primum principium operandi, quod est principium essendi, inquantùm scilicet quodlibet *esse* est sui diffusivum per productionem sui similis; sicut abundè ostensum est disp. 1, quæst. 3., art. 1 in fine.

Tertiò : Omne agens producit sibi simile formaliter inquantùm est agens, id est, in eo quod est principium agendi : sed substantia producens et producta assimilantur in forma substantiali; ergo substantia producens agit per formam substan-

tialem. Minor patet : sic enim ignis producens et productus sunt similes secundùm formam substantialem : Major verò est axioma Philosophicum; quod constat tum inductione, quâ videmus in mundo cuncta agentia producere sibi simile quantùm possunt : tum ratione; nam actio est quasi actûs diffusio; undè virtus activa nihil aliud intendit nisi diffundere se ipsam, ac proindè producere sibi simile.

Confirmatur efficaciter : nam formæ accidentales non possunt esse causæ principales productionis substantiarum, ut dum ignis producit ignem, calor et siccitas non possunt esse virtutes principales talis productionis; ergo sola forma substantialis est principalis virtus productionis substantialis. Consequentia patet : Probatur antecedens : nam res ignobilior non potest esse causa principalis rei nobilioris : sed forma accidentalis est ignobilior substantiali; ergo non potest esse causa principalis ejus productionis. Minor patet. Major verò videtur certa : Nam causa principalis debet esse æquè nobilis ac suus effectus, ut suprà ostensum est q. 2, a. 2.

Respondebis, formam accidentalem esse æquè nobilem ac formam substantialem; non quidem in essendo, sed in operando.

Contrà tamen facilè instari potest : nam operari sequitur ad esse, ipsique proportionatur; ergo quod est nobilius in operando, debet esse nobilius in essendo; ac proindè si forma substantialis est in essendo nobilior quàm forma accidentalis, erit etiam nobilior in operando. Antecedens probatur : Ut enim diximus, operatio est quædam diffusio et communicatio ipsius esse; undè intantùm aliquid operatur, inquantùm est perfectum in essendo, ac proindè per illud operatur, per quod habet esse perfectum.

Objicies : sola accidentia producunt substantiam; ergo forma substantialis non est principale principium producendi formam substantialem. Probatur antecedens : Tum in sacro mysterio Eucharistiæ, in quo sola vini accidentia convertere possunt guttam aquæ in vinum eâdem facilitate, quâ illam converterent, si forma substantialis vini adesset : Tum etiam in grano, quod quamvis non contineat formam substantialem arboris, sed solùm quædam accidentia ejus, scilicet virtutem seminalem, attamen producere potest aliam arborem.

Respondeo ejusmodi accidentia producere quidem formam substantialem, non tamen in propria virtute, et tanquam causæ principales; sed in virtute formæ substantialis, à qua derivata sunt, et cujus sunt veluti instrumenta : undè in ejus absentia possunt operari, sicut horologium semel regulatum ab artifice designat horas etiam absente artifice, et motus ordinatissimos producit : non quidem in virtute propria, sed in

virtute participata ab artifice, cujus est instrumentum; sed de his amplior sermo redibit articulo sequenti.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrùm forma substantialis ad operandum egeat accidentalibus tanquam principiis immediatis agendi.

Patet ex præcedenti articulo formam substantialem esse primum principium agendi; quod intelligendum est non solùm de actione quâ producitur alia substantia, de qua suprà locuti sumus, sed etiam de actionibus immanentibus : ut v. g. anima nostra est radicale et primum principium intelligendi, volendi, sentiendi, vegetandi; et in hoc convenit utraque schola D. Thomæ, et Scoti. Sed gravis controversia est, an forma substantialis ita sit primum principium, ut etiam sit principium proximum agendi; vel egeat ministerio accidentium, quibus mediantibus eliciat actionem. Duplex enim est agendi principium, scilicet proximum, quod elicit actionem; et remotum, quod non elicit quidem ipsam actionem, sed est radix facultatis, à qua elicitur actio; sicut v. g. radix non est id quod profert fructum, sed est principium radicale ramorum, à quibus profertur fructus. In hac difficultate Scotus et quidam alii tenent, substantiam non solùm esse primum, sed etiam immediatum principium agendi; Undè in sententia Scoti, in generatione substantiali, quamvis accidentia concurrant ad disponendam materiam, ut calor disponit materiam ligni ad formam ignis, attamen ipsa forma substantialis immediatè per se ipsam producit aliam formam substantialem in materia jam præparata : In actionibus autem immanentibus, ut sunt intelligere et velle, dicit ipsam substantiam animæ esse immediatum principium earum; ex quo infert intellectum et voluntatum non esse potentias realiter ab anima distinctas, sed esse ipsam animæ substantiam, quæ quatenùs intelligit, vocatur intellectus; quatenùs vult, dicitur voluntas.

Econtrà D. Thomas, Thomistæ omnes, et plures alii docent, solius substantiæ Divinæ proprium esse immediatè operari, eo quòd actio Dei sit ipsum esse Dei; undè in illo potentia essendi et operandi sunt unum, ut probant Theologi : Cæterùm omnes substantias creatas egere aliquo superaddito ad operandum, ipsâ scilicèt facultate operatrice, quæ est immediatum principium actionis. Undè sicut radix non profert fructum nisi mediantibus ramis, licèt ipsa sit fons, et origo totius fructificationis; ita quoque forma substantialis non profert

immediatè actionem, sed solùm mediis potentiis operativis, quamvis ipsa sit fons et origo totius efficacitatis : v. g. anima nostra, licèt sit principium radicale intelligendi, volendi, sentiendi, attamen non intelligit, nec vult, nec sentit per se ipsam sed per intellectum, voluntatem, et sensum, quæ sunt accidentia ab ipsa distincta. Sequendo hanc sententiam,

Dico : Nulla substantia creata potest esse immediatum, et proximum principium agendi; sed quidquid agit, id præstat mediantibus potentiis sibi adventitiis.

Conclusio est D. Thomæ, 1 p. q. 54, art. 3, et sumitur ex D. Dionysio, qui dicit cap. 11, cœlestis Hierarch. *Virtutem supra substantiam radicari*, *quia est quid medium inter substantiam et operationem*. Undè primates etiam Angelos dicit dividi in substantiam, virtutem et operationem.

Probatur primò conclusio ratione D. Thomæ. Potentia proximè operativa realiter distinguitur à substantia; ergo substantia non est per se proximè operativa. Consequentia patet; probatur antecedens : nam accidens realiter distinguitur à substantia : sed omnis potentia operativa creaturæ est accidens; ergo distinguitur à substantia. Major patet : probatur minor : Potentia essentialiter ordinata ad actum accidentalem, ut ad complementum et specificativum suum, est accidens : sed potentia operativa essentialiter ordinatur ad actum accidentalem ut ad complementum, et specificativum suum; ergo potentia operativa est accidens. Minor patet : Nam potentia operativa essentialiter ordinatur ad operationem ut ad actum suum, per quem completur et specificatur; undè potentiæ operativæ specie distinguuntur per ordinem ad actus, ut etiam ostendetur in 4 parte; sed operatio in creaturis est accidens, ut patet in homine, cui accidentale est intelligere, videre, velle, etc.; ergo potentia operativa essentialiter ordinatur ad actum accidentalem ut ad specificativum suum. Major verò, quod scilicèt potentia ordinata ad actum accidentalem sit accidens, probatur tripliciter. Primò, quia actus et potentia ad illum essentialiter ordinata sunt ejusdem ordinis, ut dicit Aristoteles; cujus radicalis ratio est, quia potentia et actus sunt idem, quamvis diversimodè; nam potentia est id potentialiter, quod actus est actualiter, imò ipse actus est semper nobilior potentiâ ad ipsum essentialiter ordinatâ, cùm ipse sit complementum et perfectio ipsius; ergo potentia essentialiter respiciens actum accidentalem est essentialiter aliquid accidentale. Secundò, quia impossibile est ut substantia ordinetur ad accidens ut ad suum specificativum; ergo potentia ordinata ad actum accidentalem, ut ad suum specificativum, non est substantia, sed accidens. Probatur antecedens : Nam accidentia intenduntur à natura propter substantiam; ergo substantia non potest intendi propter accidentia, nec proindè ab illis spe-

cificari. Tertiò, quia ut rectè dicit sanctus Thomas I quæst. 59, art. 2, substantia cujuslibet rei intra rem ipsam concluditur; undè quidquid se extendit ad aliquid extrinsecum, non potest esse de substantia rei; ergo potentia respiciens actum accidentalem, non est de ipsa rei substantia.

Probatur secundò : Forma substantialis respicit existentiam ut ultimam suam actualitatem; ergo non potest respicere actualitatem operandi nisi per aliquid sibi superadditum. Consequentia patet; cùm enim operari fit post existentiam, si forma substantialis ex se respiceret operationem ut actum suum immediatum, non sisteret in existentia tanquam in sua ultima actualitate : Antecedens verò probatur, tum ex definitione existentiæ, quæ dicitur ultima substantiæ actualitas, seu ultimus terminus substantialis, in quo sistit, et requiescit totus ordo substantialis; ergo forma substantialis respicit existentiam ut ultimum actum suum : Tum etiam ex ipsa definitione formæ substantialis, quæ est actus materiæ, id est, destinatus ad actuandam materiam; ergo cùm materia sit tantùm potentia essendi, forma quoque substantialis erit tantùm actus essendi, et non operandi.

Respondebis ad utramque rationem : Formam substantialem habere duplex munus; primarium scilicèt, et secundarium; munus primarium est dare esse; munus verò secundarium est dare operari : quantùm ad primum munus totum consummatur per existentiam, quæ est ultima entis actualitas; quantùm verò ad munus secundarium, adhuc se extendit vel ad diffusionem ipsius esse per generationem sui similis, vel ad aliquam operationem propriam rei, ut ad intelligendum, aut ad volendnm. Undè substantia respicit operationem tanquam suum actum secundarium.

Sed contrà : Nam forma substantialis non potest respicere operari etiam tanquam munus, et actum secundarium. Per se ipsam immediatè exercendum; ergo nulla responsio. Probatur antecedens : tum rationibus suprà factis, quibus ostendimus substantiam non posse ordinari ad actum accidentalem tanquam ad suum specificativum; atqui potentia operandi respicit ipsum operari tanquam proprium specificativum; ergo : Tum quia operari est quædam extensio ipsius esse; ergo ut principium essendi, scilicèt forma substantialis respiciat operationem, indiget extendi et compleri per aliquam adventitiam perfectionem, quæ vocatur facultas operativa.

Probatur 3. Quæ sunt unita in Deo propter excellentiam et illimitationem ipsius, debent distingui in creaturis : sed principium proximum operandi et essendi unitur in Deo propter excellentiam et illimitationem ejus; ergo debet distingui in creaturis. Major patet ex illo Theologorum affato, *quæ sunt unum in superioribus, distinguuntur in inferioribus;* undè

quantò magis creaturæ recedunt à Deo, tantò limitatiores sunt, et ad pauciora se extendentes; sicuti Judex quantò inferior est, et à Rege remotior, tantò limitatiorem sortitur jurisdictionem, et ad pauciora se extendentem : Et ideò quæ fiunt per pauciora in superioribus, debent fieri per plura in inferioribus. Minor verò probatur : Nam lineæ diversissimæ non adunantur in Deo nisi propter excellentiam et illimitationem ejus : sed lineæ essendi, et operandi sunt diversissimæ; ergo non adunantur in Deo nisi propter excellentiam et illimitationem ipsius. Major patet : nam ratio cur Deus in se uniat ea, quæ sunt diversa, est sublimitas et illimitatio ejus, quâ fit, ut cùm sit in vertice rerum et infinitus, in unica simplici entitate adunat perfectiones quantumvis diversas. Minor verò probatur tripliciter : Primò, quia esse simpliciter, et esse secundùm quid sunt diversæ lineæ : sed esse operativum est quoddam esse secundùm quid; ergo est diversum ab esse substantiali, quod est esse simpliciter. Probatur minor : Nam esse productivum alterius hominis non constituit simpliciter hominum; ergo se habet solùm secundùm quid ad ipsum hominem.

Secundò, quia esse operativum est posterius quàm esse substantiale; ergo est diversum ab ipso. Probatur antecedens : siquidem prius est subsistere per se, quàm respicere aliud; sed per esse substantiale res subsistit in se, per esse operativum tendit ad aliud, scilicèt ad operationem; ergo, etc.

Tertiò demùm; nam esse v. g. productivum alterius ignis, tam videtur diversum à substantia ignis, quàm esse lucidum, esse calidum, esse leve; sed esse lucidum, esse calidum, et esse leve sunt lineæ diversæ à substantia ignis; ergo etiam esse productivum : Undè sicut ignis non habet per substantiam suam quòd sit formaliter levis, calidus, et lucidus; sed indiget aliquâ formâ accidentali, quâ fiat talis; ita quoque nec homo per substantiam suam habet formaliter et proximè quòd sit generativus, intellectivus, volitivus, etc. sed eget accidentibus superadditis. Hanc rationem egregiè expressit D. Thomas, dum ait, substantiam creatam habere quidem ex se primam perfectionem, scilicèt esse simpliciter; cæterùm egere formis accidentalibus quantùm ad alias secundarias perfectiones, inter quas est esse operativum.

Dices contra hanc rationem : Primò forma accidentalis istas duas lineas adunat in se, scilicèt lineam essendi, et operandi : nam calor est principium proximum calendi, et calefaciendi : quidni ergo forma substantialis ista duo poterit adunare, et esse simul principium proximum essendi v. g. et producendi ignem? Secundò : esse substantiale, et esse repræsentativum videntur res diversæ, et tamen adunantur in substantia Angelica : Ut enim docent Theologi, Angelus per essentiam suam

se ipsum intelligit; undè essentia Angeli habet duplex munus, scilicèt essendi, et repræsentandi se ipsum intellectui proprio.

Respondeo ad primum cum D. Thoma negando paritatem; nam forma accidentalis est ipsa virtus substantiæ : Undè non indiget aliâ virtute ut operetur, sicut servus non indiget alio servo, sed facit per se ipsum ea, quæ domini sunt, et etiam propria negotia. Sed de hoc redibit sermo in solutione primi argumenti.

Respondeo ad secundum, esse substantiale, et esse repræsentativum non distingui in rebus spiritualibus nisi per accidens, inquantùm scilicèt substantia intellectualis non est unita intelligenti, et ideò indiget vicariâ specie, ut ei repræsentetur : Undè omnis substantia spiritualis per se intelligibilis est, et potest se ipsam repræsentare intellectui, cui per se unitur.

Confirmatur tandem conglobatis rationibus : Primò, quia ut dicit D. Thomas in 1, dist. 3, q. 4, art. 2, oportet proprium effectum proportionari propriæ causæ; sed effectus proprius formæ substantialis est esse substantiale; effectus verò proprius potentiæ operativæ est operari; ergo in illis solùm substantia erit potentia operativa, in quibus esse et operari sunt unum, scilicèt in Deo; in creaturis verò, in quibus operatio est accidens, potentia etiam operativa erit accidens.

Secundò, oportet perfectibilia diversimodè disposita recipere diversas perfectiones; sed in animali videmus integrum exercitium organorum diversimodè dispositorum, ut oculos, aures, cerebrum, cor, jecur; ergo oportet ut illa omnia diversas perfectiones recipiant ab anima : Atqui diversitas illa perfectionum non potest esse secundùm esse substantiale, quod est unum et ejusdem rationis in omnibus partibus; ergo attenditur quantùm ad aliquid distinctum ab ipso esse, scilicèt quantùm ad principium operandi, quod in diversis membris est diversum; ut in oculis est principium videndi, in auribus audiendi, in corde palpitandi, et producendi vitales spiritus.

Tertiò demùm experientiâ : nam substantia producit aliam substantiam mediis accidentibus; ergo non est immediatè operativa. Probatur antecedens : nam per id substantia producit effectum, per quod est præsens effectui, non enim datur actio in distans, ut infrà ostendetur; atqui substantia sæpè non est præsens per se ipsam alteri substantiæ quam producit, sed solùm per sua accidentia; ergo illam producit mediis accidentibus. Probatur minor : sic enim Sol maximè distans à terra producit in ea aurum, plantas, et animantia, quibus solùm præsens est per suum calorem, et qualitates à se immissas : sic arbor producit aliam arborem, cui solùm præsens est per virtutem relictam in semine; et generaliter videmus virtutes

accidentales à substantia diffusas etiam in ejus absentia, imò post ejus ruinam, posse producere effectus ipsi proprios; ergo ex his omnibus constat substantiam non agere nisi mediis accidentibus, veluti suæ efficaciæ ministris, ac proindè formam substantialem non esse immediatum principium operandi, sed solùm radicale, et remotum, inquantùm ipsa est radix potentiarum, per quas immediatè operatur.

Objicies primò : Idem est principium essendi et operandi; sed forma substantialis est immediatè principium essendi; ergo et operandi. Minor patet. Major etiam est certa : tum quia operari sequitur ad esse : tum quia intantùm aliquid agit, inquantùm est in actu; ergo idem est principium essendi tali actu et producendi tale.

Respondeo distinguendo majorem, idem est principium, radicale, concedo; principium proximum, nego: Cùm enim operari sequatur ad esse, oportet ut operatio et esse fundentur in eodem principio; sed quia operari est actus accidentalis et aliqua perfectio secundùm quid, oportet ut principium proximè ordinatum ad operationem non sit substantia, quæ dat solùm esse simpliciter, et non respicit aliquid accidentale, sed accidens originaliter procedens à substantia.

Instabis : Forma substantialis per se ipsam immediatè potest producere aliam formam substantialem; ergo est principium immediatum agendi. Consequentia patet. Probatur antecedens : nam quodlibet potest producere sibi simile : sed forma substantialis est similis alteri formæ substantiali; ergo forma substantialis potest de se producere aliam formam substantialem.

Respondeo negando antecedens : ad probationem distinguo : quodlibet potest producere sibi simile, ut causa principalis, concedo; ut causa proxima, nego, saltem loquendo de forma substantiali : non enim negamus quod substantia possit producere substantiam, sed solùm dicimus quòd non potest eam producere per modum principii proximi et immediati.

Urgebis : Forma accidentalis potest producere aliam formam accidentalem, ut calor calorem, per modum causæ nedùm principalis, sed etiam proximæ; ergo etiam forma substantialis idem poterit præstare.

Respondeo negando consequentiam et paritatem : Disparitas est, quia ut dicit D. Thomas q. de spirit. crea. art. 11, ad 10, accidens est ipsa virtus operativa substantiæ; undè, licèt substantia indigeat virtute ad operandum, attamen ipsa virtus operandi non indiget aliâ virtute, ne procedatur in infinitum. Adde prætereà quòd accidens ex natura sua datur substantiæ ad operandum; undè ut respiciat operationem, non indiget aliquo superaddito; at verò forma substantialis non est propter

operationem, sed propter ipsum esse; undè indiget aliquo superaddito, ut possit operari. Quod illustratur magis ex eo, quòd forma substantialis sit propter se ipsam : Undè solùm se extendit ad id, per quod completur in se ipsa, scilicet ad essendum ; at verò accidens est propter substantiam, ut eam adjuvet, et perficiat in ordine ad ea, quæ sunt extra lineam substantialem : Et ideò cùm operatio sit extra lineam substantialem, data sunt certa accidentia, per quæ substantia possit attingere operationem, ut calor datus est igni, ut esset ornamentum ejus, et virtus ipsius operativa; undè mirum non est, si accidens per se, et immediatè operetur.

Dices : Quòd forma substantialis non possit immediatè producere formam substantialem, sed egeat subsidio accidentium, vel est propter perfectionem, vel propter imperfectionem : Propter neutrum; ergo propter nullum. Probatnr minor : non enim est propter imperfectionem, nam accidens licèt imperfectius, immediatè operatur; non etiam propter perfectionem; nam Deus, qui est perfectissimus, immediatè operatur.

Respondeo hoc esse propter perfectionem limitatam, quia scilicèt substantia nec est adeò perfecta, ut possit actus ita diversos, quales sunt operari, et substantialiter esse, respicere, nec adeò imperfecta, ut ad minorem, scilicèt ad operationem tantùm ordinetur : Undè, sicut Rex, qui non potest omnia per se facere, majora per se ipsum præstat, ut est leges condere, tributa indicere, magistratus creare; minora, verò facit per suos ministros; ita forma substantialis per se dat subsistere, quod est præcipuum; operatur verò mediis ministris, scilicet accidentibus.

Objicies 2° Accidens non potest producere substantiam; ergo substantia producitur immediatè ab alia substantia. Consequentia patet : Probatur antecedens : nam virtus minùs nobilis nequit producere rem nobiliorem : sed substantia est nobilior accidente ; ergo accidens non potest producere substantiam.

Respondeo negando antecedens : ad probationem, distinguo majorem : virtus ignobilior non potest producere rem nobiliorem, per modum principii radicalis et principalis, concedo ; per modum virtutis proximæ, et instrumentariæ, nego : Dicimus enim, quòd accidens cùm sit veluti minister substantiæ, potest producere instrumentaliter aliam substantiam; sicut servus potest instrumentaliter facere ea, quæ pertinent principaliter ad dominum.

Instabis : Instrumentum debet aliquid recipere à virtute principali : sed accidens nihil recipit à substantia; ergo non est instrumentum substantiæ. Major patet : Minor verò probatur : nam vel reciperet aliud accidens, vel substantiam ; non

potest recipere aliquid substantiale, siquidem explicari non potest quid fit illud; non etiam potest recipere aliud accidens, quia scilicèt de illo accidente idem diceretur, quod de priori; ergo, etc.

Respondeo distinguendo majorem : Instrumentum debet recipere aliquid à causa principali, si non sit ipsa virtus causæ principalis, concedo; si sit ipsa virtus causæ principalis, nego. Accidens autem est ipsa virtus instrumentaria substantiæ, undè non eget alià virtute quam recipiat à substantia; sed sicut malleus indiget quidem moveri ab artifice, ipsa tamen motio, quà artifex movet malleum, non indiget alià motione, sed per se ipsam instrumentariè producit artefactum, eo quòd de se fit virtus artificis; ita quoque accidens non indiget alià virtute, cùm sit ipsa virtus substantiæ.

Urgebis : Accidens de se est impotens attingendi substantiam; ergo debet recipere aliquid superadditum, quo fiat potens, vel nunquam eam producet. Probatur antecedens, quia inferius est impotens ad attingendum et causandum aliquid superius.

Respondeo distinguendo antecedens : Accidens est impotens ad attingendum substantiam, per modum causæ principalis, concedo; per modum virtutis instrumentalis, nego; non enim oportet virtutem instrumentalem esse æquè nobilem, ac effectum; sic enim motio mallei procedens ab artifice, licèt sit ignobilior, potest tamen instrumentaliter formare horologium.

Dices : undè habet accidens, ut possit attingere etiam instrumentaliter effectum tam nobilem, qualis est forma substantialis?

Respondeo, hoc habere præcipuè ex duobus : Primò ex ipsa natura sua : Cùm enim accidens sit propter substantiam, et veluti virtus ejus activa, sortitur etiam naturaliter capacitatem eliciendi instrumentaliter actiones, quarum substantia est causa principalis, sicuti est productio substantiæ : Natura enim ea, quæ destinat ad aliquid, debet apta efficere ad illud peragendum. Secundò ex conjunctione quam habet cum substantia à qua oritur; sicuti enim naturaliter summus calor connexus est cum igne; ita quoque productio summi caloris est connexa cum productione ignis : Et ideò quia summus calor potest producere summum calorem; potest quoque producere ignem cum illo connexum. Radicalis autem ratio, cur summus ille calor est connexus cum substantia ignis, est quia procedit ab ipsa, et in illa radicatur tanquam proprietas ejus : undè ratio radicalis, cur calor producit ignem, tandem refunditur in ipsam substantiam ignis, tanquam in causam principalem.

Objicies 3° Actio generativa substantiæ non potest elici ab

accidente; ergo elicitur à forma substantiali immediatè. Consequentia patet: Probatur antecedens : Actio non potest esse nobilior suo principio, totum enim quod habet, recipit à principio : sed actio productiva substantiæ est nobilior accidente; ergo non potest elici ab eo.

Respondeo jam datâ solutione: Actio nobilior non potest elici à principio ignobiliori, ut à virtute instrumentaria, nego; ut à virtute et causa principali, concedo : non enim necesse est ut principium proximum et instrumentarium sit æquè nobile ac ipsa actio et effectus quem producit.

Instabis : Si accidens etiam instrumentaliter produceret substantiam, v. g. calor produceret ignem in ligno ,vel talis ignis produceretur à calore qui est in ligno, vel à calore qui est in igne comburente lignum; non primum quia nullum accidens destruit suum subjectum, et agit in ipsum ; ergo calor, qui est in ligno, non potest producere formam ignis, quâ lignum corrumpitur : non etiam secundum dici potest, nam nihil agit in distans : sed aliquando ignis comburens distat à ligno; ergo calor, qui est in igne comburente, non potest producere formam substantialem ignis in ligno.

Respondeo formam ignis de novo producti causari à calore, qui est in ligno, dispositivè; efficienter verò causatur à calore ignis comburentis, non quidem immediatè semper, sed mediatè; inquantùm calor ignis comburentis primò calefacit partem sibi contiguam, donec ignescat, et illa pars aliam, donec gradatim diffundatur summus calor, et cum eo forma ignis in omnem ligni materiam.

Objicies 4o argumeetum Theologicum : Substantia Angeli concurrit effectivè cum ipso intellectu ad producendam intellectionem, quâ Angelus se ipsum cognoscit; ergo substantia saltem aliquomodò est immediatum principium effectivum. Probatur antecedens : nam species impressa concurrit effectivè et immediatè ad intellectionem ; sed substantia Angeli gerit vicem speciei impressæ respectu cognitionis, quâ Angelus se ipsum cognoscit; ergo concurrit effectivè et immediatè ad talem cognitionem.

Respondeo pro nunc remissâ fusiori explicatione ad Theologos, substantiam Angelicam non concurrere ad illam cognitionem per modum potentiæ elicitivæ, sed solùm per modum objecti complentis ipsam potentiam ; non autem repugnat substantiæ, quod per se ipsam immediatè objiciatur intellectui, et cum eo concurrat per modum objecti, benè tamen quòd immediatè eliciat actionem, propter rationes quas supra expendimus. Undè in forma distinguo antecedens : substantia Angeli concurrit effectivè ad sui intellectionem, efficientiâ propriâ et per modum principii elicientis immediatè actionem, nego efficientiâ impropriâ, per modum objecti determinantis

et complentis potentiam effectivam, quæque solùm reductivè pertinet ad genus causæ efficientis, concedo.

Objicies ultimò : saltem essentia immediatè producit suas proprietates, ut forma ignis producit suam lucem, calorem, siccitatem, et levitatem; ergo substantia est immediatè productiva.

Respondeo proprietates non produci ab essentia ut à principio propriè effectivo, sic enim producuntur à generante, juxta illud, *qui dat esse, dat consequentia ad esse*, id est proprietates. Solùm ergo proprietates dicuntur procedere ab essentia per resultantiam, inquantùm sunt necessariò colligatæ cum essentia; Undè positâ essentiâ, ponuntur per naturalem sequelam; et ideò non sequitur formam substantialem esse immediatè activam, sed solùm delativam actionis agentis, ut explicabitur sequenti articulo.

Instabis : saltem dum aqua v. g. calida recuperat suam frigiditatem, illa frigiditas est propriè effectivè ab ipsa aqua; ergo substantia aquæ est immediatè operativa etiam operatione propriâ. Probatur antecedens : à quo enim agente propriè produceretur talis frigiditas?

Respondeo illam frigiditatem, quam aqua recuperat, postquàm violentè calefacta est, dimanare quidem ab ipsa substantia aquæ, ad quam naturaliter sequitur tanquam ejus proprietas; produci verò propriè ab ipsa causa conservante aquam, cujus ratio est: quia sicut causa, quæ dat esse, dat consequentia ad esse, ita quoque quæ conservat esse, conservat omnia, quæ consequuntur ad esse; et si contingat ea violentè tolli, remoto impedimento, ea restituit. Cùm igitur frigiditas naturaliter sequatur substantiam aquæ, generans ipsam aquam, generat etiam frigiditatem, et conservans aquam conservat quoque in ea frigiditatem; ideòque si contingat illam deperdi per violentiam, remotâ violentiâ, debet eam restituere.

ARTICULUS QUARTUS.

Quæ sit causalitas Causæ Efficientis, et quid sit dimanatio.

In causa efficiente duo distingui solent; scilicet virtus causandi, quæ dicitur actus primus, et ipsa causalitas, seu causatio, quæ dicitur actus secundus. De virtute causandi tum proxima tum remota egimus suprà; nunc agendum est de causalitate: Et quia dimanatio proprietatum ab essentia solet reduci ad causalitatem efficientem, sæpèque de illa fit mentio in Philosophia et Theologia, ideò etiam breviter et clarè explicandum est, quid sit illa dimanatio. Undè

Dico primò: Causalitas causæ efficientis est ipsa actio, seu potiùs ipsum agere, ut causalitas ignis est ipsum calefacere et ignire; causalitas arboris est fructificare : Ita omnes, licèt quidam dicant causalitatem illam meliùs exprimi per *actionem :* quidam verò per *agere:* sed quæstio est de nomine, licèt agere videatur meliùs exprimere, quia agere exprimit ipsam actionem ut exercitam, quo modo constituit agens in actu secundo; ac proindè est ejus causalitas.

Probatur facilè conclusio : nam causalitas causæ est id, per quod constituitur causans in actu secundo : sed per agere causa efficiens constituitur formaliter causans in actu secundo; ergo agere est ejus causalitas. Quid verò sit agere, seu actio, commodiùs explicabitur disput. 3, quæst. 1, artic. 2.

Dico secundò : Dimanatio seu resultantia (de qua toties redit sermo in Philosophia et Theologia) nihil aliud est, quàm productio unius rei ad productionem alterius ex vi naturalis connexionis, quam habet cum illa : undè illa dicuntur ab aliquo dimanare et resultare, quæ ad ejus productionem producuntur per quamdam naturalem sequelam et connexionem quam habent cum illo.

Explicatur conclusio, advertendo in rerum natura quædam esse naturali colligatione cum aliis connexa, itaut unum naturaliter esse non possit absque eo quòd aliud sequatur. Sic videmus lumen naturaliter connecti cum Sole, summum calorem cum igne, frigiditatem et humiditatem cùm aqua, inclinationem deorsùm cum gravitate, et generaliter omnes proprietates naturaliter connectuntur cum sua essentia ; ità ut essentiæ rerum nonnunquam habeant integrum agmen potentiarum, qualitatum, dispositionum, et inclinationum cum iis connexarum, veluti rami connectuntur cum trunco , et sequentes annuli cum primo : sicut ergo qui trahit truncum, simul etiam trahit ramos; qui trahit annulum primum, simul trahit alios; qui trahit clavum infixum trabi, simul trahit trabem, propter harum rerum colligationem, quâ fit ut actio motiva ex uno deducatur ad alia cum illo connexa; ita quoque contingit in rerum natura, ut quicumque producit aliquam rem, producat etiam omnia naturaliter cum ista re connexa, juxta illud, *qui dat esse, dat consequentia ad esse*, inquantùm scilicet propter naturalem connexionem actio productiva unius defertur ad omnia quæ cum illo connectuntur, v. g. qui producit ignem, per eamdem actionem producit calorem et siccitatem ; et qui ponit animam in corpore, per eandem actionem ponit integrum exercitum potentiarum eam consequentium. Et hoc est quod vocamus resultantiam seu dimanationem; id est, productionem unius ad productionem alterius, fundatam in mutua et naturali rerum concatenatione.

Ex his infertur primò, dimanationem non esse actionem

distinctam à productione essentiæ, sed sicut qui dat esse, dat consequentia ad esse, ita quoque eadem actione quâ producitur essentia, producuntur proprietates essentiam consequentes. Undè essentia est terminus primarius illius actionis, proprietates verò sunt terminus secundarius; sicuti unicâ motione trahitur tota catena, inquantùm illa motio trahit primum annulum tanquam terminum primarium, secundariò verò omnes alios cum illo connexos.

Infertur secundò, essentiam quodammodò posse dici causam efficientem respectu proprietatum ab ea dimanantium, ut dicit D. Thomas 1 part., quæst. 77, non quidem propriè, quasi ipsa essentia eliciat actionem productivam talium proprietatum; sed reductivè, inquantùm ipsa defert actionem generantis ad proprietates, sicut primus annulus defert motum ad alios, vel, ut loquitur Joannes à sancto Thoma, inquantùm ipsa est ratio, cur actio agentis ulteriùs transeat ad proprietates, propter connexionem quam habet cum illis: deferre autem actionem agentis, et esse ratio cur ipsa ulteriùs progrediatur, reductivè pertinet ad genus causæ efficientis.

ARTICULUS QUINTUS.

De instrumentis Causæ Efficientis.

Ut in politica unus homo utitur alio tanquam ministro, ita quoque in causis una utitur aliâ ad suum effectum, ut artifex malleo, arbor semine, anima brachio, Deus ipse Sacramentis, quibus nos sanctificat. Hæc causa quâ alia superior utitur, est ejus instrumentum, de quo quatuor quæri possunt: Primò, quid sit: Secundò, quotuplex sit: Tertiò, an egeat motione derivatâ à causa principali: Et quartò, an debeat habere actionem sibi propriam, per quam cooperetur causæ principali. Undè

Dico primò: Instrumentum rectè definitur, causa agens in virtute alterius, scilicet causæ principalis: hæc definitio receptissima est, et colligitur ex D. Thoma variis in locis.

Explicatur: In ea, *causa agens*, tenet locum generis: nam instrumentum convenit cum efficiente principali, inquantùm est causa: cæteræ particulæ tenent locum differentiæ; nam instrumentum distinguitur à causa principali, quod hæc agat in virtute sibi propria, instrumentum verò in virtute aliena; id est, non suâ, sed causæ principalis.

Et si quæras, quomodo virtus agendi dicatur propria, et quid sit agere in virtute propria?

Respondeo, tripliciter aliquid posse dici agere in virtute propria: Primò, inquantùm virtus agendi est ejus proprietas,

ut calor est proprietas ignis, lux Solis, virtus generativa viventis; et hic est modus perfectissimus, quo aliquid dicitur agere in virtute propria, id est, quando virtus, per quam agit, est ejus proprietas.

Secundò, hæc appropriatio fieri potest per subordinationem, inquantùm scilicèt, quamvis virtus proxima agendi non sit proprietas, attamen subordinatur alteri virtuti radicali, quæ est proprietas; sic lumen gloriæ, quod est proxima virtus quâ Deus videtur; et charitas, quæ est virtus proxima quâ Deus amatur, non sunt quidem proprietates animæ, sed tamen subordinantur, illud quidem intellectui, hæc verò voluntati tanquam radicalibus principiis istarum actionum; et per hanc subordinationem utraque hæc virtus ita appropriatur homini, ut quidquid homo agit seu per lumen gloriæ, seu per charitatem, dicatur agere in propria virtute, et ut causa principalis.

Tertiò demùm, ista appropriatio fit per sustentationem, inquantùm scilicèt ipsa virtus principalis agendi recipitur in aliquo tanquam in subjecto; tunc enim ipsi appropriatur, quia omne accidens est sui subjecti; et ideò quidquid subjectum agit per tale accidens, dicitur agere principaliter; sic Luna principaliter illuminat, et aqua jam calida principaliter calefacit, quia Luna recipit à Sole, et aqua ab igne ipsam virtutem principalem illuminandi et calefaciendi : ex quo patet, tunc aliquid censeri agere in virtute alienâ, quando virtus per quam agit, nec est ejus proprietas; nec aliquid subordinatum virtuti radicali agenti, quam in se habeat; nec ipsa virtus principalis agendi, quam recipiat et sustentet; sed solùm quædam participatio incompleta, et vialis, derivata à virtute causæ principalis; sicut malleus facit artefactum, non per artem, quam in se habeat, sed per motionem ab artifice derivatam.

Dico secundò, instrumentum variè dividitur; variis enim modis unum potest agere in virtute alterius. Undè primò dividitur in morale et physicum : Morale est, quod solùm vel agit moraliter, vel movetur moraliter à causa principali, ut servus movetur solùm moraliter à domino per mandatum ejus; et pacta, scripturæ, monetæ agunt solùm moraliter ad obligandos, instruendos, et excitandos homines : Physicum est, quod movetur physicè, et physicè operatur, ut malleus ab artifice.

Secundò, instrumentum physicum dividitur in instrumentum, *quod*, et in instrumentum, *quo*. Instrumentum, *quod*, est ipsum suppositum agens et serviens alteri, ut baculus homini, et granum arbori : Instrumentum, *quo*, est ipsa virtus instrumentaria, quæ vel est in causa principali tanquam accidens ipsi datum ad agendum, ut calor in igne; vel derivatur à

causa principali ad ipsum instrumentum ejus, ut motio in malleo.

Tertiò, instrumentum dividitur in conjunctum, quòd scilicèt unitur causæ principali, ut manus animæ : Et separatum, quòd scilicèt non unitur causæ principali, ut semen est instrumentum separatum arboris, è qua decisum est.

Quartò, instrumentum dividitur in artificiale, quo utitur artifex ad sua artefacta, ut est serra, et malleus : In naturale, quod deservit causis naturalibus, ut manus, pedes, oculi, dentes, lingua deserviunt animæ; Et in supernaturale, quo Deus utitur ad producendos effectus supernaturales; ut Deus per aquam Baptismalem, per chrisma, per verba Sacramentalia producit in nobis sanctitatem, et per reliquias Sanctorum miracula operatur. Hæ sunt celebriores instrumenti divisiones.

Dico 3° Instrumentum indiget virtute seu motione derivatâ à causa principali, per quam elevetur ad attingendum ejus effectum. Conclusio intelligenda est de instrumentis physicis, quæ agunt ut *quod;* ut est malleus, semen, aqua Baptismalis, etc. Est autem contra quosdam extraneos, quam tamen expressè docet D. Thomas pluribus in locis, præcipuè verò 3 p., q. 62, art. 1, ubi inquit, *Causa instrumentalis non agit per virtutem suæ formæ, sed solùm per motum, quo movetur à principali agente :* Undè 2, contra Gent. cap. 21, dicit, *Instrumentum nunquam adhibetur ad causandum, nisi per viam motûs, est enim ratio instrumenti, ut sit movens motum :* Per motionem autem intelligitur non solùm motio corporalis, qualis cernitur in instrumentis artis, sed aliquis influxus vialis, qui sit participatio virtutis causæ principalis; sicut semen ab arbore recipit quasdam qualitates viales, et per modum transeuntis, quibus elevatur ad producendam arborem.

Probatur primò conclusio ex definitione instrumenti, quâ dicitur, id quod agit in virtute causæ principalis; ergo debet recipere virtutem agendi à causa principali. Antecedens est definitio instrumenti recepta communiter ab omnibus, quæ supra à nobis explicata est : consequentia verò videtur legitima : non enim agere potest in virtute causæ principalis, nisi ab ea recipiat quamdam participationem vialem illius virtutis; si enim ex se haberet virtutem quâ agit, non diceretur agere in virtute alterius, sed in virtute propria.

Probatur 2° Quod non est de se productivum alicujus effectus, non potest illum producere, nisi recipiat virtutem ab alio : sed instrumentum non est de se productivum effectûs causæ principalis; ergo ut illum producat, indiget virtute derivatâ à causa principali. Major patet ex eo axiomate, *quod*

non est de se tale, debet fieri tale per aliud. Minor probatur tum ratione, tum inductione : Ratione quidem, nulla enim natura potest ultra virtutem suæ formæ, nisi recipiat virtutem ab alia. Sed instrumentum producit effectum excedentem virtutem suæ formæ; ergo ex se non potest illum producere. Major est D. Thomæ 1, 2, q. 109, art. 9, minor verò de se constat.

Neque dicas in re posse esse quædam accidentia, quæ possint producere aliquid nobilius, inquantùm serviunt substantiæ nobiliori; v. g. in grano naturaliter inesse quædam accidentia ei propria, quibus possit producere arborem serviendo ipsi arbori, à qua decisum est.

Contra enim est : Tum quia nullum accidens proprium rei destruit ipsam; sed accidentia seminalia destruunt formam ipsam grani, ut ex eo efficiant arborem; ergo ejusmodi accidentia non sunt propria grano, sed derivata ab ipsa arbore, quæ est causa principalis, et recepta in grano solùm per modum transeuntis. Tum quia proprietates sunt propter essentiam, et non propter extraneas substantias; ergo accidentia propria cujuslibet naturæ nihil possunt ultra limites talis naturæ, ac proindè virtus, per quam talis natura instrumentaliter agendo producit effectum se nobiliorem, debet esse derivata ab ipsa causa principali, cujus est effectus ille.

Inductione quoque probatur eadem minor; sic enim manus et pedes, quæ sunt instrumenta animæ, de se non sunt productiva motûs vitalis, nisi inquantùm moventur ab anima, quâ cessante languescunt omnia corporis organa : sic semen non est productivum plantæ, nisi ex virtute derivata à planta, cujus est semen; undè evanescente illâ virtute, semen est sterile : sic in artificialibus, malleus de se non est productivus horologii, nec penicillus imaginis, nisi moveantur ab artifice : sic in instrumentis Divinæ virtutis, aqua de se non est sanctificativa animæ, nisi recipiat à Deo virtutem sanctificandi; ergo patet instrumenta de se non habere virtutem producendi effectum causæ principalis.

Respondebis, instrumentum de se esse productivum effectûs causæ principalis, instrumentum quidem naturale ex virtute activa naturali, quam habet ad cooperandum causæ principali; instrumentum verò supernaturale ex virtute activa obedientiali, quæ est in omni creatura ad cooperandum Deo circa omnes effectus supernaturales, ad quos eam voluerit adhibere. Cæterùm ejusmodi virtutem activam instrumenti egere cooperatione extrinsecâ causæ principalis, non verò intrinsecâ motione; ideòque dicitur agere in virtute causæ principalis, non quam ab ea recipiat, sed cui subordinatur et servit, et quæ ipsi cooperatur. Sed

Contra primò : Nam per illam cooperationem extrinsecam

causæ principalis instrumentum non potest dici agere in virtute causæ principalis; ergo talis cooperatio non sufficit. Probatur antecedens : Vel enim ex illa cooperatione instrumentum recipit aliquam virtutem à causa principali, vel non : si nihil recipit; ergo non potest dici agere in virtute causæ principalis, sed in virtute propria; quia virtutem agendi non recipit ab alio, sed eam habet à se : si verò aliquid recipiat ex illa cooperatione; ergo habemus intentum, quòd scilicèt instrumentum debet aliquid recipere à causa principali per modum motionis transeuntis.

Contra 2° Nam falsum est, quod in instrumentis sit aliqua virtus productiva effectûs causæ principalis : Et in primis quod talis virtus obedientialis activa non sit in instrumentis Divinæ virtutis, v. g. in aqua Baptismali, fusè probant Theologi : Tum quia sine fundamento et necessitate ponitur, non enim requiritur ad naturam aquæ, cum sufficiant solæ virtutes naturales ad perfectionem cujuscumque rei naturalis. Tum quia illa virtus activa obedientialis, qualem ponunt Adversarii, esset infinita, cùm se extenderet ad omnia, ad quæ Deus potest adhibere creaturam, quæ sine dubio sunt infinita : Tum demùm quia talis virtus esset supernaturalis, eò quod respiceret effectus supernaturales, ut v. g. productionem gratiæ; repugnat autem in rebus naturaliter esse aliquid positivum ordinis supernaturalis. Quod verò instrumenta naturalia ex se non habeant virtutem productivam effectûs causæ principalis, etiam probatur : cum enim ut mox dicebamus, virtus activa cujuslibet rei sit propter ipsam rem, talis virtus activa debet proportionari ipsi rei; ergo repugnat in aliqua re esse virtutem activam se extendentem ad effectus nobiliores, quàm sit ipsa res.

Tertiò demùm idem impugnatur : nam sæpè instrumentum agit sine actuali cooperatione causæ principalis, per solam motionem, quam ab illa recepit; ergo instrumentum non elevatur per solam cooperationem causæ principalis. Probatur antecedens : sic enim granum, quod est instrumentum arboris, producit arborem sine actuali cooperatione arboris, à qua decisum est.

Objicies 1° Ratio instrumenti non est in eo sita, ut recipiat motionem ab alio; ergo non debet illam recipere. Probatur antecedens : nam etiam causa principalis aliquando recipit motionem ab alia superiori; ergo in tali motione non consistit ratio instrumenti. Consequentia patet : Probatur antecedens. Sic enim arbor non fructificat nisi mota, et adjuta per virtutem cœli, imò nulla creatura agit nisi mota et applicata à Deo; et tamen arbor est causa principalis fructuum, et creatura suorum operum.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem distinguo

antecedens : Causa principalis recipit motionem ab alia superiori, quæ motio sit ipsa virtus agendi, et attingendi effectum, nego; quæ motio sit tantùm applicatio virtutis agendi, concedo : Similiter distinguo consequentiam. Ergo ratio instrumenti non consistit in eo quòd recipiat motionem, quæ sit purè applicativa, concedo; quæ sit ipsa virtus agendi, nego. Explicatur solutio. Causa principalis differt ab instrumento, quia agit in virtute propria : Undè de ratione causæ principalis est, quòd habeat ex se virtutem agendi, et ideò dum causa principalis movetur ab alia superiori, ut arbor à cœlo, et creatura à Deo, per talem motionem non recipit ipsam virtutem agendi, quia illam jam habet; sed solùm virtus ejus applicatur, et reducitur ad actum. At verò instrumentum agit in virtute aliena; et ideò motio causæ principalis non solùm applicat instrumentum, sed etiam dat ipsi virtutem agendi; ut motio, quâ artifex movet malleum, non solùm ipsum applicat, sed etiam ipsi confert, quòd possit producere artefactum.

Instabis : Vel instrumentum per illam motionem redditur proportionatum effectui, vel non : si redditur proportionatum, ergo transit in causam principalem : si verò non redditur proportionatum; ergo superfluit tatis motio.

Respondeo reddi proportionatum instrumentaliter, et per modum transeuntis; non verò principaliter, et per modum permanentis; id est, non virtute suæ formæ permanenter inhærenti, sed virtute fluenter participatâ à causa principali.

Urgebis, in instrumentis naturalibus, v. g. in grano quo arbor producit arborem, vel illa motio à causa principali derivata, esset quædam motio localis, vel quædam qualitas : non primum; siquidem arbor non movet localiter granum suum : non etiam secundum; nam nullum accidens destruit subjectum suum; qualitas autem illa producendo ex grano arborem, destrueret suum subjectum, scilicet granum; ergo nulla prorsus est talis motio.

Respondeo : In instrumentis quidem artificialibus motionem instrumenti à causa principali consistere in motione locali artificiosè dispensata, ut patet ad oculum : In instrumentis verò naturalibus, ut est granum respectu arboris, consistit in quadam qualitate viali et per modum transeuntis à causa principali derivata; quæ qualitas est quædam participatio transiens virtutis principalis; ut virtutis generativæ arboris in grano. Neque illa virtus destruit suum subjectum; quia, ut notant Aristoteles et D. Thomas, virtus illa non residet in illa portione seminis, quam convertit in arborem, sed in quibusdam spiritibus, id est subtilioribus partibus, qui non agunt in seipsos, sed in crassiores grani partes, quas resolvunt in plantam, quâ resolutione factâ ipsi veluti ministerio suo functi, separantur à massa, et dissipantur.

Objicies 2° Instrumenta Divinæ virtutis, ut aqua et chrisma, non recipiunt virtutem à Deo, seu motionem illam virtuosam; ergo non est de ratione instrumenti recipere talem motionem. Probatur antecedens : nam illa virtus vel esset spiritualis, vel corporea; non corporea, quia nequiret attingere effectum spiritualem, qualis est gratia; nec etiam spiritualis, aliàs non posset recipi in subjecto corporeo, quale est aqua; ergo nulla est.

Respondeo, illam virtutem impressam à Deo Sacramentis esse spiritualem : neque mirum quòd possit recipi in corpore, cùm anima rationalis, licèt sit entitativè spiritualis, corpus tamen informet; cùm virtutes morales infusæ licèt sint spirituales, attamen recipiantur in potentiis corporeis, scilicèt in appetitu sensitivo, ut docent Theologi 2, 2. Undè Spiritus sanctus dicitur habitare in corporibus nostris, mediantibus scilicèt spiritualibus donis, quæ etiam corpori communicat.

Instabis : Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur : sed virtus spiritualis non potest recipi ad modum corporis; ergo nec in corpore.

Respondeo, axioma intelligendum esse de iis, quæ connaturaliter et permanenter recipiuntur; non verò de iis, quæ fiunt divinitùs, et per modum transeuntis infunduntur, ut explicat D. Thomas 3 part. quæst 62, art. 4, ad 1.

Dico 4. Instrumentum ut sit verè instrumentum, debet habere actionem, seu vim activam sibi propriam, quâ aliquomodò ex se agat. Ita D. Thomas 3 part., quæst. 62, art. 1, ubi inquit, ***Instrumentum non perficit actionem instrumentalem, nisi exercendo propriam;*** ut aqua abluendo corpus sanctificat animam in Baptismo.

Probatur conclusio dupliciter : Primò ex discrimine quod est inter medium, et instrumentum : Medium enim dicitur, quod defert alterius virtutem, sed nihil ex se agit; ut aër est tantùm medium deferens species visibiles, quia ad earum productionem nihil cooperatur; ergo si aliquid solùm deferat virtutem activam, et nihil ex se agat, non erit instrumentum, sed purum medium; ac proindè ad rationem instrumenti necesse est, ut aliquam actionem ex se habeat. Secundò, quia instrumentum pertinet ad genus causæ efficientis, cujus est veluti minister; ergo debet habere aliquam vim causandi; quæ elevetur à principali agente.

Objicies : Actio illa quam per se elicit instrumentum vel est distincta ab actione causæ principalis, vel non? neutrum dici potest; ergo non datur.

Respondeo talem actionem instrumenti aliquando esse penitùs diversam ab actione causæ principalis, ut ablutio aquæ est totaliter diversa à sanctificatione animæ, aliquando verò

solùm modaliter distingui; ut dum quis malleo facit clavum, contusio est actio mallei propria, sed modificatio artificiosa, cum qua contunditur ferrum, est actio ipsius artificis elicita per malleum tanquam per instrumentum.

Instabis : Saltem instrumenta Divinæ virtutis non debent habere actionem sibi propriam, Deus enim non eget horum actione.

Respondeo præfatam actionem non requiri in instrumentis Divinæ virtutis ex indigentia; Deus enim non indiget ablutione aquæ ad sanctificandam animam; sed solùm requiritur ad salvandam rationem instrumenti, quod esset purum medium, nisi aliquomodò cooperaretur.

QUÆSTIO QUINTA.

De Causa Finali.

Finis est postrema causarum in ordine executionis; adepto enim fine cessat actio agentis: in ordine tamen intentionis est prima. Nam sicuti finis obtentus terminat omnem actionem, ita finis intentus excitat ad actionem : sic ægrotus ex intentione sanitatis movetur ad quærenda remedia, adeptâ verò sanitate cessat ab usu remediorum; et ideò sanitas intenta est prior, obtenta verò est posterior usu remediorum. Circa finem quatuor quærimus 1° quid, et quotuplex sit : 2° quodnam sit principium finalizandi : 3° quæ sit causalitas finis : 4° quænam agant propter finem; his enim quatuor comprehenditur quidquid circa finem hic agitari solet.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, et quotuplex sit Finis.

Finis vocabulum variè sumitur : 1° pro termino continui, ut punctùm est finis lineæ : Secundò pro limitibus, ut Pyrenæi versus Occidentem, et Alpes versus Meridiem sunt fines Galliæ : Tertiò pro completione operis, ut navis dicitur finita, quando completa est, et apta navigationi : Quartò pro consumptione; ut vinum dicitur finitum, quando exhaustum est : Quintò pro desitione, ut mors dicitur finis vitæ Sed missis his omnibus acceptionibus, sumitur hìc finis pro una causarum, quæ allicit et invitat agens ad agendum. Undè,

Dico primò : Finis est id cujus gratiâ aliquid fit.

Hæc definitio communis est, et patet : Nam in ea rectè assignatur proprius character causæ finalis distinguens ipsam ab aliis causis : Cùm enim efficiens sit, à qua incipit motus ; materialis, ex qua aliquid fit ; formalis, quâ aliquid fit ; finalis est, quæ allicit agens ad agendum, ac proindè cujus gratiâ agens agit : solum advertendum est ly *gratiâ*, in præsenti dupliciter sumi : 1° objectivè pro ipsa gratiositate et amabilitate, sicut sumitur à Propheta dicente, *Diffusa est gratia in labiis tuis*, id est, gratiositas eloquii. Secundò, gratia sumitur quasi formaliter pro amore et propensione ad rem gratam, in quo sensu dixisse videtur Angelus Mariæ, *Invenisti gratiam apud Deum*, id est, amorem et dilectionem, quâ te præ cæteris elegi : In utroque sensu sumitur gratia in prædicta definitione : nam finis per suam bonitatem et gratiositatem excitat ad sui amorem ; et per illum amorem deindè excitamur ad alia propter finem facienda : sic amamus Deum propter ipsius bonitatem, et posteà quæ placita sunt ipsi facimus propter ejus amorem.

Dico 2°. Finis est vera et realis causa.

Probatur : Tum quia verè et realiter movet, non quidem motu physico, sed morali et intentionali ; attamen reali : Realiter enim finis allicit ad agendum, quæ allicientia dicitur motus moralis : Tum quia quærenti propter quid aliquid fit, v. g. propter quid Alexander pugnavit contra Darium, causam finalem assignamus, dicentes, ut dominaretur, et tunc putamus, nos assignasse veram et realem causam : Tum demùm quia causa est, ad quam sequitur effectus, seu, quæ influit in ipsum : sed finis verè influit in effectum, movet enim agens, ut agat, et effectum producat ; ergo finis est vera et realis causa.

Objicies : Causa est principium influens ; atqui finis non est principium, sed potiùs terminus ultimus ; ergo non est causa.

Respondeo distinguendo minorem : Finis non est principium, sed terminus, in executione, concedo ; in intentione, nego : quamvis enim finis obtentus sit terminus et ultima quies actionis ; attamen ut intentus est primum principium excitans ad agendum.

Instabis : Quod non est, non causat : sed finis sæpè non est ante actionem, v. g. sanitas, quæ est finis ægroti, non est ante usum remediorum ; ergo non potest realiter causare.

Respondeo distinguendo minorem : Finis ante actionem non est, in re, concedo ; in apprehensione, nego : speciale autem est et proprium fini, ut causet quando apprehenditur ; v. g. sanitas apprehensa movet, et excitat ægrotum ad quærenda remedia.

Dividitur autem finis sic explicatus : Primò in finem, *cujus gratiâ* specialiter dictum; et finem, *cui:* Finis, *cujus gratiâ*, est bonum quod volumus : Finis, *cui*, est persona, cui tale bonum volumus : ut dum pater laborat ad ditandum filium, divitiæ sunt finis cujus gratiâ pater laborat, et filius est finis cui pater laborat.

Dividitur secundò in finem ultimum, et intermedium : Finis ultimus est, propter quem cætera volumus, ipsum verò propter se tantùm : Finis intermedius est, propter quem aliquid volumus, ipsum verò ulteriùs ordinamus : ut dum quis affligit corpus propter virtutem, quam quærit ut placeat Deo, Deus est finis ultimus hujus afflictionis, virtus verò finis intermedius.

Dividitur tertiò in finem objectivum, et finem formalem : Finis objectivus est res quam volumus : Finis verò formalis est actus quo possidemus rem volitam : ut pecuniæ sunt finis objectivus avari, possessio verò divitiarum est finis ejus formalis; et Deus est finis objectivus justorum, possessio autem Dei est finis formalis.

Dividitur quartò in finem operis, et finem operantis : Finis operis est, ad quem ex natura sua opus tendit : Finis verò operantis est, quem sibi ad libitum operans præfigit, ut finis operis in eleëmosyna est subventio pauperis; finis operantis aliquando Deus, aliquando vana gloria.

Dividitur quintò in finem principalem, et finem secundarium. Finis principalis est, qui primariò et directè intenditur : secundarius verò, qui solùm intenditur quasi ex consequenti; ut finis primarius recitationis officii debet esse cultus Dei, finis verò secundarius potest esse perceptio stipendii.

Dividitur ultimò in finem naturalem, et supernaturalem : Finis naturalis est, qui vires naturæ non excedit : supernaturalis verò, qui solâ Divinæ gratiæ ope acquiri potest : Sic sanitas est finis naturalis Medici, qui eam per remedia naturalia causat; Deus verò clarè visus est finis supernaturalis hominis; quia non nisi per Dei gratiam ad visionem Dei pervenire possumus.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quid sit principium finalizandi, seu utrum solum bonum finalizet?

In qualibet causa reperitur virtus ipsa causandi, v. g. in causa efficiente forma substantialis est principium et virtus radicalis agendi. Quærimus ergo in causa finali quodnam sit principium causandi, an solum bonum : quidam tenent etiam malum qua malum posse finalizare : Pro hac sententia refe-

runtur Okam, Major, Almainus, imò ipse Scotus, quamvis plures illum excusent, ita ut voluerit solùm vera mala, etiam cognita ut talia, posse finalizare, inquantùm aliqualem boni apparentiam subeunt, saltem quatenùs in iis exerceatur libertas : Communis tamen sententia est solum bonum sub ratione boni posse finalizare, pro cujus explicatione

Observandum est, bonum esse duplex, verum scilicet, et apparens. Bonum verum est, quod de facto in re est tale : bonum autem apparens est, quod cùm in se malum sit, attamen apprehenditur ut bonum : Sicut enim videmus res omninò insipidas, ut carbones et cineres, aliquando videri sapidas gustui depravato ægrotantium; ita quoque aliquando contingit, ut voluntas corrupta judicet bona ea, quæ reipsa sunt mala : ut ebrietas et vindicta, quæ secundum rem mala sunt, et certissima peccatoris pernicies, attamen à malis hominibus appetuntur ut bona, inquantùm delectant. Undè in Scriptura dicitur : *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam;* quia scilicèt sibi procurat verum malum, aliquâ tamen boni apparentiâ, scilicèt voluptate, fucatum. Undè similis est stulto, qui bibens venenum melle perfusum, inter apparentem dulcedinem veram sibi perniciem procurat. Hoc prænotato

Dico primò : Sola bonitas vera vel apparens est principium et ratio finalizandi; malum verò sub ratione mali non potest habere rationem finis. Conclusio in primis inquantùm ad hoc, quod dicit bonitatem etiam apparentem posse finalizare, recipitur ab omnibus. Cùm enim voluntas feratur in bonum sibi ab intellectu propositum, si contingat intellectum proponere ut bonum, id quod reverà est malum, voluntas poterit ferri ad illud bonum apparens : quantùm verò ad id quod dicit solam bonitatem posse finalizare, non verò malum quatenùs malum.

Probatur primò auctoritate tum D. Dionysii, qui dicit, *nemo intendens in malum operatur :* Tum Aristotelis, qui definit bonum, *id quod omnia appetunt;* malum verò, *id quod omnia fugiunt* : Tum demùm D. Thomæ, qui pluribus rationibus demonstrat, omne agens agere propter bonum, 3 contra Gent., cap. 3, et 1, 2, quæst. 8, art 1, specialiter probat voluntatem solùm posse tendere in bonum.

Probatur secundò ratione : Intantùm aliquid finalizat, inquantùm est appetibile : sed solùm bonum est appetibile ; ergo solum bonum potest finalizare. Major patet : Finis enim est quem agens appetit, et cujus gratiâ operatur. Minor verò probatur : Appetitus enim est inclinatio ad id, quod sibi conveniens est : sed solum bonum conveniens est appetitui ; ergo solum bonum est appetibile. Probatur minor ; Tum ex definitione boni, quod dicitur, id quod est conveniens appetitui ; econtrà verò malum, id quod est disconveniens : Tum etiam

quia, ut arguit D. Thomas 2, 2, quæst. 8, art. 1. Simile non est conveniens nisi simili : sed omne ens quatenùs tale, est bonum ; ergo nihil potest esse conveniens alicui enti nisi sub ratione boni : Tum demùm experientiâ, quâ videmus omnia inclinari ad id, quod sibi bonum est, aut saltem bonum videtur; ea verò, quæ mala sunt, fugere et abhorrere.

Confirmatur : Nam finis est, cujus gratiâ aliquid fit : sed gratiâ mali, ut malum est, nihil fit; ergo malum quatenùs malum non potest esse finis. Probatur minor : Siquidem malum quatenùs malum non est gratum, sed nocivum, ingratum et abominabile : Undè definitur malum, id quod omnia fugiunt.

Objicies primò : Eadem est potentia oppositorum : sed bonum et malum sunt opposita ; ergo pertinent ad eamdem potentiam : atqui voluntas fertur ad bonum, ut ad finem, ergo etiam potest ferri ad malum.

Respondeo cum D. Thoma, 1, 2, quæst. 8, art. 1. ad 1, distinguendo majorem : Eadem est potentia oppositorum, et eodem modo tendens in illa, nego ; diversimodè tendens in illa, concedo : Et concessa minori, distinguo consequentiam : bonum et malum pertinent ad eamdem potentiam, eodem modo, nego : diversimodè, concedo : Voluntas enim respicit quidem bonum et malum ; sed bonum, appetendo et ut finem ; malum verò, fugiendo : sicut intellectus respicit verum et falsum, verum assentiendo, et falsum dissentiendo.

Instabis : Potentia libera fertur ad opposita, etiam prosequendo : sed voluntas est potentia libera ; ergo debet ferri ad opposita etiam prosequendo, scilicèt ad bonum, et malum. Minor patet : Major verò probatur : Nam potentia libera est versatilis, et indifferens ad utrumlibet.

Respondeo cum D. Thoma ibidem distinguendo majorem : Potentia libera fertur ad opposita etiam prosequendo, quatenùs illa opposita possunt subire rationem formalem objecti talis potentiæ, concedo ; alio modo, nego : Nulla enim potentia fertur extra suum objectum : Objectum autem voluntatis est bonum : Undè intantùm voluntas potest ferri ad opposita, inquantùm in illis reperiri potest aliqua ratio boni, v. g. voluntas ferri potest ad amorem, et odium ; ad loquendum, et tacendum, inquantùm in utroque potest reperiri aliqua ratio boni vel veri, vel apparentis. Cæterùm ad malum sub ratione mali ferri nequit actu prosecutionis, quia non continetur sub ratione appetibilis.

Urgebis : Etiam aliqua voluntas ferri potest ad id, in quo nulla reperitur ratio boni ; ergo nulla solutio : Probatur antecedens : *non esse* non potest habere aliquam rationem boni : sed voluntas, v. g. damnatorum appetit *non esse* ; ergo.

Respondeo negando subsumptum : ad probationem distinguo majorem : *Non esse* non potest habere rationem boni,

quatenùs est destructivum naturæ, concedo; ut est terminativum pœnæ, nego. Nam in summa miseria, exclusâ omni spe boni, aliqualiter bonum videtur id, quod finit miseriam: Damnati autem non vident aliam viam evadendi summam miseriam nisi propriam destructionem; et ideò appetunt proprium *non esse*, ut est terminativum suæ miseriæ: sicut videmus animantia summis malis oppressa mortem sibi inferre, ut finiant miserias vitæ; licèt enim mors in se sit mala, attamen videtur bona, inquantùm finit miseriam.

Instabis: Diabolus appetit peccatum etiam ut malum; ergo malum quatenùs malum appeti potest. Probatur antecedens: Nam Diabolus appetit peccatum, ut injuria Dei est: sed peccatum ut injuria Dei, est malum; ergo.

Respondeo negando antecedens: Ad probationem, distinguo majorem: Diabolus appetit peccatum ut est injuria Dei, præcisè, nego; ut ex illa injuria redundat aliqua vindicta inimici, concedo: Diabolus enim est inimicus Dei; undè procurat injuriam Deo ad vindictam sumendam de inimico; inferre autem injuriam, et sumere vindictam de inimico est aliquod bonum apparens.

Objicies secundò: In eo differt qui peccat ex certa malitia, ab eo qui peccat ex infirmitate, quia primus vult peccatum, quatenùs malum morale; alter verò vult peccatum, quatenùs bonum sensibile: ergo peccat ex certa malitia, intendit malum ut malum.

Respondeo distinguendo antecedens: Qui peccat ex certa malitia, vult peccatum ut malum morale præcisè, nego; quatenùs in illo malo morali percipit aliquam delectationem, et independentiam à lege Dei, concedo. Explicatur: Ille qui peccat ex certa malitia, vult quidem peccatum, quatenùs est malum morale; id est, ut transgressivum legis; attamen transgredi legem sibi bonum ac jucundum reputat, inquantùm per consuetudinem transgressio non solùm facilis, sed etiam dulcis ei facta est, et per eam ostendit se legi non esse subjectum. Undè qui peccat sive ex infirmitate, sive ex malitia intendit pro fine aliquod bonum apparens, cum eo discrimine, quòd peccans ex infirmitate judicat peccatum sibi bonum, non quidem ut est transgressivum legis, sed ut est satiativum passionis prædominantis: Undè dicitur peccare ex infirmitate, quia in eo amor præcepti non est satis fortis ut vincat passionem: In eo verò qui peccat ex certa malitia, etiam ipsa transgressio apparet bona, inquantùm perditissima voluntas assueta transgressionibus in illis delectatur.

Instabis: Potest aliquid ad exercendam libertatem formare hunc actum: Volo malum purè ut malum est; ergo talis habebit pro fine malum ut malum.

Respondeo negando consequentiam: Nam in illo actu etiam

quærit aliquid boni, scilicet exercere suam libertatem, quod est aliquid boni. Undè impossibile est, ut voluntas effugiat rationem boni vel veri, vel apparentis.

Dico secundò : Ratio formalis finalizandi in actu primo est realis bonitas finis; apprehensio verò illius bonitatis est tantùm conditio et applicatio requisita ad finalizandum.

Conclusio supponit in causis duo distinguenda esse, scilicet rationem causandi, et conditiones ad causandum requisitas : sic dum ignis calefacit, ratio calefaciendi est ipse calor, sed conditiones requisitæ ad calefaciendum sunt existentia illius caloris : (Nam quod non est, non potest causare.) Deindè applicatio talis caloris, non enim calefacit nisi corpora propinqua. Sic igitur dicimus, dum finis finalizat, v. g. dum sanitas allicit ægrotum ad quærenda remedia, realis bonitas sanitatis est ratio finalizandi; at verò apprehensio illius bonitatis est solùm conditio sine qua non : nec enim ægrotus moveretur à sanitate, nisi bonitas illius existeret in ejus apprehensione ægroti. Sic explicata conclusio est communior inter Thomistas, quamvis quidam dicant etiam ipsam apprehensionem esse rationem formalem, per quam bonitas finalizat, sicut illuminatio non est tantùm conditio, sed etiam ratio formalis sub qua colores videntur.

Probatur autem primò : Quod est commune fini et non fini, non potest esse ratio finalizandi : sed apprehensio est aliquid commune fini et non fini ; ergo non est ratio finalizandi. Major patet : Nam ratio finalizandi constituit finem; undè non potest competere nisi fini : sicut quia lux constituit objecta visibilia, non potest illuminatio competere nisi objectis visibilibus. Minor verò patet : Nam commune est omni quod objicitur voluntati, seu ut finis, seu ut medium, seu ut indifferens, seu ut malum, quod sit apprehensum ; ergo apprehensio est communis tam fini, quàm non fini.

Probatur secundò : Nam ratio formalis finalizandi est, quæ movet appetitum, quam agens intendit, cujus gratià agit, et quâ adeptâ quiescit. sed hæc omnia non competunt ipsi apprehensioni, seu bonitati reduplicativè ut apprehensæ, sed ut realiter possidendæ; ergo ipsa apprehensio non est ratio formalis finalizandi. Major patet : Hæc enim sunt ipsissima finis munera; undè ratio præstandi hæc omnia, erit etiam ratio finalizandi. Minor verò declaratur : non enim apprehensio divitiarum excitat avarum, sed bonitas realis, quæ relucet in objecto apprehenso ; nec avarus intendit bonitatem divitiarum præcisè ut apprehensam, sed ut realiter habendam ; nec gratiâ illius apprehensionis laborat, sed gratiâ realis possessionis; nec quiescit ejus desiderium in divitiis apprehensis, sed realiter possessis; ergo ipsa realitas bonitatis et non apprehensio, est ratio finalizandi.

Objicies: Diversus modus apprehendendi diversificat potentias appetitivas, et actus, quibus appetitur bonum; ergo pertinet ad rationem formalem appetibilitatis, ac proindè finis. Probatur antecedens: Nam bonitas apprehensa per imaginationem specificat appetitum sensitivum; bonitas apprehensa per intellectum specificat appetivum rationalem; similiter bonitas apprehensa ut præsens specificat gaudium, ut absens desiderium; ut adeptu possibilis actum spei.

Respondeo, tales apprehensiones diversificare actus et potentias appetitivas, non quidem præcisè ratione sui, sed inquantùm applicant diversam bonitatem realem, vel diversos status bonitatis realis: Nam bonum sensitivum, et bonum intelligibile realiter differunt in ratione boni, et non solum in modo apprehendendi: Et similiter bonitas absens habet diversum modum à bonitate præsenti: Undè tota diversitas actuum et potentiarum appetitivarum per se refunditur in varietatem bonitatis realis.

Instabis: Plura finalizant, quæ nullam habent bonitatem realem; ergo ratio finalizandi non est bonitas realis. Probatur antecedens: Nam Turcæ agunt propter Paradisum Mahometis, qui nullam habet bonitatem realem, sed totus chimæricus est; Sinenses, ut refertur, quotidie laborant in quærendo pharmaco immortalitatis, quod tamen nullum est in rerum natura, nam

Contra vim mortis non est medicamen in hortis;

Et nostri Chymistæ opes et vigilias impendunt ad investigandam rationem vertendi alia metalla in aurum, et tamen hoc impossibile est arti chymicæ.

Respondeo distinguendo antecedens: plura finalizant, quæ nullam habent bonitatem realem veram, concedo; existimatam, nego: Siquidem illi omnes non agunt propter ejusmodi fines, nisi quia putant habere veram et realem bonitatem, quam existimant adeptu possibilem, ideòque illam enixè quærunt.

ARTICULUS TERTIUS.

Quænam sit causalitas Finis.

Constat ex dictis bonitatem realem esse principium et rationem finalizandi in actu primo; nunc quærimus quid sit ipsa finalizatio in actu secundo, seu per quid finis constituatur actu finalizans. Triplex est sententia: Prima tenet causalitatem finis consistere in ostensione objectiva suæ bonitatis: sed hoc stare non potest; nam sæpè finis ostendit suam bonitatem, et

tamen nihil causat, nec movet voluntatem; ut patet de illa quæ dicit apud Ovidium, *Video meliora proboque, deteriora sequor;* ergo finis non constituitur actu causans, et finalizans per solam ostensionem suæ bonitatis. Secunda sententia dicit finem actu finalizare per impressionem cujusdam qualitatis, quâ movet voluntatem : sed in primis falsum est, quòd finis aliquam qualitatem imprimat voluntati; et quamvis imprimeret, respectu hujus qualitatis, esset causa efficiens, et non finalis; quæ enim alia causa efficiens hujus qualitatis assignari posset? Undè pro explicatione tertiæ sententiæ

Dico: Causalitas finis est amor, seu desiderium suî, quod inspirat finis voluntati: Undè intantùm finis finalizat, inquantùm per suî desiderium et amorem movet ad agendum. Ita expressè D. Thomas q. 22, de Veritate, art. 2, ubi sic ait : *Sicut influere causæ efficientis est agere, ita influere causæ finalis est appeti, et desiderari.*

Probatur conclusio : Nam causalitas finis est id, per quod in actu secundo movet et inclinat ad se voluntatem : Sed finis movet, et inclinat ad se voluntatem per suî amorem; ergo amor finis est ejus causalitas. Major patet: Nam discrimen est inter intellectum et voluntatem, quod intellectus trahit res ad se eas intelligibiliter apprehendendo; voluntas verò econtrà trahitur à rebus appetendo ipsas; appetitus enim est inclinatio ad rem appetitam : et ideò intantùm finis exercet suam causalitatem supra voluntatem, inquantùm eam ad se trahit et inclinat. Minor verò probatur: Nam per id finis movet, et inclinat ad se voluntatem per quod voluntas inclinatur et movetur ad finem: Sed voluntas inclinatur et movetur ad finem per amorem ipsius finis; ergo etiam finis movet et inclinat ad se voluntatem per amorem, inquantùm scilicèt inspirat ipsi amorem et desiderium suî. Undè Augustinus vocat amorem, *pondus*, quia voluntatem trahit, *amor meus*, inquit, *pondus meum; eo feror, quocumque feror.*

Confirmatur : Nam causalitas finis est id, per quod actu exercet ipsam efficaciam finalizandi; sed finis exercet efficaciam finalizandi per amorem quem inspirat voluntati; ergo in tali amore consistit causalitas finis. Major patet : Sicut enim causalitas causæ efficientis est id, per quod exercet vim effectivam, scilicet ipsa actio; ita quoque proportionaliter idem dicendum de fine. Minor verò probatur : Nam vis finalizandi est bonitas seu amabilitas : Sed amabilitàs exercetur per actualem amorem, per quem finis redditur actu amatus; ergo actualis amor est causalitas finis.

Objicies primò : Amor finis est effectus finis; ergo non est ejus causalitas.

Respondeo, amorem finis esse simul effectum et causalitatem finis. Effectus quidem, quatenùs procedit à fine;

causalitatem verò, quatenùs per amorem, quem finis imprimit voluntati, exercet suam amabilitatem : Sicut visio est simul et effectus potentiæ visivæ, inquantùm procedit ab illa; et causalitas, inquantùm est exercitium virtutis videndi.

Objicies 2° : Amor est causalitas ipsius voluntatis; ergo non est causalitas finis. Antecedens patet : Nam amor est actio voluntatis : Consequentia verò probatur, quia diversæ causæ debent habere diversas causalitates.

Respondeo, amorem sub diverso respectu esse causalitatem voluntatis simul et finis : Ut enim dicit D. Thomas 1, 2, quæst. 26, art. 2, amor potest dupliciter sumi ; Primo, ut est quædam immutatio facta à fine et objecto amato : Secundò ut est actus vitalis procedens à voluntate. Primo modo est causalitas finis, inquantùm scilicèt inspiratur ab ejus bonitate; naturaliter enim bonitas inspirat amorem : Secundo verò modo est causalitas voluntatis, inquantùm scilicet vitaliter ab illa procedit, tanquam exercitium potentiæ appetitivæ.

Dices : causalitas finis est quædam motio metaphorica : atqui amor, seu appetitus finis, non est motio metaphorica, sed propria; ergo non est causalitas finis.

Respondeo concessa majori, distinguendo minorem : Amor non est motio metaphorica, quatenùs est à causa ipsum effectivè producente, scilicet à voluntate, concedo ; quatenùs est à fine ipsum inspirante, nego : Amor enim, ut patet ex D. Thoma citato, potest dupliciter sumi, primò ut effectivè procedit à voluntate eliciente, et sic sine dubio est motus proprius, ac vitalis; ideòque voluntas amans dicitur propriè et vitaliter se movere. Secundò, idem amor potest considerari ut est à fine inspirante; naturaliter enim bonitas inspirat suì amorem : et hoc secundo modo dicitur solùm motio metaphorica, et moralis, quia movere propriè dicitur tantùm de eo, quod effectivè producit motum; motus autem amoris non est effectivè à fine, sed solùm allicitivè et inspirativè, seu ut explicat Joannes à S. Thoma, amor est à fine tanquam à pondere urgente voluntatem; bonitas enim ponderat in ipsam voluntatem, et eam urget, juxta illud Apostoli, *Charitas Dei urget nos*, id est, amor quem Deus erga nos ostendit, est veluti grande pondus urgens ipsam voluntatem ad reciprocandum amorem.

Ex dictis obiter collige, præclaram explicationem definitionis amoris, quam Dionysius tradit, dicens, *Amor est circulus à bono in bonum revolutus :* Nam circulus est, qui redit ad suum principium, seu in quo idem est principium et terminus : Amor autem idem habet principium et terminum; originatur enim à bonitate finis tanquam à pondere inclinante voluntatem : et præterea ordinatur ad eamdem bo-

nitatem tanquam ad suum centrum; amor enim est motus in bonitatem, in qua quiescit tanquam in proprio termino.

ARTICULUS QUARTUS.

Quænam agant propter finem.

Agere propter finem est ponere actionem, quæ sit gratiâ finis, id est, ad quam ponendam finis per suam bonitatem inclinaverit. Undè juxta triplicem modum se habendi ad finem, triplex est modus agendi propter finem. Agentium enim quædam nullo modo cognoscunt finem, ad quem tendunt; ut lapis non cognoscit centrum ad quod tendit, nec sagitta scopum : Alia verò apprehendunt quidem rem, quæ est finis, et ejus bonitatem, non tamen ipsam formalitatem finis : id est proportionem ejus et ordinem ad media. Formalitas enim finis consistit in proportione et ordine, quem dicit ad media : Undè illa non dicuntur cognoscere finem formaliter, quæ cognoscunt quidem ejus bonitatem, sed non cognoscunt ejus proportionem et ordinem cum utilitate mediorum. Sic equus cognoscit quidem bonitatem et saporem pabuli, sed non cognoscit proportionem pabuli cum mediis ad ipsum conducentibus; ut est cultura et irrigatio prati; undè non est sollicitus colendi, et irrigandi prata, quia ignorat culturam esse proportionem ad procurandam pabuli abundantiam. Alia demùm agentia non solùm apprehendunt rem, quæ est finis, sed etiam formalitatem finis; id est, proportionem ejus cum mediis : Ut homo non solùm cognoscit bonitatem fructuum, sed etiam proportionem mediorum ad procurandos fructus conducentium, v. g. culturæ, irrigationis, et impinguationis agrorum.

Agentia primi generis agunt propter finem executivè, inquantùm eliciunt actiones ad finem tendentes, quamvis eum non cognoscant; Ut sagitta tendit ad scopum, quem tamen non cognoscit. Agentia secundi generis dicuntur agere propter finem non solùm executivè, sed etiam apprehensivè, inquantùm apprehendunt finem propter quem agunt, et ex tali apprehensione excitantur ad agendum; ut hirundines ingruente frigore in sua imaginatione apprehendunt commoditatem loci temperati, et ex hoc excitantur ad catervatim confluendum versus regiones meridionales, in quibus est æstâs cum apud nos hyems desævit. Agentia demùm tertii generis dicuntur agere propter finem etiam directivè, inquantùm non solùm exsequuntur actiones ad finem tendentes, et cognoscunt bonitatem finis; sed etiam cognoscunt ipsa merita finis, et proportionem mediorum ad illum, ex quo se movent ad ordinanda media in finem: Hoc prænotato,

Dico primò : Omnis natura agit propter finem saltem executivè, inquantùm agentia naturalia eliciunt actiones ad finem tendentes, quamvis sæpè finem non cognoscant. Conclusio est contra quosdam Veteres, qui negabant naturam agere propter finem, sed omnia naturæ opera tribuebant casui, et temerario atomorum concursui : ut Leucippus, Democritus, et Epicurus. Est tamen certissima etiam de fide, quâ tenemus naturam regi et gubernari à Deo, qui cùm sit sapientissimus per suam providentiam, omnia in suos fines ordinat.

Probatur primò conclusio ratione D. Thomæ 1, 2, q. 1, art. 2. Nam finis prima causarum; ergo illâ subtractâ cessarent omnes aliæ causæ; proindèque agunt propter finem. Consequentia patet : Nam subtracto primo movente, cessant secunda moventia : Antecedens verò probatur : Nam agens movetur, determinatur et excitatur à fine; ergo subtracto fine, cessaret actio agentis.

Probatur secundò aliâ ratione ejusdem D. Thomæ : Nam in iis quæ ordinata sunt, unum est propter aliud tanquam propter finem; in hoc enim consistit ordo, sicut econtrà confusio et temeritas in eo, quod unum non sit propter aliud, sed omnia indiscriminatim et temerè ponantur : atqui opera naturæ sunt ordinatissima, ut patet; ergo debent esse propter finem. Et confirmatur inductione : sic enim videmus naturam aptissimis mediis, et cum summo ordine consequi id, quod est conveniens rebus : sic enim veris, æstatis, autumni, et hyemis, diei et noctis ordinatissima sunt discrimina, et congrua productioni ac conservationi rerum naturalium; sic in plantis radices, rami, cortex, foliâ aptissima sunt ad fructificationem : Similiter in animalibus quàm ordinatè, quàm sapienter, quàm accommodè omnia disponuntur ad vitam, et vitales operationes, ut non immeritò Hippocrates post longam corporis humani discussionem sapienter pronuntiaverit : *Conspiratio una, confluxus unus, consentientia omnia!* Ossa veluti bases, et columnæ statuam animalis consolidant, et fulciunt; ideòque dura sunt et rigida; ligamenta et nervi partes colligant, et motui deserviunt; ideòque tenacissima sunt, sed tamen flexibilia; venæ, et arteriæ deferunt spiritum et humorem per totum corpus, ideòque causæ sunt, et in totum corpus diffusæ; caro, cutis, et pili muniunt, et defendunt animal à nocivis extraneis, veluti aggeres constructi ad primos hostium impetus excipiendos; pedes quàm expediti sunt ad ambulandum, manus ad apprehendendum; ergo apertè patet naturalia cum summo ordine disponi, et ad suos fines sapientissimè tendere, proindèque naturam agere propter finem. Undè adeò evidenti veritate convicti veteres Philosophi, unanimi consensu confessi sunt, *opus naturæ esse opus intelligentiæ;* ideòque Cicero meritò deridet Epicurum, quòd,

cùm nullum artefactum temerè et casu fiat, (ut horologium non fit ex ferro temerè in ignem projecto, nec palatium ex lapidibus casualiter de rupe cadentibus) naturæ tamen opera, præ cunctis artefactis ordinatissima, casu, et temerè fabricari diceret.

Probatur 3° aliâ ratione, quâ etiam utitur D. Thomas : Nam illa, quæ temerè fiunt, rarò eodem modo contingunt, nec certis legibus astringuntur, v. g. qui clausis oculis temerario ictu vibrat telum, raro scopum attingit, et si attingat, hoc fit non artis legibus, sed casuali eventu : atqui naturæ opera eodem modo contingunt, et certis legibus astringuntur, ut hominum productio eodem modo fit, similiter arborum fructificatio, et temporum discrimina, siderumque cursus certis legibus decurrunt; ergo non casu et temerè, sed cum summo ordine, et propter certos fines natura operatur.

Ex his obiter colliges, Renatum Descartes graviter contra Philosophiam peccasse, dum jubet eam prorsùs abstinere ab investigatione causarum finalium, in prima parte libri principiorum, nu. 28. Planè Philosophi cura occupatur in investigandis rerum naturalium causis : cùm igitur res omnes naturales ad certos fines ordinentur et tendant, et aliundè finis sit omnium causarum princeps, præcipua cura philosophantium est, hunc sapientissimum ordinem, et aptissimam mediorum ad suos fines dispositionem, quam sapientia Divina in rebus naturalibus excogitavit, contemplari ac admirari. Præcipuè cùm ea consideratio maximè convincat naturam, et à sapientissimo Artifice productam ac institutam esse, et à providentissimo Gubernatore dirigi : adeò ut Galenus ex mirabili ordine, ac ad sua quoque officia partium corporis humani congruentissima dispositione se maximè ad Dei laudes ac admirationem excitari confiteretur. Nec planè urget ratio Renati in oppositum, *Quia*, inquit, *præsumptio est velle consilia Dei investigare, quæ tamen incomprehensibilia sunt.* Nam hoc nihil probat; quia quamvis ea consilia, quæ Deus apud se ita vult secreta esse, ut nec illa revelaverit, nec in ipsis operibus suis prodiderit, scutari sit audacissimæ temeritatis; attamen illa quæ vel in Scripturis ad salutem nostram nobis propalata sunt, vel in creaturis ad laudem Creatoris expressa relucent, inquirere, contemplari, ac admirari Christianæ ac Philosophicæ sapientiæ munus est. Patet autem quod fines rerum naturalium ex ipsa rerum dispositione detegi possunt, ut ad quem finem destinetur in visceribus jecur, in pectore pulmo, in capite oculus, etc. Planè qui epicurizare volunt, et corpusculorum collisionibus opera naturæ tribuere, causas finales meritò silent; sed qui cupiunt ad veritatem philosophari, et à creaturis ad creatoris admirationem excitari, præcipuam curam in consideranda mediorum ad suos fines sapientissima disposi-

tione, quæ in rerum natura relucet, fructuosè impendunt.

Objicies : Natura plerumque peccat, ut patet in monstris et sterilitate; ergo non agit propter finem : peccatum enim est defectus à fine.

Respondeo cum D. Thoma, etiam ipsa peccata et monstra testari naturam agere propter finem : Peccatum enim et monstrum est deviatio à fine: nihil autem deficit à fine, nisi quod per sè ordinabatur in finem. Undè in talibus naturæ peccatis et monstris, opus quidem erat propter finem, sed per accidens et defectu alicujus causæ non potuit ipsum attingere, sicut sagitta, quam peritus et prudens jaculator vibrat, tendit quidem ad scopum, quamvis aliquando ventis et aliis obstaculis impedita paulisper deflectat ab illo.

Quæres quid sit propriè monstrum?

Respondeo definiri, effectum à recta et solita dispositione degenerantem; ut si homo nascatur sine manibus, aut cum unico in fronte oculo, ut de Cyclopibus narrant Poëtæ; aut cum sex digitis, ut de quodam Gigante refert Scriptura; vel cum pedibus caprinis et cornuto capite, ut dicitur de Satyris; vel cum intestinis ovis, ut dicitur de quibusdam hominibus sylvestribus, qui frequentes sunt in Africa, et herbas pascunt sicut pecudes; vel cum dimidio corpore equino, ut dicitur de Centauris; hæc omnia, inquam, sunt monstra. Causa verò istius deordinationis est vel abundantia, vel defectus, vel incongruitas materiæ, ex qua ejusmodi res producuntur, vel aliquid turbans naturalem generationis ordinem. Abundantia quidem materiæ, quia ut dicit Aristoteles lib. 4 de gener. animal. c. 4, aliquando contingit materiam duplici proli sufficientem, in utero confundi et coalescere in unum fœtum, quem sic duplicatis membris monstruosum formari necesse est : Hoc monstri genus frequens est in multiparis animalibus; in apibus autem et vespis nunquam contingit, quia cellulis accuratè discretis earum partus continetur. Defectus etiam materiæ causa est partus monstruosi in his, quæ nascuntur aliquo membro orbata, ut sine manibus aut pedibus. Incongruitas materiæ monstra causat in his præcipuè, quæ generantur ex commixtione duplicis speciei, ut leænæ et pardi, equæ et asini. Ex turbatione verò materiæ sæpè fit incongrua partium dispositio, quæ si multùm excedat, censetur monstruosa. Cæterùm in agentibus naturalibus, v, g. in brutis, quæ sequuntur exactiùs naturæ dispositionem et instinctum, rariùs cæteris paribus monstra contingunt, nisi fortè per accidens, sicut narratur de leæna, quæ in Africa propter inopiam masculi commiscetur pardo, ex quo nascitur leopardus, qui est genus monstri in Africa frequentis. Contingit etiam, ut notat Aristoteles, lib. 2 de generatione anim., c. 7, in eadem Africa propter penuriam aquæ in loca paucissima congregari

variæ speciei animantia, et datâ occasione misceri : indè varia monstra fiunt, quod proverbio locum dedit, *Africam semper aliquid novi ferre*. At verò in hominibus, qui minùs sequuntur naturæ instinctum, et ejus dispositionem turbant ac invertunt, sæpiùs videntur partus monstruosi et defectuosi, ut patet ex historiis ; Deo etiam peccata hominum talibus contumeliis ulciscente.

Dico 2°. Bruta agunt propter finem non solùm executivè, sed etiam apprehensivè, inquantùm moventur ab ipso bono per imaginationem apprehenso ; non tamen agunt propter finem directivè, quasi ipsa se regant, et actiones suas ordinent ; sed reguntur ab auctore naturæ, sicuti cætera agentia naturalia ; Undè tam bruta, quàm res naturales dicuntur tendere in finem passivè, quia non se dirigunt, sed ab auctore naturæ diriguntur, ut dicit D. Thomas 1, 2, quæst. 1, art. 2.

Prima pars conclusionis est per se nota, et patet iisdem rationibus, quibus probata est superior conclusio : Videmus enim bruta ordinatissimè operari in nidificando, fœtus educando, necessaria sibi providendo cum summa industria, et opportunitate : Prætereà manifestum est, quòd bruta cognoscunt bonitatem finis, propter quem agunt, ut equus bonitatem pabuli per gustum, et imaginationem apprehendit : similiter hirundo commoditatem regionum ; ergo agunt propter finem non solùm executivè, sed etiam apprehensivè.

Secunda verò pars, quòd scilicèt animantia non agant propter finem directivè, se ipsa, suasque actiones ordinando in illum, est contra quosdam Veteres, Plutarchum scilicèt, et Porphyrium, qui rationem tribuebant brutis, per quam se ipsa regerent ; imo Pythagoras animam brutorum asserebat eamdem esse cum anima hominum solâ domicilii structurâ differentem.

Probatur tamen contra ipsós evidenter : Intantùm enim aliquid agit directivè propter finem, inquantùm cognoscit rationem finis, id est, proportionem, quæ est inter media et finem : sed bruta non cognoscunt talem proportionem ; ergo non agunt propter finem directivè. Major patet : Nam ordinare supponit cognitionem rerum ordinandarum, et proportionis, quam habent adinvicem : Quomodo enim v. g. posset aliquis ordinare sagittam in scopum, nisi cognosceret ipsum motum sagittæ, et scopum, et proportionem servandam in vibratione, ut sit scopo commensurata. Minor verò probatur : Quia talis cognitio est spiritualis : sed bruta carent cognitione spirituali ; ergo. Minor patet : Nam anima brutorum non est spiritualis, sed purè corporea. Major verò probatur : Siquidem cognoscere proportiones est opus intelligentis, et ratiocinantis : sed intelligentia et ratio sunt cognitiones spirituales ; ergo, etc.

Confirmatur etiam hæc ratio tum ex signo ; videmus enim

animalia ejusdem speciei semper agere eodem modo; ut omnes hirundines uno modo nidificant; ergo talis modus nidificandi est ipsis inditus à natura tanquam naturalis instinctus et proprietas, non verò per cognitionem formatus : Undè animalia non egent instructione, consultatione, et experientiâ; sed statim à nativitate industriam agendi sortiuntur. Econtrà verò homines, quia non naturali instinctu, sed rationali cognitione se ipsos regunt, non uno modo, sed infinitis modis agunt, quotidie per studium, experientiam, et consultationem novos modos detegentes, quibus victum et vestitum sibi procurent, suam rempublicam administrent, etc. Tum etiam quia animantia non delectantur in proportionibus et ordine; undè negligunt musicam, picturas, flores, artefacta, et alia hujusmodi, quorum pulchritudo consistit in ordine, et proportione ; ergo signum est quòd tales proportiones non cognoscunt, nec proindè sciunt ordinare, nisi executivè; inquantùm diriguntur ab auctore naturæ.

Confirmatur 2° contra quosdam juniores, qui dicunt animalia se ipsa, suasque actiones ordinare in finem per aliquam rationem imperfectam, quam ponunt in brutis : Siquidem vel perfectior ratio danda est brutis quàm hominibus, vel nulla : sed non potest dici bruta perfectiorem habere rationem, quàm homines; ergo nullam habent. Probatur major : Nam ratio cognoscitur per sua opera : sed opera brutorum sæpè præcellunt operibus hominum; quis enim imitari posset alcyonum nidos, apum favos, officinas, et œconomiam bombycis textrinam; ergo vel dicendum est bruta vincere homines in ratione et industria, vel fatendum quod in talibus operibus bruta non dirigunt se ipsa per aliquam rationem, sed diriguntur ab auctore naturæ.

Ex his solvitur objectio, quam quidam pecudum patroni deducere solent ex operibus brutorum tanta cum industria factis, ut hominum artefacta vincant. Hæc enim ratio nimis probat, nempe bruta esse sapientiora hominibus, quod est contra sacram Scripturam, quæ ideò refert hominem ad imaginem Dei factum esse, et animalium dominum constitutum, quod sapientissimus sit, et solus ratione præditus inter animalia. Undè opera brutorum executivè quidem sunt ab ipsis animalibus, ordinativè tamen sunt ab auctore naturæ, qui dedit instinctum animalibus, quo moverentur ad quærenda commoda et fugienda incommoda, cum tanto ordine, ut sæpè vincant ipsos homines : sicuti dum quis expers musicæ ab excellentissimo musico cantilenam didicit omnes musicæ numeros servantem, regularissimè canit, et alios mediocres musicos vincit; attamen gratissimæ hujus cantilenæ harmonia executivè quidem est ab ipso, ordinativè verò est à musico, qui eam composuit et docuit.

Dico 3°. Agentia ratione prædita, ut sunt homines, agunt propter finem non solùm executivè et apprehensivè, sed etiam directivè. Ita omnes, et

Probatur facilè : Nam agens intellectuale cognoscit proportionem mediorum cum fine, et ponderat istius merita, illorumque utilitatem; ergo potest ordinare media in finem, eligendo aptiora, et respuendo minùs apta , prout judicaverit expedire ad finem consequendum : sic quotidie videmus homines in quolibet negotio, quando rationaliter agunt, sibi certum finem destinare; deindè consultare quænam media valeant ad hunc finem : posteà eligere, quæ placuerint. Hoc autem est agere propter finem, non solùm executivè et apprehensivè, sed etiam directivè.

QUÆSTIO SEXTA.

De comparatione Causarum ad effectûs.

Suprà ostendimus quomodo causa et effectus se habeant quantùm ad prioritatem et dignitatem; solùm duo discutienda restant circa productionem effectûs à causa. Primò, utrùm plures causæ totales ejusdem ordinis possint simul producere eumdem numero effectum. Secundò, utrùm effectus, qui ab una causa totali producitur, idem numero ab alia creata potuisset produci. Ex resolutione enim istarum quæstionum meliùs innotescet dependentia effectus à causis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrùm plures causæ totales ejusdem ordinis possint producere simul eumdem numero effectum?

Etsi difficultas posset procedere de omnibus causis, v. g. utrum duæ formæ totales possint informare unam materiam, vel duplex materia totalis sustentare unam formam, vel duplex finis totalis intendi simul, specialiter tamen eam resolvemus de causa efficienti, tum quia idem proportionaliter dicendum erit de aliis causis, tum quia de illis specialiter redibit sermo aliis in locis. In primis autem constat eumdem numero effectum posse produci à pluribus causis efficientibus partialibus, ut plures equi trahunt eumdem currum; constat etiam posse produci à pluribus causis totalibus diversi ordinis, ut idem

homo producitur à parentibus, ab astris, et à Deo; à parentibus quidem ut à causa particulari; ab astris ut à causis universalibus omnium corporum sublunarium; et à Deo ut à causa universalissima omnium entium: Sicut idem tectum totaliter portatur et à parietibus, et à fundamentis, et ab ipsa terra, quæ est basis universalis omnium gravium. Undè difficultas est solùm de causis totalibus ejusdem ordinis, v. g. utrum duæ faces possint eamdem numero lucem simul producere, ita ut talis lucis utraque sit causa totalis. Pro resolutione

Dico: Impossibile est eumdem effectum produci à duabus causis totalibus ejusdem ordinis: ita Divus Thomas 5 Metaph., lect. 2, dicens: *Impossibile est, ut ejusdem effectûs sint plures causæ secundùm idem;* et licèt quidam ipsum explicent de impossibilitate naturali, attamen rationes videntur convincere impossibilitatem absolutam: Undè

Probatur conclusio: Hic numero effectus essentialiter et per se dependet ab hac numero causa; ergo non potest produci ab alia. Consequentia patet: Si enim potest produci ab alia, potuit non produci ab ista, nec proindè essentialiter ab ista dependeret. Antecedens verò probatur: Nam sicut se habet effectus in communi ad causam in communi, ita hic numero effectus ad hanc numero causam: atqui effectus in communi dependet essentialiter à causa in communi; ergo hic numero effectus dependet ab hac numero causa.

Dices: hic numero effectus potuit produci ab alia causa, v. g. filius qui productus est à Petro, potuit creari à Deo sine Petro; ergo essentialiter hic filius non dependet à Petro.

Respondeo distinguendo antecedens: Hic numero effectus potuit produci ab alia causa, in qua continetur etiam propria ejus causa individualis, concedo; si causa propria individualis in illa non præcontineatur, nego: Et similiter distinguo consequentiam; ergo non dependet à sua causa vel in se sumpta, vel eminenter in superiori præcontenta, nego; præcisè in se sumpta, concedo. Explicatur solutio: Omnis causa creata, etiam secundùm rationes individuales, præcontinetur eminenter in Deo, tanquam in fonte totius entis; undè mirum non est, si Deus possit producere effectus causarum secundarum, etiam eosdem numero, cùm præcontineat ipsas causas etiam secundùm rationes individuales. Neque hoc impedit, quin hic numero effectus semper dependeat ab hac numero causa vel in se sumpta, vel in Deo præcontenta.

Confirmatur prætereà conclusio: Tum quia effectus non potest esse simplicior suâ causâ; ergo unius effectûs non possunt esse duæ causæ totales: Tum quia effectus individuatur effectivè à causa; ergo necesse est ut causa sit una numero, ad hoc ut faciat unum numero effectum: Nam nemo dat quod

non habet : Tum quia duæ causæ totales non possunt habere eadem numero actionem ; ergo nec eumdem numero effectum. Probatur consequentia : Nam effectus sequitur actionem, imò cum illa identificatur ; ergo diversa actio necessariò infert diversum effectum. Tum quia effectus unius causæ non continetur in alia, ut fusiùs ostendetur articulo sequenti ; ergo effectus, qui est ab una causa, non potest produci ab alia. Consequentia patet : Nam effectus non exit à causa, nisi in ejus virtute præcontineatur.

Respondebis, naturaliter quidem id fieri non posse, benè tamen supernaturaliter, inquantùm Deus, qui potest mutare ordinem rerum, potest facere ut idem numero effectus essentialiter et totaliter dependeat à duabus causis; et ita adunare virtutes causarum, ut simul influant in eumdem effectum,

Sed contrà : Nam duobus modis intelligi potest, ut duæ causæ supernaturaliter producant eumdem effectum, vel inquantùm Deus augeret exigentiam effectûs, ita ut effectus, qui exigit unam, duas exigeret, vel inquantùm Deus augeret virtutem causarum, ita ut una causa se extenderet ad effectus alterius. Si primo modo, tales causæ non essent totales; quia effectus utramque exigeret, ac proindè quælibet seorsim sumpta non adæquaret exigentiam effectûs. Si secundo modo, non essent causæ principales, sed solùm instrumentales; quia non agerent in virtute suæ naturæ, sed in virtute qnam reciperent à Deo, ergo nec divinitùs fieri posse videtur, ut idem numero effectus producatur à duabus causis.

Objicies : Duo corpora luminosa æqualia producunt per modum causæ totalis eamdem numero lucem in parte aëris æqualiter distante ab utraque; ergo naturaliter duæ causæ producunt eumdem numero effectum. Probatur antecedens : Nam in illa parte media, et æqualiter distante non est nisi una numero lux : Sed illa lux producitur ab utroque; siquidem non est major ratio cur producatur ab uno quàm ab alio; ergo eadem numero lux producitur ab illis duobus corporibus luminosis.

Respondeo negando suppositum, in quo fundatur tota vis argumenti, scilicet eamdem aëris particulam posse ita mediare inter duas, v. g. faces, ut distet æqualiter secundùm se totam ab utraque face : cùm enim omnis pars, quantumvis minima, sit divisibilis in duas medietates, secundùm quamlibet medietatem est remotior ab una face, et propinquior alteri : undè impossibile est assignare aliquam partem, quæ secundùm se totam æqualiter distet à duobus corporibus, inter quæ mediat : undè medium exactum non est nisi punctum indivisibile. Hoc posito dicimus in casu argumenti, quod quælibet pars

aëris inter duo corpora luminosa mediantis illuminatur à corpore propinquiori, distantiùs verò nihil penitùs producit in illa.

Et si dicas, quod dum duæ faces fulgent in duabus partibus cameræ, omnes partes mediæ magis illuminantur, quàm si unica esset fax; ergo quælibet fax producit aliquid lucis in omni parte aëris medii.

Respondeo cum Complutensibus hoc ideò esse, quia nullus aër est adeò purus et diaphanus, in quo non sint quædam imperceptibiles particulæ opacæ, ut patet in corpusculis illis, quæ visuntur in aëre volitare ad lucem Solis intrantem per fenestram : hæ autem partes crassiusculæ causant aliquid umbræ in particulis aëris sibi succedentibus, quæ umbra dissipatur per lumen alterius facis; sicque illuminatio apparet major, quia omnis umbra evacuatur, et omnes particulæ aëris ex omni facie illuminantur.

Instabis : Deus potest facere, ut duo illa corpora luminosa se penetrent; ergo saltem tunc producent eamdem numero lucem in omnibus aëris particulis.

Respondeo in tali casu, vel duo ista corpora sese mutuò impeditura, aut saltem unum impediturum aliud; vel, quod verosimilius videtur, influxum suum ita temperatura in tali associatione, ut solùm partialiter concurrant; sicut quando duo equi, quorum quilibet sufficit ad trahendum currum, simul junguntur, ita temperant suum concursum, ut solùm partialiter influant.

Urgebis : Saltem duo Sacerdotes possunt simul consecrare eamdem numero hostiam, si pronuncient verba consecrationis eodem tempore, eâdem intentione, et circa eamdem hostiam; ergo duæ causæ totale sproducunt eumdem numero effectum. Probatur consequentia : Nam quilibet Sacerdos est causa totalis consecrationis.

Respondeo Sacerdotes esse solùm instrumenta Dei, quibus ad nutum utitur Deus : Undè indifferens est, ut unicus vel plures adhibeantur : præcipuè quia ut dicit D. Thomas 3 part., q. 82, art. 2, ad 2, omnes illi Sacerdotes uniuntur in unica virtute totali principali, et ideò possunt producere unum numero effectum.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm effectus, qui productus est ab una causa, potuerit idem numero ab alia produci.

Suprà ostendimus duas causas totales non posse simul producere eumdem numero effectum; nunc quæritur, utrùm pos-

sint saltem divisim; ita ut effectus, qui ab una causa productus est, potuerit idem numero ab alia produci. Utrùm v. g. hic numero filius potuerit nasci vel ex alio patre, vel ex alia matre; utrùm hæc numero lux potuerit produci ab alia lucerna, si eodem tempore allata fuisset, quo ista allata est. Quidam affirmant, Thomistæ verò, et alii communiùs negant: Undè

Dico. Impossibile est eumdem numero effectum, qui productus est ab ista causa, potuisse produci ab alia; v. g. non potuit idem numero Alexander nasci ex alio patre, nisi Philippo, aut ex alia matre, nisi Olympia. Ita expressè D. Thomas quodl. 3, art. 25, dicens; *Impossibile est eumdem numero filium nasci, sive alius sit pater, sive alia mater.*

Probatur conclusio ratione fundamentali, quam suprà insinuavimus, et quæ utramque conclusionem convincit. Effectus hujus numero causæ non continetur in alia causa; ergo non potest ab illa produci. Consequentia patet: Nihil enim producitur à causa, nisi quod continetur in illa. Probatur antecedens tripliciter: Primò quia intantùm causa præcontinet aliquem effectum, inquantùm continet virtutem productivam talis effectûs; sed una causa non continet virtutem productivam alterius causæ, ut Joannes non continet virtutem productivam, quæ est in Petro; ergo non continet effectus alterius causæ, Major de se patet. Minor verò probatur: Nam quæ sunt individualiter distincta, non se mutuò continent: Sed virtus productiva Petri est individualiter distincta à virtute productiva Joannis; ergo non se mutuò continent. Et si dicas Joannem non continere quidem eamdem numero virtutem, quæ est in Petro, benè tamen similem, ex hac responsione solùm sequitur, Joannem posse producere non quidem eosdem numero, sed similes effectus, quos producit Petrus. Secundò probatur idem antecedens: Nam causa specie diversa non continet effectus specificos alterius causæ, ut leo non continet effectus equi; ergo una numero causa non continet effectus individuales alterius numero causæ. Probatur consequentia, et paritas: Ratio enim cur una causa specie diversa non continet effectus aliarum, est limitatio specifica, quæ determinat quamlibet causam ad certos specie effectus: atqui invenitur etiam quædam limitatio individualis inter causas numero distinctas; ergo propter illam limitationem individualem una causa non poterit se extendere ad effectus individuales alterius, sed quælibet habebit certam seriem, ad quam se extendat. Tertiò demùm idem probatur: Ut enim fatentur Adversarii, actiones unius causæ non continentur in alia numero causa; ergo idem dicendum est de effectibus. Probatur consequentia: Effectus enim producitur mediante actione;

ergo nisi actio præcontineatur, effectus quoque non præcontinetur.

Objicies 1° Quodlibet individuum continet in se omnes effectus possibiles intra speciem; v. g. quilibet calor omnes calores; ergo una causa poterit producere effectus, qui continentur in alia. Consequentia patet. Probatur antecedens: quia quodlibet individuum contінet in se totam rationem specificam; ergo et omnes effectus possibiles intra speciem.

Respondeo negando antecedens: Ad probationem, distinguo antecedens : Quodlibet individuum continet totam rationem specificam, quantùm ad principia essentialia, concedo; quantùm ad principia individualia, nego: Id est, omnia principia specifica et essentialia continentur in quolibet individuo : sed tamen principia numerica unius non sunt in alio, nec proindè effectus correspondentes talibus principiis individualibus.

Objicies 2° Saltem causæ universales possunt producere effectus causarum particularium; v. g. sol pæcontinet, et producere potest eumdem numero calorem, qui producitur ab igne.

Respondeo distinguendo antecedens; Causæ universales finitæ possunt eosdem numero effectus producere, quos particulares causæ producunt, nego; causa universalis infinita, scilicèt Deus, concedo: Ratio disparitatis est, quia cùm ens dividatur inter creaturas, nulla quantumvis sublimis continet alteram perfectè, et quantùm ad omnes rationes saltem individuales; undè non potest præcontinere, ejus effectus, saltem individuales; undè non potest præcontinere, ejus effectus saltem eosdem numero; At verò Deus continet in se omne ens, et omnes causas creatas, etiam quantùm ad rationes individuales : Et ideò solus Deus potest eosdem numero effectus producere se solo, quos producunt creaturæ; v. g. potest producere eumdem numero hominem, qui producitur à Joanne, et postquam perierit, potest illum iteratò producere.

QUÆSTIO SEPTIMA.

De Fortuua, Casu et Fato.

Ex iis, quæ fiunt in mundo, plura tribui solent casui et fortunæ, imò etiam fato; quamvis ista vocabula propriè non significent certas et proprias causas rerum, quæ illis tribuuntur; sed potiùs quemdam causarum efficientium conflictum et con-

cursum, qui si sit improvisus et per accidens, dicitur fortuna, et casus : si verò sit præordinatus ab aliqua causa superiori, dicitur fatum. De his igitur agendum suscipimus in calce istius disputationis, idque duobus articulis sequentibus; quorum primus erit de fortuna et casu ; Secundus de fato.

ARTICULUS PRIMUS.

De Fortuna et Casu.

Vana Gentilium superstitio putavit fortunam esse quoddam numen, à quo res istæ sublunares, præcipuè humana negotia cœco impetu versarentur : Undè fortunam fingebant cœcam, furenti similem, super volubilem globum altero pede stantem, coronas, divitias, egestatem, carceres et victorias indiscriminatim spargentem ; quod expressit Horatius, dum dixit

Fortuna sævo læta negotio,
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.

Sed ab isto errore aliena Philosophia sumit fortunam et casum pro causis per accidens concurrentibus, ex quibus oritur quidam inopinatus effectus; quamvis aliquando hæc nomina tribui soleant ipsis effectibus improvisis ; ut dum dicimus, casum infelicem nuper accidisse in Anglia, dum penè totum Londinum conflagravit. Et econtrà, bonam fortunam obtigisse Hispanis, dum præterito sæculo, duce Columbo, vela dantes versus Occidentem in mari Atlantico, incerti quò fata ferrent, inciderunt in regiones ditissimas Americæ. Imò metaphoricè transferuntur ad res insensibiles, ut quando Protarchus dixit, lapides, ex quibus fiunt altaria, esse fortunatos, quia ipsi honorantur, cùm alii ejusdem speciei conculcentur

Dico 1° Fortuna et casus propiè sumpta definiuntur, causæ per accidens efficientes, ex quibus effectus præter intentionem sequitur. Ita communiter omnes.

Explicatur : In primis enim dicuntur, *causæ efficientes*, in quo cum aliis conveninnt ; cæteræ vero particulæ distinguunt fortunam et casum ab aliis causis efficientibus : Dum enim causa effectum intentum sortitur, non est fortuita et casualis ; ut si sagitta scopum attingat, si ignis calefaciat, non est fortuna et casus : sed si sagitta vento deturbata occidat amicam, hoc dicitur fortuitum et casuale.

Dico 2° fortuna et casus differunt, inquantùm fortuna propriè locum habet in causis liberis, casus verò in causis naturalibus.

Explicatur : Nam fortuna et casus propriè significant causas præter intentionem agentes, et à fine intento deficientes : dictum est autem suprà, quòd et natura et voluntas agit propter finem : Dum igitur causa naturalis deficit à fine, et deflectit ad effectum improvisum, casus est : Dum verò causæ liberæ, ut homines in suis negotiis, deficiunt à fine proposito, et impingunt in aliquid aliud inopinatum, sive bonum, sive malum, dicitur fortuna. Sic, v. g. dum ab aliquibus annis mare intumescens circa littora Belgica ruptis obicibus proximos campos cum innumera multitudine hominum et ædificiorum usque in hodiernam diem absorpsit ; dum effusâ imbrium copiâ intumescentia flumina domos et agros abripiunt, hæc et similia dicuntur fieri à casu ; non enim finis tumoris maris est absorptio hominum, sed purgatio aquarum ; nec finis pluviæ est ruina agrorum, sed humectatio terræ. Dum verò Absalon fugiens implicato ramis arboris capillamento suspensus hæsit ; dum Bajazet Tamerlanem declinans in transitu fluvii rigescentibus ex aquæ frigiditate jumenti sui nervis ultrà fugere non valens, ab hostili equitatu captus est ; hæc et similia fortunæ tribuuntur : non enim uterque sinistros hos eventus, sèd fugam et salutem intendebat. Ubi tamen notandum, quòd aliquando eventus in communi intentus, dicitur in particulari fortuitus, quando scilicet evenit ex actione, à qua minimè sperabatur : sicut dicit Plutarchus de eo, qui lapide canem petens, percussit novercam sibi infestam ; huic enim in communi nocumentum optabat, non tamen inferre per talem ictum intendebat : undè fertur lepidè subjunxisse, *Etiam sic lapis non malè cecidit*. Et similiter omnes felices eventus licèt in communi sint voliti, dicuntur tamen fortuiti, dum ex aliqua actione eveniunt, quæ ad illos non destinabatur ; ut sanatio intestini ulceris ex ictu inimici, et inventio thesauri ex fossione agri.

Dico 3° fortuna et casus locum habent etiam respectu Angelorum et Cœlorum, non tamen respectu Dei.

Probatur prima pars : Nam etiam plura evenire possunt in his, quæ ab Angelis et à Cœlis fiunt præter intentionem : ut dum Angelus bonam cogitationem inspirat suo clienti, v. g. eundi ad Ecclesiam, fieri potest, ut inimicum obvium interficiat : Tunc talis eventus censetur fortuitus respectu Angeli Custodis ; non enim illum intendebat. Similiter dum Cœlum attrahit sulphureas exhalationes, quæ accensæ et in fulmen condensatæ cadentes comburunt sylvam, vel interficiunt homines ; talis combustio et occisio est casualis, et præter intentionem causæ cœlestis ; non enim fulmen ordinatur ad destructionem sublunarium, sed ad aliquas naturales utilitates.

Probatur etiam secunda pars ratione D. Thomæ 2 phys., lect. 10, nihil enim fit, quod à Deo non sit prævisum ; et vel

permissivè, vel effectivè præordinatum ; ergo respectu Dei locum non habent fortuna et casus.

Objicies 1° : D. Augustinus se corrigit 1 retract., c. 1, quod usus fuerit nominibus *casûs* et *fortunæ*.

Secundò, in rebus nihil accidit præter intentionem causarum saltem universalium, præcipuè respectu Dei ; ergo non datur fortuna et casus.

Respondeo ad primum, D. Augustinum ista vocabula retractare in sensu Gentilium usurpata, ita ut significarent aliquod numen, vel quasi numen præsidens fortuitis eventibus.

Respondeo ad secundum, solùm probare, quòd nihil sit casuale et fortuitum respectu Dei ; cæterùm respectu causarum secundarum plura eveniunt præter earum intentionem, ideòque dicuntur casualia et fortuita.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Fato.

Antiqui variè circa fatum erraverunt ; Cùm enim fatum deduci videatur à *fando*, nomine fati intelligitur quædam immobilis eventuum præordinatio præscita et præfata à Deo. Quidam igitur Veteres, ut suprà retulimus, negabant mundum ab aliqua providentia regi : undè consequenter tollebant fatum, dicentes omnia temerè evenire. Alii verò ponebant quidem fatum, sed illud ad corpora cœlestia reducebant, dicentes ipsum esse quamdam inevitabilem astrorum impressionem, quibus omnia, etiam humana negotia, subjiciebant ; putabant enim cœlum necessariò præsidere voluntati hominum : quæ sententia inferiùs impugnabitur agendo de influxu cœlesti. Stoïci verò dicebant fatum consistere in quadam causarum serie et commixtione, supponentes quòd omne quod fit in mundo, habet causam ; positâ autem causâ, necesse sit ponere effectum ; et si una non sufficiebat, plures concurrentes ponebant : Ex quo inferebant omnia necessariò evenire. Horum opinionem refert D. Thomas et impugnat, sicuti præcedentium, specialiter quia non est necesse positâ causâ poni effectum ; nam impediri potest per concursum fortioris, qui non est necessarius, sed contingens. Alii demùm dicebant fatum esse aliquam necessitatem, omnibus etiam Diis dominantem ; quam mutare nefas esset. Undè Homerus inducit Thetim et Jovem deflentes futuram Achillis mortem, quam avertere non poterant, quia in fatis exarata erat. Fabulabantur enim Poëtæ leges hujus fatalis necessitatis descriptas esse tabulis æneis, quas Dii nosse poterant, sed non emendare. Hæc omnia falsa

sunt et fabulosa, ideòque meritò Patres rejiciunt fatum istud Gentilium : Undè pro veri et Christiani explicatione,

Dico 1° : Datur fatum legitimo sensu explicatum. Conclusio est certa : Nam per fatum intelligitur quædam eventuum futurorum et casualium præordinatio, ab aliqua causa superiori præscita : sed datur talis præordinatio (Deus enim ab æterno omnia præordinavit, et præscivit); ergo datur fatum.

Dico 2° : Fatum propriè nihil aliud est, quàm ipsa Divina præordinatio, sive dispositio quædam rebus contingentibus impressa, per quam Deus exsequitur decreta suæ providentiæ. Undè rectè definiri potest cum Boëtio : Immobilis rerum mobilium dispositio, per quam providentia suis quæque ordinibus nectit : Vel breviùs cum D. Thoma 1, part. quæst. 116, art. 1, Ordinatio causarum secundarum ad effectus divinitùs intentos.

Probatur conclusio tum auctoritate D. Thomæ et Boëtii, ex quibus sumitur utraque definitio : tum auctoritate Augustini 5, de Civit., c. 1, ubi ait : *Si propterea quisdam res humanas fato tribuit, quia ipsam Dei voluntatem fatum appellat, sententiam teneat, et linguam corrigat :* Nolebant enim Patres usurpare hoc vocubulum, *fatum*, ne viderentur cum Gentilibus consentire : Tum etiam ratione : Nam omnia quæ hìc à nobis temporaliter aguntur, Dei providentia disposuit, et ab æterno præscivit; ergo talis dispositio potest propriè dici fatum.

Dico 3° : Etiam ipsa cœlestis dispositio, quam siderum conjunctio et influxus causat in rebus sublunaribus, potest aliquomodò dici fatum.

Explicatur : Cùm enim hæc sublunaria subjacebant influxui siderum, quælibet res in prima productione quamdam à cœlo dispositionem recipit, per quam conservatur, et quâ dissipatâ perit, ut probat D. Thomas, Op. 20, et in lib. de Cœlo et Mundo : Hæc ergo dispositio potest aliquomodò dici fatum, eo quòd vita et duratio rerum sublunarium ab ea pendeat et mensuretur. Attamen propriè non dicitur fatum, quia fatum significat aliquid immobile; hæc autem dispositio non est ita immobilis, ut nunquam careat effectu : Sæpè enim ruina et mors sublunarium acceleratur per casum et fortunam; aut etiam prolongatur per artem et remedia, ut dicit D. Thomas citatus.

Dices : Si omnia disposita sunt à Deo; ergo nihil contingit casualiter et fortuitò.

Respondeo, nihil quidem evenire fortuitò respectu Dei, benè tamen respectu causarum secundarum : quod explicat egregiè D. Thomas exemplo domini, qui mittit duos servos per diversas vias ad eumdem locum, uno de altero ignorante : Concursus duorum servorum, si ad ipsos referatur, est fortuitus;

quia evenit præter ipsorum intentionem: Si tamen referatur ad dominum, non est casualis; quia non fit præter intentionem, et præscientiam domini: Ita pariter concursus causarum secundarum, ex quo fiunt eventus casuales, respectu ipsarum est quidem fortuitus; respectu verò Dei, qui causas secundas dirigit, est et præscitus et præordinatus, proindèque non casualis aut fortuitus.

DISPUTATIO TERTIA.

DE PROPRIETATE ENTIS MOBILIS, SCILICÈT DE MOTU: CIRCA SEX ULTIMOS LIBROS ARISTOTELIS.

Hactenus principia et causas Entis mobilis lustravimus, nunc investiganda est ejus proprietas, scilicèt motus; licèt enim quidam Veteres eò protervìæ devenerint, ut negarent dari motum, attamen ad oculum cernimus omnia corpora motui subjici, eumque rerum omnium naturalium individuam proprietatem esse. Quidquid autem circa motum discuti solet, in hac disputatione sex quæstionibus comprehendemus. Quarum prima erit de Motu ipso, et Actione ac Passione individuis comitibus Motûs: Secunda de Infinito; motus enim potest esse finitus, vel etiam infinitus, si Mundus nunquam desineret quantùm ad generationes et corruptiones: Tertia de Tempore, quod est mensura motûs: Quarta de Loco, in quo fit motus: Quinta de Continuo; motus enim continuus est, et fit in aliquo continuo: Sexta de conditionibus ad motum requisitis.

QUÆSTIO PRIMA.

De Motu, et Actione ac Passione.

Hæc tria ideò jungimus, quia cùm omnis motus sit ab aliquo movente, et in aliquo passo, necesse est, ut eum comitetur actio et passio. Undè utraque simul cum motu occurrit explicanda. Quod ut fiat: Primò discutiendum est quid sit motus, et quomodo ab actione et passione distinguatur: Secundò

quodnam sit subjectum motûs et actionis : Tertiò quisnam sit terminus motùs : Quàrtò agendum de unitate et distinctione ejus : Quintò demùm de contrarietate motuum.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Motus, et quomodo ab Actione et Passione distinguatur.

Motus tripliciter sumitur: Primò latissimè pro omni operatione etiam immanenti; Sic vivere, intelligere et velle dicuntur *motus :* Undè motus sic sumptus etiam tribuitur Deo; Et in hoc sensu, ut notat D. Thoma 1, part. quæst. 9, art. 1, locutus est Augustinus dum dixit, *Spiritus Creator movet se nec per locum nec per tempus ;* Et Plato, dum dicebat, *Primum Movens movet seipsum.* Secundò sumitur motus paulò strictiùs pro omni mutatione sive corporali, sive spirituali; in quo sensu Deus dicitur immobilis, quia est immutabilis; omnes verò Creaturæ dicuntur mobiles, quia sunt mutabiles. Tertiò sumitur propriè motus pro speciali quadam mutatione, quam cernimus in rebus sensibilibus, et quæ conditionem corporum sequitur; Et in hoc sensu sumitur hìc motus, de quo loquendo

Dico primò: Motus est actus entis in potentia prout in potentia. Ita Aristoteles : Quæ definitio licèt primâ fronte paulò obscurior videatur, attamen explicatur clarissimè ex D. Thoma tertio Phys. lect., 1. Observando quod in subjecto respectu formæ duplex est potentia, una ad formam, et alia ad fieri formæ; ut aqua respectu caloris duplicem habet potentiam, unam ad calefieri, et aliam ad calidam esse: priùs enim debet calefieri, quàm sit calida; nam calefieri est via ad calidum esse, quo acquisito cessat calefactionis motus. Hæc via, seu acquisitio et *fieri* formæ vocatur motus : qui proindè dicitur *actus*, quia actuat primam potentiam, quam habet subjectum ad fieri formæ: Sed dicitur *actus entis*, seu existentis *in potentia*, quia fieri est via tendens ad formam, tanquam ad suum ultimum actum : Undè quandiu subjectum est in motu, seu *fieri*, existit adhuc in potentia ad formam habendam : Additur *prout in potentia;* tunc enim subjectum formaliter et proximè est in potentia ad formam, quando est in *fieri* formæ : Sic aqua quando est in calefieri, censetur formaliter et proximè esse in potentia ad calorem, ad quem ducit calefactio, sicut via ad terminum.

Alius modus facillimus explicandi hanc definitionem saltem in motibus successivis tradi potest, advertendo in rerum natura esse quasdam formas, quæ non statim totæ fiunt et ac-

quiruntur, sed per gradus procedunt ad debitam perfectionem, ut quantitas, calor, et locus. Non enim lignum in instanti recipit perfectum calorem, neque puer suam quantitatem, sed hæc acquisitio fit quibusdam gradibus, ita ut imperfectus sit via ad ulteriorem perfectum, donec perveniatur ad ultimum, in quo terminatur acquisitio. Hanc igitur paulatim crescentem formæ acquisitionem Philosophi vocant *motum*, qui ideò dicitur actus entis in potentia, quia licèt subjectum, quando est sub primo gradu, habeat aliquid de actualitate formæ; attamen in illo non sistit, sed ulteriùs per illud sibi ad perfectiorem gradum viam sternit. Hi modi facillimam reddunt motûs definitionem, quæ adhuc posset clarioribus terminis exponi dicendo : Motus est actualis tendentia mobilis ad terminum, quæ definitio patet ex dictis, et coïncidit cum prima. Ex his

Colligitur primò, motum esse duplicem, scilicet instantaneum, et successivum : Eorum enim, quæ acquirunt aliquam formam, et transeunt à potentia ad actum, quædam id consequuntur in instanti, ut aër orto sole in instanti fit lucidus; speculum in instanti recipit imaginem; materia in instanti deperdit veterem formam substantialem, et acquirit novam : Alia verò paulatim et successivè reducuntur in actum; ut lignum paulatim calefit, puer successivè crescit, et viator paulatim ad suum terminum tandem pervenit. Prima mutatio vocatur motus instantaneus; secunda verò motus successivus. Quamvis autem definitio motûs magis propriè conveniat successivæ mutationi, quàm instantaneæ; attamen potest accommodari etiam istis mutationibus repentinis; Ut sunt generatio, corruptio, illuminatio : licèt enim in illis *fieri* et *factum esse* sint idem, et in eodem instanti reali; attamen distinguimus duos status, duoque instantia naturæ, unum in quo forma concipitur fieri, et alterum in quo concipitur facta; ut in generatione hominis distinguimus unum instans naturæ, in quo materia acquirit formam hominis, et aliud in quo est sub ipsa forma; sicque salvatur ratio et definitio motûs, inquantùm primum instans est quasi via ad alterum.

Colligitur 2° Definitionem motûs non posse convenire actionibus immanentibus etiam corporalibus; ut visioni, auditioni, imaginationi, etc., quamvis enim in istis actionibus intercedere soleat quidam corporalis motus, v. g. receptio speciei; attamen ipsa actio formaliter sumpta non est motus propriè dictus, et prout à nobis definitus est, quia non significat aliquid tendens ulteriùs, sicut generatio et illuminatio significant tendentiam ad aliquos actus ulteriores, scilicet ad formam substantialem, et ad lumen; sed significat actum ultimum ulteriùs non ordinatum : Nam visio est ultimus actus potentiæ visivæ; ideòque non convenit ei, ut sit actus existentis

in potentia ad ulteriorem actum ; nec proindè definitio motûs.

Dico 2. Motus, Actio et Passio, licèt sint idem entitativè, modaliter tamen videntur distingui. Conclusio est communis præcipuè inter Thomistas, quam expressè tradere videtur D. Thomas 1 part., quæst. 45, art. 2. Ubi ait. *Actio et passio conveniunt in substantia* (id est entitate) *motûs*, *et differunt solùm secundum diversas habitudines;* quod idem sæpè aliis in locis repetit.

Prima pars, quòd scilicet sint idem entitativè, patet : Nam una et eadem entitas, v. g. calefactio, prout concipitur egredi ab igne tanquam diffusio ejus caloris, est actio ignis : prout verò recipitur in ligno tanquam immutatio ligni, dicitur ejus passio : prout demùm est via et tendentia ad terminum, scilicet ad calorem, dicitur motus ; ergo ista omnia entitativè sunt idem. Undè D. Thomas sæpè dicit, *quòd actio et passio sunt unus numero motus.*

Secunda verò pars, quòd scilicèt distinguantur modaliter, probatur : Tum quia actio et passio constituunt distincta prædicamenta, motus verò excluditur à prædicamentis ; ergo non sunt omninò idem, sed saltem modaliter distinguuntur : Tum quia motus est tendentia ad terminum ; actio verò est egressus effectus ab agente ; passio demùm est receptio effectûs in passo : sed hæc omnia sunt saltem modaliter diversa ; ergo motus, actio, et passio saltem modaliter distinguuntur. Hæc ratio insinuari videtur à D. Thoma dicente, actionem, passionem, et motum esse quidem eamdem substantiam, seu entitatem, distingui verò secundum habitudines. Et declarari potest familiari exemplo. Sic enim licèt idem sit vinum, quod effunditur à lagena in scyphum ; attamen egressio à lagena, receptio in scypho, et tendentia à lagena in scyphum sunt diversæ formalitates : Ita pariter licèt sit eadem calefactio, quæ egreditur non quidem localiter, sed causaliter à virtute ignis, et recipitur in potentia ligni, ipsumque ducit ad calorem ; attamen in tali calefactione egressio ab igne, receptio in ligno, et tendentia ad calorem tanquam ad terminum sunt modalitates distinctæ. Prima constituit actionem, secunda passionem, tertia motum.

Dico 3. Etiam motus, saltem modaliter, distinguitur à termino.

Patet conclusio : Nam via et tendentia distinguitur ab eo, ad quod tendit : Sed motus est via et tendentia ad terminum ; ergo distinguitur ab illo. Deindè, forma est in diverso statu dum acquiritur, et dum habetur ; acquiritur enim ut habeatur : Undè acquisitio ordinatur ad habendam formam : Sed motus est ipsa forma ut in acquiri, seu acquisitio ; terminus verò est ipsa forma ut habita ; ergo motus distinguitur saltem modaliter à termino.

ARTICULUS SECUNDUS.

De subjecto motûs, et præcipuè actionis cum motu identificatæ.

Frequenter asserunt D. Thomas, Aristoteles, et alii Physici actionem identificari cum motu, solùmque modaliter distingui; idque constare satis videtur ex dictis. Ex hoc statim facilè inferri videtur esse in eodem subjecto : Quæ enim sunt idem entitativè, nequeunt dividi, et esse in diversis subjectis : Attamen circa subjectum motûs vix ulla difficultas est : Circa verò subjectum actionis grandis controversia est inter Auctores, cui locum fecisse videtur æquivocatio, seu usurpatio vocabuli, *Actionis*, in diversis sensibus, sicut magis patebit ex dicendis. Undè pro utriusque resolutione

Dico 1° : Motus subjectatur in passo, seu mobili. Conclusio est communis apud omnes, paucis exceptis, qui dicunt, motum saltem localem subjectari in spatio. Sed facilè

Probatur : Tum quia proprietas subjectatur in eo, cujus est proprietas : Sed motus est proprietas corporis mobilis; ergo subjectatur in mobili : Tum quia motus subjectatur in eo quod movetur : Sed mobile, seu passum est id quod movetur; ergo motus subjectatur in mobili.

Circa secundam et præcipuam difficultatem de subjecto actionis, notandum est actionem esse duplicem. Una dicitur immanens, alia transiens. Immanens est, quæ ita remanet intra principium à quo elicitur, ut nihil extra producat : Sic visio, intellectio, volitio remanent intra potentias, à quibus eliciuntur, nec aliquid producunt ad extra. Actio transiens est, quæ exit extra principium à quo elicitur, et aliquid in externa materia producit, ut comburere non manet in igne comburente, sed transit ad stuppam, quæ comburitur. Omnes concedunt actiones immanentes subjectari in agente, ut visio subjectatur in oculo, et intellectio in intellectu.

Cæterùm circa actiones transeuntes, de quibus modò est difficultas, triplex est opinio. Prima Scotistarum, qui dicunt actionem subjectari in agente, et passionem in patiente. Fundamentum istius sententiæ est, quia Scotus tenet actionem nihil aliud esse, quàm relationem agentis ad passum. Cæterùm si actio sumeretur pro tali respectu, certum esset eam esse in agente. Sed falsum est actionem formaliter esse talem respectum; siquidem relatio agentis ad passum consequitur et fundatur in ipsa actione; ergo non potest esse actio nisi consequenter. Quidam Thomistæ idem tenent, sed ex alio motivo, quia scilicèt sumunt actionem pro actu secundo perficiente,

et intrinsecè complente virtutem activam ad agendum. Secunda sententia tenet actionem originaliter quidem esse ab agente, subjectivè tamen esse in passo : Ita communiùs Thomistæ. Tertia demùm est Joannis à S. Thoma, qui ut utramque præcedentem conciliet, et graves D. Thomæ auctoritates solvat, duas formalitates distinguit in actione, quarum unam ponit in agente, alteram verò in passo.

Cæterùm, ut omnis ambiguitas et æquivocatio tollatur : Actio transiens nihil aliud est, quàm communicatio illius, per quod agens est in actu, ut patet ex D. Th. 2, de potentia, art. 1. Idque innuit nomen ipsum, nam actio est quasi actûs factio et diffusio, seu reductio ad actum : Sed quia intantùm aliquid agit, et se ipsum communicat et diffundit, inquantùm est in actu, ut virtus activa creaturæ, quæ de se est solùm activa in actu primo, agat in actu secundo, debet ipsa constitui in actu secundo agendi. Undè D. Thom. 2 contra Gent. cap. 35, dicit, ad actionem requiri ut agens aliquomodò moveatur, saltem de otio ad actum, quod fieri per præmotionem, seu per applicationem primæ causæ demonstrant Thomistæ. Ex quo patet, in actione duas esse formalitates : Prima se tenet ex parte agentis, et est ultima actualitas, seu activitas, per quam virtus activa reducitur de habitu ad exercitium agendi, seu de actu primo ad actum secundum : Secunda verò est diffusio illius virtutis in actu secundo constitutæ, seu reductio patientis ad actum. Licèt autem cuilibet ex istis formalitatibus tribui possit et soleat, etiam à D. Thoma, nomen actionis, attamen ipsa ultima activitas agentis propriè et physicè non potest dici actio sed solùm causaliter, et originativè, nisi quando nihil est medium inter activitatem agentis et effectum; tunc enim ipsa activitas agentis ut inferens effectum vocatur actio, sicut explicabitur in calce articuli. Cæterùm in iis quæ agunt mediante motu, qui est aliquid medium inter activitatem agentis et effectum, nomen actionis propriè, et physicè tribuitur ipsi motui, quatenùs est ab agente, cujus est veluti quædam diffusio, et ad actum ductio. In hoc igitur sensu sumendo actionem cum D. Thoma et Aristotele hìc,

Dico 2° Actio propriè et physicè sumpta, licèt sit originativè ab agente, est tamen subjectivè in patiente.

Probatur 1° conclusio tum auctoritate Aristot. 3 de anima, text. 138, ubi dicit. *Agentis moventisque operatio in ipso patiente suscipitur atque inest;* et in hoc 3 lib., c. 3, id expressè probat: Tum etiam D. Th. qui pluribus in locis id dicit, præcipuè 3 phys., lect. 5, ubi ait; *Licèt actio sit ab agente ut à quo, est tamen in patiente tanquam recepta in eo;* quod idem dicit 11 Met., lect. 9.

Probatur secundò ratione evidenti : Nam actio est in eo, in quo accipitur motus; sed motus recipitur in patiente; ergo et

actio. Minor patet ex dictis, et vix ab ullo negatur. Major verò probatur : Nam quæ sunt realiter identificata, et solùm modaliter distincta, debent esse in eodem subjecto : Sed motus et actio physicè sumpta identificantur, ut patet ex dictis, et sæpè repetit D. Thomas cum Aristotele; ergo debent recipi in eodem subjecto.

Hæc ratio est Aristotelis hic, et ita evidenter convincit, ut si per actionem intelligatur ipsa ductio ad actum, quæ cum motu identificatur, impossibile sit negare eam recipi in patiente.

Confirmatur : Nam oppositorum opposita debet esse ratio : sed actio immanens et transiens sunt veluti oppositæ inter se; ergo debent sortiri oppositam rationem; ergo cùm una sit in agente, altera debet esse in passo, ut etiam insinuant ipsæ voces : Nam immanens dicitur, quasi manens in agente, à quo elicitur; transiens verò, quasi egrediens ab agente, ut in passo recipiatur. Undè D. Thomas 1, 2, q. 3, art. 2, et quæst. 31, art. 5 discrimen ponit inter illas, quòd actio immanens sit actus et perfectio agentis; transiens verò sit solùm perfectio patientis : quod planè falsum esset, si in agente transiens reciperetur, et non in passo. Si verò dicas, actionem dici transeuntem, non quòd ipsa sit in passo, sed quia terminus ejus recipitur in passo. Contrà est : Nam actio Dei creativa ponit terminum ad extra, et tamen non dicitur formaliter transiens, sed solùm virtualiter; ergo actio formaliter transiens non solùm quantùm ad terminum, sed etiam quantùm ad entitatem debet esse extra agens.

Probatur 3°. Nam actio est veluti reductio ad actum, seu actûs diffusio : sed talis reductio ad actum, talisque diffusio non recipitur in agente, sed in patiente; ergo actio est in patiente. Probatur minor : Nam reductio ad actum et diffusio est in eo, quod reducitur ad actum, et ad quod diffunditur actus: sed patiens reducitur ad actum; ergo in ipso recipitur actio, et solum egreditur et originatur ab agente.

Dico 3°. Si actio sumatur causaliter pro ipsa activitate agentis, seu, pro illa formalitate, per quam virtus activa transfertur ab actu primo ad actum secundum agendi, sic recipitur in agente : Idem quoque dicendum est si actio sumatur relativè, id est, pro respectu agentis ad passum. Hæc conclusio conciliat diversas Thomistarum sententias, et patet : Nam ipsa activitas agentis, cùm sit intrinseca perfectio virtutis activæ, ipsamque transferat ab actu primo agendi ad actum secundum, debet informare, et actuare ipsum agens, ac proindè in illo subjectari.

Objicies 1° ex Aristotele 3, de anima, text. 26, actus est in eo, cujus est actus : Sed actio est actus agentis; ergo est in agente.

Respondeo cum Aristotele hic, qui sibi proponit hoc argu-

mentum, ipsumque solvit, distinguendo minorem : Actio est actus agentis, ut à quo, concedo ; ut in quo, nego. Id est, actio dicitur actus agentis: quia ab illo procedit, non verò quia in illo recipitur.

Objicies 2° difficiles D. Thomæ auctoritates : Nam 2 sent. distinctione quadrages., quæst. 1, art. 4. *Dicendum*, inquit, *quòd cum actio sit in agente, et passio in patiente, non potest esse idem numero accidens*. Et 2 contra Gent., c. 9. *Actio, quæ non est substantia agentis inest ei sicut accidens subjecto; nam actio inter novem accidentium prædicamenta computatur;* quod idem aliis in locis repetit; ergo sentit D. Thomas actionem esse in agente. Hæ auctoritates expressæ omninò sunt : sed cùm etiam D. Thom. agendo de actione dicat cum Aristotele eam identificari cum motu, et recipi in passo, ut concilientur hæc omnia loca,

Respondeo 1º D. Thomam loqui de actionibus immanentibus, non verò de transeuntibus. Nam in primo loco loquitur de malitia actionis crucifigentium Christum : hæc autem crucifixio licèt executivè fuerit actio transiens; attamen imperativè fuit actio immanens malæ voluntatis Judæorum. Similiter in secundo loco loquitur de actionibus immanentibus; ut sunt intelligere et velle, quæ in solo Deo sunt ejus substantia, in creaturis verò accidentia.

Respondeo secundò, quòd cùm D. Thomas, loquendo etiam de actione transeunte, dicit eam esse in agente, sumit actionem pro ipsa activitate agentis, seu pro illa formalitate, per quam agens reducitur ab actu primo ad actum secundum : In quo sensu etiam dicit actionem causæ subordinatæ esse passionem illatam à causa superiori, inquantùm causa superior influit ipsam activitatem ultimam in causa inferiori, ipsam reducendo de actu primo ad actum secundum. Cæterùm si sumatur actio propriè et physicè, sicut eam sumit 3 Physicorum, lect. 5 et 11 Metaphys., lect. 9, semper eam asserit identificari cum motu, et recipi in passo.

Objicies 3°: Causalitas est in eo, cujus est causalitas ; sed actio est causalitas agentis ; ergo est in agente. Minor patet. Probatur major : Nam constitutivum debet esse in eo, quod constituit : sed causalitas constituit agens actu causans ; ergo, etc.

Respondeo negando majorem universaliter sumptam : Ad probationem, distinguo : constitutivum est in eo, quod constituit, constitutivum intrinsecum et per modum perficientis, concedo ; constitutivum extrinsecum, et per modum originati, nego. Actio autem constituit agens non quatenùs est in ipso, et per modum perficientis ipsum, sed quatenùs est ab eo, ut sæpè dicit D. Thomas.

Instabis : Actio denominat agens ; ergo est in eo.

Respondeo eodem modo actionem denominare agens per modum principii à quo est, non verò per modum subjecti in quo est : sicut rivulus denominat et constituit fontem fluentem, et fructus arborem fructiferam, non quòd rivulus sit in fonte, vel fructus in arbore tanquam in subjecto ; sed quia rivulus et fructus sunt à fonte et arbore tanquam à principio.

Urgebis : Forma denominans aliquid extrinsecè, debet aliud denominare intrinsecè ; sicut visio, quæ denominat parietem extrinsecè visum, denominat oculum intrinsecè videntem : Atqui actio nihil potest denominare intrinsecè præter ipsum agens, quid enim assignari potest? ergo intrinsecè denominat agens.

Respondeo, quod actio transiens denominat intrinsecè passum, inquantum constituit ipsum actuatum et affectum actione : Actio enim duo denominat, scilicet principium à quo est, et subjectum in quo est ; diversimodè tamen : Nam subjectum in quo est, denominat actuatum ; principium verò à quo est, denominat agens. Sed quia actio, formaliter ut actio, non dicit esse in aliquo, sed esse ab aliquo, ideò actio, formaliter ut actio, denominat principium à quo est, scilicet ipsum agens.

Objicies 4° : Agens est propter suam actionem ; ergo debet ab illa perfici intrinsecè, ac proindè actio est in agente.

Respondeo negando consequentiam ; res enim est propter suam perfectionem : ut autem dicit S. Thomas, perfectio rei non solùm in eo consistit, ut in se perfecta sit ; sed etiam ut alia perficiat : Imò, ut inquit Christus, *Beatiùs est dare, quàm accipere;* id est, perficere, quàm perfici ; per actionem autem transeuntem res perficit alias : Undè res potest esse propter suam actionem, quamvis talis actio non sit intrinseca agenti.

Instabis : Id per quod potentia reducitur ad actum, est in ipso agente : sed potentia agendi per actionem suam reducitur ad actum ; ergo actio est in agente. Probatur major : nam potentia non potest reduci ad actum, nisi per id quod intrinsecè recipit.

Respondeo negando majorem absolutè sumptam ; Ad probationem distinguo : Potentia non reducitur ad actum, nisi per aliquid intrinsecè receptum in illa potentia passiva, seu recipiendi, concedo ; potentia activa, seu dandi, nego : Patet enim quòd potentia dandi per hoc precisè reducitur ad actum ultimum, quòd communicet et det suam perfectionem aliis. Undè actio, quæ reducit potentiam activam ad actum, non debet in illa recipi, sed ab illa ad alia diffundi. Attamen quia omnis virtus activa creata habet aliquid potentialitatis passivæ admixtum, nec est activa nisi habitualiter, ideò antecedenter ad actionem, debet aliquid intrinsecum recipere, per quod

fiat activa in actu secundo, et profundens suam actionem. Cæterùm ipsa actio non recipitur in virtute activa, sed solùm in passo. Undè Aristoteles dicit, quòd agens agendo non mutatur per suam actionem, quia illam non recidit.

Quæres, quomodo actio transiens attribuatur Deo ?

Respondeo ex D. Thoma discrimen esse inter Deum, et agens creatum, quòd omne agens creatum agit cum motu, et transmutatione subjecti, ipsum reducendo de potentia ad actum. Deus verò agit sine motu et transmutatione, quia non supponit subjectum, sep ipsum etiam producit. Undè in agentibus quidem creatis reperitur aliquid medium inter virtutem activam, etiam in actu secundo constitutam, et effectum, scilicèt motus ipse, qui quatenùs procedit ab agente, et est reductio patientis ad actum, vocatur actio agentis : Sed inter virtutem Dei activam et effectum nihil est medium, quod possit constituere actionem Dei. Undè ratio actionis attribuitur ipsi virtuti Dei, seu actui immanenti, quo producit effectus ad extra : Et quia ille actus non exit extra Deum, sicut motus causæ agentis, sed manet in ipso Deo, imò est ejus substantia, ideò actio Dei dicitur formaliter immanens, et solùm virtualiter transiens.

ARTICULUS TERTIUS.

De termino motûs.

Loquimur hic de motu successivo, cui propriè convenit ratio motûs, quique est tendentia successiva ab uno extremo ad aliud : Ex quo patet ipsum debere versari inter duo extrema, quorum unum deserat, ut aliud acquirat. Hæc extrema vocantur termini motûs, ille quidem qui deseritur, terminus à quo ; qui verò acquiritur, terminus ad quem. De illis, præcipuè de termino ad quem, qui principalior est, duo quæruntur : Primò, quas conditiones habere debeant ; secundò quænam entia, seu prædicamenta possint per se præstare munus termini respectu motûs.

Dico 1° Triplex est conditio requisita in terminis motûs. Prima, ut inter illos mediet latitudo successivè decurrenda : Secunda, ut sint positivi : Tertia, ut sint oppositi aliquo modo contrariè, et non purè privativè, vel contradictoriè.

Probatur prima conditio : Nam motus successivus est successiva progressio à termino à quo ad terminum ad quem ; ergo necesse est, ut inter illos mediet aliqua latitudo in plures partes divisibilis, ut dum paulatim exhauritur, procedendo à priori parte ad ulteriorem, fiat successio in motu; nam successio est à priori ad posterius progressio.

Probatur etiam secunda conditio, quæ sequitur ex prima : Nam inter ens et non ens nihil cadit medium ; ergo motus successivus nequit esse inter ens et non ens : Et proindè eàdem ratione quâ exigit latitudinem mediam inter sua extrema, exigit etiam terminos, seu extrema positiva. Undè mutationes quæ sunt inter ens et non ens, v. g. inter privationem et formam, sunt instantaneæ, ut generatio, corruptio, et illuminatio.

Probatur demùm tertia conditio, quæ etiam sequitur ex prima. Et in primis quòd termini motûs debeant opponi, patet : Nam acquisitio termini ad quem est derelictio termini à quo ; ergo debent opponi, id est, esse incompatibiles. Quòd verò debeant opponi contrariè, probatur : Nam oppositio contraria est, quæ petitur ex distantia duorum extremorum sub uno genere contentorum : Sed extrema motûs debent hoc modo inter se distare ; ergo debent inter se aliquomodò opponi contrariè.

Hæ omnes conditiones patent in motu, v. g. navis solventis à Gallia in Americam. In primis enim inter Galliam et Americam, qui sunt termini à quo et ad quem, mediat immensum illud spatium interjacens inter littora Galliæ et Americæ, quòd dum successivè et per partes decurritur à navi, constituit successionem in ejus motu. Deindè Gallia et America sunt termini positivi, ut patet : sunt etiam oppositi quasi contrariè, quia inter se distant ; et propter illam distantiam dum unus acquiritur, alius deseratur necesse est.

Dico 2° Motus non datur ad substantiam ; id est, substantia non potest per se terminare motum. Ita Aristoteles, et D. Thom. hìc, et 11 Met., lect. 2.

Probatur eorum rationibus : Tum quia inter duas formas substantiales nihil cadit medium, sed una immediatè succedit alteri ; cùm enim forma substantialis det primum esse, necesse est materiam, dum unam deserit, immediatè acquirere aliam ; aliàs in duratione media esset sine esse, quod est impossibile : Tum quia formæ substantiales non opponuntur contrariè ; siquidem extrema motûs dicuntur contraria, inquantùm inter illa datur determinata distantia, quæ dum exhauritur, facit mutationem esse successivam ; sed duæ formæ substantiales non habent istam distantiam (quælibet enim immediatè potest succedere cuilibet) ; ergo non opponuntur contrariè : Tum demùm quia mutatio substantialis est de non esse simpliciter ad esse, vel econtra ; ergo non est per se inter terminos positivos, sed inter privationem, et esse : Undè si per impossibile materia posset privari omni formâ, mutatio ab ista privatione ad formam esset mutatio substantialis. Adde præterea cum D. Thoma, 5 Phys., lect. 3, quòd si daretur motus ad substantiam, materia prima esset subjectum istius motûs : Sed materia non potest esse subjectum motûs ; ergo. Probatur minor : Nam subjectum motûs debet esse ens actu ; quod

enim non est, quomodo moveri potest saltem propriè; sed materia non est ens actu; ergo, etc.

Objicies primò : Nutritio est motus successivus, non enim in instanti fit, sed successivè digeritur, disponitur, et convertitur cibus in substantiam aliti : Atqui nutritio terminatur ad substantiam, est enim acquisitio novæ substantiæ; ergo datur motus successivus ad substantiam.

Respondeo distinguendo majorem : Nutritio est motus successivus, præcisè ut terminatur ad substantiam, nego; ut habet secum adjunctam alterationem et augmentationem, concedo : In nutritione enim tria sunt; Primò alteratio cibi : Secundò conversio cibi in substantiam animalis : Tertiò acquisitio novarum partium quantitativarum; animal enim dum nutritur, non nudam substantiam acquirit, sed simul cum ea novas partes quantitatis. Dicimus ergo quòd alteratio cibi fit quidem successivè, similiter additio novarum particularum quantitatis fit successivè; sed conversio cibi in substantiam aliti, quæ formaliter est nutritio, fit in instanti : Nam sicut particulæ ligni, postquam per calorem satis dispositæ sunt ad formam ignis, in instanti ignescunt; ita particulæ cibi, postquam satis per successivam alterationem dispositæ sunt, in instanti transeunt à forma substantiali cibi, ad formam substantialem animalis.

Objicies 2° Inter duas formas, dantur plures mediæ successivè decurrendæ; ut inter formam cibi et pueri, mediat forma seminalis, vegetativa, et sensitiva; iis enim veluti gradibus materia cibi procedit ad animam rationalem; ergo à forma cibi ad formam pueri potest dari motus successivus.

Respondeo : Has formas mediare solùm secundùm ordinem naturæ, non verò secundùm necessitatem generationis : Si enim in cibi materia ponerentur dispositiones ad formam pueri, immediatè forma pueri succederet formæ cibi. Adde præterea quòd quælibet forma media acquiritur per propriam et distinctam mutationem; undè formæ mediæ non possunt constituere unum medium unius motûs successivi.

Dico 3° : Ad relationem, situm, habitum, et quando, non datur etiam motus.

Probatur conclusio : Tum quia ejusmodi prædicamenta non fiunt per se, sed resultant ex aliis, ut dictum est in Logica : Tum quia non servant conditiones requisitas ad motum : Non enim fiunt ex termino à quo positivo et contrario, inter quem et ipsa sit quoddam medium successivè decurrendum; sed in instanti resultant; relatio quidem ad positionem fundamenti et termini; situs ad dispositionem partium in loco; quando ad positionem rei in tempore; et habitus ad applicationem vestium.

Dico 4° Ad actionem et passionem non datur motus.

Probatur facilè : Tum quia actio et passio identificantur cum motu ; ergo si daretur ad illas motus, daretur motus ad motum : Tum quia motus est idem cum actione ; ergo si daretur motus ad actionem, daretur etiam actio ad actionem, et fieret processus in infinitum.

Dico 5º Solùm tria prædicamenta possunt per se terminare motum, scilicet quantitas, qualitas, et ubi. Ita D. Thomas, et Aristoteles 5 Phys., c. 2.

Probatur conclusio : Nam tria hæc prædicamenta habent omnes conditiones ad terminandum motum requisitas ; in primis enim datur in illis quædam latitudo successivè decurrenda, ut inter minorem et majorem quantitatem mediat quædam latitudo extensionis in plures partes divisibiles; Inter duo ubi seu duo loca, mediat latitudo distantiæ, quam corpus exhaurit, dum ab uno loco ad alium pergit : Et in qualitatibus datur latitudo perfectionis, per quam subjectum transit, dum ab uno statu qualitatis ad alium procedit, ut inter minimum calorem et maximum sunt diversi gradus, per quos necessariò transire debet subjectum, dum calefit : Et inter duas contrarias qualitates dantur plures mediæ, quas subjectum decurrit, dum à contrario in contrarium transit; ut inter album et nigrum mediat color fuscus, pallidus, etc. Hæc etiam prædicamenta fiunt ex terminis positivis, ut major quantitas ex minori, unus locus ex alio, et perfectior qualitas ex imperfectiori. Extrema demùm horum prædicamentorum opponuntur etiam contrariè, non quidem contrarietate strictâ, quæ est solùm inter duas qualitates maximè distantes, seque mutuò à subjecto pellentes; sed saltem contrarietate impropriâ, quæ est inter duo extrema invicem distantia : Nam et duo loca, et major minorque quantitas inter se distant, ut patet. Et ex hoc solvitur objectio dicens, contrarietatem non habere locum in quantitatibus, ut dictum est in Logica ; hoc enim intelligitur de contrarietate strictè sumptâ, quæ est maxima distantia inter extrema sub uno genere posita, et inter se repugnantia : non verò de contrarietate lato modo sumpta pro incompatibilitate duorum terminorum positivorum, inter quos mediat determinata distantia ; quæ contrarietas, ut patet, locum habet etiam in quantitatibus, et locis.

ARTICULUS QUARTUS.

De unitate, et distinctione tum generica, tum specifica, tum numerica motus.

Triplex est in rebus distinctio et unitas, scilicèt, generica, specifica et numerica. Undè circa motum, quæritur, à quo desumantur istæ distinctiones et unitates.

Non est autem hìc quærendum rigorosum genus et species; Cùm enim motus sit solùm ens imperfectum, non habet etiam perfectè genus et speciem, sed solùm imperfectè. Undè ut explicetur à quo motus desumat illam imperfectam et qualemcumque unitatem.

Nota, res esse in duplici differentia : Quædam enim essentialiter sunt propter se, ut substantiæ omnes : Quædam verò sunt essentialiter ordinata ad aliud, ut visio ad colores, potentiæ ad actus suos, etc. Illa quæ sunt propter se, specificantur à se ipsis, id est, à sua forma; ut homo specificatur ab anima, et lapis similiter à sua forma : Illa verò quæ ordinantur ad aliud, specificantur ab eo ad quod ordinantur ; inquantùm scilicet natura, quæ sapienter agit, talem essendi modum et speciem illis tribuit, qualem exigit res ad quam ordinantur : Ut quia oculus est propter colores videndos, taliter dispositus est, talemque speciem sortitur, qualem exigit visio colorum. Constat autem motum ordinari ad aliud ; est enim tendentia ad terminum : Undè necesse est, ut non à seipso, sed ab alio specificetur, id est speciem et distinctionem desumat. His prænotatis

Dico 1° : Unitas et distinctio motûs tum generica, tum specifica desumitur à termino ad quem tendit. Ita communiter omnes.

Probatur conclusio : Nam motus ab illo desumit unitatem genericam et specificam, à quo desumit suum esse : Sed motus desumit suum esse à termino ad quem ; ergo desumit etiam ab illo unitatem genericam, et specificam : Probatur major ex axiomate D. Thomæ : Unitas enim sequitur ens : Undè ab eodem res desumit unitatem, à quo desumit suum esse. Minor verò constat : Quia motus est tendentia ad terminum ; ergo desumit suum esse per ordinem ad terminum quem respicit. Cæterùm terminus à quo recedit motus, nullo modo pertinet ad ejus essentiam, nisi materialiter et præsuppositivè.

Confirmatur ex alio D. Thomæ axiomate : *Ea* enim, *quæ essentialiter ordinantur ad aliud, desumunt ab illo distinctionem et unitatem.* Sed motus essentialiter ordinatur ad terminum ad quem, non verò ad terminum à quo; ergo desumit unitatem et distinctionem sive genericam sive specificam à termino ad quem. Major est axioma D. Thomæ, quod habetur 1, 2, q. 54, art. 2, et ampliùs declarabitur agendo de specificativo potentiarum vitalium; Minor verò constat: Essentia enim motûs est tendere ad terminum ad quem.

Ex his colliges tria esse genera motûs juxta tria prædicamenta, quæ terminant motum. Primum genus est motus ad quantitatem. Secundum genus est motus ad qualitatem qui dicitur alteratio; Tertium genus est motus ad ubi, qui dicitur

latio. Motus ad quantitatem subdividitur in augmentationem, et diminutionem : Motus ad qualitatem subdividitur in intensionem, remissionem, et alterationem specialiter dictam, de quibus infrà : Motus localis subdividitur in rectum, circularem, et mixtum.

Objicies : Idem terminus potest terminare motus specie diversos; ergo motus non desumit speciem à termino ad quem. Probatur antecedens : Nam media pars montis terminare potest motum descensûs, si quis moveatur à culmine ad medium montis, et eadem terminare potest motum ascensûs, si quis feratur à radice ad medium montis : Similiter in motibus alterationis calor mediocris terminare potest et motum remissionis, si aqua summè calida defervescat usque ad mediocritatem, et motum intensionis, si aqua tepida mediocriter calefiat.

Respondeo distinguendo antecedens : Idem terminus potest terminare motus specie diversos, idem terminus materialiter sumptus, concedo; idem terminus formaliter sumptus, nego. Explicatur : Terminus motûs sumitur materialiter, quando sumitur secundùm suam entitatem; sumitur verò formaliter, quando consideratur ut tali vel tali modo acquisibilis : Dicimus ergo quod eadem entitas termini, ut diversimodè acquisibilis, potest terminare motus specie diversos, ut patet in allatis exemplis. Sed in hoc casu licèt sit eadem materialiter, et in ratione entis, est tamen diversa formaliter, et in ratione termini.

Dico secundò : Unitas et distinctio numerica motûs desumitur ex tribus, scilicèt ex unitate subjecti, termini, et temporis; ita ut ad hoc ut motus sit idem numero, necesse sit illum habere idem subjectum, eumdem terminum, et continuari in eodem tempore absque interruptione; ut autem varietur numericè, sufficit vel mutatio subjecti, vel variatio termini, vel interruptio temporis. Ita communiter omnes.

Probatur conclusio : Motus enim tria dicit; nam est accidens, est tendentia ad terminum, et est aliquid continuum : Inquantùm accidens petit unitatem subjecti, quia omne accidens individuatur à subjecto; inquantùm tendit ad terminum, petit unitatem termini, nam eadem via non potest ducere ad terminos disparatos; inquantùm verò est aliquid continuum, petit unitatem temporis, nam continui unitas solvitur interruptione; continuum enim divisum non est ampliùs unum.

Objicies commune argumentum : Variato subjecto non variatur motus; ergo non desumit unitatem numericam à subjecto. Probatur antecedens in cane, qui præcipitatus ex alta turri, moritur in medio spatio; tunc enim motus est idem numero à vertice ad pedem turris; et tamen subjectum variatur, transit enim de vivo in mortuum.

Respondeo, negando in rei veritate eumdem numero motum esse canis et cadaveris; sed sicut moriente cane cadaver statim subrogatur animali, ita quoque desinit motus animalis, et statim subrogatur motus cadaveris.

Instabis : Motus non interruptus est idem numero : Sed motus nunquam interrumpitur à vertice ad pedem montis; ergo manet idem numero.

Respondeo, distinguendo minorem : Talis motus non interrumpitur, interruptione temporis, concedo; interruptione subjecti, nego : Quamvis enim motus animalis et motus cadaveris immediatè sibi succedant, ac proindè nullam admittant temporis interruptionem, attamen non continuatur idem subjectum : Undè ex illa parte interrumpitur motus. Quòd autem variatio subjecti sola sufficiat ad variandum motum, patet in hoc exemplo : si enim dum lapis molaris cadit ex alto, Deus destrueret in medio spatio hunc lapidem, et immediatè subrogaret alium, motus utriusque lapidis, quamvis mediam temporis interruptionem non admitteret; non esset tamen idem numero, sed duplex; ergo sola subjecti variatio sufficit ad variandum motum.

Urgebis : si canis gestaret torquem in collo, motus torquis esset idem numero à vertice ad imum turris : quidni etiam motus canis vivi et mortui erit unicus?

Respondeo, negando paritatem, quia torquis manet idem toto tempore, et ideò ex illa parte non debet variari motus ejus : At verò canis non manet idem, sed ex cane fit cadaver; et ideò sicuti canis mutatur in cadaver, ita motus canis desinit, et incipit motus cadaveris.

Quæri solet, utrùm detur quies in puncto reflexionis; verbi gratiâ, dum lapis sursùm projectus, posteà recidit, dum pila ad parietem allisa, resilit, utrùm inter ascènsum et descensum, vibrationem et resilientiam mediet brevis morula, in qua lapis non ascendat nec descendat; pila nec vibretur, nec resiliat.

Respondeo per se loquendo dari talem quietem per brevem morulam; quia scilicet in reflexione fit quædam veluti lucta inter virtutem impellentem et virtutem repellentem : In puncto autem reflexionis vires utriusque reducuntur ad æquilibrium; undè pro illo brevissimo tempore, in quo neutra vincit, necessè est ut mobile quiescat. Sed quia statim virtus depellens vincit, statim etiam quies illa interrumpitur; quamvis in quibusdam corporibus adeò diuturna sit, ut pateat ad sensum : Nam baculus sursùm projectus, antequàm recedat, pendulus et anceps per brevem morulam cernitur, et pila antequàm resiliat, paulisper parieti affixa persistit. Per accidens tamen talis quies interrumpitur; v. g. si baculo sursùm ascendenti occurrat lapis molaris deorsùm cadens, sine dubio absque

media quiete baculus deorsùm rapietur; si enim quiesceret, necesse esset etiam lapidem cadentem quiescere, quod est absurdum.

ARTICULUS QUINTUS.

De contrarietate motûs.

Circa motûs contrarietatem duo quæruntur, 1° undè sumatur : 2° utrùm duo motus contrarii possint simul afficere idem mobile.

Dico 1° Contrarietas motûs sumitur ex oppositione terminorum ad quos tendit; Ita communiter omnes.

Probatur conclusio: Nam motus ab eo desumit contrarietatem, à quo sumit speciem : Sed sumit speciem à termino ad quem; ergo et contrarietatem. Minor constat ex dictis : Major verò probatur : Nam contrarietas motûs est veluti proprietas consequens speciem; ergo ab eo sumitur, à quo et species juxta illud; *qui dat esse, dat consequentia ad esse.*

Dico 2° : Idem mobile secundùm diversas partes potest affici motibus contrariis. Conclusio patet : Tum quia diversæ partes sunt etiam diversa subjecta : Tum etiam experientiâ : nam idem homo frigere potest in manu, et calere in pede.

Dico 3° : Idem mobile etiam secundùm eamdem partem potest per accidens moveri motibus localibus contrariis. Dico localibus, quia id solùm videtur contingere circa motum localem.

Probatur conclusio tum ratione, tum inductione : Ratione quidem : nam corpus contentum per accidens movetur ad motum corporis continentis, ut motâ rhedâ, movetur homo inclusus in rheda; et tamen etiam eodem tempore corpus contentum potest per se moveri versùs quamcumque partem; ergo fieri potest, ut dum corpus continens movetur ad unam partem: corpus contentum per se moveatur ad oppositam : sicque habebit duos motus oppositos, unum per se, et alium per accidens. Inductione etiam : Sic enim videmus Nautam in navi motu proprio ambulare ad orientem. et simul ad motum navis abripi versus occidentem; Sic etiam Sol quotidie ad motum primi mobilis rapitur ab ortu ad occasum, et motu proprio singulis annis rapitur ab occasu ab orientem, ut explicabitur in lib. de cœlo.

Dico 4° : Idem mobile non potest per se affici motibus contrariis.

Probatur conclusio: Nam impossibile est per se simul tendere ad unum terminum, et tamen per se ab illo recedere. Sed ex motibus contrariis unus accedit ad terminum, à quo alter

recedit; ergo impossibile est moveri per se motibus contrariis : Minor est certa : In hoc enim consistit motuum contrarietas, ut unus recedat à termino, ad quem alter accedit. Minor etiam patet: Nam accedere, et recedere respectu ejusdem termini sunt incompossibilia. Si autem dicas, qualitates contrarias saltem in gradu remisso se compati, ut frigus, et calor ad mediocritatem redacta se compatiuntur; ergo etiam motus calefactionis, et frigefactionis se poterunt compati in gradu remisso. Respondeo cum Joanne à S. Thoma, quòd sicut qualitates illæ in gradibus remissis non sunt formaliter contrariæ; ideòque invicem conciliari possunt; ita quoque motus ad qualitates illas non videntur contrarii : Quamvis fortè difficiliùs sit conciliare motus illos etiam in gradibus remissis, quàm qualitates; quia oporteret, ut eadem pars eodem tempore subjaceret agentibus contrariis, quod videtur repugnare.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Infinito.

Infinitas tripliciter pertinet ad motum : Primò secundùm durationem; nam motus potest in æternum durare : Secundò ex parte divisionis; quia motus est de genere continuorum : Continuum autem est in infinitum divisibile, ut probabitur quæstione quinta : Tertiò secundùm rationem principii; quia Veteres aliqui ponebant principium motûs esse aliquid infinitum : ut Epicurus infinitas atomos, et Anaxagoras infinitas particulas, quas vocabat πανσπερμίας, id est, omnium rerum seminales : Imò secundùm veram sententiam primum principium movens debet esse aliquid infinitum, scilicèt Deus. Undè postquàm egimus de motu, cum Aristotele agendum est de infinito : circa quod quinque quæruntur. Primò, utrùm, et quomodo infinitum naturaliter dari possit : Secundò, utrùm divinitùs infinita creatura secundùm essentiam dari possit : Tertiò, utrùm secundùm magnitudinem molis : Quartò, utrùm secundùm multitudinem : Quintò, utrùm secundùm perfectionem alicujus qualitatis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrùm, et quomodo naturaliter dari possit Infinitum.

Celebris est divisio infiniti in infinitum in potentia, seu syncategorematicum; et infinitum actu, seu categorematicum.

Infinitum actu, seu categorematicum est illud, quod secundùm id quod habet, nullis finitur terminis : Sic Deus est ens actu et categorematicè infinitum, quia ejus essentia totam essendi plenitudinem nullis limitibus coarctatam continet : Infinitum in potentia, seu syncategorematicum est illud, quod quamvis secundùm id quod habet, claudatur terminis, attamen secundùm id quod habere potest, nullos limites agnoscit : Sic numerus hominum etsi finitus sit actualiter, attamen in potentia est infinitus, quia absque fine crescere semper potest; semper enim præexistentibus hominibus novi addi possunt. Hâc distinctione prænotatâ,

Dico primò : Naturaliter datur infinitum actu in essentia, scilicet Deus Optimus Maximus, qui est fons omnium perfectionum, et capit in se omnem essendi plenitudinem.

Conclusio est de fide, et etiam naturaliter nota. Cùm enim Deus sit causa omnium entium, necesse est, ut in se præhabeat omnem essendi rationem : Nemo enim causat effectivè et principaliter, nisi præcontineat perfectionem sui effectûs; ergo causa omnis entis debet continere omnem essendi perfectionem; ac proindè esse infinitè perfecta.

Dico secundò : Nulla creatura actualiter est infinita actu et categorematicè. Conclusio ferè constat apud omnes, et

Probatur facilè tum auctoritate Scripturæ dicentis, Deum omnia fecisse in numero, pondere et mensurâ, ac proindè finita; nam infinitum caret numero, pondere, et mensurâ : Tum quia nulla creatura in se habet totam essendi plenitudinem, sed solùm partem; undè dicitur ens participatum, id est, ad particularem essendi modum determinatum; ergo nulla creatura est infinita, limitatio enim ad particularem modum essendi opponitur infinitati : Tum quia, ut dicit D. Thomas, et magis infrà expendetur, actus finitur per potentiam : Sed omnis creatura habet actum permixtum potentialitate, nulla enim est actus purus; ergo omnis creatura est finita : Tum demùm quia omne ens creatum vel est accidens, vel substantia : Sed nec accidens; nec substantia creata possunt esse infinita; ergo. Probatur minor : Nam genus et differentia sunt limites essentiæ : Sed omnis substantia creata habet genus et differentiam, extra quæ non se diffundit; ergo est finita et limitata. Accidens autem cùm recipiatur in substantia, debet ipsi proportionari; ac proindè non magis est infinitum quàm ipsa substantia.

Dico 3° Datur tamen in rerum natura infinitum in potentia secundùm magnitudinem, et secundùm multitudinem; imò aliqualiter secundùm essentiam. Conclusio quæ est communiter recepta,

Declaratur : Nam quantitas potest crescere in infinitum; nulla enim adeo magna esse potest, cui Deus novam extensio-

nem addere non possit; ergo datur infinitum in potentia secundum magnitudinem : Similiter nullus numerus adeò magnus dari potest, cui novas partes Deus in infinitum adjicere non possit; ergo datur infinitum in potentia secundùm numerum : similiter nulla creatura secundùm essentiam adeò perfecta esse potest, quâ perfectiorem creare Deus non possit; ergo aliqualiter datur infinitum in potentia secundum essentiam non quidem ita ut eadem essentia creata sit in infinitum perfectibilis (essentiæ enim rerum consistunt in indivisibili), sed quia perfectiorem et perfectiorem semper Deus creare potest.

Dices: potentiâ redactâ in actum nullum sequitur absurdum; ergo si naturaliter detur infinitum in potentia, etiam naturaliter poterit illa potentia reduci ad actum, et sic dabitur infinitum actu.

Respondeo cum D. Thoma 1 part., quæst. 7, art. 4, ad 1, distinguendo majorem : Potentiâ redactâ in actum nullum sequitur absurdum, redactâ eo modo, quo reducibilis est, concedo; alio modo, nego. Infinitum autem in potentia in eo solùm consistit, quòd quolibet dato, semper alia dari possint in infinitum. Undè talis potentia est solùm reducibilis in actum successivè, inquantùm quolibet dato potest aliud poni in infinitum, absque eo quòd unquam perveniatur ad ultimum terminum, ac proindè ad aliquid infinitum actu.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm divinitùs sit possibilis creatura secundum essentiam infinita.

Suppono cum D. Thoma 1 part., quæst. 25, art. 3, quòd cum dicitur aliquid divinitùs impossibile, hoc non est defectu virtutis ex parte Dei, sed defectu possibilitatis ex parte objecti, inquantùm in tali objecto involvitur aliqua contradictio vel expressè, vel consecutivè. Sic Deus non potest creare alium Deum, quia implicat id quod est creatum, esse Deum; nec facere hominem sine anima, quia id, quod non habet animam, non est homo; nec producere creaturam conservatione divinà non egentem, quia sequeretur eam non esse causatam à Deo : Nam conservatio est continua productio. Undè ut notat D. Thomas, dum aliquid dicitur impossibile Deo, convenientius esset dicere, quòd id fieri non potest, quàm quòd Deus id facere non possit. Hoc prænotato, quærimus utrùm possibilis sit creatura actu infinita. Infinitum autem est id quod caret fine; undè quia aliquid potest carere fine et termino vel in essendo, vel in extensione, vel in multitudine, vel in intensione, ideò quadruplex est infinitum, secundùm essentiam, secundùm exten-

sionem, secundùm multitudinem, secundùm intensionem. In hoc igitur articulo incipientes à primo

Dico : Etiam divinitùs non est possibilis creatura secundùm essentiam infinita, id est, quæ in linea entis careat termino et limitibus : Ita tenent omnes ferè Philosophi et Theologi cum D. Thoma 1 part., quæst. 7, art. 2.

Probatur 1° conclusio ratione D. Thomæ. Quod constat actu permixto cum potentia non potest esse infinitum : Sed omnis creatura necessariò constare debet actu permixto cum potentia ; ergo necessariò omnis creatura debet esse finita, nec dari potest aliqua infinita. Minor certa est : Quia proprium solius Dei est esse actus purus; omnis verò creatura necessariò habet aliquid de potentialitate admixtum. Major verò probatur : Quia, ut dicit D. Thomas, actus finitur per potentiam in qua recipitur, et cui admiscetur; ergo omnis actus potentialitate permixtus est finitus. Consequentia patet. Antecedens verò declaratur : actus enim hoc ipso quòd recipitur in aliqua potentiâ, participatur ab illa, sicque partim capitur, partim relinquitur, et intra limites illius ita clauditur, ut ad alias potentias non se extendat; sicque fit finitus et limitatus. Adde præterea quod actus est perfectio, potentia verò est imperfectio : Undè quando actus essendi admiscetur potentiæ, imperficitur et minuitur, ac proindè limitatur : sicut quando lux admiscetur opacitati, fit imperfecta et magis diminuta. Tertiam et profundiorem explicationem hujus principii reservamus explicandam in Metaphysica, quæst. 1, art. 3.

Probatur secundò aliâ ratione, quam insinuat D. Thomas Op. 42, cap. 3. Essentia determinata ad certum genus et differentiam entis, non est infinita : sed omnis creatura, quæ dari potest, necessariò est determinata ad certum genus et differentiam entis; ergo nulla dari potest infinita. Minor certa est : Quia creaturæ inter se partiri debent rationem entis, inquantùm quælibet determinatur ad certum essendi modum ab aliis distinctum, qui essendi modus inquantùm convenit cum aliis, fundat rationem generis; inquantùm differt, fundat rationem differentiæ : Major verò (quam negant Adversarii) probatur : Illud enim non est infinitum, quod clauditur terminis: sed genus et differentia sunt termini essentiales; ergo quod habet genus et differentiam, non est infinitum in essentia. Major certa est : Minor verò probatur : Quia genus et differentia ita determinant essentiam rei ad certum essendi modum, ut non se extendat ad omnem plenitudinem entis, nec ad alias entitates extra illam differentiam positas; proindèque ipsam restringunt et limitant, sicut quando Reges partiuntur orbem, limites cujuslibet regni finiunt potentiam cujuslibet Regis, quia extra illos terminos non se extendit.

Probatur tertiò conclusio : Nam infinitum est in linea entis

quod capit omnem plenitudinem essendi : sed nulla creatura potest in se comprehendere totam plenitudinem essendi; ergo nulla dari potest infinita : Major patet : tum quia est veluti notio entis infiniti ; tum quia ideò concipimus Deum infinitum in essendo, quia capit omnem essendi plenitudinem : Et econtrà, homo et Angelus sunt finiti in essendo, quia ita restringuntur ad certum essendi modum, ut ad alios se non extendant : Tum quia exclusio et distinctio unius entis ab alio est signum limitationis ; undè ens infinitum nihil debet excludere, sed omnia continere, saltem seclusis imperfectionibus. Minor verò probatur, quia ens participatum non continet totam essendi plenitudinem : sed omnis creatura est ens participatum; ergo nulla continere potest totam plenitudinem essendi. Minor certa est : Quia omnes creaturæ sunt quædam primi entis participationes; undè ens creatum, et ens participatum sunt idem, ut patet ex D. Thoma, 1 part. quæst. 44, art. 1. Major verò declaratur : Nam participare , ut inquit D. Thomas, est partim capere, partim relinquere : ergo nullum ens participatum capit totam plenitudinem entis, sed solùm aliquam particulam, sicuti fluvii solam particulam capiunt illius immensæ aquæ, quæ est in Oceano.

Objicies primò : Quantò major est virtus productiva, tantò majorem effectum producit : sed Divina virtus est infinita; ergo potest producere creaturam infinitam.

Respondeo distinguendo majorem; Quantò major est virtus, tantò majorem effectum producit, intra lineam possibilium, concedo; extra talem lineam , nego. Effectus autem infinitus est impossibilis, quia de ratione entis creati est, quòd sit participatum , ac proindè finitum. Undè sicut Deus, licèt infinitè potens, non potest facere aliquid non creatum, hoc enim esset ponere simul contradictoria; ita non potest facere quòd aliqua creatura sit infinita. Solutio est Divi Thomæ, 1 part quæst. 7, art. 2.

Instabis : Effectus debet proportionari causæ : sed potentia Dei est infinita ; ergo debet ei correspondere effectus infinitus.

Respondeo primò etiam Divinæ potentiæ respondere effectum infinitum, non quidem actu, sed syncategorematicè et in potentia, inquantùm nulla creatura ita perfecta esse potest, ut perfectiorem in infinitum producere non possit, ideòque Dei potentia dicitur infinita, quia nunquam exhauriri potest, sed semper effectus perfectiores et perfectiores in infinitum profundere.

Respondeo secundò distinguendo majorem : Effectus debet proportionari causæ, in causis univocis , concedo; in causis æquivocis, nego. Sic enim videmus , quòd sol non producit alium solem sibi perfectè similem; quia est causa æquivoca : Undè nec Deus potest creare alium Deum, nec proindè effec-

tum infinitum, et sibi perfectè proportionatum. Solutio est ex D. Thoma, 1. p. q. 25, a. 2. Addi potest, quòd omnis effectus à Deo creatus, licèt in re sit finitus, attamen in modo fiendi est infinitus, Nam etiam minimam muscam creare ex nihilo arguit virtutem infinitam.

Urgebis : Potest Deus formare hunc actum : Volo, ut fiat perfectissima creatura, quam ego possim producere ; sed illa creatura erit infinita; ergo dari potest creatura infinita.

Respondeo negàndo majorem: Implicat enim ille actus, quia nullus effectus datur ita perfectus, ut Deus perfectiorem producere non possit, aliàs exhauriretur ejus potentia. Undè sicut Deus non potest imperare ut detur ultima dies possibilis, quia omni datâ die, alia posterior dari potest, ita nec imperare ut detur perfectissima creatura, ultra quam Dei potentia non extendatur ; quia omni datâ creaturâ Deus perfectiorem producere potest.

Dices : Si Deus ageret necessariò, produceret effectum infinitum; ergo et liberè potest illum producere. Antecedens videtur certum ; tunc enim Deus ageret ex toto suæ virtutis conatu : Consequentia verò ex eo constat, quia libertas non præjudicat Dei potentiæ.

Respondeo 1°, dato uno impossibili sequi aliud, ut communiter dicitur.

Respondeo 2°, negando antecedens : Deus enim agens toto virtutis suæ conatu non faceret aliquid implicatorium. Cùm ergo implicet ens participatum esse infinitum, Deus non faceret aliquid infinitum, sed semper effectus perfectiores in infinitum profunderet.

Objicies secundò : Si darentur omnes creaturæ possibiles, aliqua earum esset infinita ; ergo si sint creaturæ infinitæ possibiles, inter illas datur aliqua infinita possibilis.

Respondeo primò negando consequentiam, et paritatem : Si enim omnes creaturæ possibiles darentur, daretur quoque inter illas quædam omnium perfectissima, ac proindè infinitè perfecta. At verò in creaturis possibilibus nulla est perfectissima sed quâcumque datâ, perfectior dari potest, et ideò nulla est infinitè perfecta.

Respondeo secundò distinguendo consequentiam ; ergo si sint creaturæ infinitæ possibiles, quædam infinita erit possibilis, si sint possibiles categorematicè, et possibilitate, ut ita dicam, exhaustibili, concedo ; si sint solùm possibiles syncategorematicè, et possibilitate inexhaustibili, nego : Quia contra rationem potentiæ inexhaustilis est, ut perveniatur ad ultimum effectum, et proindè ut parturiat effectum infinitum actu.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrùm divinitùs sit possibilis magnitudo infinita.

Epicurus, et quidam alii putaverunt dari de facto magnitudinem infinitam, dicentes intermundia, id est spatia illa extra hunc mundum diffusa, plena esse infinitis aliis mundis modò pereuntibus, modò renascentibus ex varia dispositione atomorum in infinito inani volitantium. Epicureorum sententiam ex parte renovavit Renatus Descartes, 2 part. lib. princ., num. 21, dicens mundum esse in immensum diffusum, levissimo isto ductus fundamento; quia, inquit, etiam ultra quoscumque designatos limites possumus imaginari adhuc spatium, ac proindè corpus : Ex quo concludit, quòd quia omne quod concipimus est verum, ideò necesse est ultra quoscumque designatos limites dari spatium et corpus: ubi enim corpus non est, nec spatium reperiri potest. Sed planè inanis est hæc ratio; quasi verò Deus Universo limites et fines statuere non potuerit, et teneatur corpora in immensum diffundere, quia nos imaginamur spatia in immensum diffusa, Planè eadem ratio probaret dari chimæras, quia hoc Poëtæ imaginati sunt. Undè rejecto utroque hoc commento solùm quæritur, an divinitùs sit possibilis aliqua moles infinita; nam nullam de facto dari certum est apud omnes communiter, et insinuat Scriptura dicens, Deum omnia fecisse in numero, pondere et mensura. Scotistæ et quidam Nominales, quos sequuntur aliqui recentiores, tenent esse possibilem; attamen sententia negans est longè communior, et efficacissimis innixa rationibus. Undè

Dico : impossibilis est magnitudo actu infinita : Ita expressè D. Thomas, 1 p. q. 7, art. 3, et aliis in locis.

Probatur primò conclusio ratione D. Thomæ. Quantitas infinita exigeret substantiam corpoream infinitam : Sed repugnat dari substantiam corpoream, quæ sit infinita ; ergo et quantitatem infinitam. Minor constat : omnis enim substantia corporea suos habere debet terminos substantiales, suum scilicet genus, suamque differentiam : Probatur major : Nam quælibet substantia corporea necessariò habere debet quantitatem sibi proportionatam ; ergo ut quantitas esset infinita, substantia quoque deberet esse infinita. Probatur antecedens : Nam proprietas debet proportionari essentiæ à qua oritur, et accidens subjecto in quo recipitur : Sed quantitas est proprietas et accidens substantiæ corporeæ ; ergo debet ei proportionari.

Probatur secundò aliâ ratione D. Thomæ. Omnis quantitas

debet esse figurata; ergo et finita. Probatur antecedens : Nam figura est forma et proprietas quantitatis; ergo dari non potest quantitas sine figura. Probatur etiam consequentia : Nam figura est terminus quantitatis, et afficit ipsius extremitatem, ergo omnis quantitas figurata est finita, et in aliquo extremo terminata. Undè ponere quantitatem infinitam, et tamen habentem figuram, v. g. triangularem, vel quadratam, sicut faciunt Adversarii, est ponere infinitum terminis et extremis finitum, quod planè repugnat.

Probatur tertiò rationibus mathematicis. Implicat dari spatium infinitum terminis clausum: Sed si daretur corpus infinitum, daretur spatium infinitum terminis clausum; ergo repugnat corpus infinitum. Major patet. Probatur minor : Possent enim ab aliquo puncto illius corporis angulariter protrahi duæ lineæ in infinitum : Sed spatium intra illas lineas contentum esset infinitum, et tamen terminis clausum ; ergo, etc. Major patet : In quolibet enim corpore possunt describi lineæ ipsi proportionatæ : Minor verò probatur ; et in primis, quòd tale spatium esset infinitum: Nam quantò lineæ angulariter protractæ magis recedunt à puncto anguli, tantò longiùs distant inter se: Sed illæ lineæ recederent in infinitum à puncto anguli ; ergo distarent in infinitum inter se, ac proindè spatium inter illas medium tandem esset infinitum. Quòd verò tale spatium adhuc clauderetur terminis, probatur : Nam semper ejusmodi distantia clauderetur illis duabus lineis tanquam limitibus, quos nunquam excederet.

Dicere autem cum Adversariis, quòd potest dari infinitum clausum terminis infinitis, omninò implicatorium est. Quod enim est infinitum, caret fine, ac proindè termino. Finis enim et terminus idem sunt in quantitate. Undè dicere infinitum terminis clausum, idem est ac dicere infinitum habens finem.

Confirmatur primò aliâ demonstratione mathematicâ, spatium illud inter duas illas lineas interceptum fore infinitum simul, et finitum. Et in primis, quod esset infinitum, supponitur; tum ex communi confessione Adversariorum ; tum ex ratione suprà factâ, quæ omninò demonstrativa est. Quis enim neget duas lineas angulariter protractas tantò magis invicem distare, quantò longiùs recedunt à puncto anguli? Proindèque si recederent in infinitum à puncto illo, in infinitum quoque distarent inter se. Quòd verò spatium illud foret etiam finitum, demonstratur : Nam nulla dari posset linea transversalis inter duas illas, quæ non esset finita ; ergo omne spatium inter illas medium foret finitum. Patet consequentia : Nam spatium quod mensuratur lineâ finitâ, est etiam finitum; ergo si nulla dari potest linea transversalis inter illas infinita, profectò nec ullum spatium infinitum : Antecedens verò pro-

batur : Nam omnis linea excedens aliam finitam finitâ magnitudine est etiam finita, ut naturaliter patet : Sed omnis linea transversalis, quæ dari potest intra præfatas lineas angulariter protractas, excedit præcedentem finitam finitâ magnitudine : ergo nulla linea transversalis inter illas duas angulares potest esse infinita.

Hæc ratio ita efficax est, ut quidam recentior oppositam sententiam tenens ingenuè fateatur nec à se, nec ab aliis satis expeditam solutionem inventam adhuc esse.

Confirmatur secundò aliâ demonstratione : Nam implicat dari virgam infinitam; ergo et quodlibet aliud corpus. Consequentia patet ex paritate rationis, et admittitur ab Adversariis. Antecedens probatur : Illa enim virga esset finita et infinita; ergo implicat. Probatur antecedens; et in primis quòd esset infinita supponitur; quòd verò esset finita, sic ostenditur : nam posset secari illa virga, et ab extremis illius scissuræ auferri valor unius ulnæ, quo facto possent extrema illa appropinquari, ut exhausto scissuræ spatio iterùm jungerentur. Quod ut fiat, necesse est utramque partem virgæ relinquere aliquid loci anteà occupati, non enim partes baculi distantes jungi possunt et appropinquare invicem, nisi tantumdem spatii anteà occupati relinquant versus alias extremitates, quantùm acquirunt versus illas, quæ consumptâ distantiâ invicem junguntur : Ille autem locus utrimque relictus esset finis virgæ, quia ultra illum locum ampliùs non extenderetur; proindèque in illo terminaretur, sicut patebit in figura subjecta.

Plures aliæ rationes possent adduci, ut quod infinitum in aliquo genere debet continere totam plenitudinem sui generis : Ut enim dicit D. Thomas quodl. 9, art. 1, infinito non est aliquid majus in eo ordine, quo est infinitum; implicat autem corpus comprehendens omnem quantitatem possibilem, et quòd majus fieri non possit; quia Deus posset adjicere præexistenti quantitati aliam quantitatem. Præstereà corpus infinitè magnum esset mobile, et immobile : Mobile quidem, quia mobilitas saltem localis, est proprietas corporis; immobile verò, quia occuparet omnem locum, et ideò moveri non posset, de loco ad locum motu recto : Non posset etiam moveri circulariter; quia in motu circulari una pars debet pervenire ad locum suæ oppositæ; partes autem corporis infiniti distarent in infinitum inter se; ergo nulla posset pervenire ad locum alterius. Hac ratione utitur D. Thomas, 1 part., quæst. 7, art. 3. Demùm, quod constat partibus finitæ magnitudinis, non potest esse infinitum : Sed tale corpus constaret partibus finitæ magnitudinis, ut patet; ergo non esset infinitum. Probatur major : Nam finitum additum finito non potest facere infinitum; ergo quod constat partibus finitis, non po-

test esse infinitum. Et si dicas, quòd tale corpus constaret partibus finitis quidem, sed in infinitum multiplicatis, et superadditis. Contra est : Nam additio partis ad partem non potest fieri nisi in infinitum syncategorematicè, inquantùm qualibet oppositâ potest alia et alia in infinitum apponi; infinitas autem syncategorematica, cùm sit inexhaustibilis, nunquam potest parturire infinitum actu et categorematicum.

Adversarii vix ullum habent argumentum : Tota eorum probatio est in solvendis inconvenientibus à nobis allatis, quæ tamen vix evitare possunt. Undè solent confugere ad incomprehensibilitatem Divinæ potentiæ, quæ potest plus facere, quàm possit homo concipere, et cui facilia sunt plura, quæ nobis videntur impossibilia. Hoc autem licèt verissimum sit, Philosophus tamen in rebus naturalibus nihil asserere debet possibile, nisi possit evacuare argumenta, quæ probant illud implicare, nisi fortè id constet ex revelatione Dei, cui debemus subjicere lumen nostrum, tanquam primæ veritatis regulæ. Cæterùm in iis, quæ revelatione non constant, stare debemus lumini naturali.

Objiciunt tamen præterea auctoritatem Aristotelis dicentis, lineam infinitam posse poni sub prædicamento quantitatis; ergo possibilis est.

Respondeo Aristotelem loqui in suppositione impossibili; sicut cùm dicimus; baculus ligneus etiamsi careret duobus extremis, poneretur in prædicamento substantiæ, quamvis certum sit dari non posse baculum sine extremis.

Instabis : Potuit dari tempus infinitum; ergo et corpus infinitum. Consequentia patet ex paritate rationis. Probatur antecedens : Nam mundus potuit esse ab æterno etiam quantùm ad motum et ad tempus; ergo tempus potuit esse infinitum.

Respondeo in sententia quæ tenet motum et tempus potuisse esse ab æterno, distinguendo antecedens : Potuit dari tempus infinitum, syncategorematicè, concedo; categorematicè, nego. Cùm enim impossibile sit partes temporis esse simul, infinitas temporis non potest esse infinitas actu, sed solùm syncategorematica et in potentia, inquantùm post quodlibet tempus potest esse aliud tempus, et ante quodlibet tempus fuisset aliud tempus, si ab æterno mundus et motus exstitissent. Utrùm verò exstare potuerint, discutietur infrà.

Urgebis : Quantitas infinita non repugnat; ergo dari potest. Probatur antecedens : Non enim repugnat ex parte Dei, qui omnia potest; nec ex parte quantitatis, quæ de se augeri potest in infinitum.

Respondeo repugnare ex parte quantitatis, quæ non potest

esse sine figura, nec proindè sine termino; Et si possit in infinitum crescere, potentia illa est solùm syncategorematica, quæ nunquam reduci potest ad actum infinitum; quia ut acutè dicit D. Thomas in 1, distinct. 43, quæst. r. art. 1, potentia illa esset exhausta et finita, si ad ultimum actum perveniret. Deindè id repugnat consecutivè propter inconvenientia insolubilia jam suprà relata.

Dices, Divum Thomum quodl. 12, art. 3, dicere, infinitum non implicare contradictionem; ergo fieri potest à Deo.

Respondeo in aliis locis expressissimè D. Thomam dicere infinitum repugnare, ut patet quodl. 9, et Philosophos antiquos, dum ponebant infinitum actu, propriam vocem ignoravisse, quia ponebant aliquid repugnans : Undè ad locum citatum dico D. Thomam non dicere simpliciter et ex omni parte non repugnare infinitum; sed solùm quòd contradictio illa non se tenet præcisè ex parte ipsius rei; sed ex modo quo fieri debet illa res; quia, ut inquit, Deus non potest facere quantitatem sine figura seu forma, nec proindè sine terminis.

ARTICULUS QUARTUS.

Utrùm sit possibilis multitudo infinita actu.

Scotistæ, Nominales, et ex antiquis Avicenna et Algazel tenent dari posse multitudinem actu infinitam, quos sequuntur quidam Recentiores; sententia tamen negans longè communior est : Undè

Dico : Repugnat dari multitudinem infinitam actu. Ita D. Thomas, 1 p., q. 7, art. 4.

Probatur primò conclusio : Nam dari non potest multitudo infinita rerum quantitativarum; ergo nec aliarum rerum; Consequentia patet : Nam utrobique videtur par ratio; Antecedens verò probatur : Nam multitudo infinita quantitatum conficeret molem et magnitudinem infinitam, ut patet : sed repugnat dari magnitudinem et molem infinitam, ut suprà probatum est; ergo etiam repugnat infinita multitudo rerum quantitativarum.

Probatur secundò : Nam numerus infinitus deberet comprehendere omnes numeros : Sed repugnat numerus comprehendens omnes numeros; ergo repugnat numerus infinitus. Major suprà declarata est : Nam omne infinitum debet comprehendere omnem sui generis plenitudinem; undè dicit D. Thomas quodl. 9, art. 1, infinito non posse esse aliquid majus in eo ordine quo est infinitum. Minor verò probatur : Nullus enim

potest dari numerus, quo major dari non possit : Sed numerus, quo major dari potest, non comprehendit omnes numeros; ergo dari non potest numerus comprehendens omnes numeros. Minor de se nota est : Major verò probatur; si enim talis numerus esset hominum, major esset numerus capillorum; et si esset capillorum, major fieret, si quidam ex illis dividerentur in duas partes. Et demùm cujuscumque rei multitudo crescere potest per additionem alicujus novæ rei, quam Deus potest creare de inexhausto potentiæ suæ sinu.

Probatur demùm ultimò : Tum quia omnis multitudo creabilis debet esse sub determinata specie; ergo et finita aliqua ultima unitate, quæ dat speciem numero : Tum quia multitudo infinita non potest cadere sub intentione creantis, qui facit omnia in numero, pondere, et mensura : Tum quia in qualibet multitudine plures sunt binarii, quàm quaternarii; ergo neutri possunt esse infiniti; nam infinito nihil est majus : Tum quia possibilitas rerum non est infinita nisi syncategorematicè, inquantùm Deus nova, et nova in infinitum creare potest; ergo repugnat ut perveniatur ad ultimam multitudinem, quam Deus possit creare, aliàs enim omnipotentia Dei non esset infinita, sed finita et exhausta, quando creavisset quidquid creare potest.

Objicies primò, Divus Thomas dicit Op. 27, non esse adhuc demonstratum, quod Deus non possit facere infinita esse actu; ergo id non implicat.

Respondeo ex hac D. Thomæ auctoritate ad summum sequi tantùm D. Thomam non existimasse rationes, quibus probatur repugnantia infiniti actu, esse demonstrativas, et prorsùs insolubiles; attamen quia efficacissimæ sunt, ideò huic sententiæ cum D. Thoma adhæremus.

Objicies secundò : Deus posset creare unum Angelum in omni instanti unius horæ; Sed in hora sunt instantia infinita; ergo illi Angeli essent infiniti.

Respondeo distinguendo majorem : Deus potest creare unum Angelum in omni instanti unius horæ designabili et determinato, concedo; indesignabili et indeterminato, nego : creatio enim rei determinatæ debet fieri in instanti determinato : In hora autem non sunt infinita instantia designabilia, etiam à Deo.

Instabis : Aristoteles posuit mundum ab æterno; et saltem probabiliter tenetur potuisse creari ab æterno : Sed hoc posito dari possent infiniti Angeli; ergo. Probatur minor : Potuisset enim Deus quolibet anno creare unum Angelum; ergo jam Angelorum multitudo esset infinita.

Respondeo primo, Sententiam, quæ tenet mundum potuisse creari ab æterno, etiam quantùm ad entia successiva, miras

pati angustias; undè potest deseri, si ex illa sequatur multitudo infinita actu, quam suprà repugnare ostendimus efficaciter. Cæterùm hæc sententia accuratiùs infrà examinabitur. Undè

Responderi potest secundò, mundum potuisse esse ab æterno, et tamen ex hoc non sequi multitudinem actu infinitam, quia non potuisset creari unus Angelus quolibet anno collectivè, sed solùm divisivè. Undè in forma distinguo : Potuit Deus creare unum Angelum quolibet anno, divisivè, concedo; collectivè, nego : Id est, nullus esset designabilis annus, in quo non potuisset Deus creare Angelum; attamen in omnibus collectivè creari non potuissent, ita ut nullus esset annus, in quo de facto non fuisset productus aliquis Angelus.

Objicies tertiò : Deus potest producere quidquid cognoscit cognitione practicâ : Sed Deus cognitione practicâ cognoscit infinitam multitudinem; ergo potest illam producere. Major videtur certa : Nam cognitio Dei practica est rerum effectiva. Minor etiam probatur : Nam Deus cognoscit totam collectionem creaturarum possibilium : Sed illa collectio est infinita; ergo.

Respondeo primò distinguendo minorem : Deus cognoscit infinitam multitudinem, infinitate categorematicâ et exhaustibili, nego; infinitate syncategorematicâ et inhaustibili, concedo. Undè non sequitur quòd possit producere infinitum actu; quia talis infinitas syncategorematica nunquam potest reduci ad omnem suum actum.

Respondeo secundò distinguendo antecedens : Deus potest producere quidquid cognoscit practicâ cognitione, eo modo quo producibile est, concedo; alio modo, nego. Multitudo autem illa infinita creaturarum possibilium non est producibilis tota simul, sed solùm successivè, inquantùm non est dabilis aliqua multitudo, quâ major et major dari non possit in infinitum.

Instabis : Cogitationes Beatorum futuræ per totam æternitatem omnes actu existunt præsentes in æternitate : Sed illæ cognitiones sunt infinitæ; ergo datur multitudo actu existens infinita saltem in æternitate.

Respondeo primò cum Complutensibus, quod sicut cognitationes Beatorum esse præsentes æternitati, non impedit quin sint in se ipsis futuræ, ita quoque, quamvis omnes actu existant in æternitate, non impedit quin sint solùm infinitæ in potentia; quia ejusmodi actualis præsentia totum id quod habet de actu, emendicat ab æternitate; et ideò non impeditur propria potentialitas et successio.

Respondeo secundò cum Joanne à sancto Thoma, distinguendo consequentiam; Ergo datur aliqua multitudo infinita, ut contenta in aliquo infinito increato, concedo; ut posita

extra aliquid increatum infinitum, nego : Quamvis enim in æternitate et potentia Dei lateat infinita multitudo, nunquam tamen potest extra existere infinita, quia et potentia Dei, et æternitas exhauriri nunquam possunt; et ideò extra illas infinita multitudo actu nequit existere.

Objici solet, partes continui esse infinitas. Sed illud argumentum infrà discutietur quæst. 5, art. 1.

ARTICULUS QUINTUS.

Utrùm possibilis sit qualitas infinitè intensa : Ubi etiam agitur de terminis magnitudinis rerum.

Intensio est incrementum proprium qualitatis : sicut enim quantitas dum crescit, dicitur augeri; ita qualitas dum perficitur, dicitur intendi. Quæritur utrùm aliqua qualitas ita possit perfici et intendi, ut tandem fiat infinita.

Dico : repugnat dari qualitatem infinitè intensam.

Probatur ratione D. Thomæ 3 part., quæst. 7, art. 11, non est possibilis essentia infinita; ergo nec qualitas infinita. Probatur consequentia : Nam qualitas infinita exigeret subjectum infinitum.

Confirmatur; Nam ferè omnes qualitates habent terminos sui augmenti, et ideò crescere non possunt in infinitum : Si autem aliqua qualitas potest crescere in infinitum, ut tenetur de gratia, illa infinitas est solùm syncategorematica, inquantùm non potest dari ita perfecta, quin perfectior semper dari possit : Undè nunquam potest parturire infinitam actu qualitatem.

Dices : Gratia et merita Christi sunt infinita actu; ergo datur qualitas infinitè intensa.

Respondeo esse infinita in esse moris, non verò in esse entis, id est, quantùm ad valorem, non tamen quantùm ad entitatem. Gratia enim Christi est quidem entitatis finitæ, attamen propter conjunctionem cum supposito Divino significatur infinitè, sicuti et omnes Christi actiones. Sed de his ad Theologos.

Quantùm ad secundam tituli partem quæritur, utrùm res naturales habeant terminos suæ magnitudinis et parvitatis, infra quos minui, et ultra quos augeri non possint. Ejusmodi terminos vocant Philosophi, *maximum quod sit, et minimum quod sit.*

Respondeo in primis res naturales habere terminum parvitatis : Dari enim potest adeò parva quantitas, quâ minorem nulla forma naturalis admittat. Cujus ratio est, tum quia quæ-

libet forma exigit dispositiones determinatas in materia quam occupat, ut sit apta ad exercendas operationes sibi connaturales. Sed dari posset tam parva quantitas, quâ minor sufficere non posset ad exercendas operationes alicujus formæ; ergo minorem pati non posset: Tum quia videmus multa perire per nimiam divisionem, sicut dicit D. Thomas in 4, dist. 12 q. 1, art. 2 de forma panis.

Quantùm verò ad viventia, dicendum est ea non solùm habere terminos suæ parvitatis, sed etiam magnitudinis, quos ubi attigêre, ultrà crescere non possunt. Id patet: tum experientiâ quâ videmus communiter viventia, ut homines, boves, plantas, etc. crescere usque ad certam quantitatem, quam ubi attigêre, cessat incrementum: Tum etiam ratione: nam viventia crescunt per vim nutritivam, quæ paulatim languescit, donec totaliter deficiat juxta tempus à natura statutum.

Dices: Crocodilus semper crescit, ut dicit Aristoteles; ergo non habet terminum suæ magnitudinis.

Respondeo negando consequentiam: habet enim terminum magnitudinis, sicuti et alia viventia: Sed in illo idem est terminus magnitudinis, qui et vitæ; quod non contingit in aliis animantibus, nisi fortè in quibusdam serpentibus, et monstris marinis, quæ etiam toto vitæ suæ decursu augeri videntur.

Quantùm ad non viventia, ut sunt ignis et aqua, in primis certum est ab extrinseco saltem habere limites sui augmenti: Tum quia producuntur à causis, quarum virtus est determinata ad certam sphæram: Tum quia habent determinata loca suæ conservationis, à quibus si exeant, diu conservari non possunt; sicut patet de igne elementari, qui pervenit ad certam sphæram intra concavum lunæ, et convexum aëris, ultra quam si procedat, diù non conservatur, sed in brevi consumitur: Tum demùm quia habent solùm certam materiam, quam possint occupare; v. g. omnia elementa habent materiam sublunarem, ultra quam diffundi non possunt: Attamen ab extrinseco nullos terminos magnitudinis habere videntur, quia cùm crescant per juxtapositionem sui similis, ut aqua per appositionem alterius aquæ, sicut in infinitum posset apponi aqua alteri aquæ, ita quoque in infinitum aqua crescere absolutè potest. Undè quando D. Thomas dicit omnem formam habere determinatam quantitatem, loquitur de illa, quam actu habet, non verò de illa, quam habere potest per appositionem sui similis.

QUÆSTIO TERTIA.

De Tempore.

Circa tempus meritò præfari possemus quod dicit Augustinus 11 Conf. c. 14. *Quid est tempus? si nemo quærat a me, scio; si quærenti explicare velim, nescio*; licèt enim tempus nobis sit notissimum, cùm omnia quæ agimus tempore mensurentur, attamen propter minimam suam entitatem vix mente deprehendi potest et explicari. Ut tamen aliqualem ejus notitiam tradamus, in primo articulo agemus de duratione in communi : In secundo de natura, divisione, et modo existendi temporis : quibus adjungemus tertium de modo incipiendi et desinendi rerum tum successivarum, tum permanentium.

ARTICULUS PRIMUS.

De Duratione in communi.

Circa durationem tria occurrunt explicanda : Primò quid sit : Secundò quotuplex sit : Tertiò quomodo distinguatur à re durante.

Dico primò : Duratio rectè definitur, Permanentia rei in esse. Definitio est communis, et per se nota : Nam res censentur durare, quamdiu permanent in suo esse; ergo duratio nihil aliud est, quàm persistentia, seu permanentia rei in esse.

Dico secundò : Duratio est triplex, scilicet æternitas, ævum et tempus. Explicatur conclusio ex D. Thoma 1 part. quæst. 12, art. 5. Cùm enim duratio sit permanentia rerum in esse, tot sunt durationes, quot modis aliquid permanere potest in esse : sed tres sunt modi permanendi in esse; ergo et tres species durationis. Probatur minor : Rerum enim quædam ita permanent in esse, ut sint omninò immutabiles in illo : ejusmodi est Deus, qui de se dicit, *Ego Deus et non mutor* : talis permanentia in esse omninò invariabili vocatur æternitas. Quædam verò habent esse perpetuò variabile, ut motus et substantiæ corruptibiles, quæ perpetuæ mutationi subjacent : talis duratio dicitur tempus. Quædam verò medium tenent; nec enim omnino invariabiles sunt, nec omninò variabiles; sed quantùm ad suum esse nullam patiuntur mutationem, quantùm verò ad operationes variantur, cujusmodi sunt An-

geli, animæ rationales, et cœli : duratio talium rerum vocatur ævum.

Ex his colliges definitionem istarum durationum : Æternitas enim est duratio rei omninò invariabilis, undè dicitur à Theologis cum Boëtio, Interminabilis vitæ tota simul, et perfecta possessio. Tempus est duratio rei tam secundùm esse, quàm secundùm operari variabilis; cujusmodi est motus, et illud, cujus esse subjicitur motui. Ævum est duratio rei secundùm operari, vel secundùm alia accidentia variabilis, sed invariabilis secundùm substantiam; cujusmodi sunt Angeli, et cœli, qui secundum substantiam sunt incorruptibiles, secundùm accidentia verò variantur.

Dico tertiò : Duratio in creatis distinguitur à re durante, saltem modaliter. Ita D. Thomas 1 part. quæst. 10, art. 2. *Nulla* inquit, *alia res præter Deum est sua duratio.*

Probatur conclusio : Quod advenit rei creatæ, distinguitur ab illa : sed duratio advenit creaturæ; ergo distinguitur ab illa : sed duratio advenit creaturæ; ergo distinguitur ab illa. Probatur minor : Nam duratio est permanentia in esse : sed aventitium est creaturæ ut permaneat in esse, potest enim destrui; ergo duratio advenit creaturæ.

Confirmatur conclusio, præcipuè circa tempus, ipsum distingui à motu, cujus est duratio : Tum auctoritate; nam Aristoteles 4, phys. tex. 98, dicit, *quod tempus non est motus, sed aliquid ejus*, et D. Thomas Op. 36, c. 1. *Tempus*, inquit, *habet esse per motum, sicut accidens per subjectum*: Tum etiam ratione D. Thomæ et Aristotelis; nam motus et tempus differunt secundùm proprietates; ergo et secundùm essentiam. Consequentia patet : Nam proprietates notificant essentiam. Probatur antecedens : siquidem proprietas motûs est, quod sit velox, vel tardus; at verò tempus nec tardum est nec velox. Adde præterea, quòd motus possunt esse æquales secundùm se, et inæquales quantùm ad tempus : ut v. g. si testudo et equus conficiant unum stadium, motus utriusque secundùm se erunt æquales, sed secundùm tempus inæquales, quia equus conficit suum motum brevissimo tempore, testudo verò longissimo.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quid, et quotuplex sit tempus, et quomodo sit præsens.

Præcipua Physicorum cura est circa tempus ; quia est duratio et mensura motûs, rerumque mobilium; omnia enim moventur in tempore, et quæcumque nascuntur aut intereunt, ab illo mensurantur, ut patet de vita nostra, quam diebus et

annis mensuramus. Undè ut explicetur natura, divisio, et existentia, sive præsentia temporis

Dico 1° tempus rectè definitur, numerus, seu mensura motûs secundùm prius et posterius.

Explicatur hæc definitio quæ est Aristotelis : In primis tempus dicitur *mensura*, seu *numerus motûs*, quia diuturnitas vel brevitas existentiæ motûs mensuratur à tempore : Dicitur enim motus brevis, qui brevi tempore decurrit, longus verò, qui longo tempore perseverat ; Aristoteles autem usus est nomine *numeri*, quia mensuramus motum numerando tempus, ut dicendo ipsum durasse per tres, aut quatuor horas. Additur *secundùm prius et posterius*, quia cùm motus essentialiter consistat in successione, seu fluxu continuo partium, quarum prior præcedit, et posterior succedit, duratio numerabilis illius successionis est ipsum tempus : meritò dicit Augustinus 11 Conf., cap. 14, *quòd si nihil præteriret, non esset præteritum tempus ; et si nihil adveniret, non esset futurum tempus ; præsens autem, si semper esset præsens*, id est nisi successivè flueret, *jam non esset tempus, sed æternitas*. Ex quo patet tempus esse durationem successionis prioris et posterioris. Et ideò quando vel nullo modo, vel vix advertimus successionem illam numerabilem, propter vehementem animi adhæsionem ad aliquid gratum vel magni momenti, non sentitur tempus ; sicut contingit hominibus profundè aliqua contemplantibus, vel occupatis circa gravia negotia, vel quorum animus voluptate allicitur : Imò etiam dormientes non advertunt tempus ; sed, ut inquit Aristoteles, conjungentes finem vigiliæ cum initio evigilationis, prætermittunt mediam successionem, quam propter somnum non adverterunt ; Exemplum hujus rei famosum refert Historia Ecclesiastica de septem Fratribus dormientibus, qui tempore persecutionis in caverna inclusi, et divino quodam somno correpti, cùm post aliquot sæcula evigilassent, vix integram noctem se dormivisse putabant.

Dico secundò, Plura sunt tempora particularia et intrinseca, sed unicum est tempus universale et extrinsecum, à quo motus omnis mensuratur, scilicet tempus circulationis primi mobilis, quæ perficitur spatio viginti quatuor horarum.

Probatur prima pars. Tempus enim est mensura, seu duratio numerabilis motûs (ut enim advertit D. Thomas, non est numerus numerans, sed numerus numeratus, vel numerabilis) : Sed quilibet motus habet propriam durationem numerabilem ; ergo dantur plura tempora particularia, sicut et plures motus. Undè D. Thomas in 2, distinct. 12, quæst. 1, art. 5, ad 3, ait numerum cujuslibet successionis dici largè tempus ; et Aristoteles, lib. 5 Phys., text, 132. *Tempus*, inquit, *est numerus cujuscumque motûs.*

Probatur etiam secunda pars ratione D. Thomæ 1 p., q. 10, art. 5. Nam omnia tempora particularia dependent à tempore primi mobilis tanquam à propria mensura, sicut omnes motus dependent ab illius motu; ergo datur unicum tempus universale, scilicet tempus primi mobilis, à quo cætera particularia mensurantur.

Confirmatur ex eodem D. Thoma: Tum quia primum in unoquoque genere est mensura cæterorum: Sed tempus primi mobilis est primum, à quo dependent et causantur durationes rerum inferiorum; ergo ab illo etiam mensurari debent: Tum quia quod est uniformius, debet esse mensura aliorum: Sed motus et tempus primi mobilis sunt maximè uniformia (primum enim mobile movetur ab oriente ad occasum regularissimè per spatium viginti quatuor horarum); ergo debet esse mensura motuum et temporum aliarum rerum. Undè talis duratio motûs primi mobilis dicitur propriè tempus, quod distinctum in dies, menses et annos, mensurat spatium vitæ nostræ et aliarum rerum corruptibilium: Ideòque in Apocalypsi dicitur, quòd post judicium non erit ampliùs tempus, quia motus primi mobilis tunc cessabit.

Quæres: Utrùm tempus locum habeat etiam in substantiis spiritualibus, ut in Angelis?

Respondeo ex D. Thoma 1 p., quæst. 55, artic. 4. Tempus quidem etiam aliquomodò reperiri in Angelis; sed aliud à tempore nostro. Cùm enim tempus sequatur motum, et motus rerum spiritualium sit diversæ rationis à motu rerum corporalium, necesse est etiam tempus in illis esse diversum. Tempus autem illud Angelicum potest esse vel continuum, vel discretum; Angelus enim moveri potest et motu continuo, ut quando continuè movet aliquod corpus, tunc enim successivè et continuè mutat locum, sicque movetur; vel motu discreto, ut quando ab una cogitatione vel operatione procedit ad aliam; successio enim istarum operationnm facit aliquod tempus spirituale, non quidem continuum, sed distinctum; eo quòd cogitationes et operationes sibi succedentes non sunt invicem continuæ, sed discretæ: Non enim una operatio aliquo vinculo communi colligatur alteri, sicut partes quantitatis corporeæ. Ex hoc intelligitur id quod dicit Augustinus, *Deum movere creaturam spiritualem per tempus;* quod accipiendum est non de tempore nostro, sed de alio diversæ rationis consistenti in successione operationum, vel etiam motûs localis Angelorum.

Dico tertiò: Tempus non est præsens et existens ratione partis, sed solùm ratione instantis; quod idem proportionaliter dicendum est de aliis rebus successivis. *Ita expressè D. Thomas, et Aristoteles citandi.* Pro intelligentia hujus subtilissimæ conclusionis

Nota, in tempore, sicuti et in omni continuo duo esse, scilicet partes et indivisibilia. Pro nunc non disputo utrùm sint res distinctæ, vel eadem res diversimodè sumpta. Hæc autem indivisibilia temporis vocantur *instantia*, sicut indivisibilia lineæ vocantur *puncta;* de quibus omnibus redibit sermo quæstione quintâ. Hoc posito quidam dicunt tempus esse præsens et existens ratione partium; ita Durandus, et quidam Recentiores. Econtra verò Thomistæ cum pluribus aliis tenent nihil de tempore esse per se et rigorosè præsens, nisi instans indivisibile, quod vocatur *nunc*, juxta illud Senecæ : *In puncto fugientis temporis pendemus :* Attamen sicut Mathematici dicunt, quòd globus impositus plano tangit quidem illud, non tamen in aliqua parte, sed solùm ratione puncti indivisibilis; ita quoque nos dicimus, tempus esse quidem præsens et existens, non tamen ratione aliquarum partium, sed solùm ratione ipsius *nunc*, indivisibilis, quòd copulando præteritum cum futuro, seu partem priorem cum immediatè sequenti, constituit successionem continuam, sicque facit existere tempus.

Probatur autem conclusio sic explicata, primò auctoritate Aristotelis 5 Phys., text. 105, dicentis, *Nihil est temporis nisi nunc, quod est indivisibile*, et posteà dicit partes temporis esse præsentes inquantùm terminantur, et incipiunt per nunc indivisibile. Idem dicit et probat D. Thomas 1 p., q. 46, art. 3, ad 3, et Op. 44, cap. 1, etc.

Probatur secundò ratione D. Thomæ; Nullum successivum potest esse præsens et existens per partem, sed solùm per aliquid indivisibile suî : Atqui tempus est successivum, ut patet; ergo non est præsens et existens nisi per indivisibile, seu per instans. Major probatur : Implicat ens successivum habere plures partes simul : Sed si esset præsens et existens per partem, haberet plures partes simul; ergo non potest esse præsens et existens per partem. Major certa est : Ens enim successivum essentialiter consistit in successione partium, quarum una fluit post aliam, undè simultas partium capitaliter illi repugnat : Minor verò probatur; Nam quælibet pars entis successivi, quamtumvis minima, componitur ex aliis partibus, et est divisibilis in illas, ut infrà ostendetur de omni continuo tam permanente, quàm successivo; ergo si ens successivum haberet aliquam partem præsentem ratione suî, plures etiam simul haberet præsentes, ex quibus talis successio componeretur.

Dicere autem quòd pars temporis est quidem præsens, non tamen secundùm se totam, sed secundùm aliquid suî minimum et minimum in infinitum, est solùm differre in verbis à conclusione : Si enim illud minimum et minimum non sit pars, solùm potest esse aliquid indivisibile partis; si autem sit pars,

resurgit adhuc ratio; cùm enim omnis pars sit divisibilis in alias, necesse est illam partem quantumvis minimam componi ex aliis, quæ proindè simul existunt, si illa pars, in qua sunt, sit existens ratione suì.

Probatur tertiò ex definitione temporis : Tempus enim est mensura prioris et posterioris, seu successionis partium motûs: Sed in præsenti non est prius et posterius; ergo in præsenti non est tempus, saltem ratione suì, sed solùm ratione instantis, quo pars prior copulatur cum sequenti.

Et si dicas hanc rationem nimis probare, scilicet partes temporis nunquam existere, quia non possunt esse in præsenti, utpotè indivisibili,

Respondeo partem præteritam et sequentem non posse quidem esse in præsenti tanquam contentas in illo, benè tamen tanquam copulatas per illud; inquantùm instans præsens terminando partes præteritas, et incipiendo partes futuras conjungit utrasque, et facit esse continuas, non quidem continuitate permanenti, sed continuitate successivâ : quæ in hoc consistit, non quidem ut unum sit cum alio, sed ut unum immediatè succedat alteri.

Probatur quartò ratione facillimâ. Nihil est per se præsens nisi *nunc :* sed *nunc* non est pars temporis, sed aliquid solùm indivisibile ipsius; ergo tempus non est præsens ratione alicujus partis, sed solùm ratione indivisibilis. Major est Aristotelis, et per se patet; Nam *ante* et *post* non sunt præsentia; ergo solùm *nunc* est præsens per so. Minor verò evidenter probatur : Siquidem *nunc* non est divisibile in prius et posterius, ut de se patet; ergo in genere successivorum est aliquid indivisibile. Probatur consequentia ; quia divisio successivorum est in prius et posterius. Hæ rationes efficacissimè planè convincunt nihil temporis esse per se præsens, et existens, nisi *nunc* indivisibile.

Dices, quomodo fieri potest, ut *nunc* reddat tempus existens et præsens, nisi sit pars temporis?

Respondeo, quia tempus consistit in fluxu prioris, et posterioris, ut patet ex ejus definitione; undè quia *nunc* copulat partem priorem cum posteriori, terminando priorem, et inchoando sequentem, ideò facit existere tempus; sicuti unio quia conjungit annulum cum annulo, facit existere catenam. Aliam profundiorem explicationem sæpè insinuat D. Thomas dicendo, quòd *nunc* dupliciter potest sumi, scilicet ut stans invariabiliter, et ut fluens variabiliter : *nunc* stans invariabiliter constituit æternitatem, quid est enim æternitas, nisi *nunc*, seu præsens stans invariabiliter? *nunc* verò fluens variabiliter constituit tempus : Undè ait D. Thomas, quod in toto tempore est unicum *nunc*, secundùm entitatem, varium verò secundùm modum, inquantùm est hìc, et ibi; undè si-

cuti in motu locali est unicum mobile, quod dum variatur constituit motum; ita pariter dum variatur *nunc*, constituit successionem et tempus.

PARAGRAPHUS UNICUS.

Solvuntur objectiones.

Objicies primò : Tempus habet partes præteritas et futuras; ergo et præsentes. Probatur consequentia : Nam præteritum est, quod fuit præsens; ergo si pars temporis est præterita, aliquando fuit præsens.

Respondeo distinguendo consequentiam; ergo tempus habet partes præsentes vel ratione suî, vel ratione alicujus indivisibilis, concedo; ratione suî, nego; Non enim diffitemur tempus habere partes præsentes, sed dicimus hanc præsentiam ipsis solùm competere ratione alicujus indivisibilis, quo invicem copulantur; ita ut illa pars temporis dicatur præsens, quæ immediatè terminatur vel incipit per instans præsens.

Instabis : Partes temporis sunt etiam præteritæ ratione suî; ergo etiam fuerunt præsentes ratione suî. Probatur consequentia : Nam eo modo dicitur aliquid præteritum, quo fuit præsens.

Respondeo negando consequentiam, et paritatem : Disparitas est; quia in præterito datur successiva latitudo; ut dum recogito annum præteritum, recogito etiam quamdam successivam latitudinem, quæ effluxit, et in qua distinguo plures partes, ut plures dies, et horas sibi succedentes; sed in præsenti nulla datur latitudo successiva; Undè in præsenti solùm potest esse aliquid indivisibile temporis, quamvis in præterito et futuro sint partes divisibiles.

Urgebis : Nihil transit ab extremo ad extremum nisi per medium, ac proindè nisi fuerit in medio : Sed præsens mediat inter præteritum et futurum; ergo partes temporis ut transeant de futuro in præteritum, debent fuisse in præsenti, et proindè tempus est præsens ratione partium.

Respondeo distinguendo majorem : Nihil transit ab extremo ad extremum nisi per medium, si medium sit capax continendi illud quod transit, concedo; si sit incapax, nego; Et ad minorem : Præsens mediat inter præteritum et futurum, et est capax continendi partes temporis, nego; et est incapax illa continendi, concedo. Ratio distinctionis est, quia omnis pars temporis est tempus, ac proindè divisibilis in prius et posterius; præsens autem est aliquid indivisibile in prius et

posterius; undè pars temporis non potest esse in præsenti, ut existens per se in illo, sed solùm ut terminata, vel inchoata per illud. Undè in præsenti nihil est temporis nisi terminus partium, qui vocatur instans.

Illustrantur magis hæc omnia : Nam eodem modo proportionaliter loquendum est de quantitate successiva, qualis est tempus, sicuti loquimur de quantitate permanenti : Undè sicuti impossibile est quantitatem permanentem existere secundùm ullam suî partem in indivisibili, v. g. in puncto, ita impossibile est tempus existere secundùm suas partes in aliquo indivisibili : Præsens autem est aliquid indivisibile in genere successivorum; undè impossibile est ullam temporis partem ratione suî esse in præsenti : Attamen sicut quantitas potest transire ab uno extremo ad aliud, absque eo quod fuerit in punctis mediis secundùm ullam suî partem, quia puncta incapacia continendi partes; ita tempus potest transire à futuro in præteritum absque eo, quod fuerit in præsenti secundùm ullam suî partem, ut contentam in illo.

Objicies secundò, et simul instabis contra præcedentia : Post instans præsens vel immediatè sequetur pars, vel aliud instans : Si sequatur aliud instans; ergo duo instantia sibi immediatè succedent, sicque tempus componetur ex solis instantibus : si verò sequatur pars; ergo transacto instanti immediatè præsens erit pars.

Respondeo primò post instans sequi partem, non quidem permanenter existentem, sed fluenter transeuntem, cùm et ipsa sit tempus, de cujus ratione est quod fluat, et cui capitaliter opponitur quod stet. Undè in illa parte etiam immediatè sequenti post instans nihil potest esse ut præsens et existens, nisi aliquid indivisibile.

Respondent secundò Complutenses, sequi post instans partem non quidem in ratione præsentis, sed in ratione præteritæ; quia cùm non detur medium successivum inter præteritum et futurum, necesse est ut ubi primò pars desinit esse futura, fiat præterita. Sicut si linea flueret sub puncto, partes posteriores isti puncto fierent immediatè illi priores, absque eo quod unquam possit designari aliqua pars, quæ neque sit prior, neque posterior puncto, sed immediatè ipsi correspondeat.

Respondent tertiò alii, sequi partem indeterminatam, minorem, et minorem in infinitum : Sed illa solutio magis fugere videtur difficultatem, quam explicare.

Objicies 3° Si tempus existeret per instans, sequeretur quod pars prior et posterior existerent simul : Hoc est impossibile; ergo. Probatur major : Nam existerent in eodem *nunc*, quod continuat partem immediatè præteritam cum futura.

Respondeo negando majorem : Ad probationem distinguo :

Pars prior et posterior existerent in eodem *nunc*, æqualiter afficiente utramque, nego; diversimodè afficiente utramque, concedo : Licèt enim sit idem *nunc* conjungens priorem partem cum posteriori, attamen diversimodè illas afficit; Nam priorem terminat, et posteriorem inchoat; inchoari autem et terminari ab eodem *nunc*, non est simul existere, sed sibi succedere.

Objicies quartò : Tempus non potest existere per existentiam indivisibilem : Sed existentia instantis est indivisibilis; ergo non potest existere per instans.

Respondeo distinguendo minorem : Existentia instantis est indivisibilis, formaliter et in se, concedo; virtualiter, et in ratione termini, nego : Quamvis enim instans ut indivisibile, est tamen terminus et copula entis divisibilis, cujus conjungendo partes facit successionem divisibilem, quæ vocatur tempus.

Instabis : Atqui etiam tempus nullo modo existere potest per illud instans; ergo. Probatur subsumptum : Nihil existit per suum non esse : Sed instans est non esse temporis; ergo tempus non potest existere per instans. Major videtur certa. Minor verò probatur : Nam ideò dicetur infrà tempus incipere per suî non esse, quia incipit per instans; ergo instans est non esse temporis.

Respondeo distinguendo minorem : Instans est non esse temporis quantùm ad ipsam essentiam, concedo; quantùm ad existentiam, nego : Licèt enim essentia temporis non salvetur in instanti ut constituta in illo, ideòque instans dicatur non esse temporis; attamen nullam potest habere existentiam in præsenti, nisi per illud instans, inquantùm ab illo terminatur et inchoatur. Id est, de illa essentia nihil possumus habere stans et præsens, nisi *nunc* indivisibile. Undè meritò Eusebius lib. 11 de præp., Evang c. 8, laudavit Platonis sententiam, dicentis, *duo esse quorum alterum semper est*, *et nunquam fit*, *scilicet Deus; alterum nunquam est*, *et semper fit*, *scilicet tempus*. Esse enim propriè non convenit nisi præsentibus; undè quia nihil est per se præsens de essentia temporis, ideò dicitur quod nunquam est : Sed quia continuò fluit et causatur ex successione partium motûs perpetuâ serie labentium, ideò dicitur semper fieri.

ARTICULUS TERTIUS.

De modo incipiendi et desinendi rerum tum successivarum, tum permanentium.

Postquàm egimus de duratione, nunc paucis explicandi sunt ipsi termini durationis, qui solent vocari initium, et finis

rerum : Et quia res quarum duratio incipit et desinit vel sunt successivæ, id est, quarum essentia in successione consistit, ut motus et tempus ; vel permanentes, id est, quarum essentia est tota simul, ut homo et lapis, ideò de utrisque procedit difficultas, pro qua

Notandum est primò, terminos durationis debere esse indivisibiles : Cùm enim omne quod est divisibiliter extensum, habeat initium et finem, si termini essent divisibiles, egerent etiam aliis terminis, et sic in infinitum, donec perveniretur ad aliquid indivisibile terminans : Undè necesse est terminos durationis rerum esse instantia indivisibilia; sicuti termini, qui incipiunt et finiunt lineam, sunt puncta indivisibilia.

Notandum secundò : Instantia illa terminativa dupliciter se habere posse ad rem incipientem et desinentem, scilicet intrinsecè et extrinsecè : Si enim illa res quæ incipit aut desinit, salvetur secundùm suam essentiam in instantibus illis terminativis, talia instantia dicuntur intrinseca, eo quòd res sit intra ipsa : Si verò talis res non sit secundùm essentiam suam in instanti terminanti ejus inceptionem aut desitionem, sed solùm fuerit toto tempore præcedenti illud instans, vel futura sit toto tempore sequenti, tunc tale instans, sive inceptionis sive desitionis, vocatur extrinsecum : eo quòd ita incipiat vel finiat rem, ut tamen res non sit in illo ; sed solùm in toto tempore vel sequenti, si res incipiat; vel præcedenti, si res desinat.

Notandum tertiò, Philosophos quatuor vocabulis designasse illa instantia tam intrinseca quàm extrinseca inceptionis et desitionis rerum : Nam instans inceptionis intrinsecum, id est, in quo jam res primò est, vocant *primum esse rei*, eo quòd res sit in illo primò, cùm non esset toto tempore præcedenti : Instans inceptionis extrinsecum vocant *ultimum non esse rei*, eo quòd res in illo quidem nondùm sit, sed toto tempore sequenti post illud instans futura sit; ideòque meritò illud instans vocatur ultimum non esse rei : Instans verò desitionis intrinsecum vocant *ultimum esse rei*, quia in illo quidem res adhuc salvatur, sed ultimò, ita ut toto tempore sequenti ampliùs non existat : Instans verò desitionis extrinsecum vocant *primum non esse rei*, quia res in illo quidem ampliùs non est, sed primò, quia toto tempore præcedenti illud instans existebat, sed in illo instanti incipit primò non existere. Undè illa dicuntur incipere per primum esse sui, quæ jam sunt in instanti suæ inceptionis; illa dicuntur incipere per ultimum sui non esse, quæ quidem non sunt in instanti inceptionis, sed totâ duratione sequenti erunt; illa dicuntur desinere per ultimum sui esse, quæ sunt in instanti finienti suam durationem, sed post illud ampliùs non existent; illa demùm dicun-

tur desinere per primum suî non esse, quæ non sunt ampliùs in instanti finienti suam durationem, cùm toto spatio præcedenti fuerint. His ita explicatis, in quibus tota difficultas consistit, facillimè intelligetur quidquid dici solet de modo incipiendi et desidendi rerum.

In primis enim entia successiva, qualia sunt motus et tempus, necesse est incipere et desinere per instans extrinsecum; id est, incipere per ultimum suî non esse, et desinere per primum suî non esse. Ratio aperta est; nam in instanti suæ inceptionis et desitionis eorum essentia salvari nequit; siquidem essentialiter consistunt in successione; successio autem non potest salvari in aliquo instanti, ut de se patet, quia in instanti non est prius et posterius; ergo necesse est, ut incipiant et desinant per instans extrinsecum: Undè tempus et motus dicuntur incipere in eo instanti, in quo nondùm sunt, sed toto spatio sequenti erunt, id est, per ultimum suî non esse: desinunt autem in instanti, in quo ampliùs non sunt, cum tamen tota duratione præcedenti fuerint, id est, per primum suî non esse.

Substantiæ verò, et alia entia permanentia incipiunt per instans intrinsecum, id est per primum sui esse; quia cùm habeant essentiam indivisibilem, tota salvatur in primo instanti suæ productionis, ideòque dicuntur incipere per primum suî esse, id est, per illud instans, in quo primò sunt, cùm anteà non fuerint; attamen corrumpuntur per primum suî non esse, sive per instans extrinsecum; quia una substantia non corrumpitur per se, sed per accidens ad inchoationem alterius, juxta illud: *corruptio unius est generatio alterius.* Undè cùm substantia genita incipiat per primum suî esse, seu per instans sibi intrinsecum, id est, in quo primò est; tale instans, quod etiam finit substantiam præcedentem, non potest esse illi intrinsecum, id est, substantia, quæ corrumpitur non potest esse in illo eodem instanti, in quo primò est substantia genita, aliàs duæ formæ substantiales essent simul in eadem materia; ergo necesse est ut substantia corrumpenda desinat in tempore præcedenti illud instans finiens ejus durationem, et inchoans durationem alterius de novo genitæ. Et si dicas: Vetus forma substantialis desinere potuit in instanti immediatè præcedenti illud instans in quo nova gignitur. Contrà est: Nam duo instantia non sunt sibi immediata; aliàs tempus componeretur ex solis instantibus; ergo necesse est ut forma corrupta desinat in tempore præcedenti instans generationis novæ formæ, proindèque terminetur per aliquod instans, in quo primò non sit: Attamen si forma substantialis per se desineret, et non ad generationem novæ, nihil prohiberet eam desinere in instanti sibi intrinseco, seu per ultimum suî esse, quia cùm consistat in indivisibili, posset tota

ejus essentia persistere in instanti terminativo, et post illud ampliùs non esse.

Quæ diximus de modo incipiendi et desinendi rerum permanentium naturalium, solent applicari proportionaliter à Theologis inceptioni et desitioni rerum supernaturalium, ut gratiæ et Corporis Christi sub speciebus Sacramentalibus.

QUÆSTIO QUARTA.

De Loco et Vacuo.

Cùm omnis motus naturalis fiat in aliquo loco, ideò postquam egimus de tempore, quòd est mensura motûs, consequenter agendum est de loco, in quo exercetur motus : Quia verò vacuum videtur esse locus non repletus aliquo corpore, ideò agendo de loco, agemus etiam de vacuo. Circa locum autem et vacuum tria quæruntur : Primò quid sit locus : Secundò utrum duo corpora possint simul esse in uno loco, et unum corpus in duobus locis : Tertiò utrùm dari possit vacuum in rebus naturalibus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Locus.

Communis animi notio est dari locum, et ipsi duo munera competere : Primum est continere locatum, secundum est repleri à locato : Locus autem naturalis addit tertium munus, scilicet conservare locatum. Quidam ergo attendentes ad secundum munus dicebant locum nihil aliud esse, quàm spatium ipsum, quod repletur à locato : Ejusmodi autem spatium putabant esse aliquid reale, scilicet aliquam substantiam : Undè Epicurus et Democritus dicebant omnia componi ex pleno et vacuo, addentes vacuum esse aliquam substantiam capacem repleri à pleno : sicut proportionaliter Peripatetici dicunt materiam esse potentiam substantialem capacem actuari à forma. Ratio autem propter quam putabant spatium illud esse aliquid reale, erat, quia omne quod mensuratur secundùm longitudinem, latitudinem, et profunditatem, debet esse aliquid reale : Sed spatium illud etiam vacuum mensuratur secundùm longitudinem, latitudinem, et profunditatem ; ergo est aliquid

reale. Renatus Descartes eadem ratione persuasus addidit ejusmodi spatium, quantumvis fingatur vacuum, esse non solùm substantiam, sed etiam verum corpus; quia cùm extensio sit constitutivum substantiæ corporeæ, ubi apprehenditur extensio, apprehenditur et corpus.

Hæc tamen ratio nulla est : Nam sicut oculus non solùm videt lumen, sed etiam umbras observat, quamvis umbra non sit nisi privatio lucis; ita quoque non solùm quantitatem positivam, sed etiam privationem quantitatis mensuramus, quamvis illa privatio non sit aliquid reale : Undè recogitamus etiam aliquod tempus fluxisse ante creationem mundi, dum dicimus mundum potuisse creari mille annis antequàm creatus fuerit; et tamen constat spatium illud temporis imaginati ante creationem mundi non esse aliquid reale, sed meram carentiam temporis possibilis. Undè quamvis mensuremus spatia illa vacua, v. g. quæ sunt extra cœlos, et aliquam extensionem apprehendamus ultra fines totius universi; non sequitur hanc extensionem, et illa spatia esse quid reale, sed solùm quamdam carentiam quantitatis corporeæ, quam Deus creare posset ultra fines illius quam creavit, quæ carentia quantitatis nullam relationem habet, nisi in imaginatione, quæ aliquando apprehendit negationes entis per modum entis, ut mortem, umbras, noctem, etc. Undè spatia illa dicuntur imaginaria. Rejecta ergo illâ opinione, ut explicetur natura loci,

Dico : Locus est superficies concava corporis ambientis. Ita definit Aristoteles, addens ejusmodi superficiem debere esse immobilem; immobilitas tamen non videtur esse de essentia loci, sed quædam veluti proprietas ipsius.

Explicatur hæc definitio : Nam *superficies* gerit vices generis, cæteræ verò particulæ sunt quasi differentia : Non enim omnis superficies est locus, sed solùm illa, quæ in suæ concavitatis capacitate continet aliud corpus, ut superfacies aeris, quæ circumscribit, et immediatè continet corpus meum, dicitur locus meus. Conclusio sic explicata,

Probatur : Nam superficiei ambienti conveniunt omnia munera loci : ergo verè est locus. Probatur antecedens: Munera enim loci sunt, continere corpus, repleri ab illo, et illud conservare, si sit locus naturalis: Sed omnia ista munera competunt superficiei corporis ambientis; ergo. Probatur minor : In primis enim superficies ambiens continet locatum, ut superficies concava dolii continet vinum, deindè repletur à locato; nam intra latera superficiei ambientis est quædam capacitas, seu intervallum privativum, quod repletur per corpus locatum, ut per vinum repletur capacitas laterum dolii; et tandem talis superficies, si sit superficies corporis amici, conservat ipsum locatum; undè omnia corpora naturaliter quærunt contineri

intra superficiem corporis amici, ut foveantur, et conserventur. Sic aquæ superficies concava conservat pisces, quia est amica piscibus, qui si ponantur in superficie concava aeris, languescunt, et tandem moriuntur : Similiter vena est locus naturalis sanguinis, è cujus concavitate si erumpat, statim corrumpitur, et generat morbos.

Ex his colligitur ; locum naturalem esse idem cum loco in communi, et solùm superaddere quod conservet locatum : Omnis enim superficies corporis ambientis est locus; si tamen sit corporis inimici, dicitur locus violentus et præternaturalis, ut superficies flammæ respectu animalium : Si verò sit superficies corporis amici, dicitur locus naturalis, ut superficies aeris respectu animalium terrestrium, et superficies flammæ respectu Salamandræ, si tamen verum sit quòd connaturaliter vivat in flammis; verosimiliùs enim est nullum animal posse vivere in igne propter nimiam ejus activitatem; attamen Salamandra durat inter ignes per aliquod tempus, quia ingenti suâ frigiditate enervat primos flammarum impetus, sicque illæsa per aliquod tempus perseverat.

Objicies primò : locus est immobilis : sed superficies corporis ambientis non est immobilis; ergo non est locus. Probatur minor : Nam illa superficies millies mutari potest, ut superficies aeris turrim ambientis, flante vento, perpetuò mutatur; ergo talis superficies non est immobilis.

Respondeo concessâ majori, negando minorem : Ad probationem, distinguo antecedens : Superficies ambiens mutatur, materialiter et in ratione entis, concedo; formaliter et in ratione continentis, nego. Explicatur : Superficies ambiens potest dupliciter sumi; primò materialiter, inquantùm est superficies talis corporis, ut aquæ vel aeris; sic autem sumpta sine dubio non est immobilis. Secundò potest sumi formaliter et in ratione continentis, inquantùm scilicèt dicit talem situm in orbe, talem distantiam à polis, centro, et superficie mundi, talem capacitatem intra sua latera, etc. Dicimus ergo superficiem sic sumptam esse immobilem : nam dum flante vento superficies aeris mutatur, illa quæ de novo advenit, transit in vices præcedentis , inquantùm dicit eamdem distantiam à centro, polis, et superficie mundi, eamdemque habet capacitatem intra sua latera, quam habebat præcedens; undè semper in ratione locantis est eadem superficies, quamvis mutetur in ratione entis : Sicut semper manet idem fons, idem fluvius, idem mare, idem vortex, quamvis aquæ, ex quibus constant, continuò varientur; quia variantur solùm materialiter, et manent idem formaliter, inquantùm id quod succedit, transit in vices præexistentis.

Objicies secundò : Omne corpus est in loco : sed non omne corpus est intra superficiem corporis ambientis, ut patet de

cœlo Empyreo, quod non ambitur ab alio superiori corpore; ergo locus non est superficies corporis ambientis.

Respondent primò aliqui negando majorem : Sicut enim primum alterans non alteratur, ita primum locans non locatur : Empyricum autem est primum locans : Sed missâ istâ solutione.

Respondeo secundò distinguendo majorem : Omne corpus est in loco, extrinseco et propriè dicto, nego; intrinseco, concedo : locus extrinsecus et propriè dictus est superficies corporis continentis, cui omnia loci munera competunt, ut suprà ostensum est : At verò ubi nullum est corpus continens, ipsa superficies ultima corporis locati gerit vicem loci, inquantùm intra latera sua relinquit aliquod intervallum à quantitate corporis cujus est superficies, repletum : Undè talis superficies ipsius corporis locati potest dici locus intrinsecus. Et hoc modo Empyreum dici potest in loco intrinseco, inquantùm continetur intra capacitatem suæ extimæ seu convexæ superficiei.

Objicies tertiò : Dum corpus movetur in spatiis, quæ imaginamur supra cœlos; v. g, dum corpus Christi ambulat supra superficiem ultimi cœli, per motum suum localem debet acquirere novum locum; nam omnis motus localis terminatur ad novum locum; sed non potest acquirere nisi purè novum spatium imaginarium; ergo ipsum spatium imaginarium est verus locus. Probatur minor : Nam tale corpus non acquirit novam superficiem continentem, neque propriam, neque alienam; ergo solùm spatium imaginarium acquirit.

Respondeo, hoc argumentum tangere gravem difficultatem, quid scilicet aquirat corpus, dum movetur in spatiis imaginariis. Undè pro ejus solutione, et illius difficultatis explicatione concessâ majori, nego absolutè minorem. Ad probationem distinguo : Tale corpus dum movetur, non acquirit novam superficiem propriam, materialiter, et in ratione entis, concedo; formaliter, et in ratione locantis, nego : Nam dum tale corpus movetur, ejus superficies, quam vocamus locum intrinsecum, licèt entitativè maneat eadem; variatur tamen formaliter et in ratione locantis. Pro cujus intelligentia notandum est, quòd superficies sive propria, sive aliena non est locus, nisi quatenùs dicit talem distantiam à polis, centro, et superficie mundi : Undè si variet talem distantiam, formaliter variatur in ratione loci, sitque novus locus : Patet autem quòd corpus v. g. Christi, dum ambulat in spatiis imaginariis, demutat distantiam à centro, polis, et superficie mundi; undè variatur locus ejus formaliter in ratione loci per talem ambulationem.

Instabis : Si solùm daretur unicum corpus, v. g. corpus Christi, et destrueretur totus orbis, tale corpus posset moveri,

et acquirere novum locum: sed tunc non acquireret novam distantiam à centro, polis, et superficie mundi, qui nullus existeret; ergo talis distantia nihil facit ad locum, sed relinquitur purum spatium imaginarium esse propriè locum.

Respondeo, in præfato casu non mutari distantiam ad polos, superficiem, et centrum mundi actualiter existentis, sed solùm possibilis in tali situ in quo nunc est; et hoc sufficit, ut locus talis corporis variaretur: Cujus ratio est, quia locus constituitur formaliter in ratione loci per relationem distantiæ ad alia loca, et polos, centrum, ac superficiem alicujus corporis, per relationem, inquam, non quidem prædicamentalem, sed transcendentalem. Relatio autem trancendentalis salvatur, et specificatur à termino etiam possibili. Undè ut superficies corporis Christi diceretur mutari in ratione loci per motum localem, sufficeret ipsum per talem motum ita modificari, ut diceret novam distantiam ad mundum, polos, superficiem et centrum, si mundus de novo produceretur cum situ et dispositione, in qua nunc est.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm duo corpora possint esse in eodem loco, et idem corpus in duobus locis.

Utraque quæstio procedit de corpore localiter extenso; si enim auferatur extensio localis, vel si corpus habeat quamdam præsentiam localiter inextensam, ex mysterio Eucharistiæ patet, quòd tunc idem corpus poterit esse in diversis locis, et duæ quantitates in eodem loco; corpus enim Christi est in pluribus hostiis per præsentiam Sacramentalem, quæ est indivisibilis, et localiter inextensa, ejusque quantitas est in eodem loco cum quantitate panis. Undè solùm difficultas est de corpore localiter extenso, an scilicet duo corpora possint esse in eodem loco simul, vel unum corpus esse in duobus locis præsentiâ illâ quantitativâ et localiter extensâ, qualem v. g. habet corpus meum in hoc aere.

Quantùm ad primam partem triplex est sententia: Prima tenet duo corpora posse naturaliter esse in eodem loco, seque mutuò penetrare; penetratio enim est positio duorum corporum in eodem loco. Secunda sententia econtrà tenet, duo corpora etiam divinitùs non posse esse in eodem loco, seque penetrare: Ita tenet Durandus. Pro tertia explicatione

Dico primò: Duo corpora non possunt naturaliter se penetrare, et esse in eodem loco; possunt tamen divinitùs. Ita tenent communiter omnes contra Durandum, qui negat secundam partem.

Probatur prima pars: Tum quia corpus expellit aliud à loco, ut experientiâ patet; ergo naturaliter non potest esse cum illo in eodem loco. Probatur consequentia: Nam ea quæ se mutuò expellunt, sese compati non possunt: Tum etiam quia locus plenus est naturaliter incapax alterius corporis; siquidem quod est sufficienter repletum, non est ampliùs replebile: Sed locus in quo existit aliquod corpus, est plenus; ergo est incapax alterius corporis: proindèque duo corpora non possunt replere eumdem locum.

Dices: Vas plenum cineribus adhuc potest repleri aquâ. Similiter ignis penetrat ferrum, ut patet in ferro ignito; ergo duo corpora possunt sese penetrare.

Respondeo ad primum, quòd in vase cineribus pleno multùm est aeris intra spatiola, quæ relinquuntur à cineribus exactè non se contingentibus: quod patet ex signo; si enim ejusmodi cineres fortiter comprimantur, redigentur ad minus spatium; quia aer imbibitus in spatiolis expellitur per fortem compressionem, sicut aqua spongiæ exprimitur dum spongia constringitur: Undè dum aqua infunditur vasi cineribus pleno, expellit aerem, et loco ipsius subintrant spatiola, quæ erant intra cineres; ideòque non fit penetratio, sed unius corporis insinuatio intra spatiola, quæ reperiuntur in alio. Addi etiam debet, quòd siccitas cinerum multùm consumit aquæ, et in vaporem vertit; ex quo fit, ut vas cineribus plenum ferè tantum capiat aquæ, quantum caperet, si esset vacuum.

Respondeo ad secundum, in ferro esse poros, quos subintrat subtillissimus ignis: Deindè sunt quædam partes pinguiusculæ ferri quæ convertuntur in ignem; undè ferrum candens dum percutitur, vibratscintillas, et dum extinguitur, emittit quosdam veluti cineres: Et demùm partes ferri, quæ non sunt capaces formæ ignis, tanto calore occupantur ut videantur ignitæ. Undè in tali casu non datur penetratio, sed solùm insinuatio intra poros, conversio quarumdam particularum in ignem, et intensissima aliarum calefactio.

Probatur verò secunda pars tum ratione, tum experientiâ: Ratione quidem quam insinuat D. Thomas in 4, dist. 44, quæst. 2, art. 2. Nam divinitùs impediri potest id, quod est solùm secundarium in quantitate: Sed alterius expulsio à loco, seu distinctio unius quantitatis ab alia secundum locum, est solùm aliquid secundarium in quantitate; ergo divinitùs impediri potest. Major patet: Nam ista secundaria sunt solùm appendices essentiarum, quæ proindè non implicat tollere ab essentiis. Minor etiam videtur certa: Nam essentia quantitatis est, ut sit extensa in partes, ad quam sequitur occupatio proprii loci: et ne confunderentur quantitates, addita est expulsi alterius quantitatis. Experientiâ quoque idem probatur: Nam sancti Doctores tenent corpus Christi exiisse de

utero Matris et de sepulchro clauso, pervadendo et penetrando corpora obstantia ; et similiter januis clausis ingressus est JESUS ad Discipulos, ut dicitur Joann. 22, penetrando scilicet ipsas januas; et tandem inter dotes corporis beati reponitur subtilitas, quâ poterit obvia quæque corpora penetrare. Dicere autem cum Durando, corpus Christi et corpora gloriosa dici subtilia, inquantùm in brevissimum compendium ita sese colligere possunt, ut se insinuent per tenuissima foramina, omnino ridiculum est; quia talis constrictio fieri non posset sine gravi alteratione et destructione propriæ figuræ, ac organisationis; quæ omnia repugnant impassibilitati, quæ est altera dos corporis beati. Undè sic sumpta subtilitas non esset dos, sed quædam indecentia respectu corporis beati.

Objicies: Impenetrabilitas non potest tolli à quantite ; ergo corpora nequeunt se penetrare. Probatur antecedens : Nam effectus formalis non potest tolli stante formâ : Sed impenetrabilitas est effectus formalis quantitatis; ergo non potest tolli ab illa.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem distinguo : Effectus formalis formæ non potest ab illa tolli, primarius, concedo ; secundarius, nego. Solutio patet ex dictis in probatione.

Si autem dicas cum Durando, Deum non posse impedire effectus secundarios privativos, ut v. g. irrationalitatem à forma equi ; ergo nec impenetrabilitatem potest tollere, quæ est effectus secundarius quidem, sed privativus.

Respondeo expulsionem illam quantitatum, in qua fundatur impenetrabilitas, et exigentiam loci non occupati, distinctionisque localis, non esse quid purè privativum, sed dotem positivam et secundariam quantitatis, quæ data est à Deo, ne una quantitas confunderetur cum alia, et ut ordo situalis quantitatum servaretur : Sicuti ad servandam distinctionem qualitatum oppositarum voluit Deus, ut una alteri resisteret. Undè sicut potest auferre istam contrarietatem à qualitatibus, et eas in uno subjecto concililiare; ita quoque potest auferre hanc expulsionem à quantitatibus, et eas in uno loco conjungere.

Instabis: Duæ formæ substantiales non possunt esse in eadem materia ; ergo nec duæ quantitates in eodem loco.

Respondeo negando paritatem : Nam forma substantialis dat esse simpliciter materiæ : Repugnat autem materiam habentem esse simpliciter, posse aliud esse simpliciter recipere, ut ostendetur infrà in 4 parte: At verò locatum non dat esse loco ; undè quantùm est de se, non repugnat loco repleri duplici corpore, modo auferatur ab illis mutua expulsio.

Urgebis : Ergo fieri potest ut totum capiatur in parte, v. g. corpus in digito.

Respondeo negando consequentiam : Nam illud propriè censetur capi in alio, quod extra illud diffundi non potest, sed est in eo tanquam in loco sibi naturaliter adæquato : Quamvis autem ita partes corporis invicem complicarentur et penetrarentur, ut tandem non occuparent nisi spatium digiti, attamen si sibi relinquerentur, exigerent ulteriùs diffundi, nec ille esset locus sibi naturaliter adæquatus et proportionatus. Undè non censerentur intra illam partem suam capi, saltem propriè.

Quantùm ad secundam difficultatem, plures affirmant divinitùs posse idem corpus implere duo loca totalia, v. g. esse hìc et Romæ etiam præsentiâ illâ quantitativâ, qualem nunc habet corpus nostrum in loco naturali : Ita Scotus, quem plures alii sequuntur. Divus verò Thomas, D. Bonaventura, Ægidius, Abulensis, et alii, quamvis admittant idem corpus posse esse quantitativè in uno loco, et sacramentaliter in pluribus locis, ut fides docet de corpore Christi ; attamen negant posse esse in pluribus locis modo quantitativo et circumscriptivo. Undè

Dico secundò : Etiam per miraculum fieri non potest, ut idem corpus sit in pluribus locis præsentiâ circumscriptivâ et quantitativâ. Ita D. Thomas iisdem ferè terminis tum quodl. 3, art. 2, tum in 4, dist. 44, q. 2, art. 2, quæstione 3.

Probatur primò ratione Divi Thomæ : Nam de ratione essentiali unius quantitatis est, ut sit indivisa in se, et à se : Atqui si poneretur in duobus locis, esset divisa à se; ergo una quantitas non potest esse in duobus locis. Major patet : Cùm enim divisio tollat formaliter unitatem, impossibile est ut quantitas à se divisa sit una, aliàs esset una, et non una ; divisa, et non divisa : Minor verò probatur : Nam quantitas censetur divisa, cujus superficies distant, et inter quas mediat aliquod intervallum ; id enim videtur esse quasi communis animi notio : Atqui si una quantitas in duobus locis existeret, v. g. hìc et Romæ, inter superficiem quæ hìc esset, et quæ Romæ existeret, mediaret ingens distantia; ergò quantitas illa esset divisa.

Probatur secundò : Nam una quantitas non potest implere duo loca totalia ; ergo nec unum corpus esse quantitativè in duobus locis. Consequentia patet : Nam unum corpus non habet nisi unam totalem quantitatem, et si duas haberet, altera non esset sua, sed adventitia ; undè per illam propriè non locaretur. Antecedens verò, quod negant Adversarii, probatur : Nam una forma nequit habere duos effectus formales adæquatos : Sed impletio loci est quasi effectus quidam formalis quantitatis; ergo una quantitas non potest implere duo loca totalia. Minor certa est : Nam quantitas occupat locum dando se ipsam loco, et proindè ad modum causæ formalis, id est com-

municando propriam entitatem. Major verò probatur : Nam effectus formalis est ipsa entitas formæ ut communicata ; ergo sicut una forma nequit habere duas entitates totales, ita nec duos effectus formales totales.

Respondebis occupationem loci esse effectum secundarium quantitatis; ideòque posse multiplicari sine multiplicatione essentiæ quantitatis, sicut impediri potest sine ejus destructione.

Sed contra : Nam effectus formalis etiam secundarius non est, nisi ipsa forma secundariò communicata; ergo non magis multiplicari potest, quam primarius: Potest tamen impediri; quia ipsa entitas formæ potest esse absque ulla secundaria communicatione. Deindè effectus secundarius essentialiter supponit primum; ergo etiam duplex effectus secundarius adæquatus supponit duplicem primarium.

Dices, occupationem unius loci esse quidem effectum adæquatum quantitatis naturaliter sumptæ; attamen supernaturaliter posse se extendere ad alia loca : Nam quantitas, ut subest divinæ virtuti, plura potest, quàm possit naturaliter.

Sed contra : Nam in causis formalibus et materialibus non habet locum distinctio potentiæ naturalis et supernaturalis ; ergo si naturaliter formalis effectus adæquatus unius quantitatis sit occupatio unius loci totalis, nec supernaturaliter poterit plura implere. Consequentia patet : Antecedens verò probatur tum auctoritate Theologorum, apud quod est veluti axioma : Tum ratione ; nam causæ formalis et materialis causant per propriam entitatem ; ergo sicut naturaliter non possunt recipere aliam entitatem (aliàs esset eadem, et non eadem), ita nec alium causandi modum : Tum etiam exemplo ; sic enim quia anima causat hominem formaliter, una anima etiam divinitùs non potest simul causare plures homines : Et quia tres vanitates causant per modum causæ formalis et materialis numerum ternarium, impossibile est ut etiam divinitùs causent senarium.

Probatur tertiò : Non potest multiplicari occupatio loci, nisi multiplicetur ratio formalis occupandi locum : Sed quantitas est ratio formalis occupandi locum; ergo non potest multiplicari occupatio loci, nisi multiplicetur quantitas. Minor videtur certa : Nam ratio implendi locum non est alia nisi ipsa quantitas, cui per se convenit, ut sit repletiva loci. Major autem probatur : Nam quælibet res constituitur per suam rationem formalem ; ergo impossibile est plures res constitui et multiplicari non multiplicatâ ratione formali : Quis enim concipere posset plures homines absque pluralitate principiorum constituentium hominem.

Addi possent plura absurda, quæ sequuntur ex oppositæ sententia, ut corpus illud fore circumscriptivè in utroque loco

et non fore circumscriptivè : esset enim circumscriptivè; quia hoc dicunt Adversarii : non esset circumscriptivè; quia locus circumscriptivus rei est intra quem ita capitur, ut nihil ejus sit extrà : atqui totum corpus esset extra quemlibet istorum locorum; ergo etc. Hæc ratio est D. Thomæ quodlibet 3, art. 2. Deindè sequeretur unum hominem posse formare duos exercitus, qui contra se pugnarent, seque mutuò interficerent; sicque in uno loco ille homo viveret, et in alio moreretur; sibi ipsi occurreret, et à se ipso separaretur ; in uno loco frigeret, in alio caloribus ureretur; imò, ut insinuat D. Thomas 3 p., quæst. 75, art. 1; ille homo immensus esset; quia posset esse in infinitis locis syncategorematicè; non enim major ratio est de duobus quàm de centum, et de centum quàm de mille, etc.

Objicies primò : Idem corpus potest esse in pluribus locis sacramentaliter; ergo et quantitativè. Probatur consequentia : Non enim major est ratio de præsentia sacramentali, quàm de quantitativa.

Respondeo negando paritatem : Disparitas est, quia ratio essendi in loco sacramentaliter est conversio unius substantiæ in aliam : Undè possunt multiplicari præsentiæ sacramentales, quia possunt multiplicari tales conversiones : At verò ratio essendi in loco quantitativè, est ipsa quantitas : undè manente unâ quantitate, impossibile est multiplicari talem præsentiam.

Instabis : Potest Deus convertere plures quantitates in quantitatem corporis Christi; ergo tunc quantitas ipsius corporis Christi impleret plura loca, quæ anteà implebant quantitates in eam conversæ.

Respondeo cum D. Thoma, quodl. 3, art. 2, quòd sicut omnes istæ conversiones terminarentur ad unicam quantitatem, ita quoque non darent corpori Christi nisi unicum locum quantitativum.

Objicies secundò : Præsentia substantialis multiplicatur non multiplicatâ substantiâ ; ergo etiam præsentia quantitativa poterit multiplicari, non multiplicatâ quantitate. Probatur consequentia : Nam sic se habet præsentia substantialis ad substantiam, sicut quantitativa ad quantitatem.

Respondeo negando consequentiam et paritatem : Nam substantia non est ratio essendi in loco, sed hoc habet per aliud, ut in Angelis per operationem, in corporibus per quantitatem, in sacramento Eucharistiæ per conversionem panis in corpus Christi : Et ideò eadem substantia potest esse in variis locis, modò multiplicetur ratio suæ præsentiæ : Ut idem Angelus esset in variis locis, si posset habere in illis plures adæquatas operationes; et idem corpus Christi potest esse in pluribus Hostiis sacramentaliter, quia plures panes possunt converti in

corpus Christi. At verò quantitas est ipsa ratio implendi locum: Undè impossibile est unum corpus implere duo loca, si habeat unam tantùm quantitatem.

Instabis : Ratio immediata occupandi locum non est quantitas, sed ubicatio; ergo poterit multiplicari occupatio loci per solam multiplicationem ubicationum.

Respondeo negando antecedens : Nam ubicatio est solùm accidens resultans in corpore, ex eo quòd impleat locum, et ab illo circumscribatur : Undè ratio implendi locum est sola quantitas.

Objicies ultimò varia exempla : Nam Christus non deserendo cœlum apparuit Paulo dum iret Damascum; et pluries visus est ab aliis Sanctis; imò apparuit sæpè in Eucharistia sub forma pueri; ergo simul fuit in cœlo, et in locis, in quibus apparebat.

Respondeo, hæc non urgere : Nam facilè explicantur : quamvis enim Christus in proprio corpore apparuerit Paulo ut esset testis Resurrectionis, ex hoc non infertur fuisse in duobus locis; quia vel potuit apparere et loqui de cœlis ipsis, sicut legitur apparuisse Divo Stephano; vel si deseruit cœlum, ut indicare videtur D. Thomas 3 part., quæst. 57, art. 6, ad 3, non est inconveniens, neque contra id, quod dicitur, Christum sedere ad dexteram Patris, et esse in cœlo donec veniat ad judicandum : Nam parùm pro nihilo reputatur : Undè sicut civis dicitur manere in civitate, licèt aliquando extra deambulet; ita Christus dicitur esse in cœlo, quamvis ad breve momentum ipsum deserat. Ad alia exempla, dico Christum apparuisse Sanctis illis non in corpore proprio, sed in quadam similitudine, sicuti quando Angeli apparent.

Dices : Ergo tunc Christus decipiebat eos, quibus apparebat; putabant enim verè esse Christum, et non inane simulacrum.

Respondeo negando consequentiam ; quia, ut notat D. Thomas, illæ miraculosæ apparitiones non erant signa falsitatis, sed veritatis, inquantùm miraculosè fiebant, vel in signum familiaritatis quam Christus habebat cum illis Sanctis, vel in signum veritatis suæ præsentiæ in Eucharistia.

ARTICULUS TERTIUS.

De Vacuo.

Vacuum definitur, locus non repletus corpore. Circa illud quatuor quæruntur : Primò, utrùm dari possit in rerum natura locus purè vacuus, id est, nullo prorsùs corpore repletus; quæ enim vulgariter dicuntur vacua, non sunt purè vacua, sed in-

sensibili corpore plena : ut dolium exhausto vino, et crumena remotâ pecuniâ ; licèt dicantur vacua, sunt tamen aere plena, ut patet : Secundò, utrùm detur aliquod vacuum minimum intra poros corporum. Tertiò, utrùm virtute Angelicâ vel Divina causari possit vacuum in natura : Quartò, utrùm in vacuo fieri possit motus.

Dico primò : Naturaliter dari non potest vacuum. Ita Peripatetici omnes contra quosdam, qui inanibus experientiis confidentes conantur ipsum asserere.

Probatur conclusio tum ratione, tum experientiâ : ratione quidem : Nam naturaliter dari non potest id, quod abhorrent omnia prorsùs agentia naturalia : sed agentia naturalia abhorrent à vacuo tanquam à pernicioso schismate mutuam unionem, colligationem et communicationem rerum impediente, in qua situm est bonum universi ; ergo agentia naturalia ipsum causare non possunt, sed potiùs totis viribus impediunt. Accedit experientia : Videmus enim omnia corpora propriæ inclinationi renuntiare, ut impediant vacuum : sic aqua sursùm ascendit in fistulis, quando ex altera parte attrahitur aer : sic caro tumescit, et contra propriam naturam turget in cucurbitulis : Sic vasa franguntur, ut aerem admittant, ne detur vacuum ; ergo signum est omnem naturam abominari vacuum, et proindè naturaliter dari non posse.

Quidam Recentiores hos effectus attribuunt non quidem vacui fugæ, sed gravitationi aeris, dicentes quod in fistulis aqua ascendit violentè propter aeris gravitatem, qui aquæ incumbens, eamque suo pondere urgens cogit ascendere, ubi occurrerit aliqua via aperta, et vacua.

Sed contrà est evidenter : Dato enim gratis, quod tota aeris massa gravitaret, attamen partes aeris non urgerent, aut ponderarent supra partes aquæ, quia mutuò sese sustentant ; sicut patet quòd aqua quantumvis gravis, non gravitat tamen supra urinatores in fundo maris natantes : licèt enim aliquando infinitam aquæ molem habeant supra humeros, nihil tamen ponderis sentiunt, nec ex hoc gravantur. Adde prætereà gravitatem aeris non posse saltem causare turgentiam carnis in cucurbitulis intumescentis, undè id solùm adscribi potest horrori vacui.

Objicies primò ex experientia : Si enim fistula mercurio plena, ex una parte impervia, ex alia verò aperta, quâ parte patet inseratur alicui liquori, labitur mercurius, nec videtur novum corpus posse subintrare, ut locus mercurii occupetur ; ergo remanet vacuus. Idem fit in aliis experientiis.

Respondeo negando spatia illa, quæ videntur in ejusmodi experientiis esse vacua : sunt enim plena. Quomodo autem repleri possint, facile patebit, si observemus naturam habere plures vias ad impediendum vacuum : Primò enim utitur vi

motrice, quâ vicina corpora confluunt, ut locum derelictum occupent : hæc facilior et communior via est. Sed si corpora subtilia præsto non sint, ut subintrare queant, utitur secundò natura violentâ fractione, ut patet si quis vehementer attrahat aerem ex vasculo vitreo fragili ; tunc enim fragiliores vasis partes rumpuntur, ut alius aer loco ejus, qui attrahitur, possit subintrare. Tertiò demùm si vas frangi facilè non possit, utitur natura alteratione rarefaciendo corpora crassiora, et subtiliores eorum particulas in vaporem diffundendo, qui possit derelictum locum implere. Ex his tribus viis solvuntur omnes prorsùs experientiæ, quæ solent adduci, præcipuè verò ex tertiâ.

Cæterùm hìc obiter notandum est, quòd quamvis quidam Auctores referant præfatam experientiam de tubulo mercurio pleno, attamen prorsùs inanis est ad probandum vacuum ; non enim, ut græcâ fide narrant, labitur subitò præceps mercurius in illa experientia, ita ut nullum sensibile corpus subintret ; sed dum ex una parte præcipitatur in aquam particula mercurii, ex alia parte loco ejus subintrat ascendens aqua, ita ut nunquam locum deserat ille, nisi statim ista illum occupet, sicuti propriis oculis exploravimus. Ex quo infero, quàm parùm fidendum sit aliis experientiis, quæ circumferri solent, ad astruendas novas opiniones.

Objicies secundò : Nisi detur vacuum, motus fieri nequit ; ergo datur. Probatur antecedens : si enim omnia sunt plena et conferta, quò ibit corpus, dum movetur ?

Respondeo negando antecedens. Ad probationem respondeo cum Aristotele hìc quædam corpora esse fluida, ut aer, et hæc corpora solidioribus cedunt locum, quando moventur, inquantùm partes anteriores secedunt, et relinquunt spatium corpori solido, ut illud, quod relinquit, occupent.

Dico secundò : Non datur vacuum intra poros.

Probatur conclusio: Quia etiam minimæ particulæ amant unionem mutuam et societatem ; ergo sicut videmus majora corpora toto impetu confluere, ut vacuum impediant, ita quoque corpuscula illa sese comprimerent, ut vacuitatem pororum impedirent.

Et si dicas: Cujus ergo rei pleni sunt pori corporum?

Respondeo repleri substantiâ subtiliori : Nam præcipuè in mixtis, dantur partes crassiores et subtiliores ; crassiores faciunt poros, subtiliores verò illos implent : cujus signum est, quòd si partes subtiliores exhalent, corpus contrahitur ad minus spatium, ut patet in floribus, qui exhalanti subtili humido marescentes ad minimum sese colligunt.

Dico tertiò : Angelus non potest causare vacuum in rerum natura, benè tamen Deus. Ita communiter docent Philosophi.

Probatur prima pars: Nam fortior est inclinatio naturæ ad impediendum vacuum, quàm ad obediendum Angelo; ergo non potest Angelus causare vacuum. Consequentia patet. Probatur antecedens: Nam inclinatio ad impediendum vacuum fundatur in bono communi totius universi, cujus Angelus est solùm pars.

Confirmatur: Nam virtus Angelica non datur ad subvertendum universi ordinem, sed ad movendum corpora juxta ejusmodi ordinem; ut enim D. Paulus dicit, Deus non subjecit orbem terræ Angelis: atqui vacuum destruit ordinem universi, qui conservatur per consociationem corporum; ergo non potest causari ab Angelo.

Secunda verò pars quamvis negetur à Renato Descartes in 2 parte princip., num. 18, de se patet: Deus enim potest quidquid non implicat, neque tenetur legibus à se impositis: atqui dari vacuum non implicat, sed solùm prohibetur per legem à Divina providentia statutam propter bonum totius universi; ergo divinitùs dari potest vacuum. Probatur minor: quid enim implicat Deum annihilare totum aerem, et impedire ne alia corpora loco ejus subintrent?

Si autem dicas cum Renato, in hoc casu latera corporum ambientium necessariò coïtura ut absorbeant illud vacuum, eo quòd impossibile sit illa distare inter quæ non mediat corpus aliquod. Contrà est: Nam saltem posset Deus destruere totum universum et unicum hominem conservare. Quis hoc Dei potentiæ audeat denegare? hoc verò dato casu, manifestè dabitur distantia inter ambos pedes, aut ambas manus, quamvis nullum inter illa mediet corpus; ergo potest dari distantia inter extrema nullo medio corpore repleta.

Dico quartò: In vacuo fieri posset motus, non tamen in instanti.

Probatur prima pars: Licèt enim in vacuo non sit propriè locus extrinsecus, attamen corpus etiam in vacuo existens habet locum intrinsecum, id est, intervallum illud, quod est intra latera superficiei propriæ, quod variatur in ratione loci juxta majorem, vel minorem appropinquationem ad alia corpora, sicut dictum est in fine articuli primi: Sed in vacuo corpus posset fieri magis, vel minùs propinquum alteri corpori; ergo posset variare locum etiam in vacuo, sicque localiter moveri; undè corpus Christi moveri potest supra convexum Empyrei, licèt ibi sit purum vacuum, imò spatium imaginarium.

Secunda verò pars probatur: Nam variatio illius distantiæ fieret solùm successivè; ergo etiam motus in vacuo esset successivus, et non instantaneus.

QUÆSTIO QUINTA.

De Continuo.

Cùm motus, mobile, et tempus sint de genere continuorum, ideò in hac quæstione agendum est de quantitate continua : quomodo autem quantitas continua differat à quantitate discreta, et quot sint ejus species, sive propriæ, sive impropriæ dictum est in logica agendo de prædicamento quantitatis. Undè solùm superest disputandum de ejus compositione; circa quam duo quæruntur : Primò utrùm constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus; Secundò, utrùm in quantitate continua dentur vera indivisibilia.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrùm Continuum constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus.

Mysterium philosophicum est hæc difficultas, in qua ratio plus probat, quàm possit intelligere; plus objicit, quàm possit solvere. Ut tamen aliqualiter explicetur, duplex in ea fuit opinio. Prima Zenonis, quem sequuntur quidam recentiores, relicto Aristotele, dicentes quantitatem continuam constare solis indivisibilibus coacervatis : Secunda verò est Aristotelis, omnium Peripateticorum, et communiter Mathematicorum, qui dicunt quodlibet continuum constare partibus semper divisibilibus, ita ut nunquam deveniri possit ad partem ita minimam, in qua non possint distingui aliæ partes ipsam componentes. Undè Aristoteles definivit continuum, *quod est divisibile in semper divisibilia :* Pro hac sententia,

Dico : Continuum non constat solis indivisibilibus, sed partibus semper divisibilibus. Prima pars infert secundam : si enim continuum non constet indivisibilibus, necesse est nullam partem ita minimam dari posse, quæ non sit ulteriùs divisibilis in alias. Undè

Probatur primò conclusio : Nam indivisibile additum indivisibili non facit majus, et extensius; ergo non potest causare, et componere continuum. Consequentia de se patet : Nam continuum fit majus et extensius per additionem eorum quibus constat ejus magnitudo. Antecedens verò evidenter probatur : Nam quod caret omni prorsùs magnitudine et extensione, non potest facere majus et extensius si superaddatur : sed indivisibile caret omni prorsùs magnitudine et extensione; ergo superadditum alteri non potest facere majus et extensius.

Minor est certa : Nam naturalis notio indivisibilis est, quòd caret extensione; undè indivisibile et inextensum pro eodem accipiuntur. Major autem probatur : Nam pars non affert toti, quod ipsa non habet; ergo si indivisibile careat extensione, non potest eam afferre toti cui conjungitur, sicque facere majus; sicut infiniti cæci, quia carent visione, non possunt facere unum videntem; et infiniti Angeli, quia carent corporeitate, non possunt constituere unum totum corporeum.

Respondebis unitatem, quamvis careat numero, attamen additam facere majorem numerum : Quidni ergo etiam indivisibile carens extensione, poterit reddere majorem extensionem, dum alteri additur?

Sed contrà est : Nam maximum est discrimen; siquidem magnitudo, seu, ut potiùs loquar, multitudo numeri consurgit ex distinctione unitatum. Undè quia quælibet unitas affert suam distinctionem, ideò auget numerum : at verò extensio continua consurgit et augetur ex extensione suarum partium : Undè quod non affert partialem extensionem, non reddit majorem quantitatem continuam. Si ergo unum indivisibile caret extensione, additum alteri non ipsum extendet, et rursus si aliud addatur, nulla fiet extensio, et sic addita in infinitum indivisibilia nullam molem continuò extensam efficient.

Probatur secundò : Quod non potest continuari cum alio, non potest componere quantitatem continuam cum illo : sed indivisibilia non possunt invicem continuari; ergo non possunt constituere quantitatem continuam. Major nota est ex terminis. Probatur minor : Nam continua sunt, quorum extrema sunt simul, seu, quæ uniuntur secundùm extremitates; sed in puncto nullæ sunt extremitates; ergo continuari non possunt. Minor patet : Nam extremum supponit medium ab ipso distinctum, ac proindè divisibilitatem et distinctionem; ergo indivisibile caret medio et extremis. Major autem probatur : Tum quia est definitio continuorum : Tum quia si aliqua duo uniantur non secundùm extrema, sed secundùm se tota, ita ut nihil unius sit extra aliud, non erunt continua, sed penetrata; sicque non facient aliquid extensius; quia unum non extendetur extra aliud : Tum demùm experientiâ : sic enim videmus quantitatem continuari et augeri, inquantùm accedit aliqua pars, quæ secundùm extremitatem suam unitur præcedentibus, et secundùm suam extensionem diffunditur ultra illas, sicque facit majus et extensius; ergo continuatio et extensio quantitatis in eo consistit, ut partes ejus uniantur secundùm suas extremitates.

Ex hoc patet radix nostræ sententiæ : Nam impossibile est concipere quantitatem continuam extendi et augeri, nisi inquantùm accedit ei aliqua pars, quæ secundùm suam extre-

mitatem unitur aliis, et secundùm suam magnitudinem diffunditur extra alias : Undè necesse est in eo omni, quod auget et extendit quantitatem, esse extremitates et medium ab illis distinctum; quod cùm non sit in indivisibili, impossibile est indivisibile augere quantitatem, et cum aliis continuari.

Confirmatur : Nam indivisibile penetrat aliud indivisibile (saltem eo modo, quo indivisibilia possunt se penetrare); ergo ipsum non extendit. Consequentia patet. Probatur antecedens : Nam ea quæ se tangunt secundùm se tota, se penetrant; sed indivisibile non potest tangere aliud indivisibile nisi secundùm se totum; ergo ipsum penetrat. Major est definitio eorum quæ se penetrant. Minor verò constat : Nam in indivisibili non sunt partes, per quarum unam tangere possit, et per aliam non tangere : ergo debet tangere aliud indivisibile secundùm se totum, et rursus si addatur aliud istis duobus, tanget illa secundùm se totum, sicque infinitus acervus indivisibilium se totum tanget secundùm totum, nec proindè faciet aliquid extensum.

Dicere autem quòd in indivisibili sunt partes virtuales, per quarum unam tangat, et per aliam non tangat, non solvit argumentum : Nam istæ partes virtuales ita inter se identificantur, ut una non sit realiter extra aliam; ergo hoc ipso quòd indivisibile secundùm unam partem virtualem est penetratum cum alio, nullam habet partem realem extra ipsum; ac proindè non extendit illud : Extensio enim realis et quantitativa fit per positionem partium realium extra alias partes. Undè si adderentur infinita indivisibilia, secundùm totam suam realitatem essent simul, sicuti quando lineæ circuli confluunt et junguntur in centro, omnia indivisibilia istarum linearum sunt simul in illo indivisibili centro, et tamen non reddunt ipsum divisibile et extensum.

Probatur tertiò : Nam si corpus componeretur ex indivisibilibus, et tempus ex instantibus, ut volunt Adversarii, sequeretur velocius mobile non posse pertransire unam leucam citiùs quàm mobile tardissimum; sed hoc est falsum; ergo : Probatur evidenter sequela, supponendo equum et testudinem moveri supra spatium constans centum millionibus indivisibilium. Quolibet instanti temporis equus non potest transire nisi unicum punctum : atqui etiam quolibet instanti testudo pertransit unum punctum, non enim potest minus pertransire; ergo equus et testudo quolibet instanti percurrunt unum punctum, sicque æqualiter moventur. Si dicas equum in instanti pertransire tria puncta, et testudinem insumere duo instantia in pertransitione unius puncti. Contrà est; nam instans est indivisibile; ergo in illo non potest acquiri nisi aliquid indivisibile. Et si respondeas, quòd testudo in uno instanti acquirit unum punctum, et posteà quiescit per tria

instantia; sicque dat copiam equo ut præcurrat. Contrà est, tum quia sequeretur omnem motum esse interruptum quiete: nam non potest dari motus adeò volox, quo velocior dari non possit: Tum quia videmus in rota partes centro propinquiores semper moveri, quando remotiores moventur; sicque nunquam quiescere; et tamen motus partium remotiorum à centro velocior est motu partium propinquiorum; ergo non est necesse ut mobile tardum quiescat per aliquas morulas, ad hoc ut possit præcedi à mobili veloci.

Confirmari demùm potest ex ipsa essentia quantitatis, quæ est divisibilis in partes ejusdem rationis; id est, quarum quælibet sit etiam quantitas; ergo necesse est omnem partem quantitatis esse quantam, proindèque implicat quantitatem resolvi in partes non quantas, et indivisibiles; ergo non componitur ex indivisibilibus, sed ex semper divisibilibus.

Dices: Inintelligibile videtur, et sensui communi repugnans, granum, v. g. farinæ esse divisibile usque ad diem judicii, imò per totam æternitatem in partes minores et minores, absque eo quòd possit tandem deveniri ad ultimas indivisibiles, in quibus sistatur divisio.

Respondeo primò: Etsi mirum nobis videatur, attamen in se mirum non esse, cùm exempla propè similia nobis offerat tum natura, tum ars, tum Mathematica. Natura quidem: quæ enim minor quantitas fingi à nobis posset quantitate corporis acari minutissimo farinæ granulo minoris? Et tamen in illo minimo corpusculo innumerabiles divisiones natura induxit, ita ut illud distinxerit in integrum partium exercitum: Distinguuntur enim in illo cor, jecur, intestina, pedes, cutis, nervi, caput, dentes, guttur, etc. et quod mirum magis est, per istas omnes partes cursitat magna copia spirituum tum naturalium tum animalium ad sensationes et vegetationes peragendas: imò quælibet ex istis particulis constat ex aliis, et quod demùm fidem omnem vinceret, nisi oculi suaderent, deprehensum est per miscroscopum aliqua ex ejusmodi animalculis etiam pilis esse hirsuta. Ex quo patet in quàm minores et minores partes, etiam naturaliter, minima quantitas dividi possit. Exemplum quoque habetur in artificialibus: Nam granulum auri repetitis ictibus dilatat in varia folia auri malleator, quibus plures argenti laminæ possunt vestiri, et hæ laminæ duci possunt ab artificibus in fila deaurata capillis ipsis tenuiora ad quatuor propè leucarum longitudinem, in quibus filis ne particula quidem argenti erit, quam non tegat aurum. Ad quam stupendam igitur magnitudinem, et in quot particulas necesse est dilatari minimam istam auri portiunculam? Ex Mathematica quoque aliud exemplum istius infinitæ divisibilitatis desumi potest: Nam lex trianguli perfecti est, ut latera ejus à

basi ad centrum anguli ducta nunquam nisi in centro coëant, et tamen quantò magis ad centrùm accedunt, tantò propinquiùs accedant. Sumamus ergo triangulum rectilineum, cujus basis sit minima quædam lineola à qua ducantur duæ lineæ ad punctum maximè distans, v. g. ab urbe Avenionensi ad Tolosanam : lineæ istæ quantò magis accedent ad centrum cuspidis, tantò magis invicem accedent, et de brevissimo basis spatio detrahent; et tamen nunquam illud totaliter exhaurient nisi cum pervenerint Tolosam; quantula ergo particula, putas, detrahetur ex illo spatio singulis leucis, sed quàm minor singulis passibus, et quàm minima singulis digitis? ergo brevissima illa spatii particula dividetur in tot particulas, quot sunt digiti in illa longitudine immensa, quæ est ab urbe Avenionensi ad Tolosanam.

Respondeo secundò cum D. Thoma 1 Phys., lect. 9. Quando dicitur continuum esse divisibile in partes in infinitum divisibiles, hoc intelligendum esse mathematicè, non verò physicè; id est, considerando quantitatem præcisè secundùm se, ut eam sumit Mathematicus; non verò ut est proprietas formæ corporeæ, sicut eam considerat Physicus : Nam perveniri tandem posset ad partem ita minimam, ut minorem nulla forma naturalis pati posset : Attamen mathematicè loquendo in illa minima parte adhuc essent duæ medietates, et in illis duabus medietatibus aliæ medietates, et sic in infinitum.

PARAGRAPHUS UNICUS.

Solvuntur objectiones.

Objicies primò : Indivisibilia non se penetrant; ergo possunt continuari, et sic componere quantitatem continuam. Probatur antecedens : Nam indivisibila impediunt penetrationem; ergo ipsa non se penetrant. Consequentia videtur certa; si enim se penetrarent, potiùs penetrationem partium adjuvarent, quàm impedirent: Probatur antecedens : Ideò enim duæ manus se tangentes non se penetrant, quia tangunt se secundùm suas extremitates indivisibiles.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem, nego consequentiam : Imò ideò indivisibilia impediunt partium penetrationem, quia ipsa se penetrant, id est, ponunt in eodem loco : Contactus enim partium fit inquantùm extrema illarum indivisibilia conveniunt simul in eodem loco; undè contigua definit Aristoteles, quorum extrema sunt simul,

Instabis : Punctum tangit partem secundùm se totum, et tamen ipsam non penetrat; ergo à pari licèt punctum

tangat aliud secundùm se totum, ipsum tamen non penetrat.

Respondeo negando paritatem : Disparitas est, quia licèt punctum tangat partem (eo modo quo punctum potest tangere) secundùm se totum ; non tamen tangitur à parte secundùm se totam ; et ideò pars non penetratur cum puncto, quia non est tota in illo.

Objicies secundò : Puncta in continuo sunt sibi immediata ; ergo in illo sunt sola ; ergo continuum constat ex illis solis. Consequentia patet : Ubi enim essent partes, nisi medient inter puncta ? Antecedens verò probatur : Nam globus non tangit planum nisi in puncto : Sed si talis globus rotetur super planum, totam ejus extensionem percurret ; ergo in plano non sunt nisi puncta seriatim sibi succedentia. Minor patet experientiâ : Majorem verò probant Mathematici : Quia globus tangit planum in eo, in quo proportionantur : Sed globus et planum non proportionantur secundùm aliquam partem (omnis enim pars perfecti plani est plana, et omnis pars perfecti globi est curva, curvum autem et planum non proportionantur) ; ergo talis contactus non fit in parte, sed in indivisibili.

Respondent aliqui globum percurrere planum per salticulos, saltando ab uno indivisibili ad aliud, et relinquendo partes medias intactas ; sed remissâ hujusmodi solutione tanquam gratuitâ et penè ridiculâ.

Respondeo cum aliis negando antecedens. Ad probationem distinguo majorem : Globus tangit planum duntaxat in indivisibili, dum quiescit, concedo : dum rotatur, nego. Et similiter ad probationem : Globus non proportionatur plano in parte, dum quiescit, concedo ; dum rotatur, nego.

Instabis : Etiam dum rotatur, non fit proportionatus plano in aliqua parte ; ergo nulla solutio. Probatur antecedens : Sive enim rotetur, sive quiescat, semper est globus, semper est curvus secundùm omnem arcum in ipso designabilem ; ergo semper est improportionatus.

Respondeo negando antecedens : Ad probationem, nego consequentiam : Nam globus et planum in contactu successivo et fluenti, per modum fluentis et successivè fiunt proportionata : Quia scilicet motus supplet improportionem ; contactus enim successivus sapit naturam entis successivi : Et ideò sicut tempus, licèt nihil habeat præsens nisi instans indivisibile, fluendo tamen habet extensionem et partes ; ita contactus globi licèt non fiat nisi in indivisibilibus quiescendo, fluendo tamen potest fieri in partibus : Sicut dicunt Mathematici, quòd punctum, licèt quiescens, sit indivisibile, attamen si moveretur, describeret lineam divisibilem.

Objicies tertiò : Deus potest dividere continuum, v. g. granum sinapis, in omnes partes ; ergo partes illæ non erunt ampliùs divisibiles.

Respondeo primo distinguendo antecedens : Potest dividere in omnes partes Physicas, concedo; mathematicas, nego : Illa enim pars, quæ erit minima in esse physico, et indivisibilis in duo entia physica, erit adhuc mathematicè composita ex duabus medietatibus, et quælibet ex illis ex aliis.

Respondeo secundò, negando absolutè antecedens : Quod enim repugnat essentiæ rei, etiam divinitùs fieri nequit, ut quod homo sit irrationalis : De essentia autem continui est, ut sit divisibile in partes ejusdem rationis, id est, rursus divisibiles.

Instabis : Deus potest destruere omnia puncta unientia partes, v. g. lineæ; ergo tunc linea dividetur in omnes suas partes.

Respondeo distinguendo antecedens : potest Deus destruere omnia puncta lineæ, destruendo etiam partes, concedo; servando partes, nego : Hoc enim ipso quòd partes sunt, necesse habent continuari et uniri : omnis enim pars continui est continua ; undè implicat destrui omnia puncta lineæ, et ejus partes remanere.

Objicies quartò : Partes continui vel sunt finitæ, vel infinitæ; si finitæ ; ergo deveniri potest ad ultimam ulteriùs indivisibilem : si sint infinitæ ; ergo datur infinitum actu.

Respondeo cum D. Thoma 9 Met., lect. 5, et pluribus aliis in locis, partes continui esse infinitas secundùm quid, et in potentia ; id est, secundùm divisibilitatem.

Instabis : Illæ partes sunt actu in continuo; ergo sunt actu infinitæ.

Respondeo distinguendo antecedens : sunt actu in continuo, secundùm entitatem, concedo ; secundùm infinitatem, nego ; id est, habent quidem entitatem in continuo, sed illa entitas actualis non habet infinitatem nisi in potentia : Nam omnis infinitas quantitativa vel est secundùm extensionem, vel secundùm numerum : Partes autem illæ in primis non habent actualem extensionem infinitam, ut patet; nec etiam faciunt numerum actualem infinitum ; quia numerus consurgit ex divisione quantitativa : Undè sicut impossibile est facere, ut omnes illæ partes sint abinvicem divisæ, ita impossibile est, ut sint infinitæ secundùm numerum : Undè sunt solùm infinitæ secundùm divisibilitatem, quæ est aliquid potentiale.

Urgebis : Partes illæ sunt actu distinctæ abinvicem ; ergo faciunt multitudinem infinitam.

Respondeo, transeat antecedens (cùm enim distinctio tollat unitatem, sicut partes illæ non habent nisi unicam unitatem totius, ita negari posset, quòd sint actu distinctæ ab invi-

cem) : Et nego consequentiam : Nam ut partes faciant multitudinem, non satis est eas distingui, sed necesse est actu dividi : Numerus enim non resultat ex distinctione, sed ex actuali divisione partium : Undè non faciunt numerum ante divisionem nisi in potentia. Solutio est ex D. Thoma, in 4 dist. 10, q. 1, art. 3, p. quæstiunc. 1.

Objicies quintò, si in quolibet continuo sunt infinitæ partes in potentia, tot erunt partes in grano tritici, quot sunt in globo terræ : consequens est absurdum; ergo et antecedens. Probatur sequela : Unum infinitum non est majus alio : Sed utrobique sunt infinitæ partes; ergo tot sunt in uno, quot in alio.

Respondent quidam distinguendo sequelam, tot sunt partes in grano tritici, quot sunt in globo terræ; partes aliquotæ negant, partes proportionales concedunt. Vocantur autem partes aliquotæ, quæ habent certam et invicem distinctam magnitudinem in toto, quæque pluries repetitæ exhauriunt totum, ut ulna, vel cubitus, vel etiam digitus est pars aliquota panni : Partes verò proportionales sunt medietates medietatum et harum medietatum aliæ medietates. Hæc solutio sustineri potest; non enim æstimatur magnitudo rei secundùm partes proportionales, sed hoc commune est omni quantitati, ut sit divisibilis in medietates medietatum in infinitum : Undè tam in grano tritici, quàm in globo terræ datur divisibilitas in partes proportionales in infinitum. Attamen prætereà

Respondeo secundò, negando absolutè sequelam : Ad probationem distinguo : Unum infinitum non est majus alio, infinitum actu, concedo; infinitum in potentia, nego : Ratio distinctionis est; quia infinitum actu si daretur, deberet comprehendere totam plenitudinem sui generis, et ideò non posset crescere, imò non esset nisi unicum in quolibet genere, sicque non posset dari majus ipso. At verò infinitum in potentia potest esse multiplex in quolibet genere; imò unum potest esse pars alterius, sicut contingit in proposito; nam quantitas grani tritici, licèt in infinitum divisibilis, non est nisi particula globi terræ : Et ideò quia totum pluries continet partes suas, ut terra plures partes æquales grano tritici, absolutè dicendum est, unum infinitum in potentia posse esse majus alio, et partes globi terræ esse plures, quàm grani tritici.

Objicies sextò, Si partes continui sint infinitæ in potentia, continuum erit impertransibile : Consequens est falsum; ergo et antecedens. Probatur sequela; Nam infinitum est impertransibile.

Respondeo ex Aristotele hìc negando antecedens : Ad probationem, distinguo : Infinitum est impertransibile, secundùm id quod est infinitum, concedo; secundùm id, quod est fini-

tum, nego: Continuum autem est quidem infinitum in potentia secundùm divisibilitatem, et ideò nunquam pertransiri potest ejus divisibilitas, ita ut dividatur actu in omnes partes: Est tamen finitum secundùm extensionem, et ideò ejus extensio pertransiri potest.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm in continuo dentur vera indivisibilia.

Tria præcipuè sunt continuorum genera, scilicet quantitas permanens, tempus, et motus: Indivisibilia motûs dicuntur *momenta, seu mutata esse;* indivisibilia temporis vocantur *instantia;* indivisibilia verò quantitatis permanentis sunt in triplici differentia; cùm enim indivisibile sit, quod caret divisione et extensione, juxta triplex genus extensionis; scilicet in longum, latum, et profundum, triplex est indivisibile: Primum ergo indivisibile dicitur *punctum*, quod caret omni prorsùs extensione: Secundum verò indivisibile vocatur *linea*, quæ, licèt sit extensa in longum, est tamen indivisibilis in latum: Tertium indivisibile est *superficies*, quæ, licèt sit divisibilis in longum et latum, est tamen indivisibilis in profundum. Quæritur ergo, utrùm dentur verè et realiter ejusmodi indivisibilia, v. g. puncta in linea, lineæ in superficie, superficies in corporibus.

Dico primò: Dantur realiter in continuo indivisibilia tum terminativa, tum continuativa. Conclusio ista communis est, et supponit indivisibilia esse necessaria ad duplex munus, scilicèt ad uniendum, et terminandum partes: Quæ uniunt, dicuntur *indivisibilia copulativa*, quæ verò terminant, dicuntur *indivisibilia terminativa*.

Probatur prima pars, scilicet dari indivisibilia terminativa: Nam datur contactus; ergo et indivisibile terminans, in quo fit talis contactus. Antecedens patet: Probatur consequentia: Nam duo corpora non possunt se tangere secundùm partes ipsas, sed solùm secundum indivisibilia terminantia partes; ergo debent dari talia indivisibilia, si detur contactus. Probatur antecedens: Nam ea quæ se tangunt, debent esse simul secundùm id, in quo se tangunt: Sed duæ partes non possunt esse simul secundùm se ipsas, aliàs penetrarentur; ergo contactus non fit secundùm partes, sed solùm secundùm extrema indivisibilia partium.

Confirmatur experientiâ: Nam globus perfectè rotundus tangit planum in puncto indivisibili; cylindrus impositus plano tangit ipsum in linea indivisibili in latum; lux afficit corpus

opacum secundùm superficiem indivisibilem in profundum; ergo dantur realiter puncta, superficies, et lineæ, ac proinde indivisibilia terminativa.

Probatur secunda pars, scilicèt dari indivisibilia continuativa : Nam continuum est, cujus partes sunt unum secundùm extremitatem, seu uniuntur termino communi : Atqui extremitas illa, seu ille terminus communis est aliquid indivisibile; ergo dantur indivisibilia unientia partes. Probatur minor : Tum quia impossibile est, ut aliqua pars sit communis duabus partibus : Tum quia illa, inter quæ datur pars media, non sunt sibi invicem contigua, nec se tangunt; ergo à fortiori non sunt continua : Tum demùm quia illa pars, quæ uniret alias duas, adhuc indigeret uniri, cum ipsa constaret aliis partibus; ergo partium unio et continuitas non potest fieri secundùm partes, sed solùm secundùm aliquid indivisibile partium, ad proindè dantur indivisibilia continuantia et unientia partes. Hæc tamen unitio non est ita intelligenda, quasi illud indivisibile sit aliquod gluten uniens partes inter se, sed indivisibilia dicuntur unire, inquantùm ipsæ partes uniuntur secundùm suas extremitates indivisibiles.

Objicies : Partes uniri et tangi possunt secundùm aliquid suî minus et minus in infinitum; ergo non sunt necessaria indivisibilia, ut uniantur partes et se tangant.

Respondeo illud minus et minus in infinitum posse dupliciter sumi, vel secundùm suam extensionem, vel secundùm suam extremitatem indivisibilem; si sumatur secundùm aliquam extensionem, quantulacumque sit, impossibile est ut uniat immediatè ipsas partes propter rationes jam dictas : Si verò sumatur secundùm suam extremitatem indivisibilem, sic potest quidem unire, sed illa extremitas est aliquid indivisibile: Undè necesse est dari indivisibilia in continuo.

Dico secundò : Indivisibilia non sunt res distinctæ à partibus sed ad summum quidam modi partium, qui rectè appellari possunt *extremitates*, *in quibus desinunt partes*, ut v. g. punctum est extremitas lineæ, et linea extremitas superficiei, et superficies extremitas corporis.

Conclusio sic explicata probatur, tum ex minima entitate quam concipimus in istis indivisibilibus, quæ proindè non potest esse nisi aliquid modale : Tum ex eo quòd nova indivisibilia fiant per divisionem, quæ nihil producere potest in quantitate nisi novas extremitates : Tum demùm quia extremitates in quibus desinunt partes, debent esse aliquid indivisibile; si enim haberent extensionem, haberent etiam extremitates; et sic darentur extremitates extremitatum, ergo non sunt quærenda alia indivisibilia : Ex quo inferes, quòd quia implicat dari partes finitas sine extremitatibus, ita quoque implicat omnia indivisibilia tolli à partibus.

QUÆSTIO SEXTA.

De Conditionibus Motûs.

Duæ principales sunt conditiones motûs, scilicet distinctio moventis à mobili, et approximatio utriusque; non enim videtur aliquid posse moveri nisi ab aliquo distincto et approximato. De iis duabus conditionibus agemus duplici articulo; in quorum primo quæretur, an omne quod movetur, ab alio moveatur: In secundo, an dari possit actio in distans.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrùm omne quod movetur, ab alio moveatur.

Celebre est axioma, *Quidquid movetur, ab alio moveri*, ex quo infert Aristoteles necessariò deveniendum esse ad unum primum motorem immobilem, qui cætera omnia moveat: Et hic est Deus optimus maximus; qui cùm sit actus purus, non est in potentia, ut ad aliquid moveatur, sed totus in actu, ut cæteris motum, et actualitatem inspiret: ex quo principio probari etiam solet necessitas præmotionis: Undè qui negant præmotionem, negare solent hoc axioma, sicque expeditissimam scalam subruunt, quâ Philosophi antiqui, et præcipuè Aristoteles, ad cognitionem unius Dei ascendebant. Ut tamen confirmetur hoc axioma.

Dico: Omne quod movetur, ab alio movetur. Ita D. Thomas et Aristoteles, imò tota antiquitas, si Epicuræos excipias, dicentes suas atomos moveri à se ipsis.

Probatur primò conclusio ratione Divi Thomæ et Aristotelis. Nam intantùm aliquid movetur, inquantùm est in potentia ad terminum motûs, et intantùm movet, inquantùm est in actu: Sed impossibile est idem secundùm idem esse simul in potentia et in actu; ergo impossibile est idem secundùm idem se ipsum movere: Ac proindè omne quod movetur, ab alio movetur. Major certa est; motûs enim est existentis in potentia, et moveri est aliquid recipere; ac proindè esse in potentia: Movere autem est dare et agere; ac proindè quod movet debet esse in actu: Undè communiter dicitur: intantùm aliquid movet et agit, inquantùm est in actu; et ab eo quod est in potentia, nunquam sequitur motus; ut lignum frigidum, quia est in potentia ad calorem, nunquam incipiet calefacere, et ad calorem movere. Minor verò declaratur: Nam esse in actu est habere actum, esse autem in potentia est non habere quidem actum, sed solùm capacitatem ad illum: Atqui implicat idem

habere, et non habere actum; ergo implicat idem secundùm idem esse simul in potentia et in actu.

Respondebis: Idem posse esse in potentia formali, et in actu virtuali; ut piper et uva sunt formaliter frigida, et virtualiter calida; undè piper in ore, et uva in dolio seipsa formaliter calefaciunt, sicque moventur à se ipsis.

Contrà est: Nam omne quod est in actu virtuali, vel illum habet virtualiter perfectè, inquantùm scilicet habet actum nobiliorem, in cujus virtute continetur alius ignobilior: Vel est solùm in actu virtuali imperfecto, inquantùm habet aliquam virtutem elicitivam talis actûs, sed quæ est ulteriùs perfectibilis, et complebilis ab illo, ut à sua ultima actualitate; sicut virtus intellectiva perficitur ab intellectione, et oculus à visione et generaliter omnis facultas immanens à suo actu. Si res primo modo sit in actu virtuali non est in potentia ad illum formaliter habendum: si verò secundo modo sit in actu virtuali, eget ab alio moveri et reduci ad actum formalem; ergo omne quod est in actu, etiam virtuali, non movet se ipsum, sed quidquid movetur, ab alio movetur. Major est divisio eorum, quæ sunt in actu virtuali: Minor verò probatur, et quidem quantùm ad primam partem: Tum quia perfectius non est in potentia ad imperfectius, ut enim dicit D. Thomas; *In omnibus quæ dividuntur secundùm actum et potentiam, potentia debet esse imperfectior actu*: Sed perfectius est habere actum aliquem virtualiter perfectè, quàm formaliter: ergo quod est in actu virtuali perfecto, non est in potentia ad actum formalem: Tum quia ubi est forma nobilior continens perfectè ignobiliorem, superfluit ignobilior: sed actus virtualis perfectus continet formalem utpote ignobiliorem; ergo non est in potentia ad ipsum: Tum quia actus nobilior magis excludit potentiam, quàm ignobilior; ergo idem quod priùs: Tum demùm idem suadetur inductione. Sic enim quia Sol est virtualiter perfectè calidus, inquantùm habet formam eminentiorem igne et calore, non habet potentiam ad calorem formalem: Sic quia Angelus est virtualiter perfectè discursivus, inquantùm habet intellectum eminentiorem humano, quique continet virtualiter discursum, ideò non est in potentia ad discursum formalem. Secunda etiam pars minoris suadetur tum ex illa generali ratione, quâ demonstrari solet, virtutes activas, ut eliciant suos actus, egere applicari et moveri à Deo, quia non sunt activæ nisi habitualiter, et in actu primo: Tum specialiter, quia nihil potest perficere se ipsum, et sibi dare ultimam actualitatem: sed actio immanens est perfectio suæ potentiæ, ut dicit D. Thomas 1, 2, quæst. 31, art. 5; ergo potentia immanens non potest sibi dare suum actum, et se ipsam movere, nisi moveatur ab aliquo superiori existenti in actu. Id luculenter expressit D. Thomas, dum dixit actiones facul-

tatum aliis subordinatarum esse simul passiones illatas à superioribus, et quædam superiorum operata, 3 part. quæst. 19, art. 1, et quæst. de unione Verbi, art. 5.

Quantum verò ad exempla piperis, uvæ, calcis, et aliorum hujusmodi, nego talia se ipsa movere secundum eamdem partem: sed in uvis sunt quædam partes spirituosiores, quæ calcatis uvis conantur erumpere ex massa vindemiæ, suoque impetu illam calefaciunt, et ebullitionem causant: Constat enim spirituosam substantiam suo motu causare calorem, et dum ex humido erumpit, causare ejus ebullitionem. Quòd autem hæc sit ratio caloris et ebullitionis uvarum, ex eo patet, quòd vinum recentiùs expressum subtilius est, et spiritibus magis abundans, quàm si diutiùs in vindemia fuerit concoctum; quia scilicèt partes illæ spirituosiores non ita exhalaverunt. De calce, quæ in aqua accenditur, eadem penetratio est; sunt enim in ea partes subtiles et calidæ, quæ dissolutâ massâ, dum per frigiditatem aquæ irritantur et obsidentur, cum impetu erumpunt, et calorem vehementem causant, adjuvante etiam antiperistasi. De pipere et aliis ejusmodi videtur dicendum, ea solum occasionaliter calefacere, vel inquantùm mordicando irritant spiritus vitales, quibus calor augetur (ubi enim abundant spiritus, ibi abundat calor, præcipuè si spiritus irritentur, ut patet in febre, et vulneribus); vel etiam inquantùm sunt fomenta caloris naturalis, quem augent, sicuti oleum auget ignem.

Probatur secundò conclusio inductione, quâ videmus in motibus semper deveniri ad primum fontem motûs, à quo cætera moventur. Sic in vita spirituali omnes voluntatis affectus à prima volitione ut à fonte suo nascuntur, quæ prima volitio specialiter est à Deo movente, ut probant Theologi 1, 2, quæst. 9. Et in intellectu omnes cognitiones oriuntur à primis principiis, quæ naturaliter nobis insunt, et ab applicatione voluntatis, quæ movet intellectum: sic in vita vegetabili spiritus seminales in grano inclusi, et à generante derivati, dum cœlesti calore excitantur, humorem trahunt, quo germen nutritur, et paulatim in radices, truncum, et ramos explicatur, eumque vigorem in arbore relinquunt, quo vegetat quamdiu vivit: Sic in vita animalis, dum formatur fœtus, primò apparet in illo pulsus cordis à generante causatus per spiritus seminales, ut sit omnium spirituum officina, et ab eo diffundatur vita, motusque vitalis in alia membra: Sic in naturalibus corpora inferiora moventur à superioribus, superiora ab intelligentiis, intelligentiæ à Deo, qui est immotus; ergo quidquid movetur, ab alio movetur.

Objicies: Animata movent se ipsa; in hoc enim differunt ab inanimatis; ergo idem potest movere se ipsum.

Respondeo cum D. Thoma, et Aristotele animata movere se

ipsa, non quidem secundùm eamdem partem sed secundùm diversas: in animalibus enim una pars movet alias, ut cor cætera membra movet motu vitali, et pedes moventur à facultate loco motrice, facultas motrix ab appetitu, appetitus ab imaginatione, imaginatio ab objectis, quæ movent immota.

Instabis : Ergo saltem cor movetur à se ipso; à quo enim alio moveretur?

Respondeo motum cordis esse à generante, ut à causa: Nam ex D. Thoma Op. 35, motus cordis, cum sit proprietas ejus, sequitur formam cordis; undè ab eo datur, à quo cor producitur; nam qui dat esse, dat consequentia ad esse.

Urgebis : Saltem gravia moventur à se ipsis dum cadunt, et similiter levia, dum ascendunt.

Respondeo cum D. Thoma, et Aristotele idem proportionaliter dicendum de motu gravium, et levium, ac de motu cordis; scilicet dari à generante; est enim proprietas consequens eorum essentiam, sicut calor sequitur ad ignem : Undè sicut ignis non facit se ipsum calidum, sed habet à generante, ita lapis non movet se ipsum dum cadit, sed hoc habet à generante, quod dedit talem proprietatem lapidi veluti naturæ ejus appendicem.

Dices : Saltem aqua calida quando sponte frigescit, hoc non habet à generante, cùm aliquando non exstet; ergo frigefacit se ipsam.

Respondetur communiter talem motum frigefactionis refundi ad generans, quod licèt non sit præsens in se ipso, manet tamen in virtute, id est, in illa inclinatione ad frigiditatem, quam reliquit in aqua : Sed meliùs dici potest, agentia generalia, quæ conservant aquam producere hanc frigiditatem; sicut enim conservant naturam aquæ, ita etiam ipsi restituere debent qualitates eam conservantes, si forte fuerint per violentiam extrusæ.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrùm ad motum requiratur præsentia motoris : Seu utrùm dari possit actio in distans.

Nota quòd agens dupliciter potest esse præsens passo; primò præsentiâ suppositi : Secundò præsentiâ virtutis : Præsentia suppositi est conjunctio substantiæ agentis cum substantia patientis : Sic ignis est præsens foco, cor præcordiis, et Sol sphæræ suæ : Præsentia verò virtutis est, dum agens licèt sit absens, attamen diffundit virtutem suam per medium, donec perveniat ad patiens : Sic Sol est præsens visceribus terræ per

calorem, lucem et influxum à se diffusum : Alterutra præsentia sufficit, ne detur actio in distans. Hoc prænotato,

Dico : Non datur actio in distans, sed necesse est, ut movens conjungatur mobili vel per se, vel per suam virtutem in spatio medio diffusam. Conclusio est contra quosdam, et aliquomodò contra Scotum et Scotistas, quam tamen tenet Divus Thomas expressè cum Aristotele lib. 7, cap. 2.

Probatur variis rationibus. Primò, nam operari sequitur ad esse; ergo operari in hoc loco sequitur ad esse in hoc loco : Sicque necesse est ut vel agens, vel saltem virtus agentis sit in loco, ubi operatur. Secundò, res non minùs dependet à loco quàm à tempore : Sed nulla res potest operari in tempore, in quo non existit, vel in se, vel in sua virtute; ergo etiam non potest operari in loco, in quo non est, vel in se, vel in sua virtute : Probatur major, et paritas : Sicut enim duratio rerum mensuratur à tempore, proindèque finitur cum sua virtute activa in ipso; ita quoque extensio rei et virtutis ejus mensuratur à loco, proindèque terminatur et limitatur ab eo. Tertiò, Virtus activa proportionatur essentiæ, cujus est virtus; ergo sicuti quælibet substantia corporea determinatur ad certum locum, extra quem non existit, ita ejus virtus activa terminatur ad certum locum, extra quem non operatur. Quartò, agens non agit nisi in materiam sibi subjectam : Sed non est alius modus subjiciendi materiam agenti, nisi conjunctio et propinquitas ; ergo requiritur talis conjunctio et propinquitas.

Confirmatur conclusio inductione : Sic enim primum agens, scilicèt Deus, sicuti intimè operatur in omnibus, ita etiam intimè est præsens omnibus, ut probat Divus Thomas primâ parte, quæstione octavâ ; undè Divus Paulus demonstrat præsentiam Dei ex ejus actione, dum in foro Atheniensi sic arguit: *Non enim longè est ab unoquoque nostrûm; in ipso enim vivimus, movemur, et sumus :* Quæ ratio nulla est, si actio præsentiam agentis non exigeret : Sic etiam Angeli sunt præsentes loco, in quo operantur; ita ut in illis idem sit operari in loco, et esse in loco, ut probant Theologi. Sic demùm omnium agentium corporalium virtus quantò longiùs diffunditur, tantò languidior est, donec tandem per nimiam elongationem totaliter desinat, ut patet in calore ignis, in luce candelæ, in odoribus, coloribus, sonis, etc. Undè natura utitur motu locali, ut agentia conjungat passis; et abhorret vacuum, quia impediret hujusmodi contactum.

Objicies quasdam experientias, in quibus agens videretur agere in distans, etiam sine diffusione virtutis per medium. Sic torpedo stupefacit manum piscatoris, quam non tangit; Sol producit aurum in fodinis, in quibus nec lux ejus, nec calor pertingere videtur ; magnes attrahit ferrum etiam interpositâ

tabulâ : oculi fascinantes lædunt pueros distantes, et non viros propinquiores; Quod etiam magis mirum videtur, nervus unius lyræ dum percutitur, movet nervum alterius lyræ etiam distantis ad plures passus, modò sit ad similem tonum aptatus; laborans gravi tussi provocat alios longè distantes ad tussiendum, et oscitans ad oscitandum.

Respondeo : Nihil horum omnium probare actionem in distans, fiunt enim per diffusionem virtutis, quæ transeundo per medium, pertingit ad locum, ubi fit operatio : Aliquando tamen non operatur eosdem effectus in medio, quos producit in extremo : quia medium non est dispositum : Sicut ignis comburit stupam remotiorem, et non ferrum propinquiùs ; quia ferrum non est capax combustionis. Undè respondendo ad singula, dicendum, torpedinem stupefacere manum piscatoris per venenum diffusum ab hamo per arundinem usque ad manum. Oculi verò fascinantes malignam diffundunt qualitatem, quæ tenera infantium corpora lædit, non verò virorum magis resistentia : Sicut aer pestiferus æqualiter inspiratus à duobus, unum lædit, non verò alium minùs dispositum. Quantùm ad Solem, nego ejus virtutem et calorem non pertingere ad fodinas, quamvis profundas : Cùm enim sit efficacissimus, etiam ultimas terræ regiones penetrat; imò Pythagoras putabat calorem siderum in centro terræ esse vehementiorem, quia ibi concurrunt et concentrantur omnes radii. De magnete, constat attrahere ferrum per diffusionem alicujus virtutis, cujus signum est, quòd si mediet tabula, non movet ferrum ita promptè, sed post sufficientem moram, postquàm scilicèt virtus illa subtilissima sese insinuaverit inter poros tabulæ per alterationem, quæ indiget tempore. De nervis lyræ, dicimus hunc motum fieri inquantùm sonus nihil aliud est, quàm tremor per aerem diffusus; qui si sit fortis, etiam solidiora corpora concutit ; undè ad strepitum tonitrui, tormentorum bellicorum, et grandium tympanorum sentimus terram concuti, et sub pedibus contremiscere : Si verò tremor ille sit mollior, solùm iis corporibus se communicat, quæ sunt facilè mobilia tali tremore : Undè cùm unus lyræ nervus sit facilè mobilis eo genere motûs, quo alter ad similem tonum tensus movetur, tremor unius per aerem diffusus ad alium, ipsum contremiscere facit. Quantùm ad illam provocationem tussiendi et oscitandi, ad tussim et oscitationem alterius, dicendum est hoc fieri per species intentionales, quas emittit tussis, et oscitatio ; undè nisi videatur, qui oscitat, nec audiatur, qui tussit, nulla fit provocatio. Certum est autem species intentionales habere vim commovendi affectus; undè ad aspectum plorantis commovemur ad fletus, ad speciem ridentis excitamur ad risum, etc.

Dices : Saltem negari non potest pulverem, ut vocant, sympathicum agere in distans, cùm experientiâ constet hominis

absentis curari vulnera, si pannus ejus sanguine tinctus tali pulvere inspergatur (qui fit ex vitriolo contuso vel simplici, vel ad vehementissimos caniculæ æstus calcinato) modò talis pannus servetur in loco temperato; si enim fit in loco calidiori, vulnus inflammatur, si sit in loco frigidiori, vulnus frigescit.

Respondeo circa ejusmodi pulverem, primò non satis constare de experientiis in magna distantia factis; et si constaret de aliquâ, dubium esset quomodo naturaliter fieret. Secundò, dum fit in locis vicinis curatio, non tamen propterea fit in distans, sed per diffusionem virtutis; quæ diffusio sic explicari potest, ut partes subtiliores vitrioli cum spiritibus sanguinis effusi permixtæ, trahantur ab illis ad hominem vulneratum, sicque vulneri prosint: Operatio enim naturæ adjuvatur per tales spiritus, in quibus præcipuè residet virtus medicaminum: Undè remedia, ut plurimùm, non agunt ratione crassioris substantiæ, sed ratione spirituum, qui postquàm ex remediis exhalaverint, vel per artem chymicam, vel per naturalem resolutionem, remedium est effœtum et inefficax.

Si quis autem roget; quâ virtute spiritus sanguinis et vitrioli possunt redire ad vulneratum?

Respondeo duplici viâ id fieri posse: Primò per diffusionem subtilis substantiæ ex illa sanguinis et vitrioli mixtura exhalantis, et per aerem sparsæ etiam ad satis magnam distantiam, donec pertingat ad vulnus hominis remoti, à quo trahitur, tum ob connaturalitatem, tum ob indigentiam; ob connaturalitatem quidem, quia sanguis effusus fuit quondam portio hominis vulnerati, undè ipsi connaturalior est, quàm aliis hominibus, ideòque libentiùs ei adjungitur, non verò aliis: Ob indigentiam quoque, nam unaquæque res arripit ea, quæ sibi prosunt, ut ignis trahit oleum lucernæ, et radices arborum humorem terræ, imò ut illum sugant, porrigunt radices suas ad rivos maximè remotos. Cùm igitur exhalatio vitrioli sit balsamica, ut notat Digbius in Opusculo de pulvere sympathico, pars vulnerata libentiùs et fortiùs trahit spiritus illos sanguineos vitriolo medicatos in subsidium sui mali. Neque mirum est tantam copiam exhalationis effundi posse ex illâ vitrioli et sanguinis mixturâ; aut huic imperceptibili substantiæ tantam virtutem inesse: Nam odor, qui per similem diffusionem, saltem magna ex parte, defertur, ad loca remotissima pertingit: Undè narrat Ludovicus Granatensis thecam dulciariorum in sua camera repositam è vicinis hortis integros formicarum exercitus traxisse, odore scilicèt suo: Et Divus Thomas secundo de anima, lectione vigesimâ-secundâ, refert odorem cadaverum etiam ad quingenta milliaria percipi à vulturibus. Quòd etiam huic subtili exhalationi magna vis inesse possit, patet; tum quia est potissima et efficacissima vitrioli portio: Tum quia experimur modicam exhalationem pestiferam tantæ

efficacitatis esse, ut hominem in brevi perimat; ergo si illa tam efficax est ad nocendum, cur alia efficax esse non poterit ad curandum ?

Secundò, ille reditus fieri potest per naturalem inclinationem, quâ res quælibet tendit ad locum suæ conservationis, ut lapis deorsum, et aer sursum, calida ad locum calidum, et frigida ad frigidum; undè videmus vapores in aere volitantes, naturaliter quidem frigidos, sed violentè calefactos, per æstatem confugere ad res frigidas, ut ad marmora et vitreos scyphos aquâ frigidâ plenos, undè marmora et scyphi hujusmodi per æstatem sudare videntur. Cùm igitur spiritus, seu subtilior substantia sanguinis effusi, fuerit instrumentum animæ, et genita fuerit, ac conservata in corpore, verosimile videtur illam retinere quamdam inclinationem ad proprium corpus, veluti ad centrum suæ conservationis, ut cives exules ad patriam: Undè dissolutâ sanguinis effusi massâ liberior, trahit secum puriores vitrioli partes, et circumquaque volitans inquirit proprium et vetus hospitium, cui ubi occurrerit, sese insinuat, cùmque medicata sit mixturâ vitrioli, maximè confert ad curam vulneris. Et hæc etiam fortè ratio est, cur corpus hominis occisi ad præsentiam homicidæ sanguinem fundat, inquantùm spiritus hominis occisi, qui adhærere possunt vestibus homicidæ, sicut odores ferarum adhærent locis, per quæ transeunt, gestiunt redire ad corpus, à quo emanaverunt, et ejus præsentiâ excitati, conatum facientes irrumpendo per vulnera, et residuo sanguini sese immiscentes ipsum commovent, et effluere faciunt.

Hæc tamen omnia dicta velim, non ut ejusmodi pulverem omninò efficacem astruam; sed ut, si verum sit, naturalem efficaciam habere, illum propterea non operari in distans ostendam. Fortè enim ejusmodi laudatus pulvis nullius roboris est, et vulgatissima illius efficaciæ fama, partim fictis experientiis innititur, cujusmodi frequentissimæ circumferuntur; partim effectibus falsò illi adscriptis roboratur.

FINIS PRIMÆ PARTIS PHYSICÆ.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE
ROMA

INDEX TITULORUM

TOMI SECUNDI.

PRIMA PARS PHYSICÆ.

DE ENTE MOBILI IN COMMUNI

DISPUTATIO PRIMA.

DE PRINCIPIIS ENTIS MOBILIS.

QUÆSTIO PRIMA.

DE PRINCIPIIS IN COMMUNI.

QUÆSTIO SECUNDA.

DE MATERIA PRIMA RERUM NATURALIUM.

QUÆSTIO TERTIA.

DE FORMA SUBSTANTIALI.

QUÆSTIO QUARTA.

DE COMPOSITO NATURALI.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE NATURA, ET CAUSIS ENTIS MOBILIS.

QUÆSTIO PRIMA.

DE NATURA, VIOLENTIA ET ARTE.

QUÆSTIO SECUNDA.

DE CAUSIS IN COMMUNI.

QUÆSTIO TERTIA.

DE CAUSA MATERIALI ET FORMALI.

QUÆSTIO QUARTA.

DE CAUSA EFFICIENTE.

QUÆSTIO QUINTA.

DE CAUSA FINALI.

QUÆSTIO SEXTA.

DE COMPARATIONE CAUSARUM AD EFFECTUS.

QUÆSTIO SEPTIMA.

DE FORTUNA, CASU ET FATO.

DISPUTATIO TERTIA.

DE PROPRIETATE ENTIS MOBILIS, SCILICÈT DE MOTU : CIRCA SEX ULTIMOS LIBROS ARISTOTELIS.

QUÆSTIO PRIMA.

DE MOTU, ET ACTIONE AC PASSIONE.

QUÆSTIO SECUNDA.

DE INFINITO.

QUÆSTIO TERTIA.

DE TEMPORE.

QUÆSTIO QUARTA.

DE LOCO ET VACUO.

QUÆSTIO QUINTA.

DE CONTINUO.

QUÆSTIO SEXTA.

DE CONDITIONIBUS MOTUS.

FINIS INDICIS TITULORUM TOMI SECUNDI.

